

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956:2

SOU
1956:2A

- 6 FEB 1956

Jordbruksdepartementet

FISKHANDELN I SVERIGE

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1951 ÅRS FISKHANDELSUTREDNING

Stockholm 1956

Statens offentliga utredningar 1956

Kronologisk förteckning

1. Åldringsvård. Idun. 344 s. **S.**
2. Fiskhandeln i Sverige. Idun. 194 s. **Jo.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1956: 2

Jordbruksdepartementet

Fiskhandeln i Sverige

Betänkande avgivet av

1951 års fiskhandelsutredning

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1955

Innehåll

Skrivelse till statsrådet 9

Kap. 1. Utredningens bakgrund, direktiven samt uppläggningen av utredningsarbetet 11
Utredningens bakgrund 11
Direktiven m. m. 15
Utredningsarbetets uppläggning 17

Kap. 2. Översikt av fiske och fiskhandel i Sverige 20
Fiskets fångst- och avsättningsförhållanden 20
Handelsvägarna 29
Parti- och detaljhandeln 32

Kap. 3. Förstahandsavsättningen på olika kuststräckor och inom insjöfisket .. 43
Inledande översikt 43
Havsfisket 46
Västkusten 46
Sydkusten 48
Ostkusten 50
Insjöfisket 51

Kap. 4. Partihandelns marginaler och kostnader 53
Inledning 53
Marginal- och kostnadsutveckling för partihandeln åren 1946—1953 55
Regional kostnadsanalys 57
Kostnadsanalys med avseende på företagsformer 65
Bruttovinst och handelsmarginal 70

Kap. 5. Detaljhandelns marginaler och kostnader 71
Inledning 71
Detaljhandelns bruttovinster 74
Detaljhandelns nettovinster 78
Prissättningen inom fiskdetaljhandeln 80
Detaljhandelns kostnader 86

Kap. 6. Prisutvecklingen inom fiskhandeln under åren 1938—1953 88

Kap. 7. Den totala marginalen 93
Inledning 93
Material 94
Regionala prisolikheter och transportkostnader 98
Marginalens förändring åren 1950—1953 102
Den totala marginalens fördelning 109

Kap. 8. Prisspridningen m. m. inom detaljhandeln 111
Inledning 111
Prissvängningar och prisolikheter 114
Priser inom privat och konsumentkooperativ fiskhandel 120
Prisefterslapningen 125

Kap. 9. Förstahandsavsättningen och prisbildningen inom fiskhandeln 126
Inledning 126
Förstahandsavsättningen och prisbildningen vid denna 127
Allmänna synpunkter 127
Förstahandsavsättningen av strömming på ostkusten 128
Förstahandsavsättningen på sydkusten 128
Förstahandsavsättningen vid auktionerna på västkusten 129
Kollektivförsäljning av fisk 133
Förstahandsavsättningen och kostnadsstrukturen i partihandeln .. 134
Förstahandsavsättningen och prisbildningen i detaljhandeln 135
Utredningens förslag 136
Auktionssystemet och andra former av förstahandsavsättning 136
Reformer av auktionssystemet 139

Kap. 10. Marginalernas skälighet 141
Jämförelse med andra branscher 141
Den totala marginalens utveckling 143
Partihandelsmarginalen 143
Detaljhandelsmarginalen 143
Lönsamheten 144
Utredningens förslag 146

Kap. 11. Handeln med djupfryst fisk 151
Inledande översikt 151
Förutsättningarna för en utökad handel med djupfryst fisk 152

Kap. 12. Sammanfattning 155

Bilagor

Bilaga 1. PM angående frågan om fortsatt giltighet av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt om auktorisationssystemet på ostkusten (utdrag) 159
Bilaga 2. Utredningens bokföringsundersökning 167
Bilaga 3. Förstahands- och konsumentprisstatistiken 180
Bilaga 4. Distributionen av saltvattensfisk i Sverige år 1949. Av pol. mag. Sixten Kellertz 186

Tabellförteckning

Tabell 1. Bruttomarginalerna inom fiskdetaljhandeln under normalpristiden och under tiden december 1949—februari 1950 13
Tabell 2. Det svenska havsfiskets avkastning 1935—1953 21
Tabell 3. Västkust-, sydkust- och ostkustfiskets avkastning 1935—1953 ... 22

Tabell 4. Utrikeshandeln med fisk och fiskprodukter 1935—1953 25
Tabell 5. Avsättningen inom landet av fisk 1945—1953 26
Tabell 6. Försändelser av viktigare saltvattensfisk under år 1941 från partihandlare i kustlän till platser utanför det egna länet 30
Tabell 7. Arbetsställen och sysselsatta inom fiskhandeln år 1946 34
Tabell 8. Antal arbetsställen per 10 000 invånare år 1946 inom livsmedels- och lanthandeln med uppdelning på städer och landsbygd 36
Tabell 9. Antal arbetsställen, antal sysselsatta samt antal sysselsatta per arbetsställe i fiskdetaljhandeln åren 1931, 1946 och 1951 37
Tabell 10. Arbetsställen år 1946 inom olika livsmedelsbranscher med fördelning efter antal sysselsatta 39
Tabell 11. Antal arbetsställen och sysselsatta inom fiskhandeln den 7 september 1951 samt omsättning och utbetalade löner per arbetsställe under år 1950 i vissa län 40
Tabell 12. Sysselsättnings-, omsättnings- och löneförhållanden i butikshandeln inom fyra livsmedelsbranscher år 1950 41
Tabell 13. Omsättning, bruttovinst, kostnader och nettovinst för femton partihandelsföretag 1946—1950 55
Tabell 14. Omsättning, bruttovinst, kostnader samt nettovinst inom partihandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform 58
Tabell 15. Bruttovinst, kostnader och nettovinst i procent av omsättningen inom partihandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek 60
Tabell 16. Olika kostnader i procent av omsättningen inom partihandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek 62
Tabell 17. Kostnadsfördelningen år 1950 i enskilda partihandelsföretag med en årlig omsättning under 1 miljon kronor 64
Tabell 18. Nettovinsten år 1950 för partihandelsföretag med respektive utan bokförd chefslön 68
Tabell 19. Inköps- och försäljningspriser i vissa partihandelsföretag $^{1}/_{1}$—$^{31}/_{1}$ 1950 69
Tabell 20. Omsättning, bruttovinst, kostnader samt nettovinst år 1950 inom detaljhandeln med fördelning på områden samt efter företagsform 72
Tabell 21. Framräknad bruttovinst, varusortimentets sammansättning, beräkningsgrund för prissättningen samt tillämpade marginaler inom detaljhandeln år 1950 73
Tabell 22. Resultat av provköp inom fiskdetaljhandeln utförda av statens priskontrollnämnd den 11 och 12 maj 1954 76
Tabell 23. Medeltal för till priskontoren rapporterade priser på färsk fisk i detaljhandeln för hela riket 1949—1951 79
Tabell 24. Vinst och chefslön inom olika typer av detaljhandel under år 1950 81
Tabell 25. Olika kostnader i procent av omsättningen inom detaljhandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek 84
Tabell 26. Kostnadsfördelningen år 1950 i enskilda detaljhandelsföretag (ej i kombination med annan verksamhet) med en årlig omsättning under 100 000 kronor 86

Tabell 27. Förstahandspriser och konsumentpriser på vissa fiskslag 1938—1939 och 1945—1953 91
Tabell 28. Utvecklingen av förstahands- respektive detaljhandelspriser 1950—1953 92
Tabell 29. Den totala marginalen åren 1950, 1952 och 1953 96
Tabell 30. Beräknade kostnader för järnvägstransporter åren 1950, 1952 och 1953 101
Tabell 31. Den totala marginalen i procent av detaljhandelspriset åren 1950, 1952 och 1953 103
Tabell 32. Procentuell ökning av den totala öresmarginalen mellan 1950 och 1953 104
Tabell 33. Beräknade och faktiska detaljhandelspriser år 1950 104
Tabell 34. Den totala marginalen år 1950 med framskrivning till år 1953 107
Tabell 35. Fördelning av den beräknade totala marginalen år 1950 110
Tabell 36. Medelpriser och prisspridning för vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953 112
Tabell 37. Högsta och lägsta priser på vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953 113
Tabell 38. Skillnad mellan högsta och lägsta priser på vissa fiskslag uttagna i de 21 största städerna åren 1952 och 1953 115
Tabell 39. Genomsnittlig månatlig skillnad mellan högsta och lägsta priser på vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953 117
Tabell 40. Förstahandsprisvariationerna i Göteborgs fiskhamn under prisnoteringsveckorna år 1952 för sill, torsk och kolja 118
Tabell 41. Meddelade dagspriser och uttagna priser enligt priskontrollnämndens undersökning den 11 och 12 maj 1954 119
Tabell 42. Jämförelse mellan fiskpriserna i enskilda och konsumentkooperativa butiker åren 1952 och 1953 120
Tabell 43. Genomsnittliga högsta och lägsta priser i enskilda och konsumentkooperativa butiker under år 1952 122
Tabell 44. Förstahandspriser i Göteborg och detaljhandelspriser i Stockholm under januari och februari 1950 123
Tabell 45. Nettovinst i förhållande till omsättning och investerat kapital år 1950 145
Tabell 46. Detaljhandelspriser i Stockholm 1949—1952 148

Bilaga 3

Tabell 1. Jämförelse mellan priserna i Göteborgs fiskhamn år 1952 enligt hamnens noteringar och enligt speciell statistik samt priser betalade av två partihandelsföretag 181
Tabell 2. Jämförelse mellan priserna på fisk i Stockholm år 1953 enligt socialstyrelsens prisstatistik och enligt uppgifter från två kedjeföretag.. 184

Bilaga 4

Tabell 1. Interregionala försändelser av fisk år 1949 från väst-, syd- och ostkusten till vissa städer 189
Tabell 2. De interregionala leveranserna till städerna år 1949, fördelade på järnvägs- och bilfrakter 192

Tabell 3. Detaljistgruppens inköp av fisk i Göteborgs fiskhamn år 1949... 193
Tabell 4. Butiksinnehavarnas inköp i Göteborgs fiskhamn år 1949..... 194

Förteckning över diagram

Diagram 1. Utveckling av förstahands- och detaljhandelspriserna 1950—1953 90
Diagram 2. Fördelning av den beräknade totala marginalen år 1950..... 110
Diagram 3. Förstahandspriser i Göteborg och detaljhandelspriser i Stockholm under januari och februari år 1950 124

Till

Herr Statsrådet Hj. R. Nilson

Genom beslut den 12 januari 1951 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet att tillkalla högst 3 sakkunniga att utreda frågan om prissättningen på fisk inom parti- och detaljhandeln samt vissa därmed sammanhängande förhållanden. I enlighet med detta bemyndigande tillkallades den 30 i samma månad såsom utredningsmän vice ordföranden i statens jordbruksnämnd direktören O-W. Olsson, tillika ordförande, byråchefen i statens priskontrollnämnd Erland Carbell och byråchefen i fiskeristyrelsen med statens fiskeriförsök Chr. W. Hessle. Såsom experter tillkallades samtidigt direktören Otto Bjerling, Borås, docenten Ingemar Gerhard, Göteborg, direktören Lambert Häller, Göteborg, ledamoten av riksdagens andra kammare Hans Levin, Kämpinge, direktören Carl Lindskog, Stockholm, kontrollören Hilmer Myrgren, Hudiksvall, direktören Eduard Ribohn, Stockholm, samt avdelningschefen Allan Svedendahl, Stockholm. Sedan Myrgren avlidit förordnades den 6 juni 1952 direktören Per Hansson, Gävle, till expert. Som ytterligare expert utsågs den 10 oktober 1952 direktören Alf Kewenter, Stockholm.

Till sekreterare åt utredningsmännen förordnades den 13 april 1951 politices magistern Erik Swedborg. I samband med att Swedborg i september 1953 tillträdde enskild tjänst förordnades den 7 augusti 1953 filosofie kandidaten Klas Wallberg att jämte Swedborg tjänstgöra som sekreterare. Ledningen av materialinsamlingen för utredningens bokföringsundersökning har omhänderhafts av amanuensen Helge Lindberg.

De sakkunniga har antagit namnet 1951 års fiskhandelsutredning.

Direktiven för utredningen meddelades i ett anförande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1951 av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet efter samråd med chefen för handelsdepartementet (direktiven återgives i kap. 1). Fiskhandelsutredningen har med vederbörligt medgivande under hösten 1952 besökt ett stort antal platser utefter ostkusten. Vidare har utredningen i mars 1953 företagit en resa utefter sydkusten från Malmö till Karlskrona med besök i de viktigaste landföringsorterna. Slutligen har utredningen i maj samma år besökt Göteborg och Varberg.

Utredningen har den 26 januari 1954 till chefen för jordbruksdepartementet överlämnat »P. M. angående frågan om fortsatt giltighet av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt om auktorisationssystemet på ostkusten».

De sakkunniga får härmed efter slutfört uppdrag överlämna betänkande angående fiskhandeln i Sverige. Betänkandet har enhälligt tillstyrkts av de tillkallade experterna.

Stockholm den 5 december 1955.

O-W. Olsson

Erland Carbell *Chr. Hessle*

/ Erik Swedborg
Klas Wallberg

KAPITEL 1

Utredningens bakgrund, direktiven samt uppläggningen av utredningsarbetet

Utredningens bakgrund

Genom beslut den 6 mars 1942 bemyndigade Kungl. Maj:t statens livsmedelskommission att fastställa normalpriser på vissa slag av färsk och fryst fisk.[1] De normalpriser, som livsmedelskommissionen med stöd av detta beslut därefter i samråd med statens priskontrollnämnd fastställde att gälla fr. o. m. den 26 i samma månad, avsåg priserna dels vid försäljning från fiskare till auktoriserad partihandlare (förstahandspris), dels vid försäljning från auktoriserad partihandlare till annan handlande (partihandelspris), dels ock vid försäljning till förbrukare (detaljhandelspris). Dessa normalpriser och de därigenom fastställda handelsmarginalerna ägde sedan med vissa ändringar giltighet fram t. o. m. den 15 mars 1946.

Inom priskontrollnämnden följde man efter normalprissättningens upphävande utvecklingen beträffande fiskpriserna och gjorde åren 1948 och 1949 undersökningar, som visade betydande ökningar av såväl parti- som detaljhandelsmarginalerna. Under tiden december 1949—maj 1950 gjordes förnyade undersökningar. Dessa avsåg prissättningen på fisk inom såväl parti- som detaljhandel i skilda delar av landet. De omfattade Stockholm och vissa andra orter, vilka berördes av riktpriser, som tidvis meddelades under undersökningsperioden, ävensom en del orter där riktpriser icke fanns införda.

I en i juni 1950 upprättad promemoria, i vilken resultaten av dessa undersökningar framlades, ansåg sig priskontrollnämnden kunna konstatera, att bruttomarginalen för de fiskslag[1] som undersökts låg avsevärt högre under tiden december 1949—februari 1950 än under tiden omedelbart före upphävandet av normalpriserna. Undersökningsmaterialet, som omfattade 1 199 företag i hela riket, visade enligt nämndens promemoria de i *tabell 1* (avdelning B) upptagna genomsnittliga detaljhandelspriserna och marginalerna. Förekommande inköpspriser inkluderar fraktkostna-

[1] Genom särskilda beslut den 14 november och den 5 december 1941 samt den 23 januari 1942 hade Kungl. Maj:t dessförinnan bemyndigat livsmedelskommissionen att fastställa normalpriser på torkad (färsktorkad) fisk samt på sill och strömming.

[2] Sill, kolja, makrill, rödspotta, torsk, vitling, abborre och gädda.

derna från leveransorten till köparen. Priskontrollnämnden framhöll i sin promemoria, att prisuppgifterna huvudsakligen var inhämtade från de ledande detaljhandelsföretagen i de städer, där priskontor var belägna. I vissa fall hade besök gjorts i näraliggande städer och samhällen. Besöken i Stockholm gällde huvudsakligen mindre företagsenheter i samtliga stadsdelar och förorter. Butiker tillhörande AB Kronlaxen, Förenade Livsmedels AB och Norrmalms Livsmedels AB medtogs endast undantagsvis i undersökningen. De registrerade inköpspriserna var icke alltid verifierade, utan hade noterats enligt uppgiftslämnarens muntliga besked. Likaså var fraktkostnaderna ej alltid styrkta. Endast i sådana fall, då uppgiftslämnaren meddelat betydligt högre fraktkostnader än vad som var vanliga på orten, hade justeringar till gängse frakter företagits. På grund härav fanns enligt nämndens uppfattning anledning antaga, att medelinköpspriserna i verkligheten vore något lägre och bruttomarginalerna i motsvarande grad högre än vad undersökningen visade.

Priskontrollnämnden jämförde i sin promemoria de nyss angivna marginalerna med detaljhandelns marginaler inom första prisområdet, d. v. s. fiskmottagningsplatserna, under tiden omedelbart före normalprisernas upphävande. Sistnämnda marginaler finnes också redovisade i tabell 1 (avdelning A). I detaljpriserna inkluderas icke den vid tillfället gällande omsättningsskatten på 5 %. Vidare bör framhållas, att de pristillägg som fick göras i övriga prisområden ansågs motsvara fraktkostnaderna. I viss begränsad omfattning förekommer, att detaljhandlare köper delat kolli (understigande 25 kg). Därvid erlades s. k. särvägningsavgift, vilken icke ingår i de i tabellen upptagna inköpspriserna. Under normalpristiden uppgick denna avgift i förekommande fall till 5 öre/kg. I undersökningen av prissättningen under december 1949—februari 1950 är särvägningsavgiften inräknad så som den debiterats.

I tabell 1 har utredningen ur nämndens undersökning framräknat bruttomarginalens absoluta förändring i detaljhandeln från normalpristiden till nämndens undersökningsperiod samt den relativa förändringen mellan dessa två perioder dels för bruttomarginalen uttryckt i öre/kg, dels för bruttomarginalen i procent av detaljhandelspriset. Man finner, att den absoluta ökningen av bruttomarginalen var störst för de två insjöfiskarna abborre och gädda med 30 öre/kg och minst för sill och vitling med omkring 10 öre/kg. För de övriga fiskslagen utgjorde ökningen mellan 17 och 22 öre/kg. Även beträffande de relativa förändringarna visade abborre och gädda den största ökningen. För övriga fiskslag gick förändringarna i varierande riktning beroende på om man räknar med förändringen av bruttomarginalen i öre/kg eller i procent av detaljhandelspriset. Bruttomarginalen i öre/kg ökade exempelvis för kolja med 54 %. Om man i stället räknar ökningen på basis av bruttomarginalen i procent av detaljhandelspriset, får man en minskning med 19 %. Liknande var förhållandet med marginalen på vitling. Marginalen för sill visade en större ökning om den räknas på bruttomarginalen i procent av detaljhandelspriset än om den räknas direkt på bruttomarginalen i öre/kg. För makrill, torsk och rödspotta var förhållandet det omvända. Som synes av tabell 1 sammanhänger detta med ut-

Tabell 1. Bruttomarginalerna inom fiskdetaljhandeln under normalpristiden och under tiden december 1949—februari 1950

	Sill I	Kolja II	Makrill	Torsk I	Vitling I	Röd-spotta	Abborre	Gädda
A. Normalpristiden[1]								
Detaljhandelspris, öre/kg	138	114	119	143	95	204	214	314
Inköpspris, öre/kg	111	79	89	105	62	158	185	270
Bruttomarginal, öre/kg	27	35	30	38	33	46	29	44
Bruttomarginal, % av detaljhandelspriset	19.6	30.7	25.2	26.6	34.7	22.5	13.6	14.0
B. December 1949—februari 1950								
Detaljhandelspris, öre/kg	113	216	149	184	144	255	189	318
Inköpspris, öre/kg	77	162	97	125	100	192	130	244
Bruttomarginal, öre/kg	36	54	52	59	44	63	59	74
Bruttomarginal, % av detaljhandelspriset	31.9	25.0	34.9	32.1	30.5	24.7	31.2	23.3
Bruttomarginalens absoluta förändring, öre/kg	+ 9	+ 19	+ 22	+ 21	+ 11	+ 17	+ 30	+ 30
Relativ förändring mellan normalpristiden och perioden december 1949—februari 1950 för								
bruttomarginal, öre/kg	+ 33	+ 54	+ 73	+ 55	+ 33	+ 37	+ 103	+ 68
bruttomarginal, % av detaljhandelspriset	+ 63	— 19	+ 38	+ 21	— 12	+ 10	+ 129	+ 66

[1] Här avses de normalpriser som gällde vid tidpunkten för normalprissättningens upphävande i mars 1946.

Anm. Tabellen är hämtad ur sammanställningar upprättade inom statens priskontrollnämnd.

vecklingen av detaljhandelspriserna. För sill exempelvis gick detaljhandelsprisset ned mellan de två perioderna, medan bruttomarginalen i öre/kg ökade rätt avsevärt. Detta gav till resultat en ännu mycket kraftigare ökning av bruttomarginalen i procent av detaljhandelspriset. Samma var förhållandet för abborre, medan för de andra fiskslagen detaljhandelspriserna steg betydligt mellan normalpristiden och perioden december 1949—februari 1950.

Om man sammanfattar resultatet av priskontrollnämndens undersökning och med ledning av denna gjorda sammanställningar skulle bruttomarginalen i detaljhandeln ha ökat avsevärt från tiden för normalprissättningens upphävande fram t. o. m. perioden december 1949—februari 1950. Denna ökning var av mindre omfattning om den beräknades på bruttomarginalen i procent av detaljhandelspriset än om den beräknades direkt på bruttomarginalen i öre/kg.

Priskontrollnämnden framhöll i den angivna promemorian vidare, att detaljhandelsmarginalerna ökat ytterligare under månaderna mars—maj 1950 och att de vid slutet av denna period hade nått en nivå, som enligt nämndens uppfattning finge anses överskrida det rimliga. Nämnden anförde vidare, att detaljhandelspriset för ett kilogram av varje av de undersökta åtta fiskslagen under normalpristiden var sammanlagt 13: 41 kr (medelpris alltså 1: 68 kr/kg). Marginalen var genomsnittligt 0: 35 kr/kg, vilket motsvarar 21,0 % av detaljhandelspriset. Under maj 1950 utgjorde detaljhandelspriset för samma sorter — beräknat som genomsnitt för hela landet — totalt 13: 68 kr (medelpris 1: 71 kr/kg). Marginalen uppgick till genomsnittligt 0: 57 kr/kg och motsvarade 33,5 % av detaljhandelspriset. Priskontrollnämnden ansåg sig också kunna konstatera, att även parttihandeln vid undersökningstillfället tillämpade marginaler, som väsentligt överskred dem som gällt under normalpristiden.

Avslutningsvis anförde nämnden i sin promemoria, att klyftan mellan det pris fiskaren erhöll och det pris konsumenten fick betala ibland syntes vara synnerligen stor. Vid tillfällen med rikliga fångster och låga förstahandspriser kvarstod de höga detaljhandelspriserna i regel flera dagar, då däremot vid bristtillfällen priset betydligt snabbare anpassades till därav betingade höjningar. Nämnden anförde vidare, att såväl den marginalsättning, som tillämpades inom fiskhandeln i både parti- och detaljhandelsleden, som de följder det rådande auktionssystemet hade på prisbildningen och de otillfredsställande förhållandena i fråga om fiskdistributionen syntes göra det befogat med en ingående och allsidig utredning av hithörande frågor.

Med anledning härav hemställde priskontrollnämnden i skrivelse till statens jordbruksnämnd den 1 juli 1950, att jordbruksnämnden måtte överväga de åtgärder, som kunde befinnas lämpliga. Jordbruksnämnden kallade härefter representanter för fiskhandeln till sammanträde den 27 juli 1950. Vid detta sammanträde framfördes önskemål om att en allsidig utredning borde företagas. Jordbruksnämnden beslöt med anledning härav

den 4 augusti 1950 att tillsätta en kommitté med allsidig sammansättning för utredning rörande fiskhandeln. Det första sammanträdet med denna kommitté ägde rum den 22 september, varvid riktlinjerna för kommitténs arbete diskuterades på grundval av en inom nämnden upprättad promemoria. Vid sammanträdet väcktes även förslag om att man borde söka få till stånd en departementskommitté för att fullfölja utredningsarbetet. Till detta förslag anslöt sig kommitténs samtliga ledamöter.

Direktiven m. m.

Med anledning av vad som förekommit vid sammanträdet den 22 september 1950 hemställde jordbruksnämnden i underdånig skrivelse den 26 i samma månad, att Kungl. Maj:t ville förordna om tillsättande av en kommitté för utredning av fiskhandelns förhållanden. Nämnden anförde i sin skrivelse att nämnden, då den beslöt att tillsätta en kommitté för utredning av dessa förhållanden, närmast avsett att utredningsarbetet i huvudsak skulle begränsas till en granskning av kostnadsutvecklingen inom fiskhandeln. Redan då hade dock förutsatts, att det skulle bli nödvändigt att i viss mån gå utanför nämnda område. Av den diskussion, som hade förekommit vid det första sammanträdet med den av jordbruksnämnden tillsatta fiskhandelskommittén, hade framgått, att spörsmålet om fiskhandelns kostnader hade ett mycket nära samband med en rad andra viktiga frågor, varför det syntes nödvändigt att lägga utredningsarbetet på bredare bas än som på en del håll från början ansetts erforderligt. Fiskhandelns kostnader syntes nämligen icke kunna riktigt bedömas med mindre man ägde en allsidig kännedom om fiskhandelns förutsättningar och struktur. Den utvidgning av utredningssfären, som sålunda befunnits erforderlig, vore en viktig anledning varför utredningen skulle anförtros åt en departementskommitté.

Kungl. Maj:t bemyndigade den 12 januari 1951 chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga att utreda frågan om prissättningen på fisk inom parti- och detaljhandeln samt vissa därmed sammanhängande förhållanden. Direktiven för utredningens arbete återfinnes i ett anförande till statsrådsprotokollet den 12 januari 1951 av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet efter samråd med chefen för handelsdepartementet.[1]

I direktiven erinrar departementschefen inledningsvis om utredningens bakgrund och om jordbruksnämndens fiskhandelskommitté samt om innehållet i nämndens skrivelse till Kungl. Maj:t. Härefter anför departementschefen följande:

I den i jordbruksnämndens skrivelse omförmälda promemorian har bland annat närmare diskuterats vilka spörsmål som borde upptagas vid den ifrågasatta allsidiga utredningen rörande fiskhandelns förhållanden. Härom har i

[1] Se Post- och Inrikes Tidningar den 31 januari 1951.

promemorian framhållits, att utredningsarbetet borde läggas på bred bas. Hela distributionskedjan, från det ögonblick fisken ilandförts till dess den nått konsumenten, borde följas. Det borde eftersträvas att söka klarlägga distributionsproblemen på sådant sätt, att utredningsresultaten kunde bli till direkt ledning vid rationaliseringssträvandena inom handeln. Utredningen borde därvid för det första söka klarlägga de förhållanden, varunder de s. k. kustgrossisterna, d. v. s. grossisterna på viktigare ilandföringsorter, bedriva sin verksamhet. Vidare borde den söka klarlägga strukturen av fisktransporterna från ilandföringsorterna till inlandsorter. Slutligen borde den omfatta distributionsorganen på konsumtionsorterna, såväl kustorter som inlandsorter.

Rörande de frågor, som kunde uppkomma inom de olika avsnitten av utredningsarbetet, har vidare i promemorian anförts, att kustgrossisternas problem torde te sig olika, beroende på om verksamheten bedrives på fiskauktionsplats eller på annan ort. De skiljaktigheter, som här kunde föreligga, borde utredas för att man skulle bli på det klara med de fördelar och nackdelar, som vore förenade med olika system för förstahandsavsättning. Huvudändamålet med undersökningen hos kustgrossisterna borde dock vara att klarlägga olika kostnadsfaktorers betydelse i rörelsen, så att man med utgångspunkt från en dylik kartläggning kunde ge direkta rekommendationer om rationaliseringsåtgärder. Beträffande transporterna mellan fiskmottagningsplatser och konsumtionsorter inne i landet borde det undersökas, huru kostnaderna för olika transportsätt ställde sig under skilda betingelser samt vilka åtgärder, som kunde vidtagas för att på lämpligaste sätt ordna och förbilliga transporterna. För konsumtionsorternas del borde undersökningen avse dels partihandeln, dels olika former av detaljhandel (stationär och ambulerande). Även på denna punkt borde kostnaderna analyseras med tanke på möjligheten att effektivisera och förbilliga distributionen.

För egen del anser jag i likhet med jordbruksnämnden det påkallat, att en undersökning rörande fiskhandelns förhållanden skall göras genom särskilda inom jordbruksdepartementet tillkallade sakkunniga. Däremot kan jag ej helt ansluta mig till den åsikt om utredningens omfattning, som kommit till uttryck i nämndens skrivelse eller i nyssnämnda promemoria. Vad som i första hand bör undersökas är, enligt min mening, huruvida de marginaler, som nu tillämpas inom parti- och detaljhandeln med fisk, kunna anses överstiga vad som erfordras för att handeln i sin nuvarande struktur skall få en skälig lönsamhet och, därest denna fråga besvaras jakande, vad som bör göras för att nedbringa desamma till en rimlig nivå. Detta spörsmål är uppenbarligen av stor betydelse ej blott ur konsumentsynpunkt utan även med hänsyn till fiskarnas möjligheter att vinna avsättning för sina fångster. I samband med en sådan undersökning torde böra upptagas det i promemorian berörda spörsmålet om systemet för förstahandsavsättningen av fisk. Bland annat har den meningen uttalats, att med det särskilt vid vissa fiskhamnar å västkusten tillämpade systemet med försäljning av fisk å auktionen följa såväl variationer i förstahandspriset som variationer i kvaliteten på fisken, vilka äro ägnade att försvåra en lämplig avvägning av handelsmarginalerna. Det synes därför önskvärt, att frågan om de för- och nackdelar, som äro förknippade med olika system för förstahandsavsättningen av fisk, skall närmare övervägas.

Däremot finner jag det ej påkallat att utredningen jämväl skall avse hela strukturen av fiskhandeln. Det är visserligen riktigt att, sett på något längre sikt, rationaliseringsåtgärder i fråga om fiskhandelns organisation och distributionsmetoder m. m. kunna få en mycket stor inverkan på omkostnaderna inom

denna handel. Detta gäller ej minst i den mån dylika åtgärder leda till en förbättring av distributionsnätet och därmed till en ökning av fiskkonsumtionen. Det torde emellertid vara uppenbart att man icke kan räkna med omedelbara resultat av sådana åtgärder. Jag vill vidare erinra om att frågan om fiskhandelns rationalitet och lönsamhet samt om åtgärder för att förbättra distributionen av fisk berörts av 1945 års fiskeriutredning. Med hänsyn till dessa förhållanden förefaller det mig ej sannolikt att en ny utredning rörande hela fiskhandelns struktur skulle kunna ge resultat, som direkt och påtagligt skulle kunna påverka marginalerna inom denna handel. Under sådana förhållanden föreligger enligt min åsikt ej heller anledning att nu igångsätta en omfattande utredning på detta område.

Inför det att 1948 års förordning om viss reglering av handeln med fisk m. m. skulle upphöra att gälla den 1 juli 1952 togs frågan om auktorisationen av strömmingshandeln upp vid ett sammanträde med statens jordbruksnämnd och dess råd i fiskefrågor den 7 december 1951. Vid sammanträdet väcktes förslag om att en statlig utredning borde ske om behovet m. m. av en fortsatt handelsreglering av fisk. I samband därmed meddelades, att direktiven för 1951 års fiskhandelsutredning gåve utredningen befogenhet att granska och närmare utreda även frågor, som sammanhängde med förstahandsutbudet på fisk. Efter det att jordbruksnämndens råd i fiskefrågor den 24 januari 1952 uttalat ett önskemål om att fiskhandelsutredningen skulle upptaga auktorisationsfrågan till behandling, förklarade sig utredningen oförhindrad att tillmötesgå dessa önskemål.

I enlighet med vad som förevar vid nyssnämnda sammanträden med jordbruksnämndens råd utgick utredningen från att de spörsmål, som i detta sammanhang borde behandlas, rörde frågan om en förlängning av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt i anslutning därtill frågan om fortsatt auktorisation av handeln med strömming. Resultatet av denna del av fiskhandelsutredningens arbete redovisas i *PM angående frågan om fortsatt giltighet av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt om auktorisationssystemet på ostkusten,* vilken den 26 januari 1954 överlämnades till chefen för jordbruksdepartementet. Utdrag ur denna promemoria återfinnes som *bilaga 1.*[1]

Utredningsarbetets uppläggning

Med ledning av de av departementschefen meddelade direktiven för utredningen har utredningsarbetet bedrivits efter två huvudlinjer. Utredningen har dels studerat de olika formerna för förstahandsavsättningen av fisk, dels undersökt de rådande marginalförhållandena inom parti- och detaljhandeln med fisk.

[1] Promemorian har varit föremål för sedvanlig remissbehandling men i övrigt hittills icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd, beroende bl. a. på att det sedermera uppdragits åt en särskild kommitté (1954 års fiskeriutredning) att verkställa översyn även av riktlinjerna för prisregleringen av strömming.

Eftersom förstahandsavsättningen i stort sett kan sägas försiggå under olika former på västkusten, sydkusten och ostkusten har utredningen studerat dessa förhållanden bl. a. genom besök på ort och ställe. I samband med behandlingen av auktorisationsfrågan gjordes med vederbörligt medgivande under hösten 1952 besök på ett stort antal platser utefter ostkusten. Vidare har utredningen under tiden 19—21 mars 1953 företagit en resa utefter sydkusten från Malmö till Karlskrona med besök vid de viktigaste landföringsorterna. Den 7—9 maj 1953 besöktes Göteborg, varvid fiskhamnen studerades. I anslutning härtill företogs ett kort studiebesök i Varberg. Till de offentliga sammanträden, som hållits under resorna, har varit kallade representanter för fiskare, fiskhandlare och konsumenter. Slutligen har företrädare för insjöfisket fått tillfälle att för utredningen framlägga sina synpunkter på avsättningsproblemen.

Det statistiska material, som utredningen insamlat för belysning av fiskhandelns marginaler, utgöres dels av särskilda uppgifter grundade på företagens bokföring, dels material insamlat från organisationer och myndigheter. Bokföringsmaterialet, som omfattar uppgifter från 47 partihandlare och 90 detaljhandlare och avser år 1950, har insamlats för belysning av kostnaderna och deras fördelning. För ett mindre antal företag har uppgifter inhämtats jämväl för tidigare och senare år. Uppgifterna har insamlats av särskilda av utredningen utsända personer, som i samråd med affärsledarna gått igenom företagens bokföring och bokslut. Det har av kostnadsskäl helt naturligt icke varit möjligt att låta detta material omfatta samtliga parti- och detaljhandlare. I stället har ett urval av företag ägt rum. Detta urval, som gjorts i samråd med representanter för fiskhandeln, var från början avsett att ligga till grund för en provundersökning. Allteftersom materialinsamlingen fortskred blev det dock klart för utredningen, att det varken ur tids- eller kostnadssynpunkt fanns möjligheter att utvidga materialinsamlingen ytterligare. Beskrivning av bokföringsmaterialet samt använda formulär återfinnes i *bilaga 2*.

I och för beräkning av den totala handelsmarginalen har utredningen vidare från socialstyrelsen inhämtat uppgifter om detaljhandelspriser på vissa fiskslag under åren 1950, 1952 och 1953 samt från Göteborgs fiskhamn uppgifter om förstahandspriser för samma år. För den detaljerade beskrivningen av utredningens prismaterial hänvisas till *bilaga 3*.

Beträffande antalet parti- och detaljhandlare, antalet anställda m. fl. uppgifter rörande fiskhandeln har utredningen i viss utsträckning beretts tillfälle att ta del av 1951 års företagsräknings material.

Statens priskontrollnämnd utförde i maj 1954 i samråd med utredningen en prisundersökning rörande fisk. Resultaten av denna undersökning har av utredningen utnyttjats för belysning av detaljhandelns marginaler och prisspridningen inom fiskhandeln.

Vid diskussionen av handelsvägarna för fisk har utredningen i viss ut-

sträckning kunnat utnyttja en utredning i detta ämne, som utförts av pol. mag. Sixten Kellertz, Göteborg. Ett sammandrag av denna utredning har intagits som *bilaga 4*.

I övrigt har utredningen tagit del av de betänkanden som avgivits av tidigare statliga kommittéer på fiskets område.

KAPITEL 2

Översikt av fiske och fiskhandel i Sverige

Fiskets fångst- och avsättningsförhållanden

Det svenska havsfiskets årliga fångster under de sista förkrigsåren (1935/39) och under krigsåren (1940/44) uppgick i medeltal till ungefär 120 milj. kg landad vikt.[1] Under tiden efter kriget har avkastningen inom havsfisket icke obetydligt ökat. Sålunda redovisas för femårsperioden 1945/49 en genomsnittlig årlig fångst av 167 milj. kg och för åren 1950/53 en fångst av 184 milj. kg (se *tabell 2*). En betydande del av fångsterna har landats direkt i utrikes hamnar; i medeltal för 1950/53 ungefär 26 milj. kg årligen mot 12 milj. kg 1945/49 och 14 milj. kg 1935/39.

Av det svenska havsfiskets totalfångster har under tiden efter kriget sill och strömming kvantitetsmässigt utgjort ungefär 50 % (därav sill 40 % och strömming 10 %), torskfiskarna 25—30 % och makrillen drygt 5 %.

Beträffande fångstvärdet redovisas sedan förkrigstiden en kraftig uppgång, vilken huvudsakligen beror dels på den fångstökning som skett, dels på försämringen av penningvärdet. Under åren 1935/39 utgjorde fångstvärdet i genomsnitt 30 milj. kr per år, under krigsåren drygt 85 milj. kr samt under perioden 1945/49 104 milj. kr. För fyraårsperioden 1950/53 redovisas ett årsgenomsnitt på 114 milj. kr.

Utvecklingen av fångstmängder och fångstvärden för de viktigaste fiskslagen eller grupperna av fiskar under perioden 1935—1953 för olika kuststräckor redovisas i *tabell 3*. Med ledning av denna tabell har sammanställts följande tablå, som visar den kvantitativa och värdemässiga betydelsen av fisket vid de olika kuststräckorna under efterkrigstiden.

	1935/39		1945/49		1950/53	
	Kvantitet	Värde	Kvantitet	Värde	Kvantitet	Värde
	%	%	%	%	%	%
Västkusten	63	60	69	63	70	64
Sydkusten	10	12	14	14	15	15
Ostkusten	27	28	17	23	15	21
Summa	100	100	100	100	100	100

[1] Med landad vikt avses fiskens vikt vid ilandföringen. I den officiella fiskeristatistiken sker redovisningen däremot fr. o. m. 1949 i s. k. hel vikt, varvid alltså avrenset tillagts den landade vikten.

Tabell 2. Det svenska havsfiskets avkastning 1935—1953

Fiskslag	Fångstmängd (landad vikt)[1], milj. kg								Fångstvärde, milj. kr							
	1935/39	1945/49	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1935/39	1945/49	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Sill och strömming..	*67.6*	*82.5*	*95.4*	*91.9*	*95.4*	*98.9*	*112.8*	*112.4*	*10.0*	*37.9*	*43.1*	*38.7*	*35.7*	*44.2*	*51.4*	*51.4*
Därav: Sill	40.4	61.7	77.8	72.2	76.1	79.9	94.5	91.7	5.8	26.0	31.6	27.9	26.4	32.9	39.8	39.3
Strömming ..	27.2	20.8	17.6	19.7	19.3	19.0	18.3	20.7	4.2	11.9	11.5	10.8	9.3	11.3	11.6	12.1
Skarpsill.....	*6.6*	*9.2*	*12.4*	*9.8*	*10.0*	*9.2*	*11.2*	*9.2*	*1.1*	*4.4*	*5.3*	*4.4*	*5.7*	*5.2*	*6.5*	*5.5*
Torskfiskar.....	*26.0*	*49.1*	*51.6*	*48.3*	*44.2*	*40.2*	*42.9*	*38.9*	*6.5*	*25.8*	*28.1*	*25.4*	*23.3*	*23.6*	*26.7*	*26.1*
Därav: Torsk.....	12.2	25.4	30.1	30.3	24.9	24.1	28.6	23.9	2.5	11.2	13.4	12.7	10.6	12.2	15.3	14.0
Kolja.....	5.1	11.1	8.7	8.0	7.2	6.4	4.9	5.5	1.9	7.2	6.5	6.4	5.2	4.7	4.9	5.1
Vitling.....	4.8	4.6	4.5	3.6	3.1	2.9	3.7	3.2	1.0	2.1	2.5	1.9	1.5	1.5	2.1	1.9
Långa.....	2.9	3.6	3.9	2.6	4.5	3.4	3.0	2.9	0.8	2.2	2.0	1.7	2.8	2.7	2.1	2.2
Andra.....	1.0	4.4	4.4	3.8	4.5	3.4	2.7	3.4	0.3	3.1	3.7	2.7	3.2	2.5	2.3	2.9
Flundrefiskar.....	*5.2*	*6.5*	*5.7*	*5.1*	*4.8*	*4.3*	*4.8*	*4.2*	*3.3*	*7.5*	*6.7*	*6.2*	*5.7*	*5.3*	*5.8*	*5.5*
Därav: Rödspotta...	1.3	2.5	2.2	1.4	1.3	1.0	1.7	1.2	1.1	3.5	3.0	2.3	2.1	1.6	2.3	1.9
Rödtunga...	1.3	1.0	0.8	1.0	1.1	0.9	0.8	0.9	1.0	1.2	1.1	1.3	1.2	1.3	1.3	1.3
Flundra.....	2.1	2.3	2.1	2.0	1.7	1.8	1.8	1.8	0.7	1.5	1.4	1.3	1.2	1.4	1.4	1.5
Andra.....	0.5	0.7	0.6	0.7	0.7	0.6	0.5	0.3	0.5	1.3	1.2	1.3	1.2	1.0	0.8	0.8
Makrill.....	*4.2*	*7.7*	*8.4*	*9.5*	*13.5*	*12.0*	*12.6*	*11.2*	*0.9*	*4.3*	*5.9*	*4.2*	*6.0*	*6.0*	*6.9*	*6.8*
Ål.....	*1.8*	*1.8*	*1.9*	*1.9*	*2.2*	*1.9*	*1.6*	*2.4*	*2.8*	*5.9*	*6.7*	*6.0*	*7.9*	*6.9*	*6.2*	*8.8*
Laxfiskar.....	*0.8*	*2.0*	*1.9*	*2.0*	*2.2*	*2.1*	*1.6*	*1.3*	*1.4*	*7.5*	*8.1*	*7.9*	*8.5*	*8.5*	*7.3*	*6.0*
Därav: Lax.....	0.3	1.2	1.2	1.1	1.4	1.1	0.8	0.4	0.9	6.2	6.8	6.4	7.0	6.5	5.5	3.9
Andra.....	0.5	0.8	0.7	0.9	0.8	1.0	0.8	0.9	0.5	1.3	1.3	1.5	1.5	2.0	1.8	2.1
Övriga havsfiskar...	*1.2*	*1.2*	*1.1*	*1.7*	*1.6*	*0.7*	*0.7*	*0.5*	*0.3*	*0.8*	*0.9*	*1.1*	*0.9*	*0.7*	*0.6*	*0.4*
Övriga söt- eller bräckvattensfiskar.	*1.7*	*1.9*	*1.8*	*1.8*	*1.8*	*1.8*	*1.6*	*1.5*	*1.1*	*2.2*	*2.1*	*2.1*	*2.2*	*2.3*	*2.0*	*2.0*
Skaldjur.....	*1.9*	*2.4*	*2.1*	*2.6*	*2.3*	*2.3*	*2.6*	*2.6*	*1.7*	*5.7*	*6.1*	*6.8*	*5.7*	*6.3*	*7.8*	*8.4*
Därav: Nordhavsräka	1.0	0.8	0.8	0.7	0.8	0.8	1.2	1.3	0.9	3.3	3.8	3.7	3.3	3.5	5.2	5.6
Andra.....	0.9	1.6	1.3	1.9	1.5	1.5	1.4	1.3	0.8	2.4	2.3	3.1	2.4	2.8	2.6	2.8
Ej spec. fiskar eller skaldjur.....	*2.4*	*2.6*	*2.7*	*4.1*	*1.0*	*0.7*	*1.7*	*2.8*	*0.5*	*1.9*	*2.2*	*3.1*	*0.9*	*0.4*	*0.6*	*0.7*
Totalfångst	*119.4*	*166.9*	*185.0*	*178.7*	*179.0*	*174.1*	*194.1*	*187.0*	*29.6*	*103.9*	*115.2*	*105.9*	*102.5*	*109.4*	*121.8*	*121.6*
Därav ilandfört i utrikes hamnar[2].....	*14.8*	*12.2*	*12.9*	*18.1*	*24.5*	*20.0*	*28.8*	*30.7*	*3.1*	*7.0*	*5.9*	*6.8*	*8.8*	*9.1*	*11.0*	*10.8*

Anm. Tabellen är för åren 1935—1953 sammanställd ur SOS Fiske, varvid dock de i nämnda källa på säsonger (1944/45, 1945/46 etc.) redovisade fångsterna av snörpvadssill fördelats på kalenderår och de där angivna fångsterna av skarpsill kompletterats med ledning av statistik över den s. k. kollektivförsäljningen av denna fisk. Dessutom har 1949—1950 för makrillfisket statens jordbruksnämnds preliminära siffror insatts, då de för dessa år synes vara fullständigare än uppgifterna i SOS Fiske.

[1] Fr. o. m. 1949 redovisas i SOS Fiske fångsterna i hel vikt, dvs. inkl. avrens i motsats till vad som gällde t. o. m. 1948, då fångsterna redovisades i landad vikt, dvs. exkl. avrens. För att vinna jämförbarhet har för åren 1949—1953 uppgifterna i SOS Fiske här räknats om till landad vikt.

[2] Därjämte landas i utrikes hamnar vissa kvantiteter industrifisk — år 1952 i det närmaste 3.5 milj. kg till ett värde av ungefär 0.44 milj. kr och 1953 inemot 2.5 milj. kg till ett värde av 0.39 milj. kr.

Tabell 3. Västkust-, sydkust- och ostkustfiskets avkastning 1935—1953

Fiskslag	Fångstmängd (landad vikt), milj. kg								Fångstvärde, milj. kr							
	1935/39	1945/49	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1935/39	1945/49	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Västkusten (inkl. utrikes ilandföring)																
Sill	36.5	55.6	72.6	65.3	68.4	70.7	84.5	76.8	4.9	22.5	28.5	24.3	22.8	28.3	34.7	31.5
Skarpsill	6.5	9.2	12.4	9.8	10.0	9.2	11.2	9.1	1.1	4.4	5.3	4.4	5.7	5.2	6.5	5.5
Torskfiskar	19.1	31.8	29.4	25.2	27.8	23.0	20.7	21.2	5.3	19.6	20.2	17.3	17.5	16.0	16.5	17.6
Flundrefiskar	3.6	5.1	4.5	4.0	3.9	3.3	3.7	3.2	2.7	6.4	5.8	5.4	5.0	4.3	4.8	4.5
Makrill	4.2	7.7	8.4	9.5	13.5	12.0	12.6	11.1	0.9	4.3	5.8	4.2	6.0	6.0	6.9	6.8
Skaldjur	1.9	2.4	2.1	2.6	2.3	2.3	2.6	2.6	1.7	5.7	6.1	6.8	5.7	6.3	7.8	8.5
Övriga	3.8	3.8	3.8	5.7	2.6	1.3	2.4	3.5	1.1	3.1	3.7	4.7	2.4	1.9	1.9	2.2
Samtliga	*75.6*	*115.6*	*133.2*	*122.1*	*128.5*	*121.8*	*137.7*	*127.5*	*17.7*	*66.0*	*75.4*	*67.1*	*65.1*	*68.0*	*79.1*	*76.6*
Sydkusten																
Sill	3.8	6.1	5.3	6.9	7.7	9.2	10.0	15.0	0.9	3.5	3.0	3.6	3.6	4.6	5.1	7.8
Torsk	6.0	15.0	18.9	20.2	12.8	13.2	17.2	13.4	1.0	5.3	6.7	7.0	4.7	6.0	8.1	6.4
Flundrefiskar	1.2	0.8	0.8	0.6	0.5	0.6	0.6	0.6	0.4	0.7	0.6	0.5	0.4	0.6	0.6	0.6
Ål	0.6	0.9	1.0	1.0	1.1	1.0	0.8	1.1	1.0	2.8	3.4	3.2	3.9	3.3	3.0	4.2
Lax	0.1	0.3	0.4	0.3	0.4	0.3	0.2	0.1	0.2	1.5	2.1	1.6	2.0	1.7	1.3	1.0
Övriga	0.2	0.3	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.1	0.3	0.3	0.2	0.2	0.3	0.1	0.3
Samtliga	*11.9*	*23.4*	*26.6*	*29.3*	*22.7*	*24.5*	*29.0*	*30.5*	*3.6*	*14.1*	*16.1*	*16.1*	*14.8*	*16.5*	*18.2*	*20.3*
Ostkusten																
Strömming	27.2	20.8	17.6	19.7	19.3	19.0	18.3	20.7	4.2	11.9	11.6	10.8	9.3	11.3	11.6	12.1
Torsk	1.0	2.3	3.2	2.9	3.6	4.0	5.0	4.3	0.2	0.9	1.2	1.1	1.1	1.6	2.1	1.9
Flundra	0.4	0.6	0.4	0.5	0.4	0.4	0.5	0.4	0.2	0.4	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4
Ål	0.9	0.7	0.7	0.7	0.9	0.8	0.6	0.9	1.7	2.7	2.7	2.5	3.5	2.9	2.7	3.7
Laxfiskar	0.7	1.7	1.5	1.7	1.8	1.8	1.4	1.2	1.0	5.8	5.8	6.0	6.3	6.5	5.7	2.6
Övriga	1.7	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.6	1.5	1.0	2.1	2.0	2.0	2.1	2.2	2.0	4.0
Samtliga	*31.9*	*27.9*	*25.2*	*27.3*	*27.8*	*27.8*	*27.4*	*29.0*	*8.3*	*23.8*	*23.6*	*22.7*	*22.6*	*24.9*	*24.5*	*24.7*

Anm. På grund av avrundningar ger summering av grupper av fiskslag i denna tabell i en del fall icke de tal som återfinnes i tabell 2.

Som synes av denna tablå har fiskena på väst- och sydkusten såväl kvantitets- som värdemässigt ökat sina andelar av hela det svenska fisket, medan motsatsen varit förhållandet beträffande ostkustfisket. Det framgår dock att förändringarna varit något större i fråga om kvantiteten landad fisk än beträffande värdet. I den följande tablån redovisas de relativa förändringarna i fångstkvantitet och fångstvärde för varje särskild kuststräcka med 1935/39 som bas (1935/39 = 100).

	1945/49		1950/53	
	Kvantitet	Värde	Kvantitet	Värde
Västkusten.....	153	373	171	408
Sydkusten.....	197	392	224	483
Ostkusten.....	87	287	88	292
Samtliga	140	351	154	384

Man finner att såväl väst- som sydkustens fiske har kunnat registrera avsevärt större fångster under efterkrigsåren än före kriget, medan ostkustfisket däremot gått tillbaka, främst beroende på minskad strömmingstillgång. Värdemässigt visar sydkusten den relativt sett kraftigaste uppgången.

Beträffande den kvantitativa och värdemässiga utvecklingen för den svenska utrikeshandeln med fisk och fiskprodukter hänvisas till *tabell 4*. I denna tabell innefattar exportsiffrorna i samtliga fall även svenska fiskares direktlandningar i utrikes hamnar. Dessa landningar redovisas icke i den svenska handelsstatistiken, medan däremot utländska båtars direktlandningar i Sverige tages upp som import i denna statistik. Totalkvantiteterna för importen respektive exporten har erhållits genom direkt summering ur de använda källorna (SOS Handel och SOS Fiske; ur den senare källan endast landningarna i utrikes hamnar) utan att beredd fisk och fiskkonserver omräknats till färsk vikt. Detta gör, att en direkt jämförelse mellan import- och exportkvantiteterna icke ger en fullt riktig bild av förändringarna i försörjningsbalansen. Inom varje särskilt redovisad grupp (färsk fisk, salt sill etc.) kan jämförelser göras mera reservationslöst.

Beträffande värdeuppgifterna gäller vad som anges i SOS Handel, nämligen att till grund härför ligger värden deklarerade av vederbörande exportörer och importörer. Varuvärdet avser respektive varas värde vid rikets gräns, alltså i fråga om import cif-priset, d. v. s. inköpspriset med tillägg av frakt, assurans och andra kostnader intill dess varan anlänt till svensk gränsort och utan inräknande av tull och andra införselavgifter. I fråga om exporten avser varuvärdet fob-priset, d. v. s. försäljningspriset med tillägg av frakt, assurans och andra omkostnader före godsets avgång från svensk gränsort.

Den svenska utrikeshandeln med fisk och fiskprodukter har efter kriget

kännetecknats av ett kvantitativt sett ganska stort exportöverskott, medan före kriget importen var avsevärt större än exporten. Mot ett genomsnittligt importöverskott 1935/39 på 11 milj. kg svarar som framgår av **tabell 4** ett exportöverskott för 1945/49 på 18 milj. kg och för 1950/53 på icke mindre än 42 milj. kg. Till betydande del sammanhänger denna utveckling med den ökade utförseln av färsk fisk, framför allt genom direktlandningar.

Eftersom denna ökning av exporten till övervägande del utgjorts av färsk vara och framför allt relativt sett billig fisk — främst sill — och importen fortfarande i stor utsträckning omfattat beredda produkter och således dyrare varor, har den värdemässiga förbättringen av den svenska handelsbalansen för fisk jämfört med förkrigstiden icke på långt när varit så stark som den kvantitetsmässiga. Den importminskning, som ägt rum sedan tiden före kriget, har först och främst gällt den billiga fisken, medan importen av den dyrare färska och beredda fisken snarast ökat i omfattning. Mot den tidigare omnämnda kvantitetsmässiga ökningen av vårt exportöverskott svarar följande utveckling beträffande värdet. I genomsnitt för åren 1935/39 hade Sverige ett importöverskott av fisk och fiskprodukter på 13 milj. kr. Under den första femårsperioden efter kriget blev resultatet ett mindre exportöverskott på i genomsnitt ungefär 3 milj. kr årligen. Under fyraårsperioden 1950/53 har värdemässigt genomsnittligt sett balans förelegat mellan import och export. Dock bör observeras den ogynnsamma utvecklingen efter 1949, som år 1953 lett till att Sverige nästan återvänt till förkrigstidens situation. För sistnämnda år redovisas nämligen ett importöverskott på 10 milj. kr.

Vid en belysning av det svenska fiskets inrikes avsättningsförhållanden vore av stort intresse att kunna särskilja de kvantiteter fisk, som går till färskkonsumtion respektive till fiskberedning, tillverkning av konserver och fiskmjöl m. m. Man måste i detta sammanhang hålla i minnet, att industristatistikens redovisning av framställda färdigprodukter av fisk är ofullständig beträffande beredd fisk men däremot relativt fullständig med avseende på konserver. Detta förhållande sammanhänger med att beredningsanstalterna i stor utsträckning återfinnes bland små företag med mindre än 5 arbetare, vilka företag ej ingår i industristatistiken. Då det tillgängliga statistiska materialet alltså icke tillåter en sådan mer detaljerad analys, är det nödvändigt att begränsa redogörelsen för de inhemska avsättningsförhållandena till försörjningsbalansen och förändringarna däri (fångst + import — export). På sådant sätt inom statens jordbruksnämnd utförda beräkningar för 1935—1953 redovisas i *tabell 5*. I denna har importen och exporten i förekommande fall omräknats till hel vikt. Det bör här påpekas, att om man vill gå ett steg längre och undersöka konsumtionen erfordras uppgifter om lagerförändringar och om svinnet inom fiskindustrien, en fråga som skall tagas upp längre fram i detta kapitel.

Tabell 4. Utrikeshandeln med fisk och fiskprodukter 1935—1953

	Kvantitet, milj. kg											Värde, milj. kr										
	1935/39	1945/49	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1935/39	1945/49	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Import																						
Färsk sill	3.9	0.9	0.3	0.6	2.4	0.3	0.8	0.7	1.5	1.1	0.9	0.8	0.3	0.1	0.2	0.8	0.1	0.3	0.3	0.6	0.5	0.4
Annan färsk fisk	10.0	4.7	3.7	3.6	5.4	5.1	5.7	6.4	6.9	8.1	10.2	7.3	5.6	3.2	4.9	5.8	6.1	7.8	8.1	10.8	14.8	19.7
Därav fiskfileter	0.1	0.4	0.1	0.3	0.7	0.4	0.4	0.5	0.4	0.5	1.1	0.1	0.5	0.2	0.5	0.9	0.5	0.6	0.7	0.6	1.0	2.2
Salt sill	25.6	12.3	10.5	15.3	13.6	12.9	9.1	11.5	11.1	13.8	10.5	8.3	11.0	11.5	13.3	11.3	11.4	7.4	9.6	10.8	14.1	10.2
Annan beredd fisk[1]	9.5	5.8	1.7	7.1	6.3	8.6	5.4	5.7	9.7	8.6	11.2	5.1	7.4	3.2	9.7	8.9	9.5	5.7	6.9	11.3	11.5	13.4
Fisk- och skaldjurskonserver	1.4	0.7	0.2	0.7	1.2	0.7	0.8	1.5	1.2	1.6	2.0	2.4	3.2	1.3	4.3	5.2	2.5	2.9	6.5	5.8	6.8	8.7
Skaldjur och fiskrom	1.2	1.8	0.6	1.8	2.4	1.7	2.5	2.5	1.9	3.1	3.5	1.6	3.1	1.5	4.1	3.8	2.6	3.5	4.9	3.9	6.2	6.6
Totalt	*51.6*	*26.2*	*17.0*	*29.1*	*31.3*	*29.3*	*24.3*	*28.3*	*32.3*	*36.3*	*38.3*	*25.5*	*30.6*	*20.8*	*36.5*	*35.8*	*32.2*	*27.6*	*36.3*	*43.2*	*53.9*	*59.0*
Export[2]																						
Färsk sill	21.0	11.2	0.0	3.3	4.1	20.7	27.7	33.7	37.9	52.3	49.7	3.6	4.2	0.0	1.5	1.7	8.2	9.8	11.6	16.0	20.7	19.0
Därav direktlandad	8.2	5.2	—	0.6	2.9	9.8	12.6	19.2	15.9	24.3	27.7	0.9	1.8	—	0.3	1.1	3.5	4.1	5.9	6.1	8.0	9.0
Annan färsk fisk	14.5	13.2	5.3	14.7	12.1	13.5	20.6	17.3	17.8	20.0	18.5	5.6	11.1	5.7	12.5	10.3	13.5	13.3	13.0	14.6	16.7	14.8
Därav fiskfileter	0.0	1.1	0.0	0.3	1.2	3.1	1.0	0.7	0.3	0.9	0.6	0.0	1.7	0.1	0.6	1.8	4.7	1.5	1.0	0.4	1.4	1.1
Därav direktlandad	6.1	6.6	4.9	12.4	7.2	3.1	5.5	5.3	4.1	4.5	3.1	1.9	4.8	5.0	9.8	4.0	2.3	2.7	2.9	3.0	3.0	1.8
Salt sill	3.1	13.6	2.9	17.8	8.0	24.2	14.9	7.6	14.0	10.4	9.4	1.0	8.1	1.1	10.8	5.3	14.1	9.2	4.5	9.1	7.9	7.8
Annan beredd fisk[1]	1.0	3.9	3.5	11.0	3.2	1.7	0.3	0.6	0.6	0.9	0.4	0.4	3.8	2.2	9.7	4.5	1.9	0.6	1.2	1.2	1.7	0.9
Fisk- och skaldjurskonserver	0.9	1.8	0.1	2.5	2.5	1.4	2.3	2.7	1.7	1.7	1.1	1.1	4.7	0.2	5.4	7.4	4.9	5.7	7.6	5.6	5.5	3.7
Skaldjur och fiskrom	0.2	0.4	0.0	0.3	0.3	0.6	0.7	0.7	0.8	1.1	0.9	0.2	1.2	0.1	1.2	1.0	1.7	1.9	2.0	2.0	2.9	2.5
Ej spec. fisk[3]	0.5	0.4	1.8	—	—	—	—	—	—	—	—	0.3	0.4	2.0	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalt	*41.2*	*44.5*	*13.6*	*49.6*	*30.2*	*62.1*	*66.5*	*62.6*	*72.8*	*86.4*	*80.0*	*12.2*	*33.5*	*11.3*	*41.1*	*30.2*	*44.3*	*40.5*	*39.9*	*48.5*	*55.4*	*48.7*

[1] Innefattar även kryddad sill.
[2] Inkl. svenska fiskares direktlandningar i utrikes hamnar.
[3] Avser vissa direktlandningar.

Tabell 5. Avsättningen inom landet av fisk 1945—1953, milj. kg

Fiskslag	1935/39	1945/49	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Sill och strömming	84.8	75.2	71.0	65.2	69.4	69.1	76.8	79.2
Skarpsill	3.1	7.3	10.0	5.7	6.4	7.1	8.5	8.3
Torskfiskar	26.6	37.1	38.3	39.2	41.6	36.5	35.2	46.5
Flundrefiskar	6.5	7.6	7.8	6.8	6.8	6.5	7.1	5.9
Makrill	4.0	7.0	7.8	7.4	10.4	8.2	8.1	8.9
Ål	0.8	1.7	1.7	1.5	1.6	1.3	1.3	1.6
Laxfiskar	2.5	2.3	2.1	2.2	2.5	2.7	2.4	2.3
Andra fiskar	10.2	6.8	7.3	7.7	5.1	3.5	6.3	5.9
Skaldjur	2.3	2.7	2.5	3.0	4.4	3.0	3.3	3.6
Samtliga	*140.8*	*147.7*	*148.5*	*138.7*	*148.2*	*137.9*	*149.0*	*162.2*
D:o inkl fångster i insjöfisket	152.8	160.7	161.5	151.7	161.2	150.9	162.0	175.2

Anm. Import- och exportkvantiteterna är i förekommande fall omräknade från den beredda varans vikt till hel vikt. Handelsstatistikens specifikation på fiskslag har på några punkter medgivit endast en ungefärlig fördelning av importerad och exporterad fisk i enlighet med den i tabellen använda grupperingen. Insjöfiskets avkastning har antagits uppgå till 12.0 milj. kg per år under perioden 1935—1939 och till 13.0 milj. kg under åren efter kriget.

Av tabellen framgår, att den helt övervägande delen av den fisk som avsättes inom landet utgöres av sill, strömming och torskfiskar. Totalt sett har den inrikes avsättningen ökat sedan förkrigstiden. För de enskilda grupperna i tabell 5 är en påtaglig tillbakagång för sill och strömming märkbar, medan avsättningen av torskfiskar och makrill visar en kraftig ökning. Tillbakagången för gruppen sill och strömming får till huvudsaklig del tillskrivas en minskad förbrukning av salt sill.

En ytterligare belysning av det svenska fiskets inrikes avsättningsförhållanden ger de av jordbruksnämnden utförda årliga konsumtionsberäkningarna rörande fisk och fiskprodukter[1]. Enligt de beräkningsmetoder, som tillämpas sedan några år tillbaka, sker redovisningen med uppdelning på färsk fisk samt på beredd fisk och fiskkonserver. Vid beräkningarna tages hänsyn till lagerförändringar för beredd fisk och fiskkonserver. Härvid kommer uppgifter i nämndens livsmedelslagerinventeringar varje 1 januari till användning. Dessa inventeringar omfattar såväl industriföretag som gross- och detaljhandel. Den del av fångsten, vilken i form av överskott användes för framställning av fiskmjöl och ensilage eller som djurföda o. d., drages från den totala fångsten. Svårast att beräkna är svinnet i industri och handel. Till en del måste vid beräkning av detta användas vissa schematiska metoder. Den totala produktionen av beredd fisk och konserver inom landet beräknas med ledning av inom nämnden upprättad statistik över saltning av sill och strömming samt i fråga om tillverkning av fiskkonserver enligt kommerskollegii statistik (SOS Industri). Anledningen till att denna senare källa ej kan användas för pro-

[1] Då syfte och metodik vid dessa beräkningar avviker från dem som gäller för de nyss redovisade beräkningarna av avsättningen är resultaten icke direkt jämförbara.

duktionen av beredd fisk är den tidigare nämnda begränsningen i fullständigheten.[1]

Det primärmaterial, som nu beskrivits, har i samtliga avseenden funnits tillgängligt endast fr. o. m. 1949. För 1939 har en liknande beräkning gjorts, vid vilken dock uppskattningarna av de kvantiteter, som använts för framställning av fiskmjöl och ensilage eller beredning och tillverkning av konserver, är betydligt osäkrare än för övriga år. Dessutom är lagerförändringarna ej kända.

Resultaten av beräkningarna har sammanställts i nedanstående tablå.

	1939	1949	1950	1951	1952	1953 (prel.)
Total konsumtion, milj. kg						
Färsk fisk	64,3	69,1	67,1	67,4	68,0	72,6
Konserver och beredd fisk	44,4	41,3	37,1	35,0	35,3	36,0
All fisk	*108,7*	*110,4*	*104,2*	*102,4*	*103,3*	*108,6*
Total konsumtion, milj. kr						
Färsk fisk	63,4	123,4	118,8	141,9	158,7	175,0
Konserver och beredd fisk	44,0	92,2	80,8	94,7	106,8	113,8
All fisk	*107,4*	*215,6*	*199,6*	*236,6*	*265,5*	*288,8*
Konsumtion per capita, kg						
Färsk fisk	10,2	9,9	9,5	9,4	9,5	10,0
Konserver och beredd fisk	7,0	5,9	5,2	4,9	4,9	4,9
All fisk	*17,2*	*15,8*	*14,7*	*14,4*	*14,4*	*14,9*
Konsumtion per konsumtionsenhet, kg (all fisk)	*20,0*	*18,7*	*17,5*	*17,0*	*17,1*	*17,8*

Anm. Konsumtionsenheterna har beräknats enligt en av statens institut för folkhälsan utarbetad skala. Vuxen man utgör 1.0 konsumtionsenhet, ynglingar mellan 16—20 år 1.2 enheter, gossar mellan 13 och 16 år 1.0. Kvinnor över 14 år utgör 0.83 enheter. För småbarn börjar skalan vid 0.3 enheter och ökar sedan med åldern.

Av tablån framgår, att konsumtionen av fisk och fiskprodukter under de allra senaste åren ökat något efter att under tidigare år ha gått kraftigt ned. Denna minskning av konsumtionen sammanhänger som synes praktiskt taget helt med en nedgång beträffande gruppen konserver och beredd fisk. Bakom denna ligger en redan omtalad påtaglig tillbakagång i förbrukningen av framför allt salt sill. Ökningen av den totala fiskkonsumtionen under de senaste åren sammanhänger till större delen med en ökning av färskfiskförbrukningen, medan konsumtionen av konserver och beredd fisk uppvisar relativt små förändringar.

[1] År 1946 vidtogs en ändring i gränsdragningen i industristatistiken. T. o. m. 1945 gällde som huvudregel, att industrianläggningar med ett produktvärde av minst 15 000 kr respektive en intjänt förädlingslön av minst 4 000 kr medtogs. Nu gäller, att företag med minst fem årsarbetare medtages i statistiken. Enligt det t. o. m. 1945 tillämpade redovisningssättet skulle år 1946 sammanlagt producerats 31.9 milj. kg beredd fisk och fiskkonserver till ett värde av 53.0 milj. kr. Av detta utmönstrades 0.8 milj. kg till ett värde av 0.9 milj. kr eller 2.5 respektive 1.7 %.

I detta sammanhang torde böra diskuteras några förhållanden i dessa konsumtionsberäkningar, som kan påverka resultaten. Utgångspunkten för beräkningarna är som tidigare nämnts den i Sverige ilandförda fisken uttryckt i s. k. landad vikt. Det är helt naturligt att, i den mån rensningen av fisken varierar, ett visst felmoment införes i beräkningarna, eftersom svinnsiffrorna genomgående skattats till vissa procenttal. Ett fel följer också med den ökande fileteringen av fisk. Med den beräkningsmetod som tillämpats skulle förändringar i utrikeshandeln med fiskfileter komma att påverka konsumtionssiffrorna. En förskjutning från hel eller endast delvis rensad färsk fisk till fileter skulle nämligen ge till resultat en skenbar kvantitativ minskning av såväl importen som exporten av fisk. Vid analysen av de i tablån angivna siffrorna bör dessa felkällor hållas i minnet. Som exempel kan nämnas, att åren 1948—1952 importerades 0,4—0,5 milj. kg fiskfileter, medan motsvarande kvantitet 1953 var 1,1 milj. kg. Om man räknar med 40 % utvinning vid beredning av fileter har alltså importökningen i tabell 4 mellan 1952 och 1953 underskattats med ungefär 0,9 milj. kg. Förändringen i exporten mellan exempelvis 1948 och 1949 har på samma sätt underskattats med ungefär 3 milj. kg.

Som synes av konsumtionstablån har fiskkonsumtionen per capita legat avsevärt lägre under senare år än under det sista förkrigsåret. Icke förrän år 1953 kan en viss ökning skönjas. Som en orsak till den kraftiga minskningen av fiskkonsumtionen under åren 1949—1951 torde utan tvivel den i juni 1949 frisläppta kött- och fläskhandeln få nämnas. För att belysa förhållandet kan följande tablå anföras.

	1939	1949	1950	1951	1952	1953 (prel.)
	Kvantitet, milj. kg					
Konsumtion av						
fisk	108,7	110,4	104,2	102,4	103,3	108,6
kött och fläsk	286,3	311,3	324,0	335,6	332,9	331,8

Av denna tablå att döma skulle under åren 1949—1951, då kött- och fläskkonsumtionen kraftigt ökade, fiskkonsumtionen ha minskat högst väsentligt, medan under de båda efterföljande åren kött- och fläskkonsumtionen gått tillbaka något och i stället konsumtionen av fisk ökat. Denna utveckling torde åtminstone delvis ha samband med utvecklingen av priserna på fisk i jämförelse med priserna på kött och fläsk. Nedanstående tablå, baserad på socialstyrelsens konsumtionsprisindex, ger viss vägledning i denna fråga.

	Index 1935 = 100				
	1949	1950	1951	1952	1953
Kött	219	216	251	314	318
Fläsk	210	205	254	301	289
Fisk	156	172	196	216	221

Handelsvägarna

Av de tidigare anförda uppgifterna om det svenska fiskets fångst- och avsättningsförhållanden framgick, att det svenska havsfisket under de senaste åren givit omkring 190 milj. kg, varav cirka 160 milj. kg ilandförts här i riket och resten landats direkt i utländska hamnar. Av den i Sverige landade kvantiteten exporterades i sin tur omkring 40 milj. kg färsk fisk, varför av den av svenska fiskare hemförda totalfångsten i runt tal 120 milj. kg skulle ha avsatts i hemlandet. Uppskattningsvis har av denna kvantitet 45 milj. kg gått till konservfabriker och beredningsanstalter, varför 75 milj. kg utgör ett mått på vad som av det svenska havsfiskets avkastning under senare år försålts på den inhemska färskfiskmarknaden. Lägges härtill importerad färskfisk, 10 milj. kg, och insjöfiskets fångster, 12 à 13 milj. kg, kommer man fram till en kvantitet av 95 à 100 milj. kg. Göres härifrån avdrag för förbrukningen inom fiskarehushållen erhålles i runt tal 90 milj. kg. Detta tal kan sägas utgöra en grov uppskattning av den mängd färskfisk, som under senare år mottagits av svensk fiskhandel för försäljning på den inhemska marknaden. Härav har omkring 80 milj. kg utgjort svenskfångad havsfisk. Alla anförda tal avser landad vikt.[1]

Vilka handelsvägar går denna färskfisk? Från vilka ilandföringsområden kommer den fisk som konsumeras på olika håll i landet? Dessa frågor skulle vara av vikt för utredningen att få besvarade, innan den övergår till att behandla marginalfrågorna. Det skulle ha varit av värde, särskilt för de sammanställningar, som längre fram i betänkandet göres av förstahandspriser och detaljhandelspriser, med allmän kännedom om handelsvägarna för de vanligaste fiskslagen samt i stora drag om det saluförda sortimentet i olika landsändar. Några undersökningar härom finnes tyvärr icke. Utredningen har av kostnadsskäl icke ansett sig kunna företaga några dylika undersökningar utan nöjer sig med att i korhet redogöra för vissa tidigare gjorda försök att kartlägga de inrikes handelsvägarna för fisk, närmast då svenskfångad havsfisk.

Ett av dessa gjordes på sin tid av 1945 års fiskeriutredning i dess betänkande (SOU 1947: 2, sid. 97 ff). Fiskeriutredningen påpekade, att uppgiften vore synnerligen svårlöst på grund av det ofullständiga statistiska materialet. Järnvägsstatistiken vore i förevarande fall av ringa värde, eftersom den endast avser vagnslastgods och således icke redovisar fiskförsändelser understigande 2,5 ton brutto. Utredningen byggde i stället sin analys på ett material, som införskaffats i samband med den av statens livsmedelskommission omhänderhavda handelsregleringen av fisk. Detta

[1] Detta innebär, att de icke är jämförbara med de tidigare i detta kapitel angivna konsumtionstalen. I konsumtionsberäkningarna göres ett schematiskt och, som utredningens undersökningar tyder på, alltför stort svinn. Att man i konsumtionsberäkningarna uppenbarligen räknar med en alltför stor svinnprocent, förringar knappast dessa beräkningars värde, eftersom de främst avser att mäta *utvecklingen* av fiskkonsumtionen.

material utgjordes dels av s. k. kvoteringslistor avseende 1941, som upprättats i början av påföljande år av flertalet auktoriserade partihandlare, dels av veckorapporter angående försändelser av saltsjöfisk från fiskauktionsplatserna i Göteborgs och Bohus län under slutet av 1942 samt de sju första månaderna efterföljande år.

På basis av kvoteringsmaterialet 1941, som omfattade 46 000 ton saltsjöfisk[1], kunde fiskeriutredningen bilda sig en viss uppfattning om handelsvägarna. Helt kort kan utredningens resultat sammanfattas sålunda.

Av färskfisktransporterna från de olika kuststäderna gick helt naturligt avsevärda kvantiteter till näraliggande orter. Sålunda gick av västkustens 25 500 ton till Göteborg 7 450 ton, av sydkustens 8 170 ton till de tre sydkustlänen 4 630 ton och av ostkustens 12 060 ton till Stockholm 6 010 ton. Av den sammanlagda fisktillförseln till Stockholm, i detta material omkring 12 600 ton, svarade västkusten för 39 % medan 13 % och 48 % kom från syd- respektive ostkusten. Det bör tilläggas, att nämnda kvantitet ganska väl motsvarade den totala konsumtionen i huvudstaden, beräknad med ledning av socialstyrelsens konsumtionsundersökningar.[2] I övrigt hänvisas till *tabell 6.*

Tabell 6. Försändelser av viktigare saltvattensfisk under år 1941 från partihandlare i kustlän till platser utanför det egna länet (ton netto)

Mottagare inom	Från västkusten	Från sydkusten	Från ostkusten[1]	Summa
1. Göteborgs stad och Hallands län.	7 799[2]	231	163	8 193[2]
2. Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län	2 949	3 534	368	6 851
3. Södermanlands, Östergötlands, Kalmar och Gotlands län	1 935	881	810	3 626
4. Stockholms stad	4 909	1 687	6 014	12 610
5. Stockholms, Uppsala och Gävleborgs län	1 178	356	587	2 121
6. Jönköpings, Kronobergs, Älvsborgs och Skaraborgs län	3 823	1 126	903	5 852
7. Värmlands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län	2 339	342	2 386	5 067
8. Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län	583	10	833	1 426
Samtliga	25 515	8 167	12 064	45 746

[1] Endast t.o.m. Västernorrlands län norrut. Även Gotland är utanför.

[2] Innefattar även den fisk, som via samköpsorganisationen för Göteborgs fiskdetaljister distribuerats till denna organisations medlemmar.

Fiskeriutredningens undersökning belyste i huvudsak transportvägarna för fisk från var och en av de tre kuststräckorna till vart och ett av

[1] Totalfångsten 1941 av de i kvoteringsmaterialet ingående fiskslagen utgjorde drygt 100 000 ton. Härav beräknades cirka 70 000 ton avsättas på färskmarknaden. Detta tal torde böra jämföras med de 90 000 ton, som enligt fiskhandelsutredningens förut anförda uppskattningar numera skulle motsvara årskvantiteten handelsförd havsfisk.

[2] Se Jordbruksekonomiska uppgifter, juli 1947, sid. 185 ff.

rikets län. I en undersökning om distributionen av saltvattensfisk i Sverige år 1949, som utförts av pol. mag. Sixten Kellertz på uppdrag av Kungl. fiskeristyrelsen, har de inrikes handelsvägarna kartlagts efter delvis andra grunder än i fiskeriutredningens betänkande.

Vissa för utredningen intressanta avsnitt av Kellertz' undersökning återfinnes som *bilaga 4* till detta betänkande. Här skall endast ges en kort sammanfattning av de delar av undersökningen, som avser handelsvägarna. Undersökningsmaterialet sådant det här redovisas omfattar 19 större städer, belägna i olika delar av landet. Författaren framhåller, att på grund av Norrlands speciella karaktär vad beträffar fiske, fiskhandel och kommunikationer huvudvikten lagts vid Göta- och Svealand. Till grund för utredningen ligger uppgifter om avsänd färsk fisk, dels per järnväg, dels per bil. Biltransporterna avser transporter med s. k. långtradare. Undersökningen omfattar partihandeln med fisk.

De 19 städer, som undersökningsmaterialet avser, rymmer 61 % av folkmängden i rikets samtliga städer. Författaren indelar städerna i tre grupper, nämligen Stockholm, kuststäderna och inlandsstäderna.

Med tanke på det tidigare nämnda syfte, för vilket utredningen skulle behövt utnyttja Kellertz' undersökning, är den trots sin utförlighet av begränsad användbarhet genom att den endast behandlar handeln mellan vissa större regioner. Detta innebär, att uppgifter ej finnes om den fisk, som sändes till städer inom ilandföringslänet. Så t. ex. har beträffande den fisk, som ilandföres inom Stockholms län, transporterna till Stockholm icke medtagits. Ej heller finnes uppdelning på olika fiskslag.

De 19 undersökta städerna mottog enligt Kellertz' undersökning drygt 23,5 milj. kg fisk brutto genom nu angivna interregionala transporter, varav västkusten svarade för ungefär $^2/_3$. De i undersökningen ingående inlandsstäderna mottog härav 6,8 milj. kg med en procentuell fördelning som framgår av följande tablå.

	Från			
	västkusten	sydkusten	ostkusten	samtliga kuststäder
Till samtliga 12 inlandsstäderna ...	62	14	24	100
Därav i Götaland	67	21	12	100
» » Svealand	58	14	28	100
» » Norrland	48	3	49	100

Den ur utredningens synpunkt största bristen i de två nu omnämnda undersökningarna av de inrikes handelsvägarna för fisk är att de icke särredovisar de olika fiskslagen. Detta gör att utredningen, när den längre fram i betänkandet för vissa fiskslag söker jämföra förstahandspriser och detaljhandelspriser, icke kan bygga på ett statistiskt material vid valet av ilandföringsorter och konsumtionsorter.

Parti- och detaljhandeln

Det statistiska material, som finnes tillgängligt för att belysa fiskhandelns regionala fördelning, antalet sysselsatta o. d., är ganska otillfredsställande, främst beroende på att det är inaktuellt. De enda fullständiga inventeringar, som innefattar fiskhandeln, är nämligen 1931 års företagsräkning (Statistiska meddelanden Ser. A Band IV: 10) och den företagsinventering statens arbetsmarknadskommission (nuvarande Kungl. arbetsmarknadsstyrelsen) utförde år 1946 (SOU 1947: 50). Den år 1951 igångsatta företagsräkningen avser beträffande antal företag och sysselsatta förhållandena detta år samt beträffande omsättning och utbetalda löner förhållandena år 1950. Utredningen har beretts tillfälle att ta del av det material, som företagsräkningen för vissa län gjort till föremål för preliminär bearbetning samt även av riksresultaten för viss butikshandel. Detta material, i vissa fall sammanställt med uppgifter ur 1931 års företagsräkning och arbetsmarknadskommissionens företagsinventering 1946, kan i viss utsträckning belysa fiskhandelns lokalisering m. m. Man bör dock hålla i minnet att siffrorna i flera fall är synnerligen föråldrade och då så inte är fallet endast omfattar en mindre del av landet.

Eftersom arbetsmarknadskommissionens undersökning 1946 utgör den senast tillgängliga fullständiga inventeringen av företagen inom varuhandeln, skall här först redogöras för de resultat denna undersökning kom fram till rörande fiskhandeln. Härvid har utredningen tagit del av en undersökning om den svenska varuhandeln, som utförts av ekon. lic. Roland Artle[1] och som i huvudsak hämtat sitt material från den av kommissionen utförda inventeringen. I fortsättningen har vissa av Artles tabeller återgivits och dessutom har ur hans undersökning vissa uppslag tillvaratagits för bearbetningar av arbetsmarknadskommissionens material med avseende på fiskhandeln.

I de tabeller i arbetsmarknadskommissionens inventering, som är av intresse för utredningen, redovisades detaljhandeln med fisk som en särskild bransch, medan partihandeln liksom i 1931 års företagsräkning i de flesta fall fördes tillsammans med kötthandeln. Utredningen har dock från arbetsmarknadsstyrelsen erhållit en separat sammanställning över partihandeln med fisk med uppdelning efter län, varvid endast medtagits partihandeln med färsk fisk. Som enhet vid arbetsmarknadskommissionens inventering valdes arbetsstället, d. v. s. samma redovisningsenhet som 1931 och 1951 års företagsräkningar tillämpat. Detta innebär, att om ett företag driver filialverksamhet i t. ex. samma stad, där huvudföretaget är beläget, varje arbetsställe redovisas för sig.

I *tabell 7* redovisas antalet arbetsställen och antalet sysselsatta (såväl ägare som anställda) år 1946 inom parti- och detaljhandeln med fisk med uppdelning på olika län samt efter arbetsställets belägenhet i städer eller

[1] Roland Artle: Svenskt distributionsväsende, Stockholm 1952.

på landsbygden. Uppdelningen på städer och landsbygd beträffande detaljhandeln grundar sig på särredovisningen av städerna i arbetsmarknadskommissionens inventering. I denna saknas dock sådan särredovisning för 27 mindre städer med en folkmängd, som tillsammans representerade 3,2 % av den totala folkmängden i Sveriges städer år 1946. Detaljhandelsföretag i dessa 27 städer har således förts till »landsbygden». För att erhålla riktiga kvoter vid beräkningen av antalet arbetsställen per 10 000 invånare har stadsbefolkningen i respektive län minskats med befolkningen i dessa 27 städer och landsortsbefolkningen ökats med motsvarande tal. I övrigt är folkmängden beräknad som medelfolkmängden 1946, d. v. s. som aritmetiskt medeltal mellan invånareantalet den 31 december 1945 och den 31 december 1946. Uppdelningen på olika grenar av varuhandeln har i arbetsmarknadskommissionens inventering — liksom i huvudsak även i de två företagsräkningarna — genomförts så att till detaljhandel förts förutom den rena detaljhandeln även detaljhandel som var lokalt förenad med partihandel. Detta förhållande gör att ett antal fiskgrossister, som även bedriver detaljhandel — bl. a. gäller det en del av fiskförsäljningsföreningarna — redovisas som detaljhandlare. Vid läsning av tabell 7 bör detta hållas i minnet.

Som framgår av tabell 7 var i fiskhandeln år 1946 i runt tal 6 100 personer verksamma inom 2 935 arbetsställen. Därav utgjorde 206 färskfiskgrossister med 1 272 personer sysselsatta och 2 729 detaljhandlare (inkl. ambulerande handel) med 4 822 sysselsatta. Därtill kom 41 partihandlare, som icke handlade med färsk fisk, och som icke medtagits i tabellen. I dessa företag fanns sysselsatta 355 personer. Partihandeln visade som synes en naturlig koncentration till kustlän med stora fiskmottagningsplatser. I Göteborgs och Bohus län var sålunda belägna icke mindre än 40 % av samtliga arbetsställen inom partihandeln, medan större delen av de övriga fanns i Stockholm samt Östergötlands, Kalmar, Blekinge och Malmöhus län. Beträffande detaljhandeln ger uppgifterna om antalet arbetsställen i de olika länen endast en antydan om koncentrationen till befolkningsrika områden. Av större intresse är i stället att studera förekomsten av fiskaffärer satt i relation till antalet invånare. Dessa kvoter för de olika länen med uppdelning på städer och landsbygd ger en relativt god bild av de köpmöjligheter konsumenter inom olika områden har beträffande fisk. Påtagligt är att möjligheterna för stadsbefolkningen därvidlag är avsevärt större än för landsortsbefolkningen. Härvid bör dock beaktas den senares inköp i städer och dess större möjligheter till husbehovsfiske.

Av tabell 7 framgår, att det 1946 fanns ungefär 6 fiskaffärer per 10 000 invånare i städerna mot endast drygt 2,5 affärer per 10 000 invånare på landsbygden. Även om skillnaden varierar från län till län är dock denna tendens tydlig i varje län. Vidare framgår av tabellen, att den största butikstätheten finnes i de sydsvenska länen samt i Stockholms stad och i

Tabell 7. Arbetsställen och sysselsatta inom fiskhandeln år 1946

Område	Partihandel[1]						Detaljhandel[2]								
	Antal arbetsställen			Sysselsatta personer			Antal arbetsställen			Sysselsatta personer			Antal arbetsställen per 10 000 invånare		
	Städer	Landsbygd	Tillhopa	Städer	Landsbygd	Tillhopa	Städer	Landsbygd	Tillhopa	Städer	Landsbygd	Tillhopa	Städer	Landsbygd	Tillhopa
Stockholms stad	20	—	20	150	—	150	378	—	378	793	—	793	5.6	—	5.6
Stockholms län	—	—	—	—	—	—	82	22	104	144	36	180	8.0	1.0	3.2
Uppsala län	1	—	1	23	—	23	26	17	43	87	30	117	4.6	1.9	2.9
Södermanlands län	4	1	5	28	1	29	31	36	67	75	55	130	3.7	3.0	3.3
Östergötlands län	10	—	10	37	—	37	77	57	134	153	73	226	5.3	3.0	4.0
Jönköpings län	—	—	—	—	—	—	41	31	72	84	36	120	5.0	1.8	2.8
Kronobergs län	—	—	—	—	—	—	16	38	54	26	47	73	6.7	2.9	3.5
Kalmar län	5	5	10	15	13	28	37	72	109	88	83	171	6.3	4.2	4.7
Gotlands län	1	—	1	15	—	15	14	9	23	19	9	28	10.0	2.0	3.9
Blekinge län	13	10	23	115	75	190	43	62	105	70	69	139	8.3	6.6	7.2
Kristianstads län	1	4	5	5	42	47	40	159	199	76	193	269	10.3	7.4	7.8
Malmöhus län	21	2	23	157	6	163	253	140	393	485	166	651	7.5	6.4	7.1
Hallands län	4	1	5	20	7	27	42	32	74	100	40	140	8.2	3.0	4.7
Göteborgs o. Bohus län	60	23	83	357	89	464	311	72	383	642	112	754	8.9	4.3	7.4
Älvsborgs län	—	—	—	—	—	—	46	53	99	117	76	193	4.0	2.3	2.9
Skaraborgs län	—	2	2	—	3	3	42	68	110	66	76	142	6.9	3.7	4.5
Värmlands län	—	—	—	—	—	—	31	35	66	59	46	105	4.5	1.7	2.4
Örebro län	—	2	2	—	2	2	44	22	66	95	36	131	4.3	1.6	2.8
Västmanlands län	—	—	—	—	—	—	20	14	34	47	28	75	2.6	1.3	1.8
Kopparbergs län	—	—	—	—	—	—	16	13	29	32	25	57	2.9	0.7	1.1
Gävleborgs län	3	1	4	22	5	27	44	58	102	95	68	163	5.3	3.0	3.7
Västernorrlands län	5	—	5	40	—	40	23	19	42	45	26	71	4.7	0.8	1.5
Jämtlands län	1	—	1	1	—	1	6	3	9	15	4	19	3.0	0.2	0.6
Västerbottens län	1	—	1	15	—	15	8	9	17	22	13	35	3.0	0.4	0.8
Norrbottens län	—	5	5	—	11	11	12	5	17	32	8	40	3.6	0.3	0.7
Riket	150	56	206	1 018	254	1 272	1 683	1 046	2 729[3]	3 467	1 355	4 822	6.1	2.6	4.1

Anm. Uppgifterna är hämtade ur dåvarande arbetsmarknadskommissionens företagsinventering (SOU 1947: 50) samt primärmaterialet hos arbetsmarnadsstyrelsen. Landsbygden innefattar beträffande detaljhandeln 27 mindre städer, representerande 3.2 % av samtliga svenska städers befolkning år 1946 (se vidare texten).

[1] Endast färskfiskgrossister. — [2] Inkl. ambulerande handel. — [3] Därav 1 562 fasta försäljningsställen.

Göteborgs och Bohus län. I skånelänen är butikstätheten (inbegripet kringförings- eller ambulerande handlare) anmärkningsvärt stor även på landsbygden, medan den i ett så fiskbetonat område som Göteborgs och Bohus län endast är hälften så stor på landsbygden som i städerna. Den lägsta butikstätheten finner man på landsbygden i norrlandslänen och i vissa inlandslän i mellersta Sverige. Av de totalt 2 729 arbetsställena inom detaljhandeln utgjordes 1 562 av fasta butiker medan 1 167 utgjordes av ambulerande fiskhandlare. — Till slut må i detta sammanhang erinras om att en ökning i antalet försäljningsställen med fisk skett med tillkomsten av frysfisk. Härigenom har bl. a. skett en utvidgning av den krets av lanthandlare, som saluför fisk.

Är nu de här funna skillnaderna säregna för fiskhandeln? För att få denna fråga besvarad bör man studera förekomsten av fiskaffärer inom olika områden i jämförelse med andra grenar av livsmedelshandeln. Av denna anledning har ur arbetsmarknadskommissionens material *tabell 8* upprättats. Härvid har följts den uppdelning av livsmedelsdetaljhandeln, som genomförts vid redovisningen av inventeringens material. De arbetsställen, som bedriver handel i kombination med hantverk, har med ledning av tillvägagångssättet i Artles utredning delats upp på detalj- respektive partihandel. Vidare har i tabell 8 genomförts en regional gruppering, varvid åtta områden avgränsats. Det framgår av tabell 8, att Blekinge, Skåne och västkustlänen för hela livsmedelshandeln totalt har den högsta butikstätheten. Däremot ligger Stockholm lägst bland stadsgrupperna eller i paritet med tidigare nämnda sydsvenska områden. Den största butikstätheten på landsbygden återfinnes för hela livsmedelshandeln liksom beträffande fiskhandeln i Skåne och Blekinge. Det bör anmärkas, att lanthandeln icke ingår i det nu redovisade materialet utan redovisas för sig.

Beträffande olikheten i butikstätheten i städer och på landsbygden tyckes av tabell 8 att döma för de flesta livsmedelsbranscher skillnaden vara betydligt större än för fiskhandeln. Förhållandet synes vara det, att olikheterna i butikstätheten på landsbygden mellan fiskhandeln och den övriga livsmedelshandeln icke är av större omfattning, medan däremot i städerna fiskaffärerna är avsevärt mycket sällsyntare än företag inom de övriga livsmedelsbranscherna. Då det gäller landsbygden får man dock hålla i minnet den stora betydelse lanthandeln har där. Enligt en uppgift i Artles utredning skulle nämligen varusortimentet i lanthandeln år 1948 till ungefär 55—60 % ha utgjorts av livsmedel, varav en viss ehuru icke känd del utgjorts av fisk. Vidare bör erinras om att ambulerande fiskhandlare med utgångspunkt från stad eller annan tätort ombesörjer distribution av fisk även på landsbygden.

På grund av de tidigare redovisade materialsvårigheterna är möjligheterna att bedöma utvecklingen för fiskhandeln under de senaste decennierna relativt små. För partihandeln är det helt omöjligt, beroende på att

Tabell 8. Antalet arbetsställen per 10 000 invånare år 1946 inom livsmedels- och lanthandeln med uppdelning på städer och landsbygd

		Speceri-affärer	Chark.-aff. (även i samband med spec.-aff.)	Mjölk-butiker (även bröd-butiker)	Komb. butiker (mjölk, spec. o. chark.)	Chark.-aff.-med tillverk-ning	Bagerier o. kondi-torier	Fisk-affärer	Övr. livs-medels-affärer	All livs-medels-handel	Lant-handel
1. Göteborgs och Bohus samt Hallands län	städer	19.7	11.3	15.1	6.5	2.8	9.3	8.8	13.0	86.4	2.5
	landsbygd	4.6	3.7	1.1	1.3	1.3	6.0	3.8	3.0	24.8	34.6
	summa	13.6	8.2	9.5	4.4	2.2	8.0	6.8	8.9	61.6	15.4
2. Malmöhus, Kristian-stads samt Blekinge län	städer	18.3	9.0	16.8	8.4	2.8	15.2	7.8	13.6	92.0	5.1
	landsbygd	4.1	3.7	1.3	1.7	1.8	10.5	6.9	4.2	34.1	35.6
	summa	10.4	6.1	8.3	4.7	2.3	12.6	7.3	8.5	60.1	21.9
3. Kalmar, Gotlands, Östergötlands samt Södermanlands län	städer	13.9	10.8	11.8	7.7	2.8	12.3	5.3	7.5	72.0	3.9
	landsbygd	2.8	3.6	1.5	0.7	1.8	6.1	3.3	3.0	22.7	32.4
	summa	6.8	6.2	5.2	3.2	2.1	8.3	4.0	4.7	40.6	22.0
4. Stockholms stad	städer	4.6	11.1	9.7	8.6	0.9	10.4	5.6	9.3	60.1	0.1
	landsbygd	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	summa	4.6	11.1	9.7	8.6	0.9	10.4	5.6	9.3	60.1	0.1
5. Stockholms, Uppsala och Gävleborgs län	städer	10.0	13.0	10.4	19.0	2.1	13.5	6.3	5.1	79.3	5.2
	landsbygd	2.0	1.8	0.8	0.9	1.5	4.4	1.9	1.2	14.5	26.7
	summa	4.5	5.4	3.9	6.7	1.7	7.3	3.3	2.5	35.3	19.8
6. Jönköpings, Kronobergs, Älvsborgs och Skaraborgs län	städer	16.4	10.4	8.8	7.1	4.4	16.7	5.1	10.1	79.1	5.3
	landsbygd	4.4	4.2	0.7	0.7	2.5	7.2	2.7	3.3	25.7	34.8
	summa	7.8	6.0	3.0	2.5	3.0	9.9	3.4	5.2	40.8	26.5
7. Värmlands, Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län	städer	10.6	9.5	8.7	6.5	2.6	12.3	3.7	6.6	60.4	6.2
	landsbygd	2.1	3.5	1.9	0.8	1.8	5.4	1.3	1.5	18.3	33.7
	summa	4.8	5.4	4.0	2.6	2.1	7.6	2.1	3.1	31.7	24.9
8. Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län	städer	8.1	14.0	4.8	10.3	2.9	17.6	3.8	6.5	67.9	10.1
	landsbygd	1.4	2.3	0.5	0.6	1.4	7.4	0.5	1.1	15.3	40.5
	summa	2.3	4.0	1.2	2.0	1.6	8.9	1.0	1.9	23.0	36.0
9. Hela riket	städer	12.4	10.8	11.4	8.8	2.4	12.7	6.1	9.6	74.2	3.7
	landsbygd	2.9	3.2	1.1	0.9	1.8	6.8	2.6	2.4	21.7	34.4
	summa	6.8	6.3	5.4	4.1	2.0	9.2	4.1	5.4	43.3	21.8

i 1931 års material fiskpartihandelsföretagen ej finnes särredovisade utan sammanförts med kött- och fläskhandeln. Dessutom omfattar länsuppgifterna för 1946 endast färskfiskgrossister medan 1951 års företagsräkningsmaterial omfattar alla fiskgrossister. För detaljhandeln däremot finnes siffror från de tre räkningarna som såvitt utredningen kan bedöma är jämförbara. De avser Stockholms stad, Stockholms, Uppsala, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län. I *tabell 9* har uppgifter

Tabell 9. Antal arbetsställen, antal sysselsatta samt antal sysselsatta per arbetsställe i fiskdetaljhandeln åren 1931, 1946 och 1951

	Antal arbetsställen			Antal sysselsatta			Sysselsatta per arbetsställe		
	1931	1946	1951 (prel.)	1931	1946	1951 (prel.)	1931	1946	1951 (prel.)
Stockholms stad	347	378	338	745	793	787	2,1	2,1	2,3
Stockholms län	87	104	94	151	180	138	1,7	1,7	1,5
Uppsala län	29	43	40	51	117	84	1,8	2,7	2,1
Blekinge län.....	39	105	90	61	139	106	1,6	1,3	1,2
Hallands län.....	54	74	78	92	140	141	1,7	1,9	1,8
Göteborg och Bohus län	321	383	357	682	754	728	2,1	2,0	2,0
Älvsborgs län.....	88	99	109	149	193	179	1,7	1,9	1,6
Tillhopa	965	1 186	1 106	1 931	2 316	2 163	2,0	2,0	2,0

om antal arbetsställen, antal sysselsatta samt antal sysselsatta per arbetsställe redovisats för ifrågavarande områden. Det framgår av denna tabell, att antalet arbetsställen inom dessa områden ökade från 965 år 1931 till 1 186 år 1946 eller med 23 % för att sedan mellan det senare året och år 1951 minska med 80 arbetsställen eller med drygt 7 %. Även antalet sysselsatta har förändrats på liknande sätt mellan dessa undersökningstillfällen, nämligen en ökning med 20 % mellan 1931 och 1946 samt en minskning med 7 % mellan 1946 och 1951. Antalet sysselsatta per arbetsställe har totalt sett icke företett några förändringar.

Fiskaffärerna redovisar dock i motsats till andra affärstyper icke någon ökning av antalet anställda, vilket i viss mån sammanhänger med det starka inslaget av ambulerande fiskhandlare med innehavaren som den enda arbetande inom företaget. Som förklaring till nedgången i antalet arbetsställen mellan 1946 och 1951 torde följande kunna anföras. År 1946 fanns troligen kvar ett antal arbetsställen, som etablerades under krigstiden med dess gynnsamma konjunkturer för fiskhandeln, medan år 1951 skett en viss återgång till förhållandena före kriget. Detta synes bestyrkas av förhållandena 1946—1948, då fiskkonsumtionen enligt äldre av jordbruksnämnden utförda konsumtionsberäkningar var 111, 124 respektive 121

milj. kg mot 114, 111 och 107 åren 1949—1951 enligt samma mätningsmetod.

Av *tabell 10,* som hämtats ur Artles utredning och kompletterats med en särredovisning av fiskdetaljhandeln, framgår att fiskhandeln utan jämförelse är den gren av livsmedelshandeln, som arbetar med de minsta affärsenheterna. Icke mindre än drygt 60 % av samtliga arbetsställen betjänas av endast en person. Särskilt är detta som tidigare antytts fallet inom den ambulerande handeln.

Som ytterligare komplettering har i nedanstående tablå sammanställts den relativa förekomsten av fiskaffärer respektive övriga livsmedelsbutiker med avseende på ägareförhållanden.

	Ensk. ägare		Bolag		Ekon. fören.		Tillhopa	
	Fisk-handel	Annan livsm.-handel	Fisk-handel	Annan livsm.-handel	Fisk-handel	Annan livsm.-handel	Fisk-handel	Annan livsm.-handel
Detaljhandel...	89,6	75,1	6,2	10,8	4,2	14,1	100,0	100,0
Partihandel....	55,1	47,9	33,6	35,2	11,3	16,2	100,0	100,0

Av tablån framgår att privatägda företag är betydligt vanligare förekommande inom fiskhandeln än inom övrig livsmedelshandel. Särskilt påtaglig är denna skillnad för detaljhandeln. Förhållandet är knappast anmärkningsvärt, eftersom fiskhandelsföretagen vanligtvis är små enheter med ett på grund av den hastiga omsättningen litet kapitalbehov.

Som tidigare nämnts innehåller företagsräkningens material förhållandevis ingående uppgifter om antalet sysselsatta, om omsättningens storlek och om utbetalda löner. Utredningen har ansett det vara av värde att med hjälp av detta material ytterligare försöka belysa fiskhandeln och då särskilt detaljhandeln. Det måste dock hållas i minnet, att hela diskussionen i fortsättningen av detta avsnitt endast berör de områden, som varje gång särskilt anges. Det finnes ingen anledning förmoda, att resultaten utan vidare kan generaliseras och sägas vara giltiga för hela den svenska fiskhandeln. I *tabell 11* har sammanställts antalet arbetsställen, antal sysselsatta per arbetsställe med uppdelning på kön, omsättning och löner per arbetsställe samt löner i procent av omsättningen. Samtliga dessa storheter redovisas var för sig för de sju områdena och med uppdelning på parti-, butiks-, kringförings- och torghandel. Genomgående för alla redovisningar av ekonomiska förhållanden ur företagsräkningens material är att medeltal för endast två arbetsställen ej har angivits. Uppgifterna om omsättning per arbetsställe och om löner i procent av omsättningen i tabell 11 utnyttjas i bilaga 2 för en bedömning av tillförlitligheten i utredningens bokföringsmaterial.

Tabell 10. Arbetsställen år 1946 inom olika livsmedelsbranscher med fördelning efter antal sysselsatta

	Arbetsställen (inkl. kringföringshandel) med nedanstående antal sysselsatta										Kringföringshandel		Genomsnittligt antal sysselsatta per arbetsställe
	1		2—3		4—10		mer än 10		Summa				
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	
Speceriaffärer													
arbetsställen	1 134	24.8	2 329	50.8	1 066	23.3	50	1.1	4 579	100.0	33	0.7	
sysselsatta	1 134	8.8	5 615	43.5	5 329	41.3	835	6.4	12 913	100.0	48	0.4	2.8
Charkuteriaffärer (även i komb. med spec.-aff.)													
arbetsställen	1 209	28.4	1 784	41.8	1 162	27.2	110	2.6	4 265	100.0	741	17.4	
sysselsatta	1 209	9.0	4 320	32.2	6 194	46.2	1 697	12.6	13 420	100.0	901	6.7	3.1
Mjölkbutiker (även brödbutiker)													
arbetsställen	1 740	48.4	1 740	48.4	114	3.1	4	0.1	3 598	100.0	4	0.1	
sysselsatta	1 740	27.7	3 897	62.1	492	7.9	146	2.3	6 275	100.0	9	0.1	1.7
Komb. butiker (mjölk-, spec.- och ev. även chark.-aff.)													
arbetsställen	257	9.2	1 269	45.6	1 134	40.8	122	4.4	2 782	100.0	—	—	
sysselsatta	257	2.2	3 140	27.6	6 308	55.4	1 682	14.8	11 387	100.0	—	—	4.1
Charkuteriaff. m. tillverkn.													
arbetsställen	76	5.5	396	28.8	738	53.6	166	12.1	1 376	100.0	—	—	
sysselsatta	76	0.9	1 000	11.6	4 254	49.2	3 308	38.3	8 638	100.0	—	—	6.3
Bagerier, konditorier													
arbetsställen	604	9.7	2 156	34.8	2 838	45.8	598	9.7	6 196	100.0	7	0.1	
sysselsatta	604	1.8	5 374	16.1	16 473	49.3	10 938	32.8	33 389	100.0	8	0.0	5.4
Fiskaffärer													
arbetsställen	1 677	61.5	853	31.2	182	6.7	17	0.6	2 729	100.0	1 167	42.8	
sysselsatta	1 677	34.8	1 947	40.4	952	19.7	246	5.1	4 822	100.0	1 305	27.1	1.8
Övriga livsmedelsaffärer													
arbetsställen	1 396	38.8	1 406	39.0	637	17.7	163	4.5	3 602	100.0	391	10.9	
sysselsatta	1 396	11.8	3 236	27.4	3 593	30.6	3 564	30.2	11 789	100.0	455	3.9	3.3
All livsmedelshandel													
arbetsställen	8 093	27.8	11 933	41.0	7 871	27.0	1 230	4.2	29 127	100.0	2 343	8.0	
sysselsatta	8 093	7.9	28 529	27.8	43 595	42.5	22 416	21.8	102 633	100.0	2 726	2.7	3.5

Tabell 11. Antal arbetsställen och sysselsatta inom fiskhandeln den 7 september 1951 samt omsättning och utbetalade löner per arbetsställe under år 1950 i vissa län (preliminär)

	Antal arbetsställen	Sysselsatta per arbetsställe			Omsättning per arbetsställe 1 000 kr	Löner per arbetsställe 1 000 kr	Löner i % av omsättningen
		Män	Kvinnor	S:a			
Partihandel							
Stockholms stad	34	6,5	1,5	8,0	1 021,8	59,6	5,84
Stockholms län	7	3,6	0,8	4,4	449,7	23,0	5,11
Uppsala län	2	2,0	0,5	2,5	o	o	o
Blekinge län	30	5,9	1,8	7,7	392,5	30,0	7,64
Hallands län	10	4,2	0,9	5,1	508,0	23,9	4,70
Göteborgs och Bohus län	110	6,5	1,6	8,1	1 290,7	45,7	3,54
Älvsborgs län	1	4,0	—	4,0	o	o	o
Butikshandel							
Stockholms stad	276	1,1	1,4	2,5	96,3	5,9	6,17
Stockholms län	54	0,9	1,1	2,0	75,9	4,4	5,78
Uppsala län	17	2,5	1,1	3,6	144,1	12,1	8,41
Blekinge län	22	0,6	1,2	1,8	43,6	2,1	4,79
Hallands län	25	1,7	2,0	3,7	111,1	9,4	8,50
Göteborgs och Bohus län	249	1,4	1,2	2,6	68,2	4,0	5,82
Älvsborgs län	44	2,5	0,8	3,3	103,1	9,7	9,43
Kringföringshandel							
Stockholms stad	20	1,3	0,1	1,4	40,2	0,9	2,12
Stockholms län	36	1,2	—	1,2	32,2	0,6	1,98
Uppsala län	17	1,3	0,1	1,4	46,8	1,5	3,14
Blekinge län	52	1,0	0,0	1,0	11,4	—	—
Hallands län	45	1,0	0,0	1,0	15,7	0,0	0,14
Göteborgs och Bohus län	78	1,2	—	1,2	22,8	0,3	1,41
Älvsborgs län	54	1,0	0,1	1,1	17,9	0,1	0,52
Torghandel							
Stockholms stad	42	0,8	1,0	1,8	78,6	3,1	3,94
Stockholms län	4	1,0	0,3	1,3	32,3	—	—
Uppsala län	6	1,5	0,3	1,8	42,2	—	—
Blekinge län	16	0,6	0,7	1,3	12,1	—	—
Hallands län	8	1,0	0,6	1,6	15,1	0,1	0,83
Göteborgs och Bohus län	30	1,4	0,3	1,7	52,2	3,2	6,19
Älvsborgs län	11	1,1	0,2	1,3	19,4	0,1	0,47

Anm. En »liggande nolla» markerar att det beräknade medeltalet baserats på högst 2 arbetsställen och ej får publiceras.

Tabell 12. Sysselsättnings-, omsättnings- och löneförhållanden i butikshandeln inom fyra livsmedelsbranscher år 1950

Bransch	Städer						Landsbygd					
	Sysselsatta per arbetsställe	Kvinnor i % av samtl. sysselsatta	Omsättning per arbetsställe 1 000 kr	Omsättning per sysselsatt 1 000 kr	Löner per arbetsställe 1 000 kr	Löner per sysselsatt 1 000 kr	Sysselsatta per arbetsställe	Kvinnor i % av samtl. sysselsatta	Omsättning per arbetsställe 1 000 kr	Omsättning per sysselsatt 1 000 kr	Löner per arbetsställe 1 000 kr	Löner per sysselsatt 1 000 kr
Fisk[1]	2.7	51.5	92.1	33.9	6.2	2.3	2.0	37.4	47.8	23.4	1.8	0.9
Mjölk och bröd[2]	2.2	87.7	102.7	47.2	6.1	2.8	1.9	75.8	93.4	49.6	4.0	2.1
Specerier[3]	3.2	48.4	141.8	45.0	8.5	2.7	2.4	45.6	108.1	45.4	4.8	2.0
Kött[4]	4.6	50.2	206.8	45.3	15.8	3.5	3.5	39.7	147.5	42.6	8.5	2.4

[1] Även grönsaker, frukt o. d.
[2] Även specerier, eventuellt bagerirörelse.
[3] Även charkuterivaror i kyldisk och bosättningsartiklar.
[4] Även specerier.

För Uppsala, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län har i nedanstående tablå antalet fiskhandelsföretag den 7 september 1951 fördelats efter belägenhet i städer eller på landsbygd.

	Städer		Landsbygd		Totalt	
	Antal arbetsställen	Antal arbetsställen i % av samtl.	Antal arbetsställen	Antal arbetsställen i % av samtl.	Antal arbetsställen	Antal arbetsställen i % av samtl.
Butikshandel	340	69	71	30	411	56
Kringföringshandel	97	20	149	64	246	34
Torghandel	57	11	14	6	71	10
Tillhopa	494	100	234	100	728	100

Inom städerna spelar i dessa fem län butikshandeln den avgjort största rollen med 69 % av samtliga försäljningsställen. På landsbygden däremot är det kringföringshandeln, som uppvisar den största relativa andelen (64 %).

För butikshandeln med fisk har utredningen från 1951 års företagsräkning erhållit ett material för hela riket avseende antal arbetsställen, sysselsatta, omsättningens storlek samt utbetalda löner. Som jämförelse har motsvarande uppgifter för tre andra livsmedelsbranscher inhämtats från företagsräkningen. Uppgifterna har sammanställts i *tabell 12*. Av denna tabell framgår, att fiskhandeln redovisar en avsevärt mycket lägre omsättning per sysselsatt än övriga tre branscher. Mellan dessa sinsemellan är variationerna relativt små och ej heller mellan städer och landsbygd föreligger några nämnvärda olikheter. Fiskhandeln på landsbygden däremot redovisar betydligt lägre omsättning per sysselsatt än vad stadsaffärerna gör. Härvid bör hållas i minnet att i detta material endast *butikshandeln* ingår och att alltså icke de ambulerande handlarna påverkar siffrorna.

KAPITEL 3

Förstahandsavsättningen på olika kuststräckor och inom insjöfisket

Inledande översikt

I enlighet med sina direktiv har utredningen att i första hand undersöka, huruvida de marginaler, som tillämpas inom parti- och detaljhandeln med fisk, kan anses överstiga vad som erfordras för att handeln *i sin nuvarande struktur* skall få en skälig lönsamhet. Därest denna fråga besvaras jakande, skall utredningen taga ställning till frågan, vad som bör göras för att nedbringa marginalerna till en rimlig nivå. I samband med en sådan undersökning — vilken upptar huvuddelen av detta betänkande — borde emellertid enligt direktiven upptagas spörsmålet om den inverkan olika former för förstahandsavsättning på fisk har på fiskhandeln. Som en första belysning av detta spörsmål lämnar utredningen i detta kapitel en översikt över de olika formerna för förstahandsavsättningen i rikets tre kustområden och inom insjöfisket. I kapitel 9 återkommer utredningen till förstahandsavsättningen och diskuterar de olika formernas för- och nackdelar med avseende framför allt på deras inverkan på prisförhållandena inom fiskhandeln.

Såsom framgått av den förut lämnade redogörelsen för det svenska havsfiskets fångst- och avsättningsförhållanden ligger tyngdpunkten på västkustfisket, som bedrives med utgångspunkt från folkrika fiskelägen i framförallt Bohuslän men också Halland. Av västkustfiskets fångster under senare år — 120—140 milj. kg — ilandfördes 90—110 milj. kg i hemlandet. Eftersom västkusten, räknat från norska gränsen ned till Skåne, mäter i runt tal 35 mil (mätt efter kustlinjens huvudsakliga sträckning), ilandföres på denna kust cirka 3 milj. kg fisk per mil. Att västkustfiskarna även i viss utsträckning ilandför fisk på den svenska sydkusten påverkar föga denna överslagssiffra.

Av fiskare bosatta utefter Skånes och Blekinges kust, den svenska sydkusten, fångas årligen 30—35 milj. kg fisk. Räknat per mil av denna kust, som är ungefär lika lång som västkusten, gör detta ej fullt 1 milj. kg, alltså en tredjedel av ilandföringen per västkustmil.

Ostkusten, räknat från Blekinge/Smålandsgränsen i söder till finska gränsen i norr, mäter bortåt 150 mil. Årsfångsterna ligger vid 25—30 milj. kg, vilket bör jämföras med den nyss angivna siffran 90—110 milj. kg för västkusten. Per mil räknat kommer fångsten här upp till cirka 0,2 milj.

kg, alltså femtondelen av fångsterna per västkustmil. Ostkustfiskarnas bosättning är också mycket spridd. De på ostkusten belägna fiskelägena är i allmänhet ganska små samhällen.

Även i andra avseenden än de nu nämnda föreligger stora skillnader mellan västkust-, sydkust- och ostkustfiskena. På västkusten svarar sillfisket för de ojämförligt största fångsterna, men även av torsk, skarpsill och makrill m. fl. är fångsterna förhållandevis stora. Sydkustfisket domineras av sill och torsk, ostkustfisket av strömming. Lax- och ålfiskena är värdemässigt betydande såväl på syd- som ostkusten. Beträffande detaljer hänvisas till den förut i kapitel 2 lämnade redogörelsen för fångstförhållandena. Vidare må framhållas, att särskilt Bohusläns fiskare i stor utsträckning bedriver sitt fiske långt ute till havs och att båtarna därför ofta har lång gångtid till svensk hamn, vilket nödvändiggör särskilda åtgärder för att bevara fisken färsk. Kustfiske med mindre båtar bedrives här endast i liten omfattning. Även om sydkustfiskarna ibland går långt ut i Östersjön, är det icke fråga om långfärder i samma mening som på västkusten. Ostkustfisket och särskilt då strömmingsfisket bedrives främst i havsbandet eller inne i skärgården och avståndet till kusten är därför i allmänhet relativt kort jämfört med vad som gäller för västkustfiskarna. Å andra sidan förekommer här ofta långa transporter utefter kusten — antingen till sjöss eller per järnväg och med bil — för att sammanföra större partier av fångsterna.

De olikheter ifråga om fiske och förstahandsavsättning av fisk, som kännetecknar väst-, syd- och ostkusten, motiverar att man skiljer mellan speciella västkust-, sydkust- och ostkustformer ifråga om förstahandsavsättningen. Därjämte förekommer på olika håll en i växlande utsträckning utbyggd statlig prisreglering.

På västkusten försäljes den mesta fisken på kommunala fiskauktioner i Göteborg och några andra hamnar. År 1952, då 120 milj. kg fisk m. m. ilandfördes på västkusten, såldes 92 milj. kg eller $^3/_4$ på fiskauktionerna. Det bör redan här anmärkas, att auktionsförfarandet, framför allt för viss massfisk, kombinerats med s. k. kollektiv försäljning, vilket innebär att fiskarna erhåller ett enhetligt dagspris, oavsett de fluktuerande auktionspriserna. Vid sidan av auktionerna — dock icke på samma orter — sker försäljning från fiskare direkt till partihandlare eller detaljhandlare. Partihandel bedrives såväl i auktionshamnar som annorstädes i viss omfattning av fiskarägda fiskförsäljningsföreningar, i ett fall (Svensk Andelsfisk i Göteborg) i samverkan med Kooperativa förbundet.

På sydkusten förekommer icke fiskauktioner, och ända till på sistone har försäljning från fiskare direkt till handlande varit allenarådande. Även på sydkusten finnes några fiskförsäljningsföreningar och i en av dessa (Blekinge Andelsfisk i Karlskrona och Karlshamn) samverkar fiskarna med Kooperativa förbundet (jfr Göteborg). I Blekinge tillämpas numera

ett kollektivförsäljningssystem med syfte att utjämna priserna fiskarna emellan.

På ostkusten är uppsamlingen av strömmingen genom statlig auktorisation förbehållen därvarande fiskförsäljningsföreningar (utom i Norrbottens län), medan i övrigt handeln är fri på samma sätt som den hittills varit på sydkusten. Fiskförsäljningsföreningarna mottager även annan fisk än strömming, dock icke med ensamrätt.

Vad slutligen angår insjöfisket är direktförsäljningen från fiskare till fiskhandlare eller konsumenter helt dominerande. Insjöfiskarna har på några platser sammanslutit sig i försäljningsföreningar.

Med viss schematisering kan man alltså tala om tre olika former för förstahandsavsättning, som dominerar var sin kuststräcka: auktioner på västkusten, direktförsäljning från fiskare till fiskhandlare på sydkusten (och inom insjöfisket) samt försäljning genom särskilda föreningar stödda av auktorisation på ostkusten.

De statliga prisregleringarna på jordbrukets och fiskets områden företer vissa grundläggande likheter, ehuru utformningen i mycket är skiljaktig. Båda räknar sålunda sin tillkomsthistoria från 1930-talets krisår. De har också båda till syfte att möjliggöra priser inom landet, som åtminstone principiellt är avsedda att bidraga till att upprätthålla en viss inkomstnivå och som under nuvarande marknadsförhållanden innebär, att den inhemska prisnivån i viss utsträckning frikopplats från priserna i internationell handel.

Prisregleringen på västkusten och sydkusten innebär i huvudsak att statens jordbruksnämnd, i samråd med statens priskontrollnämnd, efter överläggningar med därvarande prisregleringsföreningar (Västkustfisk, förening u. p. a. resp. Sydkustfisk, förening u. p. a.) fastställer minimipriser på vissa fiskslag. På västkusten innefattar prisregleringen alla de viktigaste fiskslagen med undantag av skarpsill, på sydkusten endast torsk och sill. Väst- och sydkustregleringarna förutsätter vidare, att fisk, som icke kan avsättas på färskmarknaden till lägst det för färsk fisk fastställda minimipriset, övertages såsom »överskott» (benämningen får anses oegentlig) av vederbörande prisregleringsförening. Överskotten nyttiggöres genom beredning, genom försäljning på export eller inom landet till konserv- och fiskmjölsfabriker eller som djurföda. Överskottsfisken får däremot icke utförsäljas på den svenska färskmarknaden så att den konkurrerar med den fisk som uppnått minimipriset.

På ostkusten, där endast strömmingen är föremål för prisreglering, gäller icke några minimipriser till fiskare. Däremot fastställer varje fiskförsäljningsförening ett lägsta partihandelspris på färsk och frusen strömming att gälla inom föreningens verksamhetsområde. I detta sammanhang bör nämnas, att genom Ostkustfisk, som är centralorganisation för fiskförsäljningsföreningarna, sker en förmedling av strömming från överskotts- till

underskottsområden inom landet. En stor del av vad som icke kan försäljas för färskkonsumtion eller rökning, omhändertages såsom »överskott» av fiskförsäljningsföreningarna för beredning av saltströmming och andra strömmingsprodukter eller för försäljning som djurföda, medan exporten av strömming sker genom Ostkustfisk.

Som bidrag till handhavande av prisregleringen på fisk erhåller Västkustfisk och Sydkustfisk av jordbruksnämnden vissa avgiftsmedel, s. k. pristillägg. Genom dessa kan fiskarna för överskotten erhålla ett bättre pris än föreningarna kan utfå vid överskottens nyttiggörande.

På motsvarande sätt erhåller Ostkustfisk s. k. prisutjämningsmedel, vilka disponeras för att tillföra fiskarna en bättre ersättning än vad marknaden ger för olika slag av överskottsströmming.

Avgiftsmedlen utgöres av prisregleringsavgifter. Dessa utgår med 5 % av inköpssumman på svenskfångad prisreglerad fisk, som ilandföres på västkusten och sydkusten, samt med 4 öre/kg för strömming. För importfisk utgår även avgifter, vilka är så avvägda, att de i stort sett motsvarar avgiften på svenskfångad fisk. Det bör i detta sammanhang framhållas, att på västkusten prisregleringsavgift uttages på fler fiskslag än som är föremål för minimiprissättning.

Havsfisket

Västkusten. Auktionssystemet är den i länderna kring Nordsjön, bortsett från Norge, dominerande formen för förstahandsavsättning av fisk. I Sverige har fiskauktioner förekommit i bortåt femtio år. Den 10 oktober 1910 förrättades den första kommunala auktionen i Göteborgs fiskhamn. Privat anordnade fiskauktioner hade emellertid dessförinnan förekommit sedan 1902. Auktionerna i Göteborg var länge de enda. Numera försiggår fiskauktioner förutom i Göteborg även i Marstrand, på Klädesholmen, i Lysekil, Gravarne, Smögen och Strömstad. Auktioner har tidvis förekommit även i Uddevalla.[1] År 1952, då västkustfiskarnas i Sverige ilandförda fångster utgjorde 120 milj. kg, försåldes som förut nämnts 92 milj. kg eller $^3/_4$ på fiskauktioner. Härav kom enbart på Göteborg 62 milj. kg eller drygt hälften av den i västkusthamnar landade fångsten.

Hur tillgick fiskhandeln i Göteborg före auktionernas tillkomst? Vilka skäl föranledde deras införande? Svaret på den första frågan erhålles vid ett studium av det system, som hittills rått på sydkusten och för vilket lämnas en redogörelse längre fram i detta kapitel. Fiskarna sålde sin fångst direkt till grossister och detaljhandlare och i någon mån också direkt till allmänheten. Initiativtagare till auktionerna på produktionssidan var närmast ångtrålarnas ägare, för vilka de tidigare rådande han-

[1] Före första världskriget och under mellankrigstiden har förekommit auktioner även i Stockholms fiskhall. Dessa auktioner hade en helt annan karaktär än västkustauktionerna. Stockholmsauktionerna har betecknats som en reservinstitution; när tillförseln av fisk var liten, försåldes nämligen den övervägande delen direkt från fiskare till grossister eller detaljister.

delsförhållandena icke var tillfredsställande. Det dröjde dock någon tid innan de egentliga yrkesfiskarna med sina motorbåtar gick ifrån sina gamla vanor att efter ankomsten till Göteborg på natten eller tidigt på morgonen sälja sina fångster direkt till parti- och detaljhandlare. Så småningom, när isen väl var bruten för det nya försäljningssystemet, gick det relativt fort med överflyttningen från direktförsäljning till auktioner även för dessa fiskare. Avgörande för dem har väl härvid varit, att de kunde utfå bättre priser vid auktionerna än vid direktförsäljningen. Vidare torde det ha haft sin betydelse, att fiskarna på auktionen erhöll kontant betalning för sin fisk samt att varan såldes i befintligt skick. Fr. o. m. åren 1915—1916 har praktiskt taget alla fiskebåtar destinerade till Göteborg avlämnat sina fångster till fiskauktionen där. Inom fiskhamnen har också göteborgsgrossisterna sina kontors- och lagerlokaler.

Enligt de av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län fastställda bestämmelserna för Göteborgs stads fiskhamn äger hamnstyrelsen i Göteborg — under vilken fiskhamnen lyder — »uteslutande rätt att inom Göteborgs stads fiskhamns område besörja försäljning genom offentligt utrop, vare sig försäljningen fastställes med klubbslag eller ej, av sill och annan fisk samt skaldjur». Av bestämmelserna framgår, att fiskförsäljning utanför auktionen icke är förbjuden. I verkligheten förekommer emellertid landning av fisk utanför fiskhamnen i mycket ringa skala.

Auktionssystemet kännetecknas av att säljare och köpare icke har direkt kontakt med varandra, utan att utrop sker genom fiskhamnens funktionärer. I Göteborg står fiskhamnen t. o. m. i ansvar gentemot fiskarna för varulikvider, men fiskhandlarna har dock depositioner hos fiskhamnen som säkerhet för sina inrop. Fiskhamnarna upptar vissa auktionsavgifter, för närvarande i Göteborg 5 % av auktionsvärdet men i vissa fall endast 2 %, bl. a. för hela båtlaster som lossas utan kostnader för hamnen. Genom dessa avgifter, i vilka sedvanlig hamnavgift ingår, avses att finansiera de tjänster fiskhamnarna och deras funktionärer erbjuder fiskarna och fiskhandlarna, såsom uppsättning och uppvägning av varan i hamnen, inkassering av likvider samt utbetalning och redovisning.

Fiskhamnen i Göteborg är öppen dygnet om, men lossningsarbetet påbörjas först kl. 5 på morgonen. Auktionerna börjar kl. 7 varje onsdag och lördag (och dag före helgdag) samt 7.30 övriga söckendagar. Även söndags- och helgdagsauktioner förekommer. Vanligen försiggår samtidigt fem eller sex auktioner, nämligen en på sill (vintertid som regel två), en på räkor, horngädda och backefisk (småpartier) samt tre på annan fisk (stora partier). I Göteborgs fiskhamn förekommer icke auktioner på kvällarna medan så är fallet i övriga auktionshamnar.

Ett mycket viktigt inslag i förstahandsavsättningen utgör på västkusten den s. k. kollektivförsäljningen[1] av fisk. Under 1930-talet omhänderhades

[1] Om den närmare innebörden av kollektivförsäljning, se vidare kapitel 9 (sid. 133 f).

denna verksamhet som regel av de olika avdelningarna inom Svenska västkustfiskarnas centralförbund (SVC). Den fick under 1940-talet ny och större betydelse, fastän i delvis ändrade former. De tidigare lokala initiativen försvann och kollektivförsäljningen blev SVC:s angelägenhet. I egenskap av facklig organisation driver dock SVC icke själv verksamheten utan uppdrager denna åt en ekonomisk förening. Från början av år 1941 fram till april 1955 lämnades detta uppdrag åt Svensk Andelsfisk, i vilket SVC och Kooperativa förbundet äger hälften vardera. Enda undantag utgjorde direktlandningarna i Tyskland, vilka sköttes av prisregleringsföreningen Västkustfisk. Sedan april 1955 är emellertid både kollektivförsäljningen och utlandslandningarna av SVC överflyttade till det av fiskarna helt ägda företaget Västkustfiskarnas fiskförädling. Kollektivförsäljningen omfattar sill, skarpsill, ål och tonfisk, varjämte under kollektivorganet sorterar direktlandningarna i tyska och engelska hamnar. I fråga om ålen innebär kollektivförsäljningen, att fångsterna icke säljes på auktion utan direkt av kollektivförsäljningsorganet. För övriga fiskslag innebär kollektivförsäljningen att i första hand auktionerna anlitas för försäljningen, men att därjämte direktförsäljning äger rum av huvudsakligen sådana partier, som icke uppnår fastställda priser.

Vid den inom utredningen förda diskussionen om auktionssystemets för- och nackdelar har det av Varbergsfiskarnas andelsförening tillämpade försäljningssystemet i vissa sammanhang åberopats. Föreningen tar hand om de ilandförda fångsterna och avräknar lika dagspris till medlemmarnaleverantörerna för de olika slag av fisk, som av dessa ilandförts den dag ifrågavarande dagspris gäller. Andrahandsförsäljningen, från föreningen till grossister och detaljister inne i landet, sker i stor utsträckning på förhand. Under tiden fisket pågår tas order upp för leverans med sena kvällståg. Härigenom vinnes en viss kännedom om marknadsläget för dagen, en kännedom som är värdefull, när fångsterna sedan landas framemot kvällen.

Sydkusten. Såsom framhållits i den inledande översikten i detta kapitel är landföringen av fisk i stort sett mindre koncentrerad på sydkusten än på västkusten. Undantag får dock göras för Karlskrona, som är landets näst största fiskhamn, samt för de senaste åren även för Simrishamn, som gått förbi de mindre auktionshamnarna på västkusten i fråga om ilandföringens storlek. Auktion förekommer emellertid icke här, liksom ej heller på andra platser i Skåne och Blekinge.

På sydkusten har intill sistone direktförsäljning mellan fiskare och fiskhandlare varit den dominerande försäljningsformen. Såsom nämnts har man emellertid i Blekinge nyligen infört ett system med kollektivförsäljning av fisk. Innan redogörelse lämnas för det nya systemets uppbyggnad — det har hittills endast varit i gång kort tid — ges en skildring av förstahandsavsättningen sådan som den tillgått under senare år. Det bör framhållas,

att formen för partihandelns verksamhet kan variera något från plats till plats.

På sydkusten säljer fiskarna till endast en grossist och mera sällan till flera. Bandet mellan grossister och fiskare är av växlande styrka; särskilt tidigare tycks det ha varit ganska vanligt att fiskaren varit fast knuten till sin köpare genom att denne finansierat hans båt- och redskapsköp. Numera är fiskarna som regel helt oberoende, även om det fortfarande förekommer att grossist är långivare eller garant åt fiskare. Härmed har möjligheten att själv välja köpare i och för sig ökat. Det uppges dock, att fiskhandlarna på sina håll fortfarande icke gärna tar emot fångst annat än från »egna» fiskare.

Vilka priser betalar grossisterna för den fisk som tillföres dem? I motsats till vad fallet är i auktionshamnarna på västkusten varierar priserna mycket litet och de sammanfaller med eller överstiger endast obetydligt de fastställda minimipriserna. Inom vissa områden finnes särskilda prisnämnder med representanter för såväl fiskare som fiskhandlare, och man kan här komma överens om att under en viss period tillämpa ett pris överstigande minimipriset. Med någon schematisering kan sägas, att man tillämpar fasta priser.

Förstahandsavsättningen på sydkusten tillgår så, att fiskhandlaren tar emot för försäljning så mycket som han kan avyttra på färskmarknaden. Resten överlämnas till prisregleringsföreningen Sydkustfisk som överskott, vilket fiskhandlaren tillvaratar eller dirigerar efter anvisning från Sydkustfisk. Även om överskotten måste anmälas före visst klockslag, innebär systemet att grossisterna icke bär några egentliga risker genom att köpa för mycket fisk.

Gentemot egna fiskare tillämpar grossisterna på vissa håll en slags clearing på så sätt, att om ett pris över minimipriset betalas, detta ej enbart kommer dem till godo, som kommit först med sina leveranser på morgonen, utan »överpriset» slås ut även på dem som landat sin fångst senare under dagen. Utjämning sker även mellan fisk, som uppnått minimipriset, och överskottsfisk. Utjämningen omfattar emellertid endast de båtägare, som är fiskhandlarens ordinarie leverantörer.

I Blekinge har nyligen bildats en förening, Blekingefiskarnas Centralförening, vilken är avsedd att tjänstgöra som mottagare icke bara av sill och torsk utan även av en del andra fiskslag från blekingefiskarna/medlemmarna. Verksamheten är sedan den 1 november 1954 i gång i hela länet.

Avsikten med den nya föreningen är att den skall samla fiskarnas fångster — i stort sett på de gamla ilandföringsplatserna — för vidare försäljning till handeln. Överskotten övertages emellertid som förut av Sydkustfisk. Den nya föreningen har träffat överenskommelse med partihandlarna om de kvantiteter torsk och sill som skall levereras till dem, om

priset därför och övriga med försäljningen förbundna villkor, exempelvis tid och plats för leveranserna. Däremot är icke tanken — i varje fall så länge detta system är möjligt och lämpligt ur fiskarnas synpunkt — att föreningen själv skall fungera som partihandlare och än mindre att föreningen skall inträda som minuthandlare. Det väsentliga är att fiskarna får utbudet samlat på en hand.

Ostkusten. Såsom förut omtalats är uppsamlingen av strömmingen, det på ostkusten viktigaste fiskslaget, utom i Norrbottens län förbehållen därvarande fiskförsäljningsföreningar (auktoriserade producentföreningar). I övrigt är förstahandsavsättningen helt fri och ej ens föremål för statlig prisreglering. För andra fiskslag föreligger möjlighet att sälja direkt från fiskare till fiskhandlare. Det bör dock nämnas, att fiskförsäljningsföreningarna mottar även annan fisk än strömming, varför alltså beträffande sådan fisk råder konkurrens med andra företagsformer. Föreliggande redogörelse för förstahandsavsättningen av fisk på ostkusten inskränker sig till strömmingen.

Fiskförsäljningsföreningarnas ensamrätt att mottaga ilandförd strömming, strömmingsauktorisationen, genomfördes år 1935 i enlighet med beslut av riksdagen året innan. Att i detta sammanhang redogöra för de förändringar, som under årens lopp företagits i auktorisationssystemet, synes utredningen överflödigt.[1] Den följande framställningen avser alltså strömmingsauktorisationen i dess nuvarande utformning.

Nu gällande auktorisationsbestämmelser finnes i förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. Denna förordning, vilken ursprungligen gällde t. o. m. den 30 juni 1954, har sedermera förlängts på ett år i sänder intill den 1 juli 1956.

I 2 § förordningen stadgas, att om fiskare, för vilka fiske utgör huvudsaklig eller väsentlig inkomstkälla eller sammanslutningar av sådana fiskare ensamma eller tillsammans med personer eller företag, vilka idkar handel med fisk, bildat ekonomisk förening för att omhändertaga och försälja fisk, som ilandföres inom visst område, Kungl. Maj:t må åt förening, som befinnes äga förutsättning för dylik verksamhet och omfattar tillräckligt antal fiskare, meddela tillstånd att såsom auktoriserad producentförening från fiskare för försäljning mottaga fisk, som ilandföres inom området. Tillståndet må begränsas att gälla endast visst eller vissa slag av fisk (handelsreglerad fisk).

Auktoriserade producentföreningar är för närvarande som antytts endast de fiskförsäljningsföreningar på ostkusten, vilka förut erhållit tillstånd att med ensamrätt mottaga strömming.

[1] En historisk återblick finnes i den av utredningen upprättade »PM angående frågan om fortsatt giltighet av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt om auktorisationssystemet på ostkusten». Denna promemoria har den 26 januari 1954 överlämnats till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet. Ett utdrag ur promemorian återfinnes som bilaga 1 till betänkandet.

Enligt 2 § gäller vidare, att auktoriserad producentförening är pliktig att enligt samma grunder, som gäller i fråga om medlems fångst, mottaga handelsreglerad fisk som ilandföres av annan fiskare. Skulle tillförseln av sådan fisk bli så riklig, att det kan antagas att en väsentlig del därav ej kan avsättas för konsumtion i färskt tillstånd, må producentförening, efter medgivande av statens jordbruksnämnd, lämna fiskare, som mera regelbundet levererar till föreningen och för vilken fiske utgör huvudsaklig eller väsentlig inkomstkälla, företräde till leverans.

Med stöd av förordningens 3 § första stycket har jordbruksnämnden meddelat föreskrifter av innebörd, att fiskare får utan särskilt tillstånd sälja strömming direkt till enskild förbrukare för tillgodoseende av köparens husbehov i ett område inom ett avstånd av fem kilometer från ilandföringsplatsen. Vidare har i viss utsträckning meddelats tillstånd för fiskare att sälja strömming till enskild förbrukare även utanför femkilometersrayonen, varvid dock gäller den inskränkningen, att försäljningen icke får ske i fast fiskbutik men däremot från salustånd på torg e. dyl.

Jordbruksnämnden har vidare, med stöd av andra stycket av förordningens 3 §, utfärdat föreskrifter om producentföreningarnas återförsäljning av strömming. Enligt dessa skall producentförening, som redan förut nämnts, inom sitt område fastställa ett lägsta partihandelspris på färsk och fryst strömming.

Vid försäljning av strömming från producentförening till de utav jordbruksnämnden auktoriserade partihandlarna är föreningen skyldig att tillerkänna köparen skälig rabatt på det av föreningen tillämpade partihandelspriset i orten. Rabatten får icke för närvarande understiga 10 öre/kg vid försäljning till kustgrossist och 6 öre/kg vid försäljning till inlandsgrossist. Vid försäljning till inlandsgrossist får auktoriserad partihandlare ej lämna större rabatt än att den med 4 öre/kg understiger den rabatt, som samtidigt utgår till kustgrossist. Vidare åligger det auktoriserade partihandlare, att då tillgången på strömming är mindre än efterfrågan, fördela strömmingen mellan kunderna i förhållande till deras tidigare inköp.

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen fullgör fiskförsäljningsföreningarna två olika funktioner, enligt en gängse terminologi betecknade som producent- respektive försäljningsverksamhet. Den senare verksamheten är, bortsett från de nyss anförda reglerna för föreningarnas partihandel med strömming, icke av annan karaktär än annan fiskpartihandel.

Insjöfisket

Insjöfisket bedrives till den alldeles övervägande delen som en binäring, och det är endast vid våra större sjöar samt vid några älvar, som det finnes något större antal yrkesfiskare. Fångsterna och försäljningen är därför mycket splittrade, i vilket hänseende insjöfisket skiljer sig från fisket

i övrigt. Denna splittring är den främsta orsaken till att statistik belysande insjöfisket i stort sett saknas.

Vad handeln med insjöfisket beträffar, sker den huvudsakligen från fiskarna, förutom direkt till konsumenter, till fiskhandlare, främst detaljister. Troligen är det mer insjöfisk, som fångas av eller säljes direkt till konsumenter än som passerar handeln. Ett mindre antal fiskförsäljningsföreningar finnes, av vilka flertalet är sammanslutna i Svenska insjöfiskarnas försäljningsförening. Även om dessa föreningars andel av den ilandförda insjöfisken lokalt kan vara betydande, motsvarar omsättningen endast en liten del av insjöfiskets totala fångstmängd.

På grund av avsaknaden av statistik, i vad avser såväl fångsternas storlek som förstahandspriserna, har utredningen icke kunnat taga upp prissättningen och kostnadsförhållandena vid handeln med insjöfisk till behandling. Någon möjlighet har sålunda icke stått utredningen till buds att jämföra socialstyrelsens detaljprisnoteringar för abborre och gädda med fångstpriser på samma fiskslag.

KAPITEL 4

Partihandelns marginaler och kostnader

Inledning

Den totala marginalen för fisk, till vars skälighet utredningen har att taga ställning, kan enklast uttryckas som skillnaden mellan å ena sidan det pris förstahandsköparen betalar för fisken på leveransorten, vilket ej alltid sammanfaller med det pris fiskaren slutligt erhåller (se kapitel 7), och å andra sidan det pris konsumenten betalar. I denna marginal ligger en hel serie kostnadselement, såsom transport- och emballagekostnader, grossist- och detaljistföretagens kostnader för löner och hyror samt naturligtvis också företagens vinster. Utredningen kommer i ett följande kapitel att söka fördela den totala marginalen på olika kostnadsposter (och vinst) och även undersöka eventuella regionala olikheter. I detta kapitel göres med ledning av det insamlade bokföringsmaterialet en analys av partihandelns marginal- och kostnadsförhållanden.

Beträffande bokföringsmaterialet och dess tillförlitlighet lämnas en utförlig redogörelse i *bilaga 2*, varför framställningen på denna punkt här är relativt kortfattad.

Utredningens bokföringsmaterial avser år 1950, det senaste år för vilket vid undersökningens igångsättande fullständiga bokföringsuppgifter fanns tillgängliga hos företagen. Vissa uppgifter har dessutom för ett begränsat antal företag sammanställts för perioderna 1946—1949 och 1951—1953. Det av utredningen utnyttjade bokföringsmaterialet för 1950 har insamlats hos 47 partihandelsföretag och 90 detaljhandelsföretag.

Vid insamlingen av bokföringsmaterialet har i huvudsak följts de formulär (se bilaga 2), som fastställts av utredningen efter samråd med experter hos myndigheter och näringsorganisationer. Materialet har bearbetats för att få fram omsättning, bruttovinst och olika kostnadsposter. Vad som innefattas härunder framgår av följande redogörelse, som avser såväl parti- som detaljhandel.

Omsättning. Under denna rubrik har upptagits årets försäljningssumma, varuuttag till såväl innehavares hushåll som för personalmåltider samt skillnaden mellan in- och utgående kundfordringar. Beträffande partihandelsföretag med försäljning i egna detaljaffärer har den interna varuöverlåtelsen jämställts med partiföretagets försäljning till utomstående detaljister.

Bruttovinst. Renodlingen av konton har medfört, att de av utredningen framräknade bruttovinsterna icke överensstämmer med de bokförda. Denna kontoomföring har medfört en viss ökning av den bokförda bruttovinsten. Som exempel på sådana omföringar, som främst avser olika kostnadsposter, må nämnas

följande. Där så icke skett i bokföringen har varukontot gottskrivits uttag av varor till innehavarens hushåll eller till anställd personal. Ingående frakter, som av företagen debiterats transportkontot, har förts på varukontot. I de fall företagen har debiterat varukontot för utgående frakter, har denna post omförts till transportkontot. In- och utgående varulager har upptagits till inköpsvärdet i de fall sådant värde kunnat erhållas. På varu- eller omkostnadskontot debiterade inköp av för rörelsen ovidkommande slag har frånräknats.

Omkostnader. Inom mindre partihandelsföretag och i detaljhandeln är det ganska vanligt, att make eller annan anhörig är medarbetare till innehavaren utan att någon lön upptages i bokföringen. Vid bearbetningen har emellertid i dessa fall lön beräknats utgå med belopp motsvarande på orten gängse lön för jämförlig anställd arbetskraft.

Inom många partihandelsföretag, särskilt på sydkusten och västkusten, förekommer viss bearbetning eller förädling (främst filetering) av varan, vilken är förbunden med avsevärda kostnader. Inom flertalet företag av denna art har lönekostnaderna för filetberedningen varit bokförda på omkostnadskontot tillsammans med övriga löner. Endast i något enstaka fall har beredningslönerna varit påförda varukontot. För vissa av de i undersökningen ingående företagen har insamlats sådana uppgifter, att beredningslönerna kunnat skiljas från övriga lönekostnader. Härigenom har det blivit möjligt att renodla de egentliga distributionskostnaderna inom dessa företag.

Chefslön ingår icke i bokföringsmaterialets lönekonto, utan innefattas i allmänhet i nettovinsten. Viss särredovisning av chefslön företages dock.

I fråga om *transportkostnader* må anmärkas, att ingående frakter (såväl erlagda fraktlikvider som beräknade kostnader för hämtning med egen bil) vid bearbetningen har debiterats varukontot, även i sådana fall då de bokförts som omkostnader. Vidare har utgående frakter till fulla värdet förts på omkostnadskontot, utom i de fall där vederbörande befunnits ha tillgodogjort sig ersättning för vissa gjorda fraktutlägg av sina köpare. Dylika fraktutlägg, som ju senare återgår till företaget och påverkar bruttovinsten (jfr ovan), har vid bearbetningen frånräknats såväl omsättning som bruttovinst och kostnader.

Bilkostnader har, i de fall bilen även begagnas privat, fått belasta omkostnadskontot med den andel som enligt ägarens uppgift motsvarar bilens användning i rörelsen.

Beträffande *emballagekostnaderna* bör framhållas, att partihandlarna på västkusten svarar för $^2/_3$ av kostnaderna för lådor, medan de på sydkusten svarar för hela denna kostnad. Företagen på ostkusten samt i Stockholm och inlandet är i allmänhet andrahandsgrossister och har följaktligen inga direkta kostnader för lådor utan dessa inräknas i inköpspriset. Detta gäller dock icke fiskförsäljningsföreningarna.

Under rubriken *övriga kostnader* ingår bl. a. arvoden för vissa juridiska uppdrag, representation, föreningsavgifter, förbrukningsartiklar etc. Även återbäring har i förekommande fall upptagits under denna rubrik.

Avskrivning av fordringar och inventarier har i företagens bokföring upptagits efter mycket växlande principer. Vid bearbetningen har avskrivningsbeloppen justerats till normalavskrivning med 20 % på bilar och 10 % på övriga inventariers nuvärde. Avskrivningen av fordringar har upptagits till de belopp som angivits i företagens bokföring.

Vid bearbetningen av materialet från partihandeln på sydkusten har måst tagas hänsyn till *speditionskostnader.* Hos dessa företag förekommer nämligen att överskott av sill och torsk, som ej kan avsättas på hemmamarknaden, måste övertagas

från fiskarna. Dessa överskottspartier spedieras därefter till regleringsföreningen Sydkustfisk mot en i förväg fastställd ersättning för arbete, lådor, is, frakt och administrationskostnader. Enär vederbörande handlare för utförande av denna tjänst ej kan påräkna samma marginal som vid försäljning till annan handlande, har vid bearbetningen de beräknade kostaderna för arbete, lådor etc. frånräknats de bokförda posterna med den del av beloppen, som vederbörande har erhållit i speditionsersättning.

Till slut må beträffande omkostnadsredovisningen omtalas, att den icke innefattar *skatter*. Vidare har erlagda *ränteutgifter* liksom beräknade kostnader för i rörelsen arbetande kapital i allmänhet ej redovisats i huvudtabellerna till detta kapitel.

Återbäring inom detaljhandeln (i huvudsak inom den kooperativa) är i förekommande fall inräknad i omkostnaderna (posten »övriga kostnader»).

Nettovinsten redovisas i allmänhet inklusive chefslön och förräntning. I nettovinsten ingår för de producentkooperativa företagens del efterlikvid, som utbetalas efterföljande år.

Den avgörande svårigheten vid användningen och analysen av partihandelsmaterialet utgöres icke endast av osäkerheten i primärmaterialet eller av bristande representativitet i och för sig (bilaga 2), utan även och i första hand av de stora olikheterna i företagstyp. Framför allt gäller det olikheter mellan förstahands- och andrahandsgrossister samt företag med olika ägare- och storleksförhållanden. Olikheterna kommer till uttryck i sättet för inköp, försäljningens inriktning på avnämare av olika slag, varusortimentets sammansättning etc. Skiljaktigheter av nu antytt och liknande slag förklarar ofta olikheter mellan företagen i fråga om storleken av bruttovinst och kostnadernas fördelning. Av nu anförda skäl måste bokföringsmaterialet utnyttjas med yttersta försiktighet.

Marginal- och kostnadsutveckling för partihandeln åren 1946—1953

För belysning av fiskhandelns marginal- och kostnadsförhållanden har utredningen framför allt utnyttjat bokföringsmaterialet för år 1950. Som bakgrund till läget detta år synes det lämpligt med en översikt av utvecklingen för omsättnings-, kostnads- och vinstförhållandena under de första efterkrigsåren. För detta syfte har i *tabell 13* sammanställts och analyserats

Tabell 13. Omsättning, bruttovinst, kostnader och nettovinst för femton partihandelsföretag 1946—1950

	1946	1947	1948	1949	1950
	Medeltal per företag				
Omsättning, 1 000 kr	777	821	953	838	733
» , index (1946 = 100)	100,0	105,8	122,7	107,9	94,4
Bruttovinst, 1 000 kr	113	123	145	130	118
» , % av omsättningen	14,57	14,93	15,28	15,52	16,11
Kostnader, 1 000 kr	94	103	123	116	101
» , % av omsättningen	12,12	12,55	12,95	13,83	13,79
Nettovinst, 1 000 kr	19	20	22	14	17
» , % av omsättningen	2,45	2,38	2,33	1,69	2,32

bokföringsmaterial beträffande åren 1946—1950. De använda uppgifterna är hämtade direkt ur företagens bokföring utan att någon kontoomfördelning eller annan justering har skett. Chefslönen finnes därför i förekommande fall dold i kostnaderna och ingår alltså icke helt i nettovinsten.

Av tabellen framgår, att den genomsnittliga omsättningen i partihandeln ökade fram t. o. m. 1948 för att sedan kraftigt gå tillbaka. Omsättningen var 1950 lägre än under samtliga övriga år, i förhållande till 1946 ungefär 6 % och i förhållande till 1948 23 %. Bruttovinsten visade en förhållandevis jämn stegring, nämligen från 14,6 till 16,1 %. Likaså har kostnaderna stegrats. En särskilt stark ökning kan härvidlag skönjas mellan 1948 och 1949. Nettovinsten har varierat i relativt begränsad omfattning. Den enda mer påtagliga förändringen ägde rum mellan 1948 och 1949, då de kraftigt ökade kostnaderna icke uppvägdes av en motsvarande ökning i bruttovinsten och resultatet alltså blev en lägre nettovinst 1949, omkring 1,7 %, mot 2,3 à 2,4 % övriga år. Om orsakerna till det förhållandevis dåliga resultatet 1949 må följande anföras.

Som framgår av tabell 2 blev det kvantitativa resultatet för det svenska havsfisket avsevärt sämre 1949 än 1948. Trots detta var enligt jordbruksnämndens beräkningar den inhemska konsumtionen praktiskt taget densamma de båda åren. Prisnivån sjönk däremot avsevärt mellan 1948 och 1949, vilket framgår av följande uppgifter ur socialstyrelsens prisstatistik för 60 orter.

	Öre per kg	
	1948	1949
Sill	131	124
Strömming	134	128
Makrill	198	180
Abborre	189	192
Gädda	332	330
Torsk	195	183
Kolja	212	211
Salt sill	167	163

Särskilt påtaglig var prisnedgången för massfiskarna sill, strömming, makrill och torsk. Denna nedgång torde kunna sättas i samband med den i juni 1949 upphävda ransoneringen på köttvaror och den därmed minskade efterfrågan på fisk, vilken måste mötas med lägre priser. En orsak till 1949 års relativt dåliga resultat inom fiskpartihandeln kan tänkas vara att företagsledarna ännu icke anpassat sig till det nya försämrade marknadsläget. Erfarenheterna från 1949 med detta års dåliga lönsamhet synes ha resulterat i kostnadsbesparande åtgärder, som sålunda skulle ha kommit till synes år 1950, då ur materialet synes kunna utläsas en märkbar åtstramning i kostnaderna.

Vad angår utvecklingen efter år 1950 har utredningen varit hänvisad till

uppgifter, som inhämtats för två av de i materialet ingående stockholmsföretagen samt två av karlskronaföretagen. Vid en brand i Göteborgs fiskhamn har bokföringsmaterialet berörda år för de i utredningens undersökningar ingående grossistföretagen tyvärr gått till spillo. Uppgifterna om genomsnittlig omsättning, bruttovinst, kostnader och nettovinst har för de fyra företagen sammanställts i nedanstående tablå.

	1950	1951	1952
	Medeltal per företag		
Omsättning, 1 000 kr	1 157	1 275	1 461
» , index (1950 = 100)	100,0	110,1	126,2
Bruttovinst, 1 000 kr	193	208	261
» , % av omsättningen	16,68	16,32	17,87
Kostnader, 1 000 kr	161	186	222
» , % av omsättningen	13,93	14,55	15,20
Nettovinst, 1 000 kr	32	22	39
» , % av omsättningen	2,73	1,77	2,70

Av denna tablå framgår, att den omsättningsminskning, som ur tabell 13 kunnat utläsas för åren 1949 och 1950, påföljande två år vänts i en ganska kraftig uppgång. Härvid får man dock hålla i minnet den under åren 1951 och 1952 starka penningvärdeförsämringen. Även bruttovinsten och kostnaderna företer en motsvarande uppgång. Beträffande nettovinsten skönjes däremot ingen påtaglig utvecklingstendens. Det bör framhållas, att i tablån nettovinsten genomgående innefattar chefslönen i motsats till vad som gäller i tabell 13. Det låga värdet för 1951 beror på att ett av de fyra företagen detta år redovisade nettoförlust. Här och i det föregående anförda omständigheter tyder på att undersökningsåret 1950 varken var särskilt gott eller dåligt ur ekonomisk synpunkt för fiskhandeln.

Regional kostnadsanalys

Vid bedömningen av partihandelns kostnads- och marginalförhållanden är det två frågor, som främst bör belysas, nämligen för det första det inflytande, som de skiftande förhållandena inom fiskhandeln på olika kuststräckor har på marginal- och kostnadssituationen och för det andra förhållandena inom olika typer av partihandel med avseende såväl på företagsform som på företagets storlek. Dessa frågor belyses i det följande med ledning av tabellerna 14—19. Det bör anmärkas att materialets begränsade omfattning manar till stor försiktighet, särskilt i de fall då vid materialets uppdelning antalet företag i en grupp blivit ringa. Vidare må framhållas att i materialet ingår företag med ytterligt varierande förhållanden. Sålunda redovisas för det minsta företaget en årlig omsättning på drygt 60 000 kr, medan det största redovisar en omsättning på inemot 5 milj. kr. Bruttovinsten i procent av omsättningen varierar från lägst 6 till högst 31 %,

Tabell 14. Omsättning, bruttovinst, kostnader samt nettovinst inom partihandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform (Medeltal per företag)

Område och företagsform	Antal företag	Omsättning 1 000 kr	Bruttovinst		Kostnader (exkl. chefslön)		Nettovinst (inkl. chefslön)	
			1 000 kr	I % av oms.	1 000 kr	I % av oms.	1 000 kr	I % av oms.
Göteborg								
Enskilda företag...	6	964	193	20,06	176	18,28	17	1,78
Samägt företag[1]...	1	2 402	486	20,22	462	19,24	24	0,98
S:a	7	1 170	235	20,11	217	18,56	18	1,55
Övr. västkusten								
Enskilda företag...	3	450	95	21,03	77	17,00	18	4,03
Prod.-koop. företag.	1	1 726	338	19,57	171	9,88	167	9,69
S:a	4	769	155	20,21	100	13,01	55	7,20
Sydkusten								
Enskilda företag...	6	667	142	21,37	126	18,94	16	2,43
Konsum-koop. föret.	1	2 867	559	19,48	452	15,75	107	3,73
Samägt företag[1]...	1	970	275	28,31	243	25,03	32	3,28
S:a	8	980	211	21,54	182	18,53	29	3,01
Ostkusten								
Enskilda företag...	7	289	30	10,50	23	8,16	7	2,34
Prod.-koop. företag.	10	1 333	219	16,42	147	11,04	72	5,38
S:a	17	903	141	15,64	96	10,66	45	4,98
Stockholm								
Enskilda företag...	4	2 020	272	13,45	207	10,22	65	3,23
Konsum-koop. föret.	1	2 463	329	13,35	253	10,27	76	3,08
Prod.-koop. företag.	1	3 709	668	18,01	486	13,10	182	4,91
S:a	6	2 375	347	14,62	261	10,98	86	3,64
Inlandet								
Enskilda företag...	3	323	39	12,04	18	5,67	21	6,37
Konsum-koop. föret.	1	206	26	12,48	16	7,50	10	4,98
Prod.-koop. företag.	1	63	8	12,50	6	9,06	2	3,44
S:a	5	248	30	12,14	15	6,15	15	5,99
Hela riket.....	*47*	*1 063*	*183*	*17,20*	*142*	*13,31*	*41*	*3,89*

[1] Med »samägt företag» avses företag, i vilket såväl producent- som konsumentkooperationen är delägare.

kostnaderna (exklusive chefslön) från drygt 4,5 till 26,5 % samt nettovinsten från 0,5 till 10,8 %.

Med utgångspunkt från *tabell 14* kan man undersöka, i vilken omfattning regionala olikheter föreligger i fråga om bruttovinst och kostnader. Det är uppenbart att kostnadsstrukturen påverkas av en mångfald faktorer, som är direkt avhängiga av företagens geografiska läge, exempelvis de olika formerna för förstahandsavsättningen, den avsevärt varierande beredningss-

verksamheten på olika kuststräckor, olika transportavstånd vid utfrakter, varusortimentet o. dyl.

Som också framgår av tabell 14 kan man med hänsyn till bruttovinstens storlek urskilja tre områden, nämligen för det första väst- och sydkusten, för det andra ostkusten med Stockholm samt för det tredje inlandet. För dessa områden utgjorde år 1950 bruttovinsten i procent av omsättningen respektive drygt 20, omkring 15 och 12 %. Av tabellen framgår emellertid att särskilt på ostkusten skillnaden mellan olika företagsformer är stora. För att ytterligare belysa dessa olikheter samt den inverkan företagsstorleken kan ha har *tabell 15* upprättats. Av denna framgår, att bruttovinsten på väst- och sydkusten genomgående — detta gäller såväl skilda företagsformer som företag av olika storlek — är större än inom andra områden. På ostkusten (med Stockholm) har fiskförsäljningsföreningarna i stort sett högre procentuell bruttovinst än övriga företag. Dessa senare redovisar bruttovinster, som är ungefär lika stora som de som föreligger för inlandsföretagen. Någon enhetlig tendens beträffande bruttovinstens procentuella storlek i företag med olika stor omsättning kan knappast påvisas. Den högre bruttovinst liksom de större kostnader som i stort sett föreligger inom väst- och sydkustföretagen samt fiskförsäljningsföreningarna på ostkusten, sammanhänger främst med att dessa företag är förstahandsgrossister, samt att beträffande fiskförsäljningsföreningarna i bruttovinsten ingår efterlikviderna. Övriga företag är övervägande andrahandsgrossister. Den skiljaktiga kostnadsstrukturen inom dessa två grupper analyseras i det följande.

Det är som framgått av det föregående huvudsakligen kostnaderna, som utgör huvuddelen av företagens bruttovinst. Av denna anledning är det av särskilt intresse att närmare undersöka konstnadsstrukturen. Motsvaras exempelvis den relativt likartade kostnadsprocenten på väst- och sydkusten av en enhetlig kostnadsfördelning? Även utan siffermässigt belägg torde det vara möjligt att säga att så icke kan vara fallet. Partihandeln på västkusten arbetar under icke oväsentligt andra förhållanden än partihandeln på sydkusten. Det räcker i detta sammanhang att peka på dels det väsentligt större fisksortimentet på västkusten, dels den relativt sett avsevärt större beredningen på sydkusten.

I *tabell 16* har olika kostnadsposters andel av omsättningen beräknats för skilda områden, företagsformer och företagsstorlekar. Sammanslagning har av tabelltekniska skäl skett av vissa mindre kostnadsposter.

För att bedöma de regionala olikheterna inom partihandeln har i *tabell 17* ur tabell 16 sammanställts kostnadsandelarna för de enskilda företag, som haft en årlig omsättning på mindre än 1 milj. kr. Härigenom har ett siffermaterial erhållits, där företagsformen icke spelar in och där även företagsstorlekens inflytande reducerats. Som framgår av denna tabell är arbetskostnaderna förhållandevis större på sydkusten än på västkusten. I Göte-

Tabell 15. Bruttovinst, kostnader och nettovinst i procent av omsättningen inom partihandeln år 1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek

Område och företagsform	Antal företag					Bruttovinst i % av omsättningen					Kostnader (exkl. chefslön) i % av omsättningen					Nettovinst (inkl. chefslön) i % av omsättningen				
	< 0,5 milj. kr	0,5 — 1,0 milj. kr	1,0 — 2,0 milj. kr	> 2,0 milj. kr	S:a	< 0,5 milj. kr	0,5 — 1,0 milj. kr	1,0 — 2,0 milj. kr	> 2,0 milj. kr	S:a	< 0,5 milj. kr	0 ,5— 1,0 milj. kr	1,0 — 2,0 milj. kr	> 2,0 milj. kr	S:a	< 0,5 milj. kr	0,5 — 1,0 milj. kr	1,0 — 2,0 milj. kr	> 2,0 milj. kr	S:a
Väst- och sydkusten .	5	7	5	2	19	25,98	22,64	18,93	19,82	20,71	21,21	19,85	15,70	17,34	17,66	4,77	2,78	3,23	2,48	3,06
Enskilda företag...	5	6	4	—	15	25,98	21,10	18,74	—	20,65	21,21	18,46	17,44	—	18,37	4,77	2,65	1,30	—	2,29
Kooperativa företag	—	1	1	2	4	—	28,31	19,57	19,82	20,80	—	25,03	9,88	17,34	16,66	—	3,28	9,69	2,48	4,14
Ostkusten inkl. Sthlm	9	4	4	6	23	13,87	11,92	14,05	16,08	15,15	9,56	8,83	11,40	11,05	10,81	4,32	3,09	2,66	5,03	4,34
Enskilda företag...	5	2	2	2	11	11,31	9,87	10,48	15,04	12,86	8,50	7,89	9,02	10,86	9,81	2,82	1,98	1,46	4,18	3,05
Kooperativa företag	—	—	—	1	1	—	—	—	13,35	13,35	—	—	—	10,27	10,27	—	—	—	3,09	3,09
Fiskförs.föreningar..	4	2	2	3	11	16,30	13,30	17,41	17,15	16,77	10,56	9,46	13,63	11,30	11,49	5,74	3,84	3,78	5,85	5,28
Inlandet.....	4	1	—	—	5	13,12	10,73	—	—	12,14	7,20	4,64	—	—	6,15	5,92	6,10	—	—	5,99
Enskilda företag...	2	1	—	—	3	13,49	10,73	—	—	12,04	6,81	4,64	—	—	5,67	6,68	6,10	—	—	6,37
Kooperativa företag	2	—	—	—	2	12,49	—	—	—	12,49	7,87	—	—	—	7,87	4,62	—	—	—	4,62
Hela riket.....	18	12	9	8	47	18,71	18,03	16,80	16,89	17,20	13,94	14,92	13,82	12,41	13,31	4,77	3,11	2,98	4,48	3,89
Enskilda företag...	12	9	6	2	29	19,98	17,65	16,03	15,04	16,73	15,48	14,82	14,68	10,86	13,92	4,50	2,84	1,35	4,18	2,81
Kooperativa företag	2	1	1	3	7	12,49	28,31	19,57	17,76	18,88	7,87	25,03	9,88	15,09	14,97	4,62	3,28	9,69	2,67	3,91
Fiskförs.föreningar .	4	2	2	3	11	16,30	13,30	17,41	17,15	16,77	10,56	9,46	13,63	11,30	11,49	5,74	3,84	3,78	5,85	5,28

borg uppgår lönerna i procent av omsättningen till mellan 7 och 8 %, på övriga västkusten till drygt 6 % och på sydkusten till inemot 11 %. Denna skillnad beror som synes av efterföljande sammanställning på att produktionskostnaden i samband med filetberedning är större på sydkusten än på västkusten. Sammanställningen avser företag med särskilt redovisad filetberedning.

	Antal företag	Genomsnittlig omsättning 1 000 kr	Kostnader inkl. prod. löner i % av oms.	Prod.-löner i % av oms.	Kostnader exkl. prod.-löner i % av oms.
Karlskrona	3	684	23,58	5,11	18,47
Göteborg	4	1 610	19,29	1,47	17,82

Av tablån framgår att de tre Karlskronaföretagen med filetberedning i genomsnitt betalar drygt 5 % av omsättningen åt filetskärare. Motsvarande tal för göteborgsföretagen är betydligt lägre. Härvid är att märka, att det i Göteborg rör sig om fyra företag, som samtliga har en årlig omsättning på betydligt över 1 milj. kr, medan de tre karlskronaföretagen redovisar en omsättning på mellan $^1/_2$ och 1 milj. kr.

I efterföljande tablå har sammanställts uppgifter utvisande den genomsnittliga omsättningen per anställd inom partihandelsföretag inom olika områden.

	Antal företag	Genomsnittlig omsättning 1 000 kr	Genomsnittligt antal anställda per företag	Omsättning per anställd 1 000 kr
Göteborg	7	1 170	12,8	91
Övriga västkusten	4	769	7,7	100
Sydkusten	8	980	17,8	55
Ostkusten	17	903	7,5	120
Stockholm	6	2 375	17,7	134
Inlandet	5	248	2,4	105
Hela riket	47	1 063	10,8	98

Den arbetskrävande fileteringen i sydkustföretagen avspeglar sig tydligt såväl vad beträffar antalet anställda per företag som i fråga om omsättningen per anställd. Det bör dock anmärkas, att fileteringen påverkar också västkustsiffrorna.

En annan post, för vilken differens föreligger vid en jämförelse mellan utredningens väst- och sydkustmaterial, är transportkostnaderna. Eftersom sydkusten till övervägande del representeras av karlskronaföretag bör jämförelse göras med Göteborg. De lokala transportförhållandena i dessa orter har stort inflytande på kostnadsstrukturen. Karlskrona med sina

Tabell 16. Olika kostnader i procent av omsättningen inom partihandeln år

Område och företagsform	Antal företag			Typ av kostnad								
				Löner			Hyror			Telefon och telegram		
	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a
Göteborg	3	4	7	7,44	9,36	8,95	0,39	0,21	0,25	2,21	1,89	1,96
Enskilda företag	3	3	6	7,44	8,85	8,42	0,39	0,30	0,33	2,21	2,15	2,17
Koop. företag	—	[1]1	1	—	10,23	10,23	—	0,04	0,04	—	1,45	1,45
Övriga västkusten	3	1	4	6,34	4,17	5,12	0,69	0,15	0,39	1,13	0,41	0,73
Enskilda företag	3	—	3	6,34	—	6,34	0,69	—	0,69	1,13	—	1,13
Koop. företag	—	[2]1	1	—	4,17	4,17	—	0,15	0,15	—	0,41	0,41
Sydkusten	6	2	8	10,68	6,54	8,25	1,09	0,91	0,98	1,06	0,29	0,61
Enskilda företag	5	1	6	10,76	5,13	8,32	1,10	1,12	1,10	1,24	0,29	0,83
Koop. företag	[1]1	[3]1	2	10,47	7,39	8,17	1,07	0,78	0,86	0,65	0,29	0,38
Ostkusten	13	4	17	4,46	3,66	3,90	0,54	0,30	0,37	1,07	0,44	0,64
Enskilda företag	7	—	7	3,29	—	3,29	0,43	—	0,43	1,35	—	1,35
Koop. företag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fiskförsäljningsföreningar	6	4	10	5,37	3,66	3,99	0,61	0,30	0,36	0,86	0,44	0,53
Stockholm	—	6	6	—	5,15	5,15	—	0,82	0,82	—	0,29	0,29
Enskilda företag	—	4	4	—	5,53	5,53	—	1,15	1,15	—	0,32	0,32
Koop. företag	—	[3]1	1	—	4,16	4,16	—	0,52	0,52	—	0,41	0,41
Fiskförsäljningsföreningar	—	1	1	—	4,97	4,97	—	0,30	0,30	—	0,16	0,16
Inlandet	5	—	5	2,84	—	2,84	0,59	—	0,59	0,65	—	0,65
Enskilda företag	3	—	3	2,85	—	2,85	0,54	—	0,54	0,56	—	0,56
Koop. företag	[4]2	—	2	2,79	—	2,79	0,79	—	0,79	0,99	—	0,99
Hela riket	30	17	47	6,58	5,57	5,82	0,68	0,55	0,58	1,20	0,61	0,76
Enskilda företag	21	8	29	6,63	6,45	6,51	0,66	0,90	0,81	1,37	0,85	1,05
Koop. företag	3	4	7	8,80	6,68	6,93	1,01	0,41	0,48	0,73	0,64	0,65
Fiskförsäljningsföreningar	6	5	11	5,37	4,00	4,21	0,61	0,30	0,35	0,85	0,37	0,45

[1] Samägt företag.
[2] Producentkooperativt företag.
[3] Konsumentkooperativt företag.
[4] 1 konsumentkooperativt och 1 producentkooperativt företag.

långa utfrakter redovisar i motsats till Göteborg med dess i regel korta transporter till järnväg en betydligt högre transportkostnadsandel. Vidare bör anmärkas, att de högre transportkostnaderna för sydkustföretagen delvis förklaras av att i dessa ingår kostnader för transport med långtradare. För de övriga västkustföretagen däremot redovisas praktiskt taget samma transportkostnader som för sydkustföretagen. Om man betraktar transportkostnaderna inom partihandeln i procent av de totala kostnaderna blir de i Göteborg ungefär 2 %, medan de på övriga västkusten och på sydkusten uppgår till mellan 7 och 9 %.

1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek

Typ av kostnad														
Emballage			Transporter			Frys- och kylning			Övriga kostnader			Totala kostnader		
<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a	<1 milj. kr	>1 milj. kr	S:a
3,35	4,49	4,28	0,35	0,61	0,56	0,91	1,40	1,29	1,24	1,33	1,31	15,89	19,29	18,60
3,35	4,58	4,21	0,35	0,69	0,59	0,91	1,45	1,29	1,24	1,30	1,27	15,89	19,32	18,28
—	4,35	4,35	—	0,49	0,49	—	1,31	1,31	—	1,37	1,37	—	19,24	19,24
4,27	2,96	3,54	1,62	0,77	1,15	0,91	0,37	0,61	2,05	1,05	1,48	17,01	9,88	13,02
4,27	—	4,27	1,62	—	1,62	0,91	—	0,91	2,05	—	2,05	17,01	—	17,01
—	2,96	2.96	—	0,77	0,77	—	0,37	0,37	—	1,05	1,05	—	9,88	9,88
5,78	1,30	3,15	1,32	1,72	1,56	1,49	0,29	0,79	2,51	3,69	3,19	23,93	14,74	18,53
5,21	0,38	3,11	1,63	1,75	1,68	1,22	0,37	0,85	2,30	4,02	3,06	23,46	13,06	18,95
7,09	1,86	3,18	0,59	1,70	1,42	2,11	0,25	0,72	3,05	3,48	3,36	25,03	15,75	18,09
0,50	3,90	2,87	0,67	0,62	0,63	0,39	0,34	0,35	1,49	2,07	1,90	9,12	11,33	10,66
0,48	—	0,48	0,92	—	0,92	0,35	—	0,35	1,33	—	1,33	8,15	—	8,15
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,52	3,90	3,24	0,48	0,62	0,59	0,41	0,34	0,35	1,60	2,07	1,98	9,85	11,33	11,04
—	0,83	0,83	—	1,75	1,75	—	0,42	0,42	—	1,72	1,72	—	10,98	10,98
—	0,04	0,04	—	1,62	1,62	—	0,27	0,27	—	1,29	1,29	—	10,22	10,22
—	0,08	0,08	—	2,99	2,99	—	0,40	0,40	—	1,71	1,71	—	10,27	10,27
—	3,05	3,05	—	1,20	1,20	—	0,77	0,77	—	2,63	2,63	—	13,08	13,08
0,12	—	0,12	0,78	—	0,78	0,23	—	0,23	0,94	—	0,94	6,15	—	6,15
0,08	—	0,08	0,60	—	0,60	0,21	—	0,21	0,83	—	0,83	5,67	—	5,67
0,27	—	0,27	1,41	—	1,41	0,28	—	0,28	1,34	—	1,34	7,87	—	7,87
2,68	2,48	2,53	0,91	1,19	1,12	0,79	0,55	0,61	1,74	1,96	1,89	14,58	12,91	13,31
2,93	1,41	1,98	1,07	1,36	1,25	0,78	0,62	0,68	1,62	1,64	1,64	15,06	13,23	13,92
5,60	2,23	2,62	0,77	1,56	1,47	1,71	0,58	0,71	2,68	2,04	2,11	21,30	14,14	14,97
0,52	3,69	3,20	0,48	0,77	0,72	0,41	0,45	0,44	1,61	2,22	2,12	9,85	11,80	11,49

Även för övriga kostnadsposter förefinnes enligt tabell 17 avsevärda skiljaktigheter. Vid tidpunkten för utredningens bokföringsundersökning förelåg stor skillnad med avseende på partihandlarnas lokaler. I Göteborg var de flesta av gammalt datum, medan i Karlskrona fanns relativt moderna och nyuppförda lokaler. Detta förhållande ger som synes ett klart utslag i den betydligt större hyresposten på sydkusten.

Två kostnadsposter, vilkas storlek båda har samband med omfattningen av den beredning som förekommer, är emballage och kostnader för frysning och kylning. För de enskilda företagen i tabell 17 redovisas avsevärt större

Tabell 17. Kostnadsfördelningen år 1950 i enskilda partihandelsföretag med en årlig omsättning under 1 miljon kronor

(I procent av omsättningen)

	Antal företag	Löner	Hyror	Telefon och telegram	Emballage	Transporter	Frys- och kylning	Övriga kostnader	Totala kostnader
Göteborg	3	7,44	0,39	2,21	3,35	0,35	0,91	1,24	15,89
Övriga västkusten	3	6,34	0,69	1,13	4,27	1,62	0,91	2,05	17,01
Sydkusten	5	10,76	1,10	1,24	5,21	1,63	1,22	2,30	23,46
Ostkusten	7	3,29	0,43	1,35	0,48	0,92	0,35	1,33	8,15
Stockholm[1]	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inlandet	3	2,85	0,54	0,56	0,08	0,60	0,21	0,83	5,67
Hela riket	21	6,63	0,66	1,37	2,93	1,07	0,78	1,62	15,06

[1] Företag av angiven storleksordning i Stockholm ingår icke i bokföringsundersökningen.

såväl emballage- som frys- och kylningskostnader på sydkusten än på västkusten.

På grund av bl. a. oregelbundenheten i såväl tillförsel som priser på västkusten och särskilt i Göteborg är grossisterna där i stor utsträckning hänvisade till försäljning per telefon. Långtidsbeställningar kan ofta ej göras upp, utan grossisten ringer med små intervaller upp sina kunder och offererar vad som finnes att köpa. På sydkusten varierar också tillförseln, men prisvariationerna är mindre än på västkusten med det där dominerande auktionssystemet. De interurbana samtalen är mer kostnadskrävande inom partihandeln på västkusten än annorstädes. Från Göteborg sker försäljning främst till Stockholm, medan från sydkusten försäljningarna till Skåne och Blekinge dominerar. Som framgår av tabell 17 är telefon- (och telegram-) kostnaderna avsevärt högre i Göteborg än på sydkusten men även än på övriga västkusten. Den främsta orsaken till att telefonkostnaderna är större i Göteborg än på sydkusten är dock det rikhaltigare sortimentet, vilket kräver betydligt längre och följaktligen dyrare telefonsamtal.

Beträffande de två ytterligare områden, som kan analyseras med hjälp av tabell 17, kan inledningsvis sägas, att inlandsföretagen utgöres av andrahandsgrossister och att även på ostkusten dessa grossister dominerar. (Det bör observeras att fiskförsäljningsföreningarna icke ingår i tabell 17.) Dessa andrahandsgrossister fungerar praktiskt taget uteslutande som mellanhand mellan förstahandsgrossisterna och detaljhandlarna. Någon beredning förekommer alltså icke i dessa företag. Detta förhållande belyses också av de avsevärt lägre lönekostnader, som i tabell 17 redovisas för ostkusten och inlandet. Även kostnaderna för emballage och för frysning och kylning är förhållandevis obetydliga i dessa områden. Emballagekostnaderna i ostkust- och inlandsföretagen uppgår endast till 2—6 % av totalkostnaderna. Den procentuella andelen av frys- och kylningskostnaderna

är dock i stort sett likartade — ungefär 4—5 %. Endast i Göteborg är den högre — ungefär 7 % av totala kostnaden.

Kostnaderna för företagens utfrakter är på ostkusten och i inlandet av ungefär samma omfattning som på västkusten, medan däremot telefonkostnaderna hos de typiska andrahandsgrossisterna i inlandet är väsentligt lägre än hos de övriga partihandlarna. Ostkustföretagen tycks ha ungefär samma telefonkostnader som företagen på sydkusten.

I utredningens stockholmsmaterial ingår icke några företag med omsättning mindre än 1 milj. kr, att jämföra med företag inom andra områden. I stället är det nödvändigt att direkt ur tabell 16 söka klarlägga de lokala stockholmsförhållandena. Närmast synes stockholmsföretagen vara jämförbara med övriga ostkustföretag. Endast en påtaglig olikhet finnes, och den gäller transportkostnaderna, som i Stockholm är ungefär dubbelt så höga som på ostkusten i övrigt. För de enskilda företagen i Stockholm uppgick transportkostnaderna till 16 % av de totala kostnaderna. Som jämförelse kan nämnas att denna kostnadsandel i Göteborg var 3 % och inom samtliga övriga områden mellan 9 och 11 %. Även lokalhyror och löner tycks ligga på något högre nivå i Stockholm, medan i gengäld emballagekostnaderna är praktiskt taget obefintliga.

Kostnadsanalys med avseende på företagsformer

Även företagsformen och storleken av företaget spelar en viss roll för marginal- och kostnadsförhållandena. Vid behandlingen av de regionala olikheterna eliminerades inverkan av dessa faktorer delvis genom att analysen baserades på enskilda företag med en årlig omsättning på mindre än 1 milj. kr. För att undersöka de marginal- och kostnadsdifferenser, som är beroende av olikheter i företagens storlek eller organisationsform, vore en motsvarande renodling erforderlig. Som framgår av tabell 16 är antalet företag inom skilda grupper med hänsyn till företagsstorlek och företagsform ytterligt olika och överhuvudtaget litet, vilket försvårar jämförelser. Med hänsyn härtill har dessa utförts område för område. Det bör framhållas, att alla jämförelser för materialet i sin helhet (jämförelser av riksmedeltal) är helt meningslösa; anledningen härtill är de starkt varierande regionala förhållandena.

Som framgår av tabellerna 15 och 16 är det endast för några få typer av företag inom de olika områdena, som en jämförelse mellan företag av *olika storlek* är möjlig. Av tabell 16 att döma föreligger ingen enhetlig tendens till kostnadsvariationer med avseende på företagsstorlek. Av göteborgsföretagen redovisar de större företagen en något högre kostnadsprocent än de mindre. Denna differens uppkommer genom att de större företagen redovisar högre kostnader för löner, emballage samt frys- och kylning. För ostkusten och Stockholm ges inga möjligheter att jämföra kostnadsandelen i olika stora företag.

Vad beträffar sydkusten redovisas en avsevärt större kostnadsandel för de mindre företagen än för de större. Detta sammanhänger med de speciella beredningsförhållandena på sydkusten. Beredningen är i utredningens sydkustmaterial i huvudsak förlagd till de mindre företagen. Förhållandena är som framgår av tabell 16 praktiskt taget desamma inom de enskilda och de kooperativa företagen. Olikheterna sammanhänger med vad som tidigare berörts vid jämförelsen mellan syd- och västkusten, nämligen att de företag, som har stor beredningsverksamhet, har stora kostnader för löner, emballage samt frysning och kylning.

En post som i detta sammanhang synes böra ägnas särskild uppmärksamhet är telefon- och telegramkostnader. Inom flertalet områden gäller så gott som genomgående, att de mindre företagen har relativt sett större telefon- och telegramkostnader än de större. Detta kan möjligen sammanhänga med att de mindre partihandlarna säljer små partier till ett antal köpare, vilket icke så väsentligt understiger antalet köpare hos de större grossisterna, varvid de senare i stället levererar större kvantiteter. Antalet telefonsamtal blir kanske icke så mycket mindre hos en liten partihandlare än hos en större. I någon mån styrkes detta av uppgifterna i en senare införd tabell (tabell 19), av vilken det framgår att det icke på långt när är lika stora variationer i antalet försålda poster som i omsättningens storlek. För västkustens del märkes, att telefonkostnaderna i stort sett är lika i de stora och de små företagen.

För ytterligare belysning av frågan, i vad mån företagsstorleken påverkar kostnadsstrukturen, har bokföringsmaterialet på sätt framgår av nedanstående tablå uppdelats på flera klasser efter omsättningen än förut.[1] I tablån redovisas omsättningen per sysselsatt samt bruttovinst och kostnad i procent av omsättningen.

Omsättn. storlek i milj. kr	Omsättn. per sysselsatt 1 000 kr	Bruttovinst i % av omsättning	Kostnad i % av omsättn.
—0,2	56,2	12,5	11,0
0,2—0,5	82,2	16,4	10,8
0,5—1,0	101,2	14,5	11,4
1,0—2,0	114,2	16,8	13,8
2,0—3,0	125,4	16,9	13,0
3,0—	104,6	16,9	11,4

Som framgår av sammanställningen ökar omsättningen per sysselsatt med stigande företagsstorlek. Påfallande är, att ett maximum i detta hänseende erhålles för företag i tvåmiljonsklassen.

Beträffande *olika företagsformer* kan redan inledningsvis med hänvisning till redovisningen av totala kostnader i tabell 16 sägas att kostnads-

[1] De i undersökningen ingående karlskronaföretagen med höga lönekostnader för filetberedning ingår icke i tablån.

olikheterna är mycket litet framträdande. Dessutom är de oenhetliga. För övriga västkusten exempelvis redovisar det större producentkooperativa företaget en för samtliga kostnadsposter väsentligt lägre nivå än för de större enskilda företagen i Göteborg. De för detta företag anmärkningsvärt låga kostnaderna har sina speciella orsaker, till vilka det är anledning att återkomma i kapitel 9. Däremot finnes ingen skillnad i totalkostnader mellan det samägda företaget och de enskilda företagen i Göteborg. På sydkusten redovisas något högre kostnader för de producentkooperativa företagen än för de enskilda. Samma är förhållandet för inlandet, medan i Stockholm och på ostkusten i övrigt en klar skillnad endast föreligger för posten emballage mellan å ena sidan enskilda och kooperativa företag och å andra sidan fiskförsäljningsföreningarna. Denna skillnad sammanhänger dock med de senares verksamhet som mottagare av strömming, vilken verksamhet ger dem en särställning bland grossisterna på ostkusten. Emballagekostnaderna för fiskförsäljningsföreningarna är för de större föreningarna i paritet med dem som redovisas för de största västkustföretagen.

Sammanfattningsvis anser sig utredningen kunna uttala, att den kostnadsanalys, som genomförts i det föregående, icke gett belägg för att några påtagliga skillnader föreligger beroende på företagens organisationsform eller deras storlek. De olikheter, som iakttagits, hänför sig i stor utsträckning till skiljaktigheter i vad avser beredningens omfattning eller i företagens egenskap av förstahands- eller andrahandsgrossister. De regionala olikheter som påvisats stöder den kunskap man redan tidigare haft om fiskpartihandelns olika inriktning på skilda kuststräckor och i inlandet.

Till slut skall i detta avsnitt uppmärksamheten ägnas det resultat — *nettovinsten* — partihandeln med fisk givit för de undersökta företagen. Med de redovisningsmöjligheter utredningen haft för nettovinsten är resultaten, som de återges i tabell 15, av relativt begränsat värde. I nettovinsten ingår nämligen en varierande och i ett stort antal fall till beloppet okänd chefslön. Detta förhållande gör att en jämförelse för nettovinsten liknande den som gjorts för bruttovinst och kostnader, icke är möjlig. Ytterligare ett förhållande, som försvårar jämförelser, är att i de relativt höga nettovinster fiskförsäljningsföreningarna redovisar i förhållande till övriga företag ligger de balanserade slutlikviderna. Dessa likvider torde uppgå till ett par procent av omsättningen. Tages hänsyn härtill kommer dessa föreningars nettovinst i paritet med övriga företags.

För att närmare belysa chefslönens betydelse har *tabell 18* upprättats. Som framgår av tabellen utgör nettovinsten (inkl. chefslön) i företag utan bokförd chefslön i runt tal 2,2 % av omsättningen. I företag med bokförd chefslön är motsvarande tal 4,6 %, varav 0,8 procentenheter chefslön, varför nettovinsten exklusive chefslön reduceras till 3,8 %. Nettovinsten för de företag, som ej redovisat chefslön — för övrigt avsevärt mindre företag

Tabell 18. Nettovinsten år 1950 för partihandelsföretag med respektive utan bokförd chefslön

	Företag utan bokförd chefslön				Företag med bokförd chefslön							
	Antal företag	Omsättning per företag 1 000 kr.	Nettovinst inkl. chefslön		Antal företag	Omsättning per företag 1 000 kr	Nettovinst inkl. chefslön		Chefslön		Nettovinst exkl. chefslön	
			1 000 kr.	% av oms.[1]			1 000 kr.	% av oms.[1]	1 000 kr.	% av oms.[1]	1 000 kr.	% av oms.[1]
Göteborg	4	888	14	1,6	3	1 545	24	1,5	13	0,8	11	0,7
Övriga västkusten	1	631	12	2,0	3	815	70	8,6	9	1,1	61	7,5
Sydkusten	5	679	19	2,7	3	1 481	48	3,2	9	0,6	39	2,6
Stockholm	3	1 724	39	2,3	3	3 027	134	4,4	24	0,8	110	3,6
Ostkusten	7	289	7	2,3	10	1 333	72	5,4	11	0,8	61	4,6
Inlandet	1	228	15	6,4	4	253	15	5,9	5	2,1	10	3,8
Hela riket	21	714	16	2,2	26	1 344	62	4,6	11	0,8	51	3,8

[1] Beräknat på oavkortade belopp.

Tabell 19. Inköps- och försäljningspriser i vissa partihandelsföretag 1/1—31/1 1950

Ort	Företag	Inköpt kvantitet kg	Inköpsvärde kr	Medelpris inkl. regl. avgift öre/kg	Försåld kvantitet		Antal kg per försäljning	Försäljningsvärde kr	Medelpris öre/kg	Marginal	
					Antal poster	Antal kg				öre/kg	%
Sill											
Göteborg.....	A	84 068	31 341	39,2	1 862	86 718	46,6	45 413	52,4	13,2	25,2
	B	73 364	30 967	44,3	1 190	46 076	38,7	24 253	52,6	8,3	15,8
	C	10 170	4 525	46,7	536	9 820	18,3	5 363	54,6	7,9	14,5
Varberg.....	D	9 034	3 858	44,8	126	9 034	71,7	5 773	63,9	19,1	29,9
	E	24 815	9 256	39,2	228	24 815	108,8	13 574	54,7	15,5	28,3
Vitling											
Göteborg.....	A	3 870	2 080	56,4	486	3 640	7,5	2 940	80,8	24,4	30,2
	B	2 385	1 473	64,9	380	2 600	6,8	2 559	98,4	33,5	34,0
	C	2 413	1 496	65,1	429	1 947	4,5	1 871	96,1	31,0	32,3
Varberg.....	D	31 225	14 332	48,2	270	31 225	115,6	21 951	70,3	22,1	31,4
	E	5 989	2 473	43,4	100	5 989	59,9	3 935	65,7	22,3	33,9
Kolja											
Göteborg.....	A	7 365	8 065	115,0	716	6 476	9,0	8 629	133,2	18,2	13,7
	B	4 300	4 788	116,9	462	3 267	7,1	4 706	144,0	27,1	18,8
	C	3 071	4 008	137,0	410	3 026	7,4	4 779	157,9	20,9	13,2
Varberg.....	D	13 531	14 140	109,7	221	13 531	61,2	18 148	134,1	24,4	18,2
	E	70	68	102,0	4	70	17,5	88	125,7	23,7	18,9

än de där chefslön bokförts — är ej större än att den till större delen kan antagas utgöra reell ersättning till innehavaren.

Bruttovinst och handelsmarginal

I detta kapitel har förut behandlats bruttovinsten inom partihandeln, men däremot ej bruttomarginalen. I den senare ingår vissa poster, som icke finnes med i bruttovinsten, framför allt svinnet. I *tabell 19* anges för tre företag i Göteborg och för två i Varberg inköps- och försäljningspriser för sill, vitling och kolja i medeltal för perioden 1—31 januari 1950. Det bör framhållas, att uppgifterna är hämtade ur företagens inköps- och försäljningsfakturor. Hänsyn är icke tagen till ingående eller utgående lager. För kvantiteter och uttagna medelpriser avses endast försäljningar till andrahandsgrossister och detaljister. Att försålda kvantiteter i något fall väsentligt understiger inköpen beror på att vissa företag exporterar en del av fisken eller säljer till konservindustri, vilka försäljningar icke medräknats. Det är helt naturligt, att om man på de inköps- respektive försäljningspriser, som erhålles på detta sätt, beräknar en bruttomarginal för den fisk som säljes till andrahandsgrossister och detaljister, lätt insmyger sig ett icke oväsentligt fel. Som regel betingar nämligen den fisk, som inköpes för export eller konservinläggning, ett lägre inköpspris än fisk avsedd för färskkonsumtion inom landet. Man har därför anledning förmoda att marginalerna i tabell 19 i berörda fall blivit för högt beräknade. För att erhålla en grov approximation av bruttomarginalen i de berörda västkustföretagen har en genomsnittlig bruttomarginal beräknats, varvid som vikter använts de försålda kvantiteterna. Denna marginal utgör 24 % av försäljningsvärdet, vilket bör jämföras med den genomsnittliga bruttovinst på omkring 20 %, som erhållits för västkusten i bokföringsmaterialet. Med hänsynstagande till att i tabell 19 ingår förhållandevis billig fisk med relativt sett större marginaler samt att även svinn ingår, torde de i bokföringsundersökningen funna bruttovinsterna överensstämma ganska väl med de faktiska förhållandena.

KAPITEL 5

Detaljhandelns marginaler och kostnader

Inledning

I föreliggande kapitel ges en redogörelse för detaljhandelns marginaler och kostnader. Utöver den beskrivning av bokföringsmaterialet, som ges i *bilaga 2*, må här lämnas följande redogörelse för detta material.

Till en början må framhållas, att olika företag inom detaljhandeln helt naturligt arbetar under väsentligt skilda förhållanden och därför kan uppvisa differenser i fråga om bruttovinst och kostnader. Bland de faktorer, som påverkar bruttovinsten, må nämnas varusortimentets storlek och sammansättning, företagens kalkyleringsprinciper, omfattningen av försäljningen till storförbrukare med tillämpning av partirabatt, hanteringssvinn m. m. Av *tabell 20* framgår, att bruttovinsten i genomsnitt för de 90 undersökta detaljhandelsföretagen år 1950 utgjorde 22,4 %. Medeltalen för olika landsdelar varierar som synes av tabellen icke påtagligt och utgör för västkusten 22,9, för sydkusten 25,7, för ostkusten 19,6, för Stockholm 20,4 och för inlandet 23,4 %. Vid en undersökning av förhållandena inom olika orter med fem eller fler försäljningsställen i bokföringsmaterialet erhålles följande högsta respektive lägsta bruttovinster i procent av omsättningen: För Hälsingborg 27,8 och 39,8, för Malmö 19,8 och 32,6, för Stockholm 15,0 och 25,5, för Örebro 21,7 och 30,0, för Eskilstuna 18,3 och 26,0, för Karlstad 20,5 och 23,7 samt för Västerås 20,7 och 30,7. Differenserna är alltså förhållandevis stora.

Den frågan kan därför ställas, huruvida de i de flesta fall stora differenserna beror på reella skiljaktigheter mellan företagen eller på brister i undersökningsmaterialet. En viss ledning vid bedömningen av denna fråga ger *tabell 21*. I denna redovisas för ett antal företag framräknad bruttovinst, varusortimentets sammansättning, beräkningsgrund för prissättningen samt tillämpade marginaler. Varusortimentets procentuella sammansättning har ej framräknats med ledning av inköpshandlingar eller dylikt material utan utgör approximativa uppskattningar av affärscheferna. För sill, strömming, torsk, vitling, kolja, makrill och annan billig fisk, för vilken detaljhandlarna beräknar högre procentuell marginal än för den dyrare finfisken, har angivits den beräknade procentuella andelen av den totala fiskförsäljningens värde. För att erhålla medeltal för beräknad mar-

Tabell 20. Omsättning, bruttovinst, kostnader samt nettovinst år 1950 inom detaljhandeln med fördelning på områden samt efter företagsform

(Medeltal per företag)

Område och företagsform	Antal	Omsättning 1 000 kr.	Bruttovinst		Kostnader (exkl. chefslön)		Nettovinst (inkl. chefslön)	
			1 000 kr.	I % av oms.	1 000 kr.	I % av oms.	1 000 kr.	I % av oms.
Göteborg								
Enskilda företag	4	73	17	23,20	11	14,47	6	8,73
Övr. västkusten								
Prod.-koop. företag	1	80	17	21,95	11	13,64	6	8,31
Sydkusten								
Enskilda företag	16	106	28	26,00	20	18,58	8	7,42
Konsum.-koop. företag	4	99	24	24,65	24	24,69	0	— 0,04
S:a	20	105	27	25,74	21	19,73	6	6,01
Ostkusten								
Enskilda företag.....	3	149	32	21,29	20	13,31	12	7,98
Prod.-koop. företag ...	9	166	31	19,05	20	12,31	11	6,74
S:a	12	162	31	19,57	20	12,54	11	7,03
Stockholm								
Enskilda företag.....	9	217	42	19,17	31	14,13	11	5,04
Konsum.-koop. företag	4	214	50	23,33	44	20,49[1]	6	2,84
S:a	13	216	44	20,43	35	16,06	9	4,37
Inlandet								
Enskilda företag.....	26	102	25	24,06	16	15,55	9	8,51
Konsum.-koop. företag	12	110	25	22,95	19	17,32	6	5,63
Prod.-koop. företag ..	2	113	21	18,82	15	13,83	6	4,99
S:a	40	105	25	23,43	17	16,01	8	7,42
Hela riket	90	127	28	22,44	20	16,06	8	6,38

[1] I kostnaderna för de konsumentkooperativa företagen ingår återbäringen.

ginal enligt företagens kalkyler har skett en multiplikation av procenttalen för varusortimentet och de för respektive varugrupper tillämpade marginalerna.

Om man studerar exempelvis företag H, finner man att av försäljningen 80 % utgöres av fisk, 10 % av grönsaker och 10 % av övriga varor. Vid fastställande av försäljningspriserna har företaget räknat med att erhålla en handelsmarginal av 30 % för fisk, 30—35 % för grönsaker och 25—30 % för övriga varor. Den beräknade marginalen enligt företagets kalkyl blir då $\frac{80 \times 30}{100} + \frac{10 \times 32{,}5}{100} + \frac{10 \times 27{,}5}{100} = 30$ % för hela varusortimentet. Det må erinras om, att den beräknade handelsmarginalen inkluderar svinn av olika slag, medan redovisad bruttovinst uttrycker det uppnådda resultatet enligt

Tabell 21. Framräknad bruttovinst, varusortimentets sammansättning, beräkningsgrund för prissättningen samt tillämpade marginaler inom detaljhandeln år 1950

Företag	Bruttovinst enligt utredningen	Varusortimentet i % av omsättningen			Sill och »billig» fisk. Andel av total fiskförsäljn.	Företagarens beräkningsgrund för prissättningen (Bruttomarginal)			Beräkn. marg. enl. företagets kalkyl	Partiförsäljn. andel i omsättningen	Tillämpad marginal				
											Enl. PKN:s undersökning			Enl. prisuppg. vid utredningstillfället	
		Fisk	Grönsaker	Övrigt		Fisk	Grönsaker	Övrigt			Antal undersökn.	Antal prisnot.	Genomsnittl. marginal	Antal prisnot.	
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%			%	Antal prisnot.	%
A	20	30	55	15	70	40	30	25	32	—	—	—	—	5	30
A	26	50	20	30	—	30—35	30	22—25	29	—	—	—	—	6	30
C	29	50	33	17	75—80	30—35	30—35	25—30	32	—	2	15	39	7	33
D	20	40	50	10	93	30	30	25	30	—	—	—	—	7	34
E—G	20	98	—	2	85	30	—	25—30	30	27	2	20	31	15	34
H	16	80	10	10	77	30	30—35	25—30	30	—	18	133	29	12	32
I	28	89	9	2	—	30	25	23	29	—	19	159	27	10	33
K	15	100	—	—	—	—	—	—	—	70	—	—	—	14	20
L	22	100	—	—	40	30	—	—	30	—	6	33	29	15	25
M	18	100	—	—	—	—	—	—	—	10	2	18	25	11	24
N	17	69	11	20	69	30—35	30	23	30	30	19	95	29	9	27
O	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	24
P	21	90	5	5	80	30	30—35	20	30	—	9	69	27	5	20
R	21	70	22	8	80	35	20	20	31	—	8	54	30	—	—
S	18	100	—	—	80	30	—	—	30	—	12	74	28	—	—
T	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	30	33	—	—
U	23	60	20	20	70	30	30	25	29	10	13	115	28	—	—
V	28	45	15	40	—	30	35	25	29	—	2	10	28	—	—
X	22	70	20	10	70	30	25	25	29	17	4	24	30	7	28
Y	30	50	40	10	50	30	25	25	28	—	1	3	23	6	29
Z	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	36	28	—	—
Å	17	96	2	2	90	25—30	25	25	27	10	—	—	—	10	24
Ä	19	85	10	5	—	30	30	25	30	—	—	—	—	8	27
Ö	21	98	1	1	80	30	30	25	30	—	1	6	28	8	27
AB	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	127	29	17	29
AC	20	98	—	2	93	25	—	24	25	—	11	78	30	13	32

bokföringen. Enligt bokföringsundersökningen redovisar företaget en bruttovinst av endast 16 %, varför svinnet här är nästan lika stort som den redovisade bruttovinsten. För att förklara denna differens har i tabellen medtagits uppgift om i vilken omfattning försäljning skett till restauranger eller andra storförbrukare, vilka erhåller varor billigare än till kalkylerat konsumentpris. Med ledning av dessa uppgifter erhålles en rätt god uppfattning om hur stor företagets verkliga bruttovinst bör vara.

Till ytterligare belysning av företagens prissättning har i tabellen noterats de bruttomarginaler, som konstaterats dels vid de undersökningar av fiskpriserna, som gjordes av priskontoren vid skilda tillfällen under år 1950, dels vid den prisundersökning, som utfördes i samband med insamlingen av bokföringsmaterialet. För företaget H finnes marginaluppgifter från priskontoret vid 18 undersökningstillfällen, varvid erhållits 133 prisnoteringar. Genomsnittsmarginalen har därvid visat sig utgöra 29,0 %. Vid priskontorets undersökning utgjordes fisksortimentet av 12 fiskslag, för vilka genomsnittsmarginalen var 32 %. Med hänsyn till vad som anförts synes företagets redovisning icke kunna betecknas såsom tillförlitlig.

En liknande jämförelse för exempelvis företag I visar däremot god överenstämmelse i fråga om redovisad bruttovinst (28 %), beräknad handelsmarginal enligt företagets kalkyleringsgrunder (29 %) samt konstaterade marginaler vid de 19 av priskontoren företagna undersökningarna (27 %).

Efter dylika jämförelser kan förutom företag H även företagen A, D, M, N, P, R, S, Å och Ä karakteriseras som företag med ett mycket högt »svinn», till vilket förklaring i stort sett saknas. Dessa 10 företag utgör icke mindre än 40 % av de 26 företag, för vilka jämförliga uppgifter föreligger.

Såsom framgår av det anförda är bokföringsmaterialet tyvärr av sådan beskaffenhet, att det endast i begränsad omfattning kan läggas till grund för en undersökning av detaljhandelns marginalförhållanden. För belysning av dessa förhållanden kommer därför i detta kapitel ytterligare uppmärksamhet att ägnas vissa prisundersökningar, som utförts av statens priskontrollnämnd. Däremot synes möjligheterna att med bokföringsmaterialets hjälp analysera kostnadsförhållandena vara gynnsammare.

Detaljhandelns bruttovinster

Omsättning, bruttovinst, kostnader och nettovinst för de i utredningens material ingående 90 detaljhandelsföretagen redovisas i tabell 20 med uppdelning på områden och företagsformer. Liksom är fallet med partihandeln finnes det inom detaljhandeln företag med ytterligt varierande förhållanden. Sålunda varierar omsättningen mellan lägst 27 000 kr årligen till högst 470 000 kr, bruttovinsten i procent av omsättningen från 14 till inemot 40 %, kostnaderna (exkl. chefslön) från 7 till närmare 31 % och

nettovinsten från —4 (alltså 4 % nettoförlust) till 19 %. Bruttovinsten för detaljhandelsföretagen låg år 1950 i genomsnitt vid drygt 22 % och uppvisade genomsnittligt relativt små differenser med avseende på områden och företagsform. Av skäl som närmare behandlats i det föregående är den framkomna bruttovinsten för vissa företag väl låg i förhållande till den av företagen — vilka för övrigt också i regel handlar med andra varor än fisk — kalkylmässigt beräknade bruttomarginalen. För att få en första grov uppskattning av den differens, som enligt tabell 21 kan utläsas härvidlag, har utredningen för de 20 företag, för vilka i tabellen såväl bruttovinst som beräknad bruttomarginal (skillnad mellan inköps- och försäljningspris) finnes angivna, beräknat ovägda medeltal. Bruttovinsten blir enligt denna beräkning 21,9 %, d. v. s. obetydligt lägre än genomsnittsprocenten för samtliga 90 detaljhandelsföretag. Den beräknade handelsmarginalen blir däremot i genomsnitt 29,4 %, vilket förutsätter att enligt denna beräkning detaljhandelns förluster genom svinn skulle uppgå till 7,5 %. Denna siffra blir för övrigt ännu något högre, om den genomsnittliga handelsmarginalen beräknas på bruttoprissättningsnormerna för enbart fisk. Om så sker ligger handelsmarginalen närmare 31 % av omsättningen. Att den här erhållna differensen mellan bruttovinst och handelsmarginal endast i mindre utsträckning kan förklaras genom svinnförluster belyses av efterföljande tablå, i vilken redovisas genomsnittliga förluster genom svinn och varuförstöring för fyra företag med bruttovärdeskontroll.

	Kronor per företag	%
Försäljning	99 221	97,09
Prissänkning	604	0,59
Förstörda varor	907	0,89
Svinn	1 460	1,43
Bruttodebitering	102 192	100,00

Som synes av tablån medförde svinnet och förstörda varor för dessa företag en förlust på tillsammans 2,3 % av bruttodebiteringsvärdet eller ungefär 2,4 % av försäljningsvärdet. Om svinnet är av denna storleksordning synes detta innebära, att de i utredningens bokföringsmaterial funna bruttovinsterna icke kan överensstämma med de faktiska förhållandena. Det må framhållas, att ett svinn av angiven storlek stämmer väl överens med de erfarenheter man i allmänhet har från företag, som är kända av utredningens experter.

För ytterligare belysning av handelsmarginalen inom detaljhandeln anföres i det följande några resultat ur en undersökning, som priskontrollnämndens livsmedelsbyrå i samråd med utredningen utförde den 11 och 12 maj 1954. Undersökningen omfattade 62 företag belägna i 14 olika städer.

Stockholm	20	företag
Lidingö	1	»
Södertälje	2	»
Sundbyberg	2	»
Göteborg—Mölndal	10	»
Malmö	5	»
Halmstad	3	»
Jönköping	3	»
Linköping	3	»
Karlstad	3	»
Örebro	3	»
Gävle	4	»
Västerås	3	»
Summa	62	företag

Enligt det program, som uppgjordes inom priskontrollnämnden, skulle inköp göras i olika stadsdelar och i varje företag skulle köpas fyra olika fiskslag av två personer. Återbesök skulle göras av två andra, vilka köpte samma varor som de två första. I varje företag skulle köpas *makrill* eller sill, *vitling* eller kolja, *rödtunga* eller rödspotta samt *torsk* eller torskfilet. Efterkontroll skulle därefter företagas för notering av gällande dagspriser samt firmans inköpspriser. Programmet fullföljdes på samtliga platser utom i Gävle och Västerås, där kontrollköp icke förekom. Hos en del företag var önskad fisksort slut då återbesöken gjordes. Från två företag saknades uppgifter om gällande dagspriser och från några firmor kunde icke erhållas uppgifter om inköpspriserna. Av dessa anledningar saknas redovisning av inköpen i några företag.

Det på detta sätt insamlade materialet belyser dels handelsmarginalens storlek, dels relationen mellan annonserat och uttaget detaljistpris, dels

Tabell 22. Resultat av provköp inom fiskdetaljhandeln utförda

Ort	Makrill					Vitling					Röd		
	Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg	Marginal ö/kg	Marginal %	Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg	Marginal ö/kg	Marginal %	Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg
Stockholm	19	283	183	100	*35,3*	7	213	132	81	*38,0*	14	463	321
Södertälje	3	249	145	104	*41,8*	4	258	142	116	*45,0*	4	388	202
Sundbyberg	5	313	186	127	*40,6*	—	—	—	—	—	3	407	253
Lidingö	—	—	—	—	—	2	231	163	68	*29,4*	—	—	—
Jönköping	6	322	213	109	*33,9*	2	212	110	102	*48,1*	4	394	285
Linköping	6	282	255	27	*9,6*	4	225	145	80	*35,6*	5	402	315
Västerås	3	267	167	100	*37,5*	2	216	142	74	*34,3*	—	—	—
Gävle	3	291	165	126	*43,3*	2	209	160	49	*23,4*	1	329	215
Karlstad	6	219	144	75	*34,2*	4	208	134	74	*35,6*	2	341	180
Örebro	6	272	178	94	*34,6*	4	230	135	95	*41,3*	4	336	185
Halmstad	4	348	228	120	*34,5*	1	190	108	82	*43,2*	3	350	243
Göteborg	19	185	110	75	*40,5*	12	163	100	63	*38,7*	9	327	243
Malmö	8	286	171	115	*40,2*	—	—	—	—	—	1	336	195

[1] Vid provköpet tillämpat konsumentpris.
[2] Detaljistens inköpspris.

slutligen prisspridningen. I detta kapitel kommer de två förstnämnda förhållandena att tagas upp.

I *tabell 22* redovisas för var och en av de 14 städerna den handelsmarginal för olika fiskslag, som de i respektive städer belägna företagen i genomsnitt tagit ut. Härvid bör anmärkas, att uttagna priser för torsk avser styckad sådan — i regel mellanbitar — men att inköpspriset gäller hel torsk utan huvud. Om putsningen av hel torsk utan huvud beräknas reducera det uttagna priset med cirka 10 %, torde man komma verkligheten rätt nära. Härvid har tagits hänsyn ej endast till svinnet vid putsningen utan även till den med denna sammanhängande prisdifferentieringen. Större delen säljes som styckad vara medan vissa delar säljes till väsentligt reducerat pris. Med sådan justering av marginalerna på torsk blir genomsnittsmarginalerna på de olika fiskslagen följande för samtliga köp:

Makrill	(88 köp)	93 öre/kg	= 35,4 %
Rödtunga	(50 köp)	126 »	= 32,2 %
Rödspotta	(26 köp)	97 »	= 33,8 %
Vitling	(44 köp)	78 »	= 38,1 %
Torsk	(63 köp)	133 »	= 43,4 %
Torskfilet	(28 köp)	133 »	= 35,6 %
Samtliga fiskslag	(299 köp)	110 »	= 36,4 %

För samtliga sex fiskslag har uttagits en genomsnittlig detaljhandelsmarginal av 36 % på försäljningspriset. Detta medeltal är beräknat som ett ovägt sådant mellan de sex fiskslagen. På grund av den relativt begränsade spridningen i procenttalen för de olika fiskslagens handelsmarginaler torde något större fel dock ej uppstå genom att vägning icke skett.

av statens priskontrollnämnd den 11 och 12 maj 1954

tunga		Torsk					Rödspotta					Torskfilet				
Marginal		Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg	Marginal		Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg	Marginal		Antal provköp	Utt. pris[1] ö/kg	Ink. pris[2] ö/kg	Marginal	
ö/kg	%				ö/kg	%				ö/kg	%				ö/kg	%
142	*30,7*	17	366	198	168	*45,9*	2	311	190	121	*38,9*	5	408	272	136	*33,3*
186	*47,9*	4	331	188	143	*43,2*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
154	*37,8*	5	364	212	152	*41,8*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	3	402	230	172	*42,8*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
109	*27,7*	1	306	145	161	*52,6*	2	311	215	96	*30,9*	5	343	221	122	*35,6*
87	*21,6*	5	240	169	71	*29,6*	1	290	225	65	*22,4*	1	350	265	85	*24,3*
—	—	1	167	110	57	*34,1*	1	283	173	110	*38,9*	1	344	235	109	*31,7*
114	*34,7*	4	265	138	127	*47,9*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
161	*47,2*	4	283	187	96	*33,9*	2	278	235	43	*15,5*	1	379	238	141	*37,2*
151	*44,9*	4	303	166	137	*45,2*	—	—	—	—	—	2	352	232	120	*34,1*
107	*30,6*	—	—	—	—	—	3	329	187	142	*43,2*	6	386	253	132	*34,5*
84	*25,7*	11	257	147	110	*42,8*	7	234	153	81	*4,6*	1	395	300	95	*24,1*
141	*42,0*	4	217	102	115	*53,0*	8	308	205	103	*3,4*	6	370	208	162	*43,8*

Variationerna mellan olika orter var för de enskilda fiskslagen följande:

Makrill	9,6 (närmast högre 33,9) — 43,3 %
Vitling	23,4—48,1 %
Rödtunga	21,6—47,9 %
Torsk	29,6—53,0 %
Rödspotta	15,3—43,2 %
Torskfilet	24,1—43,8 %

Genomsnittsmarginalen 36 % för undersökningsdagarna i maj *1954* låg som synes ungefär 6 procentenheter högre än motsvarande tal *1950* enligt tabell 21. Det bör observeras, att det här rör sig om förhållandena under två olika år, varför man bör vara försiktig när det gäller att draga slutsatser rörande innebörden av den angivna differensen.

Tabell 21 omfattar endast vissa av de i bokföringsmaterialet ingående företagen. I *tabell 23* har sammanställts medeltal för samtliga till priskontoren rapporterade prisuppgifter på vissa slag av färsk fisk under perioderna december 1949—december 1950 och januari—juni 1951. Som framgår av denna tabell överensstämmer de för dessa båda perioder funna handelsmarginalerna väl med medeltalet för företagen i tabell 21. Av tabell 23 framgår vidare, att spridningen i handelsmarginalerna för de olika fiskslagen är av relativt begränsad omfattning. En naturlig tendens till lägre handelsmarginalprocent för dyra fiskslag kan skönjas. Detta senare förhållande måste även tagas i beaktande vid bedömningen av de resultat man kommer fram till i priskontrollnämndens undersökning de två majdagarna 1954. I denna undersökning ingår nämligen, bortsett från torskfilet, endast billig fisk, vilket gör att de funna handelsmarginalerna förmodligen ligger något högre än vad som skulle vara fallet om hela sortimentet undersökts. Om man betänker, att varken sill eller strömming fanns med i nämndens undersökning, kan dock överskattningen av marginalen icke vara av större omfattning. Det bör även framhållas, att priskontrollnämndens undersökning, som endast omfattade två dagar och var begränsad till vissa orter, icke får betraktas som representativ för hela året eller för hela landet.

Sammanfattningsvis nödgas utredningen konstatera, att de bruttovinster bokföringsmaterialet visar för detaljhandeln — i medeltal 22 % — uppenbarligen icke överensstämmer med verkligheten och icke kan godtagas. Såväl upprepade direkta prisundersökningar som vissa företags egna bruttokalkyler visar, att den genomsnittliga bruttovinsten år 1950 i stället måste ha legat ungefär 5 procentenheter högre, d. v. s. vid omkring 27 % av omsättningen.

Detaljhandelns nettovinster

Enligt tabell 20 utgjorde 1950 nettovinsten inklusive chefslön i de undersökta företagen omkring 8 000 kronor eller 6,4 % av omsättningen. Med beaktande av att bruttovinsten som nämnts förmodligen är omkring 5 procentenheter för låg i bokföringsmaterialet och med hänsyn till att kost-

Tabell 23. Medeltal för till priskontoren rapporterade priser på färsk fisk i detaljhandeln för hela riket 1949—1951

Period	Priser	Sill	Kolja	Makrill	Röd-spotta	Torsk	Vitling	Abborre	Gädda	Genomsnitt för samtliga fiskslag
Dec. 1949—dec. 1950	Inköpspris, öre	81,0	156,1	112,4	184,4	120,3	97,0	125,2	230,2	138,3
	Utförs.pris, öre	121,8	216,1	166,5	251,2	179,3	144,0	184,3	303,1	195,8
	Marginal, öre	40,8	60,0	54,1	66,8	59,0	47,0	59,1	72,9	57,5
	Marginal, % av utf.pr	*33,5*	*27,8*	*32,5*	*26,6*	*32,9*	*32,6*	*32,1*	*24,1*	*29,4*
Jan.—juni 1951	Inköpspris, öre	89,3	188,7	127,7	208,1	125,7	107,7	134,8	242,9	153,1
	Utförs.pris, öre	134,2	251,1	181,5	275,9	190,3	161,1	197,2	318,6	213,7
	Marginal, öre	44,9	62,4	53,8	67,8	64,6	53,4	62,4	75,7	60,6
	Marginal, % av utf.pr	*33,5*	*24,9*	*29,6*	*24,6*	*33,9*	*33,1*	*31,6*	*23,8*	*28,4*

nadsredovisningen är betydligt mer tillfredsställande torde denna nettovinst rätteligen böra höjas i motsvarande mån eller från 6,4 till 11 à 12 %. I kronor räknat innebär detta en höjning från 8 000 till cirka 14 000 kronor.

I detta sammanhang vill utredningen även belysa de olika företagsformernas vinstförhållanden *(tabell 24)*. Som synes är det vissa påtagliga olikheter härvidlag. Såväl enskilda som konsumentkooperativa små företag redovisar en negativ nettovinst exkl. chefslön liksom också större konsumentkooperativa företag. De större enskilda och de producentkooperativa företagen däremot redovisar en nettovinst efter avdrag för chefslön på inemot 3 %. Härvid bör dock beaktas, att för samtliga grupper utom för mindre enskilda företag bruttovinsten ligger betydligt lägre än vad som med ledning av det ovanstående kan anses rimligt, nämligen mellan 18,3 och 24,5 % av omsättningen. De små enskilda företagen redovisar 29,9 %, men i denna grupp ligger fyra mycket små sydkustföretag med bruttovinster på omkring 35 % av omsättningen. Sammanfattningsvis synes kunna sägas, att med utgångspunkt från en bruttovinst på 27 % de små företagen beräknas icke erhålla någon vinst utöver ersättningen till företagaren för hans arbetsinsats, medan de större företagen utöver chefslönen kan redovisa en nettovinst på 6—7 % av omsättningen.

Prissättningen inom fiskdetaljhandeln

Den tidigare nämnda undersökningen beträffande fiskpriserna, som priskontrollnämnden genomförde den 11 och 12 maj 1954, omfattade även en jämförelse mellan de priser, som vid provköpen uppgivits som angivna dagspriser, och de priser som verkligen uttagits. Vid försäljning av en färsk vara som fisk får man räkna med en viss avvikelse från det gällande dagspriset. Vid vägningen kan uppstå vissa fel. Av intresse är om dessa fel tenderar att gå i viss riktning.

För samtliga provköp tillhopa fann priskontrollnämnden, att ett genomsnittligt överpris uttogs, vilket uppgick till 10 öre/kg eller 3,3 % av meddelade dagspriser. Av de 60 undersökta företagen hade 46 uttagit högre priser än vad som motsvarade angivna dagspriser för det inköpta partiet, under det att 14 företag underskridit sina dagspriser. I nedanstående tablå

Avvikelse öre/kg	Makrill		Vitling		Rödtunga		Torsk		Rödspotta		Torskfilet		Samtliga	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
./.51—	—	—	—	—	—	—	2	2,7	—	—	—	—	2	0,6
./.31—50	2	2,0	—	—	1	1,5	2	2,7	—	—	—	—	5	1,4
./. 6—30	16	16,2	10	18,5	13	19,7	10	13,3	5	19,2	6	19,4	60	17,1
./. 5—5	36	36,4	22	40,7	13	19,7	27	36,0	11	42,4	13	41,9	122	34,8
6—30	32	32,3	16	29,6	24	36,3	22	29,3	7	26,9	5	16,1	106	30,2
31—50	5	5,0	5	9,3	4	6,1	7	9,3	2	7,7	2	6,5	25	7,1
51—	8	8,1	1	1,9	11	16,7	5	6,7	1	3,8	5	16,1	31	8,8
Summa	99	100,0	54	100,0	66	100,0	75	100,0	26	100,0	31	100,0	351	100,0

Tabell 24. Vinst och chefslön inom olika typer av detaljhandel under år 1950

	Enskilda företag		Prod. koop. företag		Kons. koop. företag		Samtliga företag	
	< 100 000 kr årlig oms.	> 100 000 kr årlig oms.	< 100 000 kr årlig oms.	> 100 000 kr årlig oms.	< 100 000 kr årlig oms.	> 100 000 kr årlig oms.	< 100 000 kr årlig oms.	> 100 000 kr årlig oms.
Företag med särredovisad chefslön								
Antal företag	16	9	5	7	8	12	29	28
Omsättning, 1 000 kr	54	212	61	213	68	169	59	194
Omsättning per sysselsatt, 1 000 kr	36	46	41	59	39	51	38	51
Bruttovinst, 1 000 kr	16	52	14	39	16	39	16	43
Bruttovinst, % av oms.	29,9	24,5	23,1	18,3	23,8	23,2	26,7	22,3
Nettovinst inkl. chefslön, 1 000 kr	5	14	6	13	3	6	5	10
Nettovinst inkl. chefslön, % av oms.	9,1	6,5	9,5	6,0	4,4	3,7	7,7	5,3
Chefslön, 1 000 kr	5	8	4	7	6	8	5	7
Chefslön, % av oms.	9,5	3,6	6,7	3,1	8,2	4,9	8,6	3,9
Nettovinst exkl. chefslön, 1 000 kr	0	6	2	6	— 3	— 2	0	3
Nettovinst exkl. chefslön, % av oms.	— 0,4	2,9	2,8	2,9	— 3,8	— 1,2	— 0,9	1,4
Företag utan särredovisad chefslön								
Antal företag	17	16	—	—	—	—	17	16
Omsättning, 1 000 kr	65	200	—	—	—	—	65	200
Omsättning per sysselsatt 1 000 kr	32	48	—	—	—	—	32	48
Bruttovinst, 1 000 kr	15	40	—	—	—	—	15	40
Bruttovinst, % av oms.	23,1	20,1	—	—	—	—	23,1	20,1
Nettovinst inkl. chefslön, 1 000 kr	6	13	—	—	—	—	6	13
Nettovinst inkl. chefslön, % av oms.	9,9	6,3	—	—	—	—	9,9	6,3

Anm. Procenttalen är beräknade på oavkortade tal.

har varje individuellt köp fördelats efter under- respektive överprisets numerära storlek.

Av tablån framgår, att vid samtliga köp uttagna priser endast i 35 % av fallen avvek mindre än 5 öre från meddelade dagspriser, medan knappa 20 % visade lägre uttagna priser än meddelade dagspriser och 45 % högre priser. Vid endast 2 % av samtliga köp hade dock priser uttagits, som låg mer än 30 öre per kg under meddelat dagspris, medan motsvarande procenttal för överpriserna var 15,9. Härav synes framgå, att inom fiskdetaljhandeln förekommer en tendens att uttaga överpriser.

Med ledning av priskontrollnämndens undersökning kan man även studera prisspridningen i de uttagna priserna vid två köp i samma affär en och samma dag. Det bör i detta sammanhang hållas i minnet, att de meddelade dagspriserna i så gott som samtliga fall angivits vara desamma. I nedanstående tablå har sammanställts den genomsnittliga prisspridningen vid sådana köp för de sex olika varuslagen i priskontrollnämndens undersökning. Dessutom har angivits det antal butiker, i vilka köpen gjorts, samt högsta och lägsta individuella differens.

Fiskslag	Antal affärer	Genomsnittlig skillnad i öre/kg	Högsta differens öre/kg	Lägsta differens öre/kg
Makrill.....	42	13	54	0
Vitling.....	19	13	40	0
Rödtunga.....	20	22	99	0
Torsk.....	20	13	70	0
Rödspotta.....	10	13	52	1
Torskfilet.....	10	22	58	2

Det är alltså väsentligt olika priser, som två kunder kan få betala för ett visst slags fisk vid köp i samma butik en och samma dag, beroende på de avsevärda över- och underpriser, som förekommer i förhållande till meddelade dagspriser. Ytterligare belysning av differenserna mellan de en och samma dag uttagna priserna ges i nedanstående tablå, där skillnaderna grupperats efter storlek i öre/kg.

Skillnadens storlek i öre/kg	Antal butiker, i vilka respektive skillnader förekommit
0	10
1— 5	39
6—10	21
11—20	18
21—30	11
31—40	10
41—50	4
50—	8
Summa	121

Av intresse är även att söka bedöma det inflytande dessa överpriser har på företagens vinstförhållanden. Om utredningens bokföringsundersökning i alla avseenden varit fullständig, skulle intäkter som erhålles genom överpriser ha ingått i varukontot och alltså ej behövt föras in i resonemanget. Utredningen har dock funnit, att det råder en icke oväsentlig divergens mellan bokföringsundersökningens bruttovinster och de bruttovinster, som erhålles vid utnyttjande av priskontrollnämndens prisundersökningar och företagens egna bruttokalkyler. Man har då anledning ställa frågan, var de intäkter ligger, som erhålles genom uttagna överpriser. Om de ingår i den bruttovinst, som befunnits gälla för fiskdetaljhandeln, måste i gengäld de meddelade dagspriserna — grundade på bruttokalkyler — höjas med överprisets genomsnittliga öresbelopp och bruttovinsten blir ytterligare några procent högre än vad utredningen tidigare funnit.

Delvis torde emellertid differensen mellan meddelat dagspris och faktiskt uttaget pris ligga i bruttoprissystemet. Vid detta anger företagaren en marginal, som skall tillämpas vid utförsäljning, varvid visst svinn inkalkylerats. På grund av svårigheter att hålla sig inom den förutsatta svinnramen, kan de anställda, särskilt om svinnet satts alltför snävt, lockas till att tillämpa undervikt.

Såsom framgår av i kapitel 2 anförda uppgifter är företagsstorleken inom fiskdetaljhandeln påfallande liten jämfört med andra branscher. Omsättningen per anställd är också ganska liten. Av nedan införd tablå, som sammanställts ur bokföringsundersökningen, framgår till en början att omsättningen per sysselsatt stiger kraftigt vid ökad företagsstorlek.

Omsättningens storlek i 1 000 kr	Omsättning per sysselsatt 1 000 kr	Bruttovinst i % av omsättningen	Kostnad i % av omsättningen
— 30	24,3	27,0	17,5
30— 40	29,2	24,3	15,1
40— 50	35,4	27,6	17,6
50— 75	36,1	25,6	16,5
75—100	36,7	25,0	17,0
100—150	44,0	24,1	16,2
150—200	50,2	21,1	15,0
200—300	50,3	21,3	16,0
300—	59,9	20,3	16,2

Av särskilt intresse är, att bruttovinsten (kostnader inkl. chefslön och förräntning) i påfallande grad sjunker med stigande företagsstorlek. De förut påvisade bristerna i bokföringsmaterialet kan knappast medverka till att ge detta resultat, eftersom ofullständigheten snarare bör vara större i de mindre än i de större företagen. Utredningen finner för sin del klarlagt, att det föreligger ett klart samband mellan företagens storlek och bruttovinsten. De små detaljhandelsföretagen inom fiskhandelsbranschen arbetar dyrare än de större.

Tabell 25. Olika kostnader i procent av omsättningen inom detaljhandeln år

Område och företagsform	Antal företag			Typ av kostnad								
				Löner[1]			Hyror			Telefon och telegram		
	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a
Göteborg	4	—	4	7,04	—	7,04	2,04	—	2,04	0,39	—	0,39
Enskilda företag endast detaljhandel	4	—	4	7,04	—	7,04	2,04	—	2,04	0,39	—	0,39
i komb. med annan verksamhet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga västkusten	1	—	1	4,33	—	4,33	2,12	—	2,12	0,15	—	0,15
Enskilda företag endast detaljhandel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
i komb. med annan verksamhet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Prod.-koop. företag	1	—	1	4,33	—	4,33	2,12	—	2,12	0,15	—	0,15
Sydkusten	13	7	20	9,30	9,10	9,17	3,47	2,32	2,73	0,28	0,24	0,25
Enskilda företag endast detaljhandel	8	3	11	9,71	8,69	9,07	3,65	2,28	2,79	0,32	0,34	0,33
i komb. med annan verksamhet	3	2	5	7,30	9,54	8,89	2,63	2,22	2,34	0,27	0,08	0,14
Konsum-koop. företag	2	2	4	10,10	9,68	9,84	3,77	2,61	3,06	0,18	0,18	0,18
Ostkusten	3	9	12	4,55	7,13	6,89	2,88	1,25	1,40	0,52	0,30	0,32
Enskilda företag endast detaljhandel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
i komb. med annan verksamhet	—	3	3	—	7,82	7,82	—	1,09	1,09	—	0,26	0,26
Prod.-koop. företag	3	6	9	4,55	6,90	6,62	2,88	1,30	1,49	0,52	0,31	0,34
Stockholm	1	12	13	6,77	8,45	8,39	2,24	1,78	1,80	0,15	0,20	0,19
Enskilda företag endast detaljhandel	1	8	9	6,77	8,45	8,37	2,24	1,33	1,37	0,15	0,19	0,18
i komb. med annan verksamhet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Konsum.-koop. företag	—	4	4	—	8,44	8,44	—	2,77	2,77	—	0,22	0,22
Inlandet	24	16	40	5,39	8,67	7,57	2,82	1,51	1,95	0,55	0,44	0,47
Enskilda företag endast detaljhandel	11	5	16	5,17	7,63	6,60	2,36	0,99	1,56	0,62	0,64	0,63
i komb. med annan verksamhet	6	4	10	6,05	11,36	9,83	4,77	2,09	2,86	0,40	0,21	0,27
Konsum.-koop. företag	6	6	12	4,85	8,01	7,08	2,16	1,64	1,79	0,57	0,39	0,44
Prod.-koop. företag	1	1	2	9,00	6,28	6,81	2,89	1,05	1,30	0,27	0,56	0,50
Hela riket	46	44	90	6,57	8,35	7,91	2,87	1,67	1,96	0,43	0,30	0,33
Enskilda företag endast detaljhandel	24	16	40	6,97	8,29	7,89	2,67	1,44	1,80	0,46	0,34	0,37
i komb. med annan verksamhet	9	9	18	6,47	9,92	9,14	4,05	1,84	2,33	0,36	0,20	0,23
Konsum.-koop. företag	8	12	20	6,33	8,39	7,96	2,61	2,24	2,32	0,46	0,29	0,33
Prod.-koop. företag	5	7	12	5,14	6,83	6,54	2,60	1,27	1,50	0,38	0,34	0,35

[1] Innefattar ej chefslöner.

1950 med fördelning på områden samt efter företagsform och företagsstorlek

Typ av kostnad																	
Emballage			Transporter			Frys- och kylning			Avskrivning			Övriga kostnader			Totala kostnader		
<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a	<0,1 milj. kr	>0,1 milj. kr	S:a
1,41	—	1,41	1,09	—	1,09	0,43	—	0,43	1,26	—	1,26	0,81	—	0,81	14,47	—	14,47
1,41	—	1,41	1,09	—	1,09	0,43	—	0,43	1,26	—	1,26	0,81	—	0,81	14,47	—	14,47
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2,43	—	2,43	1,01	—	1,01	0,40	—	0,40	0,75	—	0,75	2,45	—	2,45	13,64	—	13,64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2,43	—	2,43	1,01	—	1,01	0,40	—	0,40	0,75	—	0,75	2,45	—	2,45	13,64	—	13,64
1,56	0,88	1,12	0,74	1,08	0,96	0,27	0,42	0,37	2,25	1,37	1,68	4,23	3,02	3,45	22,10	18,43	19,73
1,65	0,83	1,13	0,91	1,50	1,28	0,24	0,50	0,40	2,37	1,43	1,78	4,00	2,36	2,99	22,85	17,93	19,77
1,26	0,82	0,94	0,80	0,80	0,80	0,40	0,40	0,40	1,13	0,74	0,85	1,69	1,46	1,53	15,48	16,06	15,89
1,59	1,17	1,33	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	3,01	2,14	2,48	7,37	7,38	7,38	26,44	23,58	24,69
1,21	1,03	1,05	0,18	0,84	0,75	0,14	0,11	0,11	0,77	0,58	0,60	2,06	1,32	1,42	12,31	12,56	12,54
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1,18	1,18	—	0,75	0,75	—	0,18	0,18	—	0,76	0,76	—	1,27	1,27	—	13,31	13,31
1,21	0,98	1,01	0,18	0,84	0,76	0,14	0,08	0,09	0,77	0,52	0,55	2,06	1,38	1,45	12,31	12,31	12,31
1,08	1,40	1,39	0,00	0,74	0,72	0,88	0,86	0,86	0,08	0,91	0,88	0,37	1,89	1,83	11,57	16,23	16,06
1,08	1,13	1,12	0,00	1,09	1,03	0,88	0,71	0,72	0,08	0,51	0,48	0,37	0,85	0,86	11,57	14,26	14,13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1,99	1,99	—	0,00	0,00	—	1,19	1,19	—	1,80	1,80	—	4,08	4,08	—	20,49	20,49
1,60	1,29	1,39	1,11	0,87	0,95	0,44	0,27	0,33	1,25	0,71	0,89	2,37	2,49	2,46	15,53	16,25	16,01
1,16	1,09	1,12	1,13	0,52	0,77	0,38	0,24	0,30	0,99	0,63	0,78	1,19	1,11	1,15	13,00	12,85	12,91
1,89	1,15	1,36	1,44	1,09	1,19	0,33	0,21	0,24	2,07	0,67	1,08	2,47	2,90	2,77	19,42	19,68	19,60
2,05	1,70	1,80	0,81	0,98	0,93	0,63	0,33	0,42	1,00	0,74	0,82	4,48	3,85	4,03	16,55	17,64	17,31
2,24	0,89	1,15	1,16	1,17	1,17	0,36	0,34	0,35	1,77	1,04	1,19	1,37	1,36	1,36	18,46	12,69	13,83
1,55	1,21	1,29	0,91	0,85	0,86	0,39	0,44	0,43	1,43	0,85	0,99	2,62	2,16	2,29	16,77	15,83	16,06
1,33	1,05	1,14	0.98	1,02	1,01	0,38	0,54	0,49	1,39	0,73	0,93	1,90	1,24	1,45	16,08	14,65	15,08
1,68	1,08	1,21	1,23	0,92	0,99	0,35	0,24	0,27	1,75	0,71	0,95	2,21	2,09	2,13	18,10	17,00	17,25
1,92	1,76	1,79	0,64	0,48	0,51	0,51	0,68	0,64	1,57	1,35	1,40	5,31	4,36	4,56	19,35	19,55	19,51
1,68	0,97	1,09	0,54	0,88	0,82	0,24	0,12	0,14	0,92	0,59	0,64	2,06	1,36	1,48	13,56	12,36	12,56

Detaljhandelns kostnader

Av olika anledningar torde kostnadsredovisningen vara betydligt säkrare än vad som i det föregående befunnits vara fallet med bruttovinsten. För att genomföra en analys av regionala olikheter beträffande detaljhandeln och även i fråga om olikheter med avseende på företagsstorlek och företagsform, har därför utredningen stannat inför att lägga kostnadsfördelningen som grund. I *tabell 25* har sammanställts olika kostnadsposter i procent av omsättning med uppdelning på områden, företagsform och företagsstorlek. Vid uppdelningen efter företagsform har åtskillnad gjorts mellan enskilda och kooperativa företag. De enskilda har i sin tur uppdelats på sådana, som endast driver detaljhandel, och sådana som är kombinerade med partihandelsverksamhet. Beträffande kooperativ handel har åtskillnad gjorts mellan producent- och konsumentkooperativ handel. Samtliga besökta kooperativa företag bedriver detaljhandel i kombination med annan verksamhet (partihandel, beredning). Vid uppdelning av företagen efter storlek har gränsen dragits vid en årlig omsättning av 100 000 kronor.

Vid behandlingen av *de regionala olikheterna* mellan detaljhandelsföretagen har samma tillvägagångssätt tillämpats som vid analysen av partihandeln. Inverkan av företagsstorlek och företagsform har eliminerats genom att den regionala jämförelsen begränsats till att omfatta enskilda företag med enbart detaljhandel och med en årlig omsättning under 100 000 kronor. Dessa uppgifter har sammanställts i *tabell 26*. Det framgår omedelbart av denna tabell, att det icke på långt när finnes så påtagliga regionala differenser för detaljhandeln som för partihandeln. Endast beträffande sydkusten föreligger en större avvikelse från de övriga områdena. Sålunda redovisades 1950 för sydkustföretagen en total genomsnittlig kostnad i förhållande till omsättningen på inemot 23 % medan för de tre övriga i tabellen ingående områdena motsvarande tal varierar mellan 11,6 och 14,5 %. Som en avgörande orsak för sydkustens höga kostnadsandel torde dock omedelbart kunna anföras, att detaljföretagen på denna kuststräcka i större utsträckning handlar med billig fisk än vad man gör på övriga kuststräckor. Eftersom kostnaderna per värdeenhet blir avsevärt större för den billigare

Tabell 26. Kostnadsfördelningen år 1950 i enskilda detaljhandelsföretag (ej i kombination med annan verksamhet) med en årlig omsättning under 100 000 kronor

Område	Antal företag	Löner	Hyror	Telefon o. telegram	Emballage	Transporter	Frys- o. kylning	Avskrivning	Övriga kostnader	Totala kostnader
Göteborg	4	7,04	2,04	0,39	1,41	1,09	0,43	1,26	0,81	14,47
Sydkusten.....	8	9,71	3,65	0,32	1,65	0,91	0,24	2,37	4,00	22,85
Ostkusten.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholm.....	1	6,77	2,24	0,15	1,08	0,00	0,88	0,08	0,37	11,57
Inlandet.....	11	5,17	2,36	0,62	1,16	1,13	0,38	0,99	1,19	13,00
Hela riket	24	6,97	2,67	0,46	1,33	0,98	0,38	1,39	1,90	16,08

fisken, bl. a. genom den större relativa arbetsinsatsen per dylik enhet, är den högre kostnadsprocenten för sydkusten förklarlig.

Mellan övriga kuststräckor är skillnaden däremot av ytterligt begränsad omfattning. Beträffande västkusten och inlandet är det egentligen bara löneandelen, som skiljer sig något i det att västkusten redovisar ett par procent mer. I Stockholm finnes i materialet endast ett detaljhandelsföretag med mindre omsättning än 100 000 kronor årligen. För denna stad och för ostkusten i övrigt tvingas man i stället att direkt i tabell 25 göra jämförelse med övriga områden. Såvitt framgår av tabellen avviker icke kostnadsförhållandena på ostkusten och i Stockholm nämnvärt från dem på västkusten och i inlandet.

Beträffande skillnader mellan företag av olika form och storlek finnes de bästa möjligheterna till jämförelse bland företagen på sydkusten och i inlandet. Om först *företagsstorleken* och dess inverkan på kostnadssituationen behandlas framgår av tabell 25, att för de totala kostnaderna relativt små skillnader finnes. På sydkusten är kostnaderna (exklusive chefslön) något större för de små företagen, medan i inlandet nästan exakt överensstämmelse råder. Icke heller för de enskilda kostnadsposterna är skillnaderna stora, men några få mer påtagliga olikheter kan dock iakttagas. Sålunda tycks på sydkusten kostnaden för hyror och emballage samt avskrivning vara något större för de små företagen än för de stora. I inlandet redovisas icke obetydligt högre lönekostnadsandelar för de stora företagen än för de små. Detta motverkas dock av högre kostnader för hyror och transporter för de små företagen, vilket gör att de totala kostnaderna blir praktiskt taget lika stora. I detta sammanhang må erinras om att bilden av kostnadsläget inom detaljhandelsföretag av olika storlek såsom förut visats blir en helt annan, om till kostnaderna också föres chefslön och förräntning.

Mellan de skilda *företagsformerna* föreligger som framgår av tabell 25 icke oväsentliga olikheter. Vid jämförelse mellan de enskilda företagen med enbart detaljhandel och producent- respektive konsumentkooperativa fiskaffärer visar det sig att de producent-kooperativa företagen i stort sett redovisar samma kostnadsprocent som de enskilda företagen på respektive kuststräckor. Mellan konsumentkooperativa och enskilda företag kan dock en icke oväsentlig skillnad iakttagas. Denna består nästan helt av att i de konsumentkooperativa företagen redovisas en hög »övrig kostnad», vilket i sin tur sammanhänger med att i denna post ingår den inom konsumentkooperationen lämnade återbäringen. För de enskilda företagen på sydkusten, som idkar detaljhandel i kombination med partihandel eller beredningsverksamhet, gäller att såväl löne- som hyreskostnaderna är avsevärt högre än inom andra företagsformer på denna kuststräcka.

KAPITEL 6

Prisutvecklingen inom fiskhandeln under åren 1938—1953

För att kunna bedöma marginalerna inom fiskhandeln räcker det ej att analysera läget under ett visst år. Det fordras även att man följer utvecklingen under en längre period. Därvid är av intresse dels förändringarna sedan tiden före kriget, dels förändringarna efter år 1950. Analysen av den senare perioden har ett särskilt intresse, eftersom den ger möjlighet att bedöma marginalernas förändringar sedan året för den av utredningen genomförda bokföringsundersökningen. Denna analys inledes i detta kapitel med en översikt av utvecklingen av förstahands- och konsumentpriser sedan förkrigstiden.

Det statistiska material, med vars hjälp långtidsutvecklingen kan belysas, är beträffande förstahandspriserna SOS Fiske samt jordbruksnämndens löpande fångststatistik. Konsumentpriserna (detaljhandelspriserna) kan hämtas ur socialstyrelsens prisstatistik. Beträffande beskaffenheten av prismaterialet hänvisas till bilaga 3. Förstahandspriser och detaljhandelspriser ur anfört material har sammanställts i *tabell 27*.

Beträffande förstahandspriserna må följande framhållas. För sill har angivits medelpriser i såväl Göteborgs fiskhamn som i Skåne och Blekinge. Strömmingspriset är hämtat direkt ur SOS Fiske. För torsk har medtagits dels Göteborgspriset, dels priset i Skåne och Blekinge. Förstahandspriserna på kolja och makrill hänför sig endast till Göteborg. Samtliga priser är baserade på *hela ilandföringen* inom respektive områden och avser således icke endast — vilket vore önskvärt — den fisk som försäljes till färskkonsumtion. Kvantiteterna överskottsfisk kan variera icke oväsentligt mellan olika år och inom olika kuststräckor. Före kriget såldes huvuddelen av den landade fisken utan att något för överskottskvantiteter garanterat minimipris bildade botten. Dock förekom viss minimiprisreglering på västkusten fr. o. m. 1935 och inom östersjöområdet fr. o. m. 1936. Sedan prisregleringssystemet utbyggts, har för de flesta viktigare fiskslagen utbildats två helt skilda prisnivåer, nämligen dels en högre för den fisk, som försäljes på den inhemska färskmarknaden, dels en lägre (under minimipriset) för den fisk, som ej går att avsätta på denna marknad. Utvecklingen under efterkrigsåren synes närmast ha inneburit, att överskottsandelen för sill ökat icke oväsentligt, medan exempelvis för torsk den motsatta utveck-

lingen kan skönjas. Enär differenser föreligger beträffande såväl kvantiteter som priser på överskottsfisk och fisk som går till färskkonsumtion bör relativtalen läsas med stor försiktighet.

Detaljhandelspriserna utgör genomsnitt för 60 städer och tätorter enligt socialstyrelsens prisstatistik. I fråga om torsk avser prisnoteringen fr. o. m. 1947 en annan kvalitet än tidigare, vilket medför att priserna från och med detta år icke är jämförbara med priserna för tidigare år.

Eftersom förstahandspriserna i tabell 27 hänför sig till all fisk och icke blott till den som saluföres på färskmarknaden och då vidare konsumentpriserna i motsats till förstahandspriserna utgör riksmedeltal är icke tabellen — och avser ej heller att vara — vägledande för bedömning av handelsmarginalens storlek. Däremot torde den ge en viss uppfattning om den relativa prisutvecklingen för de i tabellen medtagna fisksorterna.

Av tabell 27 framgår, att utvecklingen varit något oenhetlig för förstahandspriserna och konsumentpriserna. För sill låg 1953 förstahandsprisnivån i Göteborgs fiskhamn 11 % (4 öre/kg) över och i Blekinge och Skåne 14 % (8 öre/kg) under 1948 års prisnivå, medan konsumentprisnivån stigit med 22 % (29 öre/kg). Beträffande strömmingen gäller, att förstahandspriserna sjunkit med 12 % (8 öre/kg) mellan 1948 och 1953, medan konsumentpriserna stigit med 28 % (37 öre/kg) mellan samma år. Likaså har för makrill trots en icke obetydlig sänkning av priserna i förstahandsledet — 12 % (10 öre/kg) — konsumentpriserna stigit med 19 % (37 öre/kg). För torsk och kolja går den relativa prisutvecklingen i samma riktning för såväl förstahands- som detaljhandelspriser. De senare har dock ökat betydligt mer mellan 1948 och 1953 än förstahandspriserna.

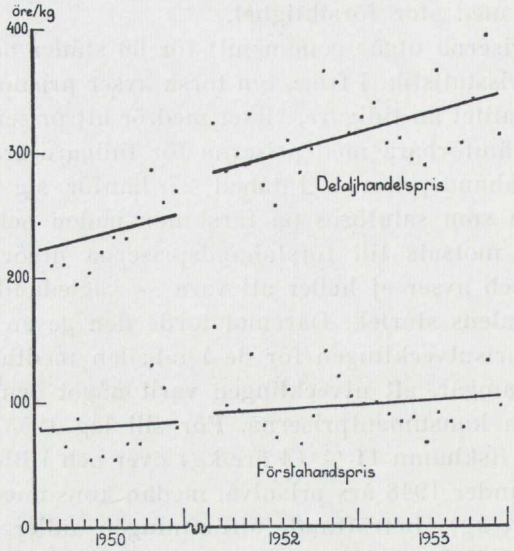
Vid en jämförelse mellan å ena sidan medeltalen för 1938/39 och å andra sidan medeltalen för 1952/53 framkommer följande utvecklingstendenser. Förstahandspriserna på sill ökade med 142 % (24 öre/kg) i Göteborg och 119 % (28 öre/kg) på sydkusten medan konsumentpriserna på sill ökade med 134 % (91 öre/kg). Motsvarande procenttal för strömming är 246 % (43 öre/kg) respektive 176 % (109 öre/kg). Beträffande torsk och makrill kan ingen liknande jämförelse göras. För kolja har fiskarepriserna ökat med 209 % (63 öre/kg) och konsumentpriserna med 122 % (148 öre/kg).

Fram till de första efterkrigsåren synes sålunda ökningen ha varit lika stor eller i viss fall större av förstahandspriserna än av konsumentpriserna, medan under senare år konsumentpriserna ökat betydligt mer än förstahandspriserna. Man måste därvid hålla i minnet, att förändringar i de senare priserna delvis kan sammanhänga med variationer i överskottsfiskens andel av totalfångsten.

För jämförelser mellan förstahandspriserna på den fisk, som försålts på färskmarknaden, och konsumentpriserna har *tabell 28* sammanställts.[1] I denna redovisas de koefficienter, som erhålles då förstahandspris- respek-

[1] Beträffande materialet till tabellen hänvisas till kap. 7 (tabell 29).

Diagram 1. Utveckling av förstahands- och detaljhandelspriserna 1950—1953

Anm. Punkterna i diagrammet representerar de verkligt uttagna priserna, medan linjerna anger den genomsnittliga prisutvecklingen. Linjerna har erhållits genom att de verkliga värdena har utjämnats med hjälp av ekvationen $y = a + bx$. I denna är a priset på den lodräta axeln och b ökningen i öre/kg mellan två på varandra följande månader.

tive detaljhandelsprisserierna 1950—1953 utjämnats med hjälp av en rät linje ($y = a + bx$). Vid utjämningen har priserna för de i tabellen angivna månaderna åren 1950 och 1952—1953 legat till grund. Detta innebär, att den utjämnande linjen är bruten, beroende dels på att ett år icke är med, dels på att för vissa fiskslag en del månader uteslutits. För en jämförelse av här ifrågavarande slag är detta dock utan betydelse.

Innebörden av tabell 28 är, att koefficienterna uttrycker den genomsnittliga förändringen i öre/kg mellan två på varandra följande månader. Som synes gäller, att för samtliga tre fiskslag och för alla avsättningsområden ökningen av detaljhandelspriserna varit avsevärt större än stegringen i förstahandspriserna. Detta framgår också tydligt av *diagram 1,* i vilket utvecklingen av förstahandspriset på torsk (exkl. nackningskostnader) 1950—1953 jämförts med detaljhandelspriset på samma fiskslag (styckad mellanbit) i Stockholm. Det bör framhållas, att linjernas olika lutning avspeglar den skiljaktiga prisutvecklingen uttryckt i öre per kilogram. *Procentuellt* däremot har förstahandspriset och konsumentpriset företett en likartad utveckling. I allt väsentligt styrker tabell 28 den tendens, som kunde iakttagas i tabell 27 beträffande såväl förstahands- som detaljhandelspriser.

De gjorda prisjämförelserna tyder på att differensen mellan förstahands-

Tabell 27. Förstahandspriser[1] och konsumentpriser på vissa fiskslag 1938—1939 och 1945—1953

År	A. Förstahandspriser, öre/kg							Index (1948 = 100)						
	Sill (a)	Sill (b)	Ströming (c)	Torsk (d)	Torsk (e)	Kolja (f)	Makrill (g)	Sill	Sill	Ströming	Torsk	Torsk	Kolja	Makrill
1938	17	25	17	29	17	32	30	47	42	26	40	49	40	36
1939	16	22	18	27	18	38	36	44	37	27	37	51	48	43
1945	64	63	57	66	46	76	67	178	107	86	90	131	95	81
1946	34	47	51	57	32	53	73	94	80	77	78	91	66	88
1947	36	49	59	65	31	62	72	100	83	89	89	89	78	87
1948	36	59	66	73	35	80	83	100	100	100	100	100	100	100
1949	34	54	55	66	29	76	63	94	92	83	90	83	95	76
1950	33	46	48	51	25	77	51	92	78	73	70	71	96	61
1951	39	50	60	77	43	101	61	108	85	91	105	123	126	73
1952	40	52	63	80	48	103	65	111	88	95	110	137	129	78
1953	40	51	58	85	51	93	73	111	86	88	116	146	116	88

År	B. Konsumentpriser, (h) öre/kg							Index (1948 = 100)						
	Sill	Ströming	Torsk	Kolja	Makrill	Aborre	Gädda	Sill	Ströming	Torsk	Kolja	Makrill	Aborre	Gädda
1938	65	61	90	119	—	112	159	50	46	.	56	—	59	48
1939	71	63	90	122	—	116	161	54	47	.	58	—	61	48
1945	122	125	85	150	141	190	332	93	93	.	71	71	101	100
1946	103	125	81	145	177	171	302	79	93	.	68	89	90	91
1947	124	127	176	187	183	181	312	95	95	90	88	92	96	94
1948	131	134	195	212	198	189	332	100	100	100	100	100	100	100
1949	124	128	183	211	180	192	330	95	96	94	100	91	102	99
1950	119	126	194	188	163	189	320	91	94	99	89	82	100	96
1951	141	155	231	247	197	205	351	108	116	118	117	99	108	106
1952	157	170	259	266	216	231	377	120	127	133	125	109	122	114
1953	160	171	261	272	235	250	395	122	128	134	128	119	132	119

[1] Avser priserna på all fisk oavsett sortering och avsättningsområde. Vid jämförelsen av priserna måste hänsyn tagas till att andelen överskottsfisk varierat väsentligt mellan de olika åren och således påverkat priserna.

a) Göteborgs fiskhamn. b) Skåne och Blekinge. c) SOS Fiske. d) Göteborgs fiskehamn. e) Skåne och Blekinge. f) och g) Göteborgs fiskhamn. h) Detaljhandelspriser i genomsnitt för 60 städer och tätorter enligt socialstyrelsens prisstatistik. I fråga om torsk har år 1947 skett en ändring av den prisnoterade kvaliteten, vilket medför att priserna före och fr. o. m. detta år icke är jämförbara.

priset och detaljhandelspriset på fisk ökat icke obetydligt mellan 1950 och 1953. Några särdrag bör härvid framhållas. I stort sett tycks ökningen av detaljhandspriserna ha varit mindre i de konsumtionsområden, som ligger nära ilandföringsplatserna. Så exempelvis redovisas för såväl sill som torsk mindre konsumentpriskoefficienter i Göteborg än i Stockholm och för strömming mindre koefficienter i Stockholm än i Göteborg. Till denna utveckling bidrar de ökade transportkostnaderna. Det förefaller vidare, som om ökningen av konsumentpriserna varit något mindre på sydkusten än i övriga områden. Detta gäller även sill, trots att förstahandspriserna på detta fiskslag ökat starkare på sydkusten än i Göteborg.

Tabell 28. Utvecklingen av förstahands- respektive detaljhandelspriser 1950—1953 (öre/kg per månad)

Fiskslag	Period	Göteborg		Sydkusten		Stockholm		Nedre Norrland	
		Först.h. pris	Detaljh. pris	Först.h. pris	Detaljh. pris	Först.h. pris	Detaljh. pris	Först.h. pris	Detaljh, pris
Sill 1	jan.—mars..	+ 0,25	+ 0,92	+ 0,55	+ 0,76	+ 0,25	+ 1,46	+ 0,25	+ 1,15
	aug.—dec. . .								
Strömming	jan.—dec....	+ 0,45	+ 1,65	—	—	+ 0,45	+ 1,33	+ 0,45	+ 1,38
Torsk 1	jan.—dec....	+ 0,58	+ 2,35	+ 0,28	+ 1,57	+ 0,58	+ 2,66	—	—

Anm. I tabellen redovisas de koefficienter, som erhålles då förstahandspris- respektive detaljhandelsprisserierna 1950—1953 utjämnas med hjälp av en rät linje ($y = a+bx$). Värdena i tabellen avser således den genomsnittliga prisförändringen mellan två på varandra följande månader.

Det bör dock kraftigt understrykas, att utvecklingen av förstahandspriserna i och för sig icke ger upplysning om lönsamheten inom fisket. Lika litet kan man med ledning av förstahandspriser och konsumentpriser draga någon bestämd slutsats om lönsamheten inom fiskhandeln. Fiskarnas inkomstförhållanden faller utanför utredningens ram. I vad mån den ökning av skillnaden mellan förstahands- och konsumentpriserna, som i detta kapitel konstaterats, är kostnadsmässigt och ur andra synpunkter motiverad undersökes i nästa kapitel.

KAPITEL 7

Den totala marginalen

Inledning

Den totala marginalen kan principiellt sägas utgöra skillnaden mellan det pris fiskaren slutligt erhåller — fiskarpriset — och det pris konsumenten betalar för fisken. Någon svårighet möter knappast att definiera sistnämnda pris, vilket däremot kan vara vanskligt i fråga om fiskarpriset. Detta beror på de ofta olikartade förhållanden, under vilka fiskarna arbetar vid skilda kuststräckor. Medan sålunda på såväl syd- som västkusten (i det senare fallet bortsett från att föreningen Västkustfisk i viss utsträckning svarar för infrakten till mottagningsplats) fiskhandeln tar hand om fisken i ilandföringshamnarna, måste t. ex. strömmingen på ostkusten ofta transporteras långa sträckor från den plats, där den ilandförts, till leveransorten. Å andra sidan tillhandahåller fiskförsäljningsföreningarna på ostkusten, liksom partihandlarna på sydkusten, erforderliga lådor, medan emballagekostnaderna på västkusten till en del betalas av fiskarna. Likaledes får på västkusten fiskarna vidkännas auktionsavgifter, där sådana förekommer. Några motsvarande kostnader finnes icke på ost- och sydkusten. På syd- och västkusten skall fiskarna vidare ombesörja och bekosta en del av isningen, vilket icke är fallet på ostkusten.

För att för samtliga kuststräckor kunna utföra enhetliga beräkningar av den totala marginalen sådan den ovan definierats, hade det varit önskvärt, om man kunnat utgå från fiskarpriset i ilandföringshamnen och därvid beräknat priset utan emballage, isning eller försäljningskostnader. Utredningen har emellertid icke ansett det möjligt att med önskvärd säkerhet kunna göra den omräkning, som för sådant ändamål varit erforderlig. Då vidare avsikten i detta kapitel är att belysa den faktiska utvecklingen av den totala marginalen jämfört med den marginalutveckling som kan anses kostnadsmässigt betingad, har det icke heller ansetts erforderligt med en sådan omräkning. Den totala marginalen avser alltså i detta sammanhang skillnaden mellan det pris förstahandsköparen betalar för fisken på leveransorten — förstahandspriset — och det pris konsumenten betalar — konsumentpriset. Förstahandspriset sammanfaller därvid icke alltid med fiskarpriset.

Den totala marginalen är sammansatt av flera olika komponenter. De viktigaste av dessa är kostnaderna inom parti- och detaljhandeln. Dessa

kostnader liksom beredningskostnader och svinn har tidigare behandlats. De transportkostnader, som förut berörts, avser endast utgående frakter, medan ingående frakter, vilka i bokföringsundersökningen är förda på varukontot, icke behandlats. Generellt avser dessa frakter järnvägs- eller lastbilstransporterna från ilandförings- till konsumtionsområdena. Av övriga i den totala marginalen ingående kostnader har lådkostnaderna tidigare berörts. Den del av lådkostnaderna på västkusten, som bestrides av fiskarna, faller alltså i förekommande fall utanför den totala marginalen. Så är också fallet med auktionsavgifterna, medan däremot prisregleringsavgiften ingår i denna marginal.

Av *lådkostnaderna* svarar på västkusten partihandlarna för $^2/_3$, medan fiskarna får stå för den återstående tredjedelen. På sydkusten svarar partihandeln och på ostkusten, i vad avser strömming, fiskförsäljningsföreningarna såsom fiskmottagare helt för lådkostnaderna. Till den del lådkostnaderna bestrides av partihandlarna (fiskförsäljningsföreningarna) ingår de alltså i emballageposten i utredningens bokföringsmaterial. Vid bedömning av den totala marginalen för den fisk, som landas i Göteborg, bör detta beaktas. Den genomsnittliga kostnaden för den vanligast förekommande lådtypen — 45-kiloslådan — blir för de tre åren ungefär 4 och 5 respektive 4,5 öre. Detta innebär att fiskare, som landat fisk i Göteborg, svarat för en lådkostnad av ungefär 1,5 öre/kg fisk under de tre nämnda åren.

Auktionsavgifterna uppgår i regel till 5 % av auktionspriset och erlägges av fiskaren. Detta innebär att fiskaren får ett pris som är 5 % lägre än auktionspriset.

Prisregleringsavgifterna, vilka som förut nämnts användes i prisstödjande syfte, erlägges av köparen. Under de år utredningen undersökt har prisregleringsavgifterna utgått enligt följande grunder. För strömming landad på ostkusten utgjorde avgiften 1950 2 öre/kg samt under 1952 och 1953 4 öre/kg. Vid försäljning av sill och torsk på sydkusten utgick avgift med 4 % på inköpspriset under 1950 och med 5 % under 1952 och 1953. På västkusten var prisregleringsavgiften alla tre åren 5 % på inköpspriset för samtliga i undersökningen ingående fiskslag.

Material

För beräkning av den totala marginalen vore det önskvärt att ha ett tillförlitligt statistiskt material beträffande såväl förstahands- som detaljhandelspriser, som gjorde det möjligt att för vissa särskilt definierade konsumtionsområden bestämma denna marginals exakta storlek. Något material, som ger möjligheter till en absolut invändningsfri jämförelse av förstahandspriser och detaljhandelspriser, finnes icke. Det skulle förutsätta, att man för vissa partier fisk, som avsättes inom de olika områdena, hade tillgång till såväl förstahands- som detaljhandelspriserna. Då sådana uppgifter icke står att få, har utredningen varit hänvisad till material som ger en så god anslutning till de önskade prisuppgifterna som möjligt.

Sådant prismaterial har utredningen beträffande detaljhandelspriserna funnit i socialstyrelsens prisstatistik samt i fråga om förstahandspriserna i viss fångststatistik från Göteborgs fiskhamn, minimipriserna på sydkus-

ten samt de priser ostkustfiskarna fått för den strömming som försålts på färskmarknaden. En närmare redogörelse för detta material återfinnes i *bilaga 3*. Av kostnads- och utredningstekniska skäl har analysen av den totala marginalen begränsats till fem av de viktigaste fiskslagen. Dessa är sill (sortering nr 1), torsk (1), kolja (2), makrill (1) och strömming.

I fråga om kolja har mellan 1950 och 1952 skett en förändring i fråga om beteckningarna på de skilda sorteringarna vid förstahandsavsättningen, vilken icke synes ha iakttagits vid socialstyrelsens konsumentprisnoteringar. Av denna anledning har kolja icke medtagits vid jämförelser mellan 1950 och övriga undersökningsår (tabellerna 32—35).

Vid grupperingen på områden av de i socialstyrelsens prisstatistik ingående 60 orterna har så långt möjligt följts den indelning på områden, som tillämpats vid behandlingen av utredningens bokföringsmaterial. Kustområdena är Göteborg, övriga västkusten, sydkusten, Stockholm, södra ostkusten och norra ostkusten. Gränsen mellan de två sistnämnda områdena har dragits vid Stockholm. Inlandet har uppdelats på Skåne och Blekinge, övriga Götaland, Svealand (utom Dalarna) samt nedre Norrland (med Dalarna). Övre Norrland har icke medtagits, eftersom detta område får en betydande del av fisken från Norge.

Vid en bestämning av den totala marginalen inom de olika konsumtionsområdena uppställer sig frågan, varifrån fisken härrör. Som framhållits i kapitel 2 ger föreliggande undersökningar om de inrikes handelsvägarna icke tillräcklig ledning för att besvara denna fråga. I 1945 års fiskeriutrednings betänkande återfinnes endast grova uppskattningar av den andel av fångsten på olika kuststräckor, som sändes till skilda län. I den av pol. mag. Sixten Kellertz utförda undersökningen diskuteras endast de interregionala leveranserna. Varken fiskeriutredningen eller Kellertz särredovisar olika fiskslag eller sorteringar. Sorteringar redovisas överhuvud taget icke i fångststatistiken med undantag för den fisk, som sålts i Göteborgs fiskhamn.

Angivna förhållanden har tvingat utredningen att göra vissa antaganden beträffande ilandföringsområden för den fisk, som försålts inom olika avsättningsregioner. Beträffande kolja och makrill har förutsatts att all ilandföring skett på västkusten. Eftersom uppgifter om förstahandspriser för särskilda sorteringar såsom nämnts endast finnes för fisk såld i Göteborg, har de i Göteborgs fiskhamn uttagna priserna på kolja och makrill lagts till grund för jämförelser med motsvarande konsumentpriser i alla delar av landet. Sill och torsk landas förutom på västkusten i avsevärda kvantiteter även på sydkusten (närmast i Skåne), varav en stor del avsättes på sydkusten (konsumtionsområdet) och i Skåne och Blekinge. Därför har för dessa avsättningsområden detaljhandelspriserna sammanställts med förstahandspriserna för sydkustfisken. Av skäl som anges i bilaga 3 kan i dessa fall minimipriserna läggas till grund. Övriga Götaland synes enligt

Tabell 29. Den totala marginalen

Område	Sill 1			Strömming		
	Jan.—mars. och aug.—dec.			Hela året		
	1950	1952	1953	1950	1952	1953
Kustområden						
Göteborg						
Förstahandspriser	50	61	61	61	78	74
Detaljhandelspriser	106	135	139	126	185	185
Total differens	56	74	78	65	107	111
Övriga västkusten						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	113	158	161	126	179	179
Total differens	63	98	101	65	101	105
Sydkusten						
Förstahandspriser	45	65	65	—	—	—
Detaljhandelspriser	120	146	148	—	—	—
Total differens	75	81	83	—	—	—
Stockholm						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	120	167	169	121	168	164
Total differens	70	107	109	60	90	90
Södra ostkusten						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	137	176	173	115	153	148
Total differens	87	116	113	54	75	74
Norra ostkusten						
Förstahandspriser	46	54	58	61	78	74
Detaljhandelspriser	126	156	157	115	165	166
Total differens	80	102	99	54	87	92
Inlandet						
Skåne och Blekinge						
Förstahandspriser	45	65	65	61	78	74
Detaljhandelspriser	124	152	154	125	151	152
Total differens	79	87	89	64	73	78
Övriga Götaland						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	122	159	159	121	170	169
Total differens	72	99	99	60	92	95
Svealand (utom Dalarna)						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	124	168	166	123	173	168
Total differens	74	108	106	62	95	94
Nedre Norrland (med Dalarna)						
Förstahandspriser	50	60	60	61	78	74
Detaljhandelspriser	131	170	167	127	175	172
Total differens	81	110	107	66	97	98
Örebro/Falun						
Förstahandspriser	—	—	—	—	—	—
Detaljhandelspriser	—	—	—	—	—	—
Total differens	—	—	—	—	—	—

[1] Prisangivelse — avseende förstahandspris eller detaljhandelspris (konsumentpris) — till vilket icke funnits korresponderande notering, har ej medräknats i årsmedeltalet.

[2] I den totala differensen för torsk ligger kostnad för nackning.

åren 1950, 1952 och 1953, öre/kg[1]

Torsk 1[2]			Makrill 1			Kolja 2		
Hela året			Maj—sept.			Maj—dec.		
1950	1952	1953	1950	1952	1953	1950	1952	1953
74	97	93	60	71	75	—	115	95
203	284	272	116	158	181	—	226	226
129	187	179	56	87	106	—	111	131
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	129	163	174	—	225	234
—	—	—	69	92	99	—	112	139
39	49	49	60	71	75	—	109	95
136	184	192	145	198	211	—	256	262
97	135	143	85	127	136	—	147	167
71	99	93	60	71	75	—	113	95
229	305	325	139	192	199	—	283	300
158	206	232	79	121	124	—	170	205
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	163	208	235	—	284	254
—	—	—	103	137	160	—	171	159
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	167	234	238	—	275	278
—	—	—	107	163	163	—	162	183
39	49	49	60	71	75	—	113	95
146	216	238	146	216	226	—	246	258
107	167	189	86	145	151	—	133	163
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	150	198	207	—	249	249
—	—	—	90	127	132	—	136	154
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	142	188	217	—	269	274
—	—	—	82	117	142	—	156	179
—	—	—	60	71	75	—	113	95
—	—	—	164	216	234	—	294	291
—	—	—	104	145	159	—	181	196
71	100	93	—	—	—	—	—	—
208	278	292	—	—	—	—	—	—
137	178	199	—	—	—	—	—	—

Kellertz' undersökning till allra största delen få sill från västkusten. Beträffande torsk har vid marginalberäkningarna endast medtagits de områden, för vilka man med någon grad av säkerhet kan antaga att den där försålda torsken härrör antingen från Göteborg eller från sydkusten. Sålunda har Göteborg, Stockholm samt Örebro—Falun antagits få torsk från västkusten. Enligt uppgifter från Stockholms privata fiskpartihandlare beräknas endast ungefär 2 % av den där försålda färska torsken (exkl. fileter) härröra från ostkusten och sydkusten. För det konsumentkooperativa företagets del torde dock denna andel vara högre, beroende på en icke obetydlig försäljning av grisslehamnstorsk. Andelen torde dock icke uppgå till 10 %. Strömmingen förutsättes helt komma från ostkusten.

Vid utnyttjandet av prismaterialet (såväl förstahands- som konsumentpriser) har endast medtagits de månader, under vilka större kvantiteter av de olika fiskslagen ilandföres. De månadsmedeltal för detaljhandelspriserna i de 60 orterna, på vilka årsmedeltalen beräknats, utgöres av ovägda medeltal mellan noteringarna för de inom de olika konsumtionsområdena ingående orterna, ett tillvägagångssätt som i och för sig är otillfredsställande. Eftersom inget statistiskt material finnes att tillgå beträffande konsumtionen av fisk på enskilda orter, har det dock ej varit möjligt att beräkna vägda medeltal. Vägning med hjälp av orternas folkmängd har ej ansetts tillrådlig med hänsyn till det osäkra sambandet mellan folkmängd och fiskkonsumtion på olika orter.

För den fisk, som antages komma från Göteborg, utgör årsmedeltalen — såväl för förstahands- som detaljhandelspriser — vägda medelpriser. Som vikter har för båda prisserierna använts de kvantiteter av respektive fiskslag, som under socialstyrelsens prisnoteringsveckor landats i Göteborgs fiskhamn och levererats till färskmarknaden. Beträffande vissa korrektioner av förstahandspriserna på sill 1950 och på makrill samtliga tre år hänvisas till bilaga 3. Motsvarande kvantitetsuppgifter för från sydkusten kommande fisk finnes ej, varför vägda årsmedelspris för de områden, som får sin fisk därifrån, ej kunnat beräknas. Med tanke på den relativt begränsade prisspridningen inom dessa områden, torde dock detta ej innebära någon större felkälla.

Det bör till slut framhållas, att i de fall socialstyrelsens prisnoteringar någon månad gällt annan kvalitet än den i övrigt avsedda, noteringen ej medtagits. Dessutom har alla prisangivelser — antingen det gäller förstahandspris eller detaljhandelspris — till vilka det ej funnits korresponderande noteringar, ej medräknats i årsmedeltalen.

Regionala prisolikheter och transportkostnader

I kapitel 8 kommer prisspridningsproblemet att tagas upp till utförlig behandling. Redan här kommer dock med ledning av *tabell 29* de regionala olikheterna i prissättningen för fisk att behandlas ur en speciell synvinkel.

Som förut nämnts har vissa antaganden gjorts beträffande leveransorter för den fisk som konsumeras inom olika områden. Om man utgår från områden, som får fisken från en och samma leveransort och antar att detaljhandelns försäljningskostnader är av ungefär samma storleksordning i skilda delar av landet, skulle den enda större skillnaden i fiskpriserna mellan olika konsumtionsområden vara betingad av varierande transportkostnader. Att antagandet om relativt likartade försäljningskostnader icke är helt verklighetsfrämmande framgick för övrigt av kostnadsredovisningen för detaljhandeln i kapitel 5.

Det är dock självklart, att nu gjorda antaganden i detta sammanhang endast får betraktas som en arbetshypotes vars hållbarhet senare måste prövas. I verkligheten förekommer, som senare skall visas, varierande svinn liksom också kvalitetsförsämring bl. a. beroende på transporternas längd. Dessutom är givetvis fisken redan vid ilandföringen av varierande kvalitet. Slutligen kan vissa skillnader i lokalhyror och löner spela in. Det förtjänar emellertid att undersökas, i vilken utsträckning prisdifferenserna mellan olika konsumtionsområden förklaras av varierande transportkostnader och i vilken utsträckning andra förhållanden spelar in.

Transporterna mellan landningshamn och avsättningsområde sker i allmänhet med järnväg men i viss utsträckning även med bil. Särskilt gäller detta de från sydkusthamnarna kommande transporterna, vilka till större delen sker med bil, samt vissa transporter från Göteborg till sydsvenska områden. Med hänsyn till de approximativa beräkningsmetoder, som måste tillämpas vid fraktkostnadsberäkningarna, torde det icke vara nödvändigt att göra skilda beräkningar för järnvägs- och biltransporter. I stället har kostnaderna för biltransporterna antagits motsvara järnvägens styckegodsfrakter. Med hänsynstagande till de konkurrensförhållanden, som gäller mellan järnväg och bil, torde detta antagande icke vara orimligt.

Med ledning av statens järnvägars godstaxa har beräknats genomsnittliga fraktkostnader för den fisk, som transporteras från Göteborg till olika delar av landet, samt för den fisk, som från sydkusthamnarna sändes till sydsvenska konsumtionsområden. För sydkustområdet har inga järnvägsfrakter beräknats för sill och torsk, därför att de i detta område ingående orterna i regel även är landningshamnar för dessa fiskslag. Kostnaderna för transporterna av sill och torsk till Skåne och Blekinge har beräknats med utgångspunkt från Simrishamn. För motsvarande transporter till övriga Götaland har räknats med den genomsnittliga fraktkostnaden från Karlskrona och Simrishamn.

Ifråga om transporter av strömming till olika delar av landet måste man skilja mellan kustområdena utefter Östersjön och Bottniska viken samt övriga delar av landet. De i kustlänen verksamma fiskförsäljningsföreningarna har nämligen genom sin centralorganisation Ostkustfisk byggt upp ett system för utjämning av strömmingstillgången mellan föreningar

med överskottsfångster och sådana med ingen eller otillräcklig fångst. Under vintern och de tidigare vårmånaderna brukar avsevärda överskott uppstå längs de södra och mellersta delarna av Östersjön. Stora mängder strömming skickas under denna tid norrut genom förmedling av Ostkustfisk för att täcka därvarande fiskförsäljningsföreningars behov av konsumentströmming. Under normala förhållanden ger strömmingsfisket längs norrlandskusten stora överskott under sommaren, vilka på motsvarande sätt kan avhjälpa den brist på strömming, som under samma tid brukar råda söderut. På grund av det under senare år felslagna norrlandsfisket har emellertid denna försäljning till de sydliga fiskförsäljningsföreningarna under dessa år varit mycket obetydlig.

Vid den nu skisserade förmedlingen av strömming från överskotts- till underskottsområden levererar den säljande föreningen strömmingen fritt hos den köpande föreningen till gällande notering. Detta medför, att den sistnämnda föreningen kan sälja såväl den köpta som den av egna fiskare ilandförda strömmingen till samma pris. De på grund av de ofta långa avstånden högst betydande fraktkostnader, som uppstår även vid vagnslastsändningar, betalas av den säljande föreningen och drabbar således i sista hand dennas fiskare genom en lägre avräkning för den levererade strömmingen.

Med hänsyn till vad nu sagts kan man beträffande de orter, som ligger utefter ostkusten, för strömmingens del bortse från de ingående fraktkostnaderna. För övriga konsumtionsområden har dessa frakter beräknats med utgångspunkt från att strömmingsleveranserna till Göteborg och övriga västkusten skett från Gävle, samt transporterna till sydkusten, Skåne och Blekinge och övriga Götaland från Norrköping. Transporterna till Svealand och nedre Norrland slutligen har antagits ske från antingen Gävle eller Norrköping, varför frakten beräknats som ett genomsnitt för fraktsatserna från dessa städer.

Färsk fisk transporteras på järnväg i huvudsak antingen som ilstyckegods eller ilvagnslastgods. Kellertz har i sin undersökning beräknat, hur stor del av fisktransporterna från vissa angivna avsändningsstationer, som gått som vagnslastgods. För järnvägsgodset från Göteborgs fiskhamn kom Kellertz för 1949 fram till att av försändelserna till städerna drygt 50 % sändes som vagnslastgods. Med ledning av hans undersökning har i *tabell 30* en fördelning mellan styckegods och vagnslastgods genomförts. Dessutom har beräknats medelavståndet från ilandföringshamnen till orter inom respektive konsumtionsområden. I tabellen anges också de beräknade frakterna under åren 1950, 1952 och 1953. Vid beräkningen av frakterna har räknats med att allt styckegods väger mindre än 500 kg per försändelse. För vagnslastgodset har räknats med ett medeltal mellan tariffen för 2,5—5,0 ton och 5,0—10,0 ton. Det bör beaktas, att den högre medelfrakt, som erhålles genom att allt styckegods antagits väga mindre än 500 kg och drar

Tabell 30. Beräknade kostnader för järnvägstransporter åren 1950, 1952 och 1953

	Genomsnittligt avstånd km	Styckegods %	Vagnslastgods %	Sammanvägd frakt, öre/kg 1950	1952	1953
Göteborg—sydkusten	310	70	30	7,8	11,4	12,1
» —Stockholm	460	10	90	6,9	9,1	9,6
» —södra ostkusten	380	80	20	9,3	13,8	14,6
» —norra ostkusten	880	50	50	12,7	17,7	18,7
» —Skåne/Blekinge	280	90	10	8,0	11,9	12,7
» —övriga Götaland	210	90	10	6,7	9,6	9,9
» —Svealand	360	90	10	9,5	14,1	14,9
» —nedre Norrland	570	90	10	12,0	17,5	18,6
Simrishamn—Skåne/Blekinge	90	100	—	3,4	5,3	5,5
Simrishamn/Karlskrona—övriga Götaland	320	100	—	9,2	13,9	14,7
Gävle—Göteborg	510	50	50	9,3	13,1	13,9
» —övriga västkusten	570	80	20	11,5	16,6	17,6
Norrköping—sydkusten	430	70	30	9,5	13,8	14,6
» —Skåne/Blekinge	390	80	20	9,5	14,0	14,8
» —övriga Götaland	240	80	20	6,6	9,9	10,4
Norrköping/Gävle—Svealand	210	90	10	6,7	9,6	9,9
» —nedre Norrland	300	90	10	8,5	12,7	13,5

fraktkostnader enligt den högre styckegodstariffen, motverkas av att i beräkningen inga snälltågsfrakter medtagits. Vid fraktberäkningarna har räknats med 25 % tara (emballage och is). Dessutom ingår i frakten ilgodstillägg (10 %) och vid vagnslastförsändelser avgift för sluten vagn (5 %).

Som framgår av tabell 29 är skillnaden mellan högsta och lägsta uttagna detaljhandelspriser avsevärd. För exempelvis makrill, som inom samtliga konsumtionsområden har antagits komma från Göteborg, redovisas de lägsta priserna i västkustområdet och de högsta på norra ostkusten. Differensen är under åren 1950 och 1952—53 i genomsnitt 60 öre/kg. Av tabell 30 framgår dock, att fraktkostnaderna från Göteborg till norra ostkusten var i genomsnitt ungefär 16 öre/kg. Det är tydligt, att prisdifferensen mellan Göteborg och norra ostkusten endast till en mindre del kan föras tillbaka på transportkostnaderna.

Av intresse är också att jämföra två närbelägna områden såsom övriga Götaland och Svealand. Mellan dessa kan iakttagas prisdifferenser för makrill på 3 öre/kg. Skillnaden i transportkostnader uppgår till ungefär 4 öre/kg. Även för sill och strömming är klyftan liten. Om man för sill jämför priserna i Göteborg och nedre Norrland erhålles en genomsnittlig prisdifferens på 29 öre/kg, vilket bör jämföras med kostnaden för järnvägstransport på 16 öre/kg. Mellan övriga Götaland och Svealand var prisdifferensen 6 öre/kg, vilken relativt väl överensstämmer med skillnaden i transportkostnader på 4 öre/kg. Strömmingen företer slutligen endast smärre prisolikheter mellan olika områden, vilka i stort sett tycks sammanhänga med olika transportkostnader.

Differenserna i detaljhandelspriserna mellan Göteborg och Stockholm var i genomsnitt för de tre åren 25 öre/kg för sill, 33 öre för torsk och 25 öre för makrill. Medelfrakten var 8—9 öre/kg. Vid en sådan jämförelse får man dock hålla i minnet, att Stockholm hämtar en betydande del av sin fisk från andra håll än Göteborg, varvid både högre och lägre inköpspriser och fraktkostnader kan förekomma, t. ex. snälltågsfrakter från Halland.

Härutöver bör framhållas de relativt höga priserna på södra ostkusten, vilka åtminstone till en del kan förklaras av de ganska besvärliga transportförhållandena.

Man kan fråga sig, vad de ibland stora skillnader mellan detaljhandelspriserna inom ilandföringsområdena och annorstädes beror på, i den mån de endast till en mindre del förklaras av direkta transportkostnader. I vissa fall beror de delvis på att fisken går genom en eller ibland två partihandlare innan den avsättes i detaljhandeln i områden på långt avstånd från ilandföringshamnarna. Man måste även ta hänsyn till att fisken vid långa transporter undergår en viss kvalitetsförsämring, som inverkar på svinnets storlek. För den fisk, som inköpes i Göteborg, gäller att andrahandsgrossisterna på avlägsna konsumtionsorter tvingas köpa tidigt på auktionen och därvid konkurrerar med detaljhandeln, varvid priserna kan bli något högre än senare på dagen. Dessa förklaringsgrunder är mestadels icke tillräckliga. Av allt att döma gör fiskhandlarna på avlägsna konsumtionsorter ett maginalpålägg, som icke alltid är kostnadsmässigt betingat utan får betraktas antingen som en extra riskpremie eller som en extra vinst beroende på bristande konkurrens, i många fall i form av lägesmonopol. Man torde dock få hålla i minnet de väsentligt olikartade marknadsförhållanden, som råder i underskottsområden i jämförelse med överskottsområden. Ett annat förhållande, som kunde tänkas spela en roll, är skillnader i företagsstorlek. Företagsräkningen år 1951 visar emellertid, att fiskbutikerna i norrlandsstäderna genomsnittligt har en större omsättning än butikerna i de flesta andra delar av landet. Enligt räkningen redovisades nämligen för de fem nordligaste länen en medelomsättning av över 120 000 kr, medan detta tal i landet i övrigt endast uppnåddes i fem län av tjugo och riksmedeltalet var 92 000 kr. Även för landsbygdens del var förhållandet detsamma, fastän ej lika utpräglat. Till viss del förklaras emellertid differenserna mellan Norrland och landet i övrigt av att konsumentpriserna ligger i genomsnitt högre i Norrland än i andra landsdelar.

Marginalens förändring åren 1950—1953

I *tabell 31* har för 1950, 1952 och 1953 den totala marginalen beräknats i procent av detaljhandelspriset. Som framgår av tabellen synes dessa procenttal ligga mellan 50 och 70. En viss mindre ökning kan genomgående iakttagas mellan 1950 och 1953. Av intresse är att undersöka, om denna ökning

Tabell 31. Den totala marginalen i procent av detaljhandelspriset åren 1950, 1952 och 1953

Område	Sill 1			Strömming			Torsk 1			Makrill 1			Kolja 2		
	1950	1952	1953	1950	1952	1953	1950	1952	1953	1950	1952	1953	1950	1952	1953
Kustområden															
Göteborg	53	55	56	52	58	60	64	66	66	48	55	59	—	49	58
Övriga västkusten	56	62	63	52	56	59	—	—	—	53	56	57	—	50	59
Sydkusten	63	55	56	—	—	—	71	73	74	59	64	64	—	57	64
Stockholm	58	63	64	50	54	55	69	68	71	57	63	62	—	60	68
Södra ostkusten	64	65	65	47	49	50	—	—	—	63	66	68	—	60	63
Norra ostkusten	63	65	63	47	53	55	—	—	—	64	70	68	—	59	66
Inlandet															
Skåne och Blekinge	64	57	58	51	48	51	73	77	79	59	67	67	—	54	63
Övriga Götaland	59	62	62	50	54	56	—	—	—	60	64	64	—	55	62
Svealand (utom Dalarna)	60	64	64	50	55	56	—	—	—	58	62	65	—	58	65
Nedre Norrland (med Dalarna)	62	65	64	52	55	57	—	—	—	63	67	68	—	62	67
Örebro/Falun	—	—	—	—	—	—	66	64	68	—	—	—	—	—	—
Ovägt medeltal	60	62	62	50	54	55	69	70	72	58	63	64	—	56	64

av den procentuella marginalen kan anses befogad med hänsyn till kostnadsutvecklingen inom branschen.

Dessförinnan skall emellertid en kort översikt lämnas av marginalökningen inom de olika konsumtionsområdena för fyra av de fem fiskslag, som ingår i undersökningen och som omfattar inemot tre fjärdedelar av färskfiskförsäljningen i landet. Som förut nämnts kan vid dessa beräkningar koljan icke medtagas på grund av den mellan 1950 och 1952 företagna förändringen i sorteringsbestämmelserna.

I *tabell 32* har sammanställts den procentuella ökningen i öresmarginalen mellan 1950 och 1953 inom dessa områden. Sammanvägning av de olika fiskslagen har skett med hjälp av följande vikter för de fem fiskslagen, nämligen för sill 25, strömming 20, torsk 30, makrill 15 och kolja 10[1]. Utgångspunkten för beräkningen av vägningstalen har varit ilandföringen i Sverige. Från denna har dragits de beräknade kvantiteter, som omhändertagits av fiskindustrin, samt nettoexporten av färsk fisk. Vägningstalen har avrundats till jämna femtal.

Som framgår av tabellen var marginalökningen mellan 1950 och 1953 ganska varierande för olika fiskslag och för olika konsumtionsområden. Det är dock icke möjligt att draga några detaljerade slutsatser av olikheterna mellan skilda konsumtionsområden, då de enskilda ökningstalen givetvis är omgivna av viss felmarginal. Däremot synes tablån ge en god samlad bild av hur den totala marginalen förändrats mellan de båda åren.

Kraftigast har den relativa ökningen av den totala öresmarginalen varit för makrill med 61 %. Motsvarande procenttal för strömming och torsk var

[1] Vid de beräkningar, där kolja medtagits.

Tabell 32. Procentuell ökning av den totala öresmarginalen mellan 1950 och 1953

	Sill	Strömming	Torsk	Makrill	Samtliga fiskslag
Kustområden					
Göteborg	39	71	39	89	54
Övriga västkusten	60	62	—	43	56
Sydkusten	11	—	47	60	37
Stockholm	56	50	47	57	52
Södra ostkusten	30	37	—	55	35
Norra ostkusten	24	70	—	52	46
Inlandet					
Skåne och Blekinge	13	22	77	76	47
Övriga Götaland	38	58	—	47	47
Svealand (utom Dalarna)	43	52	—	73	54
Nedre Norrland (med Dalarna)	32	48	—	53	43
Örebro/Falun	—	—	45	—	45
Ovägt medeltal	35	52	51	61	47

52 och 51, medan ökningen för sill begränsade sig till 35 %. Genomsnittsökningen för samliga fem fiskslag var enligt tabellen 47 %. I detta sammanhang bör framhållas, att marginalförändringarna kan ha varit annorlunda

Tabell 33. Beräknade och faktiska detaljhandelspriser år 1950[1]

	Sill	Strömming	Torsk	Makrill
(1) Förstahandspris	49	61	80[2]	60
(2) Prisregleringsavgifter	3	2	3	3
(3) Uppsamlingskostnad (för strömming)[3]	—	11	—	—
(4) Förstahandspris inkl. (2)—(3)	52	74	83	63
(5) Förstahandsgrossisternas marginal	19	—	22	16
(6) Partipris	71	74	105	79
(7) Järnvägsfrakt	6	6	6	7
(8) Andrahandsgrossisternas marginal	4	7[4]	5	4
(9) Detaljhandelns inköpspris[5]	81	87	116	90
(10) Detaljhandelns marginal	41	43	57	43
(11) Beräknat detaljhandelspris	122	130	173	133
(12) Faktiskt detaljhandelspris[6]	122	122	184	146
Avvikelser	± 0	— 8[7]	+11	+13

[1] Vid de beräkningar, som ligger till grund för tabellen, har för varje fiskslag uträknats ovägda medeltal mellan de olika konsumtionsområdena.

[2] Inklusive nackningskostnad (21 öre/kg).

[3] Kostnader inom fiskförsäljningsföreningarnas producentorganisation, närmast motsvarande förstahandsgrossisternas marginal inom annan fiskhandel.

[4] Den s. k. partihandelsrabatten, närmast motsvarande andrahandsgrossisternas marginal.

[5] Avser priset fritt köparen. Detaljhandelns inköpspris på strömming fritt säljaren (fiskförsäljningsföreningen) blir alltså 81 öre.

[6] Dessa priser överensstämmer icke med de av socialstyrelsen publicerade rikssiffrorna beroende på att vissa månader och orter ej medtagits i utredningens medeltal. Som jämförelse kan nämnas, att socialstyrelsens riksmedeltal 1950 var för sill 119 öre, för strömming 126 öre, för torsk 194 öre, och för makrill 163 öre.

[7] Som framgår av sid. 105 ingår i detaljhandelsmarginalen under den del av 1950, som denna var bunden, även vissa fraktkostnader. Detta gör att frakterna för strömming delvis är dubbelräknade i tabellen. Den angivna avvikelsen är därför avsevärt mindre än vad som framgår av tabellen.

för övriga fiskslag. Det får dock beaktas, att av den totala avsättningen av färsk fisk inom landet de i undersökningen medtagna fiskslagen som förut nämnts representerar inemot tre fjärdedelar.

Innan utredningen undersöker, huruvida den funna marginalökningen motsvaras av kostnadsstegringar mellan 1950 och 1953, företages en analys av den totala marginalen förstnämnda år. I *tabell 33* har för detta syfte skett en jämförelse mellan de konsumentpriser som erhålles om till förstahandspriserna lägges prisregleringsavgifter, de olika handelsledens marginaler samt kostnaderna för frakt mellan ilandförings- och konsumtionsområden. Vid de beräkningar, som ligger till grund för tabellen, har för varje fiskslag uträknats ovägda medeltal mellan de olika konsumtionsområdena. Vidare har vid beräkningarna av priser och marginaldelar inom de olika områdena tillämpats transportkostnader enligt tabell 30 samt följande handelsmarginaler i procent av varje handelsleds försäljningspriser.

Partimarginal hos förstahandsgrossister

Sill	27,0
Torsk	21,3
Makrill	20,2

Partimarginal hos andrahandsgrossister

Stockholm	13,4	samtliga fiskslag (exkl. strömming)
Ostkusten	12,0	
Inlandet	12,1	

Detaljhandelsmarginal

Sill	33,5	samtliga konsumtionsområden
Torsk	32,9	
Makrill	32,5	

Partimarginalen hos förstahandsgrossisterna har beräknats med utgångspunkt från de bruttovinster, som ur bokföringsmaterialet erhållits för göteborgsgrossisterna. Till dessa vinster har lagts 0,5 % svinn. Fördelningen av bruttomarginalen mellan de olika fiskslagen har skett med ledning av priskontrollnämndens undersökningar under januari—maj 1950[1]. Detaljhandelsmarginalerna har hämtats ur priskontrollnämndens undersökningar för hela 1950. Partihandelsmarginalen hos andrahandsgrossisterna härrör från kostnadsundersökningen och har antagits belasta den totala marginalen med halva sitt belopp. För strömming har räknats med uppsamlingskostnader av 11 öre/kg, närmast motsvarande förstahandsgrossisternas marginal men innefattande även bl. a. intransporter från ilandföringsplats till föreningslager. Som andrahandsgrossistens marginal för strömming har insatts den s. k. partihandelsrabatten, vilken under 1950 uppgick till i medeltal 7 öre/kg. Detaljhandelsmarginalen för strömming hade sedan flera år varit bunden till 30 öre/kg. Härtill kom för skilda områden ett olika stort

[1] Vid fördelningen har även kolja medräknats, trots att detta fiskslag icke medtagits i tablån

pristillägg, avsett att täcka kostnaderna för strömmingens transport från fångstorterna. När detaljhandelsmarginalen för strömming släpptes fri den 1 juli 1950 kan den beräknas i medeltal för riket ha utgjort 38 öre/kg. I detta belopp har alltså ingått en betydande del av fraktkostnaderna. Marginalen steg därefter hastigt, så att den i medeltal för år 1950 kan beräknas ha legat vid ungefär 43 öre/kg. Därvid bör beaktas att det vid denna tidpunkt torde ha förelegat ett visst uppdämt behov av marginalökning.

De ovan angivna procentuella marginalerna är uttryckta i varje handelsleds försäljningspriser. Om man i stället beräknar hur stor del av konsumentpriset, som de olika marginalerna utgör, erhålles följande.

	Förstahands-grossist	Andrahands-grossist	Detalj-handlare	Summa
Sill	16	9	33	58
Strömming	9[1]	6[1]	33	48
Torsk	12	9	33	54
Makrill	12	9	32	53

[1] Jfr texten ovan.

Vid läsning av denna tablå får man beakta den stora skillnad med avseende på varuhantering, som råder mellan parti- och detaljhandel, och som medför en större kostnadsbelastning av den senare.

Det framgår av tabell 33, att de faktiska och beräknade detaljhandelspriserna visar god överensstämmelse för sill och strömming, medan i fråga om övriga fiskslag föreligger en differens på bortåt 10 %.

Hur differenserna för torsk och makrill skall förklaras, kan icke med bestämdhet sägas. Anledningen *kan* vara, att de använda förstahandspriserna är för låga. Ett fel i förstahandspriserna på exempelvis fem öre — ett så pass stort fel är dock mindre troligt — för de två fiskslag det här är fråga om uppförstoras genom påbyggnaden av procentuella marginaler och motsvarar i detaljhandelspriset ett fel på ca 15 öre eller något mer än det belopp differenserna uppgår till. En annan och troligare felkälla är, att vid medeltalsberäkningen icke kunnat tagas hänsyn till omsättningens storlek inom olika områden. På grund härav har vid beräkningen av de faktiska detaljhandelspriserna områden med höga områdestillägg sannolikt felaktigt fått samma vikt som övriga områden. Beaktas detta förhållande, torde överensstämmelsen mellan faktiska och beräknade detaljhandelspriser även för torsk och makrill kunna betecknas som relativt god. I fråga om sill och strömming märkes, att avsättningen är mera jämnt fördelad över landet, varför bristen på kvantitativ vägning för dessa fiskslag spelar en mindre roll.

För belysning av kostnadsutvecklingen inom partihandeln från 1950 till 1953 har för ett mindre antal företag insamlats bokföringsuppgifter avseende

Tabell 34. Den totala marginalen år 1950 med framskrivning till år 1953

Kostnad etc.	1950					1953				
	Marginalandel hos			Total marginalandel		Marginalandel hos			Total marginalandel	
	Förstahandsgrossisten öre/kg	Andrahandsgrossisten öre/kg	Detaljhandeln öre/kg	öre/kg	% av detaljhandelspriset	Förstahandsgrossisten öre/kg	Andrahandsgrossisten öre/kg	Detaljhandeln öre/kg	öre/kg	% av detaljhandelspriset
Personallön	5,5	1,8	15,1	22,4	15,8	7,7	2,5	21,1	31,3	17,1
Hyra	0,4	0,4	3,8	4,6	3,2	0,5	0,5	4,4	5,4	2,9
Telefon	0,8	0,2	0,7	1,7	1,2	1,1	0,3	1,0	2,4	1,3
Kontorskostnader	0,3	0,1	0,3	0,7	0,5	0,4	0,1	0,4	0,9	0,5
Emballage	3,0	0,0	2,4	5,4	3,8	3,2	0,0	3,2	6,4	3,5
Transporter	0,8	0,6	1,6	3,0	2,1	0,9	0,7	1,8	3,4	1,9
Frysning och kylning	0,6	0,1	0,8	1,5	1,0	0,6	0,1	0,8	1,5	0,8
Försäkring	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,2	0,0	0,2	0,4	0,2
Övr. kostnader	1,0	0,3	3,9	5,2	3,7	1,3	0,4	4,9	6,6	3,6
Avskrivningar	0,5	0,1	1,9	2,5	1,8	0,6	0,1	2,2	2,9	1,6
Summa	13,0	3,6	30,6	47,2	33,2	16,5	4,7	40,0	61,2	33,4
Chefslön	0,9	0,4	9,4	10,7	7,5	1,3	0,6	13,2	15,1	8,2
Räntor	0,3	0,1	0,9	1,3	0,9	0,3	0,1	1,0	1,4	0,8
Nettovinst	2,3	0,7	1,8	4,8	3,5	2,9	0,9	2,3	6,1	3,3
Bruttovinst	16,5	4,8	42,7	64,0	45,1	21,0	6,3	56,4	83,8	45,7
Svinn	0,5	0,2	4,3	5,0	3,5	0,6	0,2	5,4	6,2	3,4
Bruttomarginal	17,0	5,0	47,0	69,0	48,6	21,6	6,5	61,8	90,0	49,1
Järnvägsfrakt				6,0	4,2				9,2	5,0
Regleringsavgift				3,0	2,1				4,1	2,2
Total marginal				78,0	54,9				103,3	56,3
Index				100,0					132,4	
Förstahandspris[1]				64,0	45,1				79,7	43,7
Beräknat detaljhandelspris				142,0	100,0				183,0	100,0

[1] Inklusive nackningskostnad för torsk.

åren 1951, 1952 och 1953. I detta material kan man följa förändringarna beträffande olika kostnadsposter i procent av omsättningen. Som underlag för en bedömning av den totala marginalens förändring under åren 1950, 1952 och 1953 har detta material begränsat värde, bl. a. på grund av att partihandelsmarginalen endast utgör en mindre del av den totala marginalen. Då dessutom i fråga om detaljhandeln motsvarande material icke insamlats har man i stället varit tvungen att företa en kostnadsframskrivning.

En sådan framskrivning av den totala marginalen från 1950 till 1953 redovisas i *tabell 34*. Utgångspunkten har varit den genomsnittliga marginalen för de fyra undersökta fiskslagen år 1950. Härvid har använts de

vägningstal, som angivits tidigare i detta kapitel. Fördelningen av kostnaderna har skett med ledning av bokföringsundersökningen. Därvid har som andrahandsgrossister räknats samtliga inlandsgrossister samt alla grossister i Stockholm med undantag av därvarande fiskförsäljningsförening. Chefslöner har beräknats som medeltal för de företag som särredovisat sådan lön. Nettovinsten utgör saldot sedan alla kostnadsposter frångragits bruttovinsten. Till denna har lagts svinn, varvid bruttomarginalen erhållits. Härtill har sedan lagts järnvägsfrakter enligt förut redovisade beräkningar och regleringsavgifter. På så sätt har erhållits den totala marginalen. I tabellen har även angivits det beräknade detaljpriset för det sammanvägda sortimentet. Vid den procentuella fördelningen av de totala kostnaderna år 1950 har man utgått från det beräknade detaljhandelspriset.

De olika kostnadsposterna har framskrivits med hjälp av som regel uppgifter ur socialstyrelsens konsumentprisindex. Detta index har använts för kostnader för löner, hyra, telefon, och telegram, biltransporter (däremot ej järnvägstransporter) samt elektricitet (för bedömning av förändringarna i kostnadsposten frysning och kylning). Emballagekostnaderna har förutsatts följa låd- och papperspriserna. Försäkringskostnadernas förändringar har beräknats med utgångspunkt från premier för brand- och stöldförsäkring samt med hänsynstagande till försäkringsobjektens beräknade värdestegring. Denna stegring har antagits följa levnadskostnadsindex. Lönerna utgör medeltal av lönerna för butiksanställda (såväl manliga som kvinnliga) och lagerarbetare. Förändringarna för dessa poster framgår av följande tablå (1950 = 100).

Kostnadspost	1950	1953
Löner	100	140
Hyra	100	116
Telefon och telegram	100	138
Lådor	100	105
Papper	100	133
Biltransporter	100	110
Elektricitet	100	106
Försäkringskostnader	100	158

För kontorskostnader och övriga icke specificerade kostnader samt svinn har antagits en ökning med 25 %. Avskrivningar har ökats med 15 %, räntor med 10 % och nettovinsten med samma procent som levnadskostnadsindex (26 %).

De i tabell 34 angivna beräknade detaljhandelspriserna för åren 1950 och 1953 har i följande tablå sammanställts med förstahandsgrossisternas inköpspris samt de faktiska detaljhandelspriserna.

	1950 öre/kg	1953 öre/kg	Procentuell ökning 1950—1953
Förstahandspris	64	80	+ 25
Total marginal			
a) faktisk enligt prisundersökningen[1]	83	125	+ 50
b) beräknad enligt kostnadsundersökningen	78	103	+ 32
Detaljhandelspris	—	—	—
a) faktiskt enligt prisundersökningen	147	205	+ 39
b) beräknat enligt kostnadsundersökningen	142	183	+ 29

[1] I denna tablå har den faktiska totala marginalen enligt prisundersökningen beräknats exklusive nackningskostnaden för torsk. Av denna anledning överensstämmer den procentuella ökningen (50 %) icke helt med den ökning som erhållits i tabell 32 (47 %). I den senare tabellen ingår nackningskostnaden i den totala marginalen.

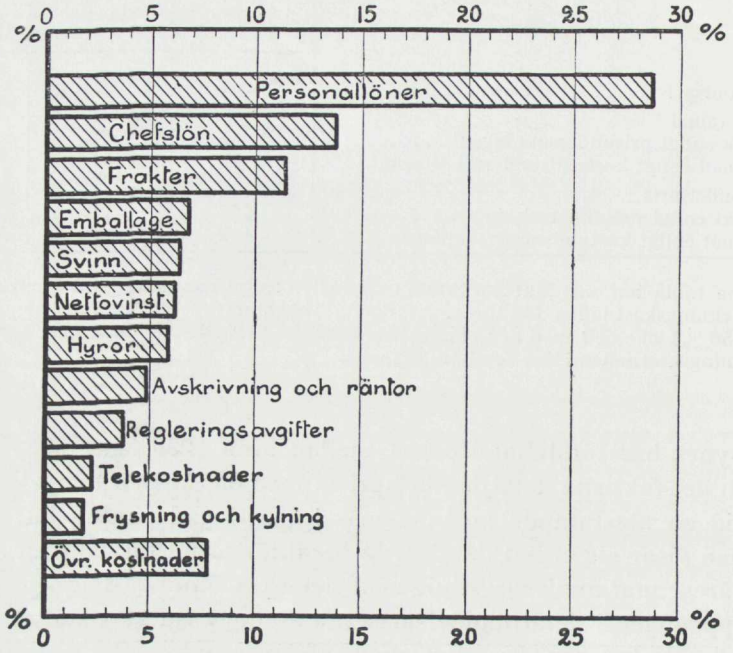
Som synes har förstahandspriset mellan åren 1950 och 1953 stigit med 25 % och det faktiska detaljhandelspriset med 39 %. Den totala marginalen skulle vid en uteslutande kostnadsmässigt betingad ökning ha stigit med 32 %, men visar sig enligt de utförda beräkningarna faktiskt ha stigit med 50 %. Därest marginalerna stigit med det nyss nämnda lägre procenttalet, skulle uppgången i detaljhandelspriserna stannat vid 29 i stället för 39 %. Utföres beräkningarna i stället med utgångspunkt från kvantitets- och värdeuppgifter i jordbruksnämndens konsumtionsberäkningar erhålles en ökning med 36 %.

Även med den osäkerhet, som kan vidlåda primärmaterialet och under hänsynstagande till de generaliseringar som måst göras bl. a. vid kostnadsframskrivningen, finner utredningen ökningen av marginalerna sådana de redovisas i tabell 29 icke vara motiverade av kostnadsutvecklingen mellan 1950 och 1953. Utredningen har härvid tagit hänsyn till att det kan anses företagsekonomiskt motiverat med förhållandevis större marginalutrymme vid god varutillgång och då rådande avsättningsrisker än i ett bristläge. Vidare bör under vanliga förhållanden ges utrymme för normal kapitalbildning, möjliggörande bl. a. investeringar i rationaliseringssyfte.

Den totala marginalens fördelning

Ur tabell 34 har i *tabell 35* gjorts en fördelning av den totala marginalen 1950 på olika kostnadsposter samt nettovinst (se även *diagram 2*). Som synes utgör lönerna till anställda den utan jämförelse största kostnadsposten. Lägges härtill chefslöner, finner man att de totala lönekostnaderna utgör drygt 40 % av den totala marginalen. Frakterna tar drygt 11 % och emballaget inemot 7 % av marginalen. Kontorskostnaderna är mycket små. Sålunda upptar hyrorna ungefär 6 % och telekostnaderna endast 2 %.

Diagram 2. Fördelning av den beräknade totala marginalen år 1950

Tabell 35. Fördelning av den beräknade totala marginalen år 1950

	Öre/kg	I % av totala marginalen
Regleringsavgifter	3.0	3,8
Järnvägsfrakt	6,0	7,7
Biltransporter m. m.	3,0	3,8
Chefslön	10,7	13,7
Personallöner	22,4	28,7
Hyror	4,6	5,9
Telefon och telegram	1,7	2,2
Övr. kontorskostnader	0,7	0,9
Emballage	5,4	6,9
Frysning och kylning	1,5	1,9
Försäkring	0,2	0,3
Övriga kostnader	5,2	6,7
Avskrivning	2,5	3,2
Räntor	1,3	1,7
Nettovinst	4,8	6,2
Svinn	5,0	6,4
Total marginal	78,0	100,0

Anm. Vid beräkning av de genomsnittliga marginaldelarna har medtagits sill, strömming, torsk och makrill.

KAPITEL 8

Prisspridningen m. m. inom detaljhandeln

Inledning

Inom fiskdetaljhandeln förekommer en betydande prisspridning. Denna hänför sig dels till *prissvängningar* i tiden och dels till *prisolikheter* i rummet. Prissvängningarna (eller prisvariationerna) kan vara *säsongmässiga* eller *kortsiktiga,* prisolikheterna (eller prisdifferenserna) *regionala* eller *lokala.* De senare avser här olikheter inom en och samma ort, de förra olikheter mellan olika städer eller områden. Båda nämnda typer av prissvängningar sammanhänger med tillgången på fisk, innebärande att vid god tillgång priset pressas ned, medan det vid sämre tillgång stiger. De regionala prisolikheterna, t. ex. mellan skilda konsumtionsområden, beror främst på avståndet från landningshamnen. Dessutom förekommer ofta att olika företag på en och samma ort av skilda anledningar tillämpar olika detaljhandelspriser. Tillsammantagna resulterar nu nämnda företeelser i en stark prisspridning inom fiskhandeln.

Med hänsyn till utredningsuppdraget är det av vikt att undersöka, i vad mån de olika formerna för förstahandsavsättning har skiljaktig effekt i fråga om prisspridningen. Det har gjorts gällande, att auktionssystemet skulle i särskilt hög grad medföra starka prissvängningar inom detaljhandeln. På grund av dessa svängningar skulle vid sjunkande förstahandspriser uppstå en prisefterslåpning inom detaljhandeln. Vidare har sagts att starka prisvariationer inverkar menligt på avsättningen. Konsumenterna har i fråga om fisk, i motsats till vad som gäller exempelvis beträffande flertalet andra livsmedel, föga kännedom i förväg om de priser, som kommer att gälla under de närmaste dagarna, vilket försvårar planläggningen av veckans inköp. Höga priser en eller annan dag kan för flera dagar framåt ha en avskräckande inverkan i fråga om fiskinköpen.

Detta kapitel avser att kartlägga prisspridningen i dess förut angivna former inom detaljhandeln. Frågan om möjligheterna att minska prisspridningen inom detaljhandeln upptages till behandling i kapitel 10. Till grund för behandlingen av prisspridningsproblemet ligger uppgifter ur socialstyrelsens detaljprisstatistik för åren 1952 och 1953 från städer med mer än 25 000 invånare.[1] I *tabell 36* redovisas för de fem fiskslag utredningen undersökt dels medelpriser i de 21 städer det här gäller, dels högsta och lägsta

[1] Beträffande detta prismaterial hänvisas i övrigt till bilaga 3.

Tabell 36. Medelpriser och prisspridning för vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953, öre/kg

		Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2	
		1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953
Stockholm	M	165	168	168	170	311	325	215	236	292	310
	V	140—240	140—250	150—180	140—200	225—450	220—500	140—310	140—400	200—400	200—450
Göteborg	M	136	147	185	185	290	272	205	205	247	223
	V	100—150	100—250	160—200	160—200	200—450	200—350	125—313	120—280	175—380	150—320
Malmö	M	174	172	—	—	196	203	223	243	250	271
	V	160—180	170—180	—	—	180—200	200—230	200—310	200—280	250—250	220—300
Borås	M	162	164	171	166	248	259	193	225	246	232
	V	150—170	150—180	160—190	150—180	177—350	216—300	160—280	170—280	173—350	152—300
Eskilstuna	M	175	171	174	164	291	317	238	264	307	329
	V	150—210	110—250	160—190	100—190	250—380	220—400	180—300	180—320	240—380	275—400
Gävle	M	164	●	160	166	266	310	224	266	311	299
	V	150—200	●	150—170	150—180	225—350	250—350	190—300	200—350	250—350	250—350
Halmstad	M	183	195	182	184	198	●	198	237	273	274
	V	160—220	180—250	180—200	180—200	140—317	●	140—230	180—300	220—320	250—320
Hälsingborg	M	159	160	—	—	202	213	207	215	●	●
	V	130—180	150—200	—	—	180—240	200—250	160—300	160—280	●	●
Jönköping	M	175	170	172	170	331	341	226	245	267	261
	V	150—200	150—250	170—200	170—170	250—400	300—350	200—300	200—300	200—300	200—300
Kalmar	M	153	●	145	145	207	276	217	243	246	253
	V	140—160	●	120—150	140—150	160—300	150—300	180—300	200—300	200—280	175—350
Karlskrona	M	127	127	—	—	147	—	223	251	●	●
	V	120—150	120—140	—	—	125—160	—	160—280	200—300	●	●
Karlstad	M	167	164	178	178	252	270	●	232	●	●
	V	150—180	150—175	170—190	160—200	220—300	250—350	●	170—300	●	●
Landskrona	M	158	159	—	—	191	190	193	218	—	●
	V	150—170	140—170	—	—	175—225	175—200	170—250	160—300	—	●
Linköping	M	170	170	167	163	279	300	224	247	290	306
	V	150—200	150—200	160—180	150—180	250—350	300—300	175—300	180—300	250—400	250—350
Lund	M	157	161	—	—	229	247	204	227	222	229
	V	150—170	150—170	—	—	200—250	200—250	175—250	200—300	200—300	200—300
Norrköping	M	165	170	155	155	297	294	226	232	●	247
	V	140—180	150—200	140—170	140—170	250—350	225—350	180—350	130—300	●	150—325
Sundsvall	M	●	●	156	162	●	277	●	280	●	280
	V	●	●	150—160	150—170	●	200—325	●	200—350	●	250—350
Södertälje	M	177	173	171	168	301	304	234	248	308	290
	V	150—220	135—190	150—190	150—190	200—400	220—450	150—350	150—370	210—380	200—400
Uppsala	M	173	174	180	180	262	289	211	270	261	301
	V	150—200	160—220	170—190	160—190	200—320	250—350	150—280	160—350	179—350	214—380
Västerås	M	167	162	175	169	265	267	194	242	282	277
	V	150—180	150—200	160—185	150—185	220—300	200—300	148—300	140—320	200—320	150—350
Örebro	M	173	179	174	166	268	285	219	258	299	282
	V	140—220	140—250	160—190	150—200	200—350	210—350	160—350	180—350	240—380	220—380

Anm. M = årsmedelpris, V = variation mellan högsta och lägsta pris under året. ● markerar att prisnoteringen avsett annan kvalitet än den i

Tabell 37. Högsta och lägsta priser på vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953, öre/kg

		Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt	Nov.	Dec	Hela året
Sill 1	1952	100—220	100—200	100—180	100—180	120—180	120—200	125—240	120—225	125—200	120—210	120—225	125—200	100—240
	1953	125—200	110—250	120—180	100—200	125—200	125—220	125—250	125—200	125—200	125—200	125—250	125—200	100—250
Strömming	1952	150—200	150—180	140—180	150—180	120—180	130—200	150—200	150—200	150—200	150—200	150—190	150—190	120—200
	1953	150—190	150—200	140—190	140—190	(100)-180	140—180	140—200	150—200	140—190	140—200	150—200	150—200	140—200
Torsk 1	1952	125—450	154—350	128—400	141—450	140—350	141—350	160—400	160—350	150—350	175—420	170—450	175—400	125—450
	1953	175—450	175—400	150—350	175—500	175—375	175—375	175—450	175—350	175—400	175—450	175—450	175—400	150—500
Makrill 1	1952	140—250	140—250	200—250	250—350	150—300	125—250	140—300	195—280	140—300	195—300	200—350	180—300	140—350
	1953	200—300	175—350	200—400	175—390	140—370	120—250	125—300	140—300	175—300	180—300	225—380	180—300	120—400
Kolja 2	1952	229—400	229—400	225—380	173—380	175—300	190—300	200—400	200—300	200—350	200—375	220—400	200—400	173—400
	1953	190—400	200—450	200—350	200—380	175—360	200—450	194—450	150—350	152—350	150—380	173—400	160—375	150—450

av socialstyrelsens ombud noterade priser under 1952 och 1953. Medelpriserna är beräknade som ovägda medeltal mellan månadsnoteringarna.[1] Differensen mellan högsta och lägsta priser uttagna i någon av de 21 städerna varje enskild månad redovisas i *tabell 37*.

Prissvängningar och prisolikheter

Såsom redan påvisats i kapitel 7 förekommer icke oväsentliga prisolikheter mellan skilda avsättningsområden. Såvitt kunde bedömas motsvarades dessa differenser icke helt av skillnader i fraktkostnader utan var något större, en omständighet som bl. a. torde få tillskrivas det ökade svinnet vid långväga transporter.

Som utgångspunkt för den fortsatta behandlingen av prisspridningsfrågan torde få tagas olikheterna i detaljhandelspriserna på varje ort för sig. I *tabell 38* har för åren 1952 och 1953 sammanställts skillnaden mellan högsta och lägsta detaljhandelspris, som under respektive år uttagits i de 21 städerna för de fem fiskslag utredningen undersökt. Dessutom har skillnaden angivits i procent av medelpriset. Som framgår av tabellen är prisspridningen synnerligen växlande för olika fiskslag och för skilda orter. Iögonfallande är att prisspridningen för strömming är relativt blygsam. Detta gäller som synes oberoende av var den säljes. I fråga om torsk är prisspridningen avsevärt mindre för den som landats på sydkusten och som också försålts i de sydsvenska städerna än för den torsk som ilandförts och sålts på västkusten. Som exempel kan tagas den torsk, som försålts i Malmö. Denna uppvisar en prisspridning de båda åren på 20 respektive 30 öre/kg. Motsvarande tal för torsken i Göteborg är 250 och 150 öre. Liknande förhållande redovisas för sillen. Det är även av intresse att notera, att för i Göteborg landad fisk (d. v. s. här sill, torsk, kolja och makrill) prisspridningen i denna stad är betydligt större än i övriga städer. Detta förhållande torde få tolkas så, att de varierande auktionspriserna i Göteborg påverkar prissättningen hos detaljisterna i denna stad — i allmänhet direktköpare på fiskauktionen — betydligt mer än hos detaljhandlarna på andra håll. De senare har icke direkt kontakt med förstahandsmarknaden, utan köper av grossister, varvid priset redan utsatts för en viss utjämning ,som kan gå längre vid detaljförsäljningen. Allmänt kan sägas, att det synes som om detaljhandeln ute i landet i det stora hela följde de långsiktigare prissvängningarna i förstahandsledet. Som närmare belyses i slutet av detta kapitel förekommer dock en viss eftersläpning i fiskdetaljhandelns anpassning till förstahandspriserna.

Med hänsyn till att förhållandena med avseende på de säsongmässiga prissvängningarna är så väsentligt olika för den fisk, som försålts på auktion i Göteborg, jämfört med den som sålts på syd- och ostkusten, är det nöd-

[1] När i detta kapitel talas om priser en viss månad avses det genomsnittspris som gällt under socialstyrelsens prisnoteringsvecka, d. v. s. den vecka i vilken den 15:e infaller.

Tabell 38. Skillnad mellan högsta och lägsta priser på vissa fiskslag uttagna i de 21 största städerna åren 1952 och 1953

Stad	Absolut differens, öre/kg										Differensen i procent av årsmedelpriset									
	Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2		Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2	
	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953
Stockholm	100	110	30	60	225	280	170	260	200	250	61	65	18	35	72	86	79	110	68	81
Göteborg	50	150	40	40	250	150	188	160	205	170	37	102	22	22	86	55	92	78	83	76
Malmö	20	10	—	—	20	30	110	80	0	80	11	6	—	—	10	15	49	33	0	30
Borås	20	30	30	30	173	84	120	110	177	148	12	18	18	18	70	32	62	49	72	64
Eskilstuna	60	140	30	90	130	180	120	140	140	125	34	82	17	55	45	57	50	53	46	38
Gävle	50	●	20	30	125	100	110	150	100	100	30	●	13	18	47	32	49	56	32	33
Halmstad	60	70	20	20	177	●	90	120	100	70	33	36	11	11	89	●	45	51	37	26
Hälsingborg	50	50	—	—	60	50	140	120	●	●	31	31	—	—	30	23	68	56	●	●
Jönköping	50	100	30	0	150	50	100	100	100	100	29	59	17	0	45	15	44	41	37	38
Kalmar	20	●	30	10	140	150	120	100	80	175	13	●	21	7	68	54	55	41	33	69
Karlskrona	30	20	—	—	35	—	120	100	●	●	24	16	—	—	24	—	54	40	●	●
Karlstad	30	25	20	40	80	100	●	130	●	●	18	15	11	22	32	37	●	56	●	●
Landskrona	20	30	—	—	50	25	80	140	—	●	13	19	—	—	26	13	41	64	—	●
Linköping	50	50	20	30	100	0	125	120	150	100	29	29	12	18	36	0	56	49	52	33
Lund	20	20	—	—	50	50	75	100	100	100	13	12	—	—	22	20	37	44	45	44
Norrköping	40	50	30	30	100	125	170	170	●	175	24	29	19	19	34	43	75	73	●	71
Sundsvall	●	●	10	20	●	125	●	150	●	100	●	●	6	12	●	45	●	54	●	36
Södertälje	70	55	40	40	200	230	200	220	170	200	40	32	23	24	66	76	85	89	55	69
Uppsala	50	60	20	30	120	100	130	190	171	166	29	34	11	17	46	35	62	70	66	55
Västerås	30	50	25	35	80	100	152	180	120	200	18	31	14	21	30	37	78	74	43	72
Örebro	80	110	30	50	150	140	190	170	140	160	46	61	17	30	56	49	87	66	47	57

Anm. ● markerar att prisnoteringen avsett annan kvalitet än den i tabellhuvudet angivna eller att alltför få månadsnoteringar funnits tillgängliga.

vändigt att eliminera verkningarna av dessa svängningar för att få en bild av prisspridningen i övrigt. Därför har i *tabell 39* för samma fiskslag och städer som i tabell 38 årsmedeltalen för den månatliga prisspridningen sammanställts för åren 1952 och 1953. Dessutom har angivits den genomsnittliga prisspridningen i procent av medelpriset.

Det framgår av tabell 39 hur prisspridningen, om säsongvariationerna utrensas, nedbringas högst avsevärt för den auktionsförsålda fisken. Samma är förhållandet för strömmingen och sydkusttorsken och -sillen om än icke i lika hög grad. Även med säsongvariationerna bortrensade kvarstår, att prisspridningen är minst för strömmingen och för sill och torsk, som försålts inom detaljhandeln i sydkuststäderna.

För att ge en sammanfattande bild av behandlade förhållanden har i nedanstående tablå de 21 städerna grupperats efter belägenhet utefter kusten och i inlandet. Ovägda medeltal har beräknats mellan prisvariationerna i procent av medelpriserna för 1952 och 1953 tillsammantagna.

	Skillnad mellan högsta och lägsta pris					Genomsnittlig månatlig differens				
	Sill 1	Ströming	Torsk 1	Makrill 1	Kolja 2	Sill 1	Ströming	Torsk 1	Makrill 1	Kolja 2
Västkusten	52	17	77	66	56	12	5	13	13	14
Sydkusten	19	—	20	51	•	5	—	8	7	•
Stockholm	63	27	79	95	75	31	7	43	46	44
Ostkusten	24	14	46	58	46	3	1	14	8	9
Inlandet	32	19	40	61	52	7	2	11	10	11
Tillhopa	32	18	43	60	50	8	2	13	11	13

Det problem, som det främst gäller att klarlägga, är i vilken utsträckning prisspridningen i tabell 39 sammanhänger med de skilda formerna för förstahandsavsättning och i vad mån andra förklaringsgrunder finnes. Härvid bör till en början beaktas vissa förhållanden, som är beroende på konstruktionen av tabell 39. Socialstyrelsens prisuppgifter inhämtades under de två åren (1952 och 1953) av prisombuden någon gång under den vecka, i vilken den 15:e inföll. Det stod alltså ombudet fritt att själv välja dagar. Det kan tänkas, att i en stad med sex uppgiftslämnande butiker, ombudet inhämtade uppgifter sex olika dagar. I en annan stad kan ombudet däremot ha besökt alla sex affärerna samma dag. Detta förhållande gör givetvis, att sammanställningen av prisspridningstalen i tabell 39 är behäftad med vissa svagheter, som gör det praktiskt taget omöjligt att draga några säkra slutsatser om vad som utgör lokala prisolikheter eller beror på svängningar i förstahandspriser. Även antalet butiker spelar en viss roll vid en bestämning av prisspridningen såsom den skett i tabellen. Ju fler prisuppgifter, som lägges till grund, desto större chans är det att extremvärden kommer med och gör spridningen stor. Den starka prisspridningen i Stockholm

Tabell 39. Genomsnittlig månatlig skillnad mellan högsta och lägsta priser på vissa fiskslag i de 21 största städerna åren 1952 och 1953

Stad	Absolut genomsnittlig differens, öre/kg										Genomsnittlig differens i procent av årsmedelspriset									
	Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2		Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2	
	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953
Stockholm	52	50	10	12	129	144	91	119	122	140	32	30	6	7	41	44	42	50	42	45
Göteborg	28	28	13	16	40	48	29	46	49	55	21	19	7	9	14	18	14	22	20	25
Malmö	1	0	—	—	0	0	0	2	0	3	1	0	—	—	0	0	0	1	0	1
Borås	13	10	12	3	36	18	15	19	36	10	8	6	7	2	15	7	8	8	15	4
Eskilstuna	22	26	10	12	56	33	31	32	36	35	13	15	6	7	19	10	13	12	12	11
Gävle	6	●	2	1	17	33	10	19	17	23	4	●	1	1	6	11	4	7	5	8
Halmstad	8	9	0	5	12	●	13	23	24	8	4	5	0	3	6	●	7	10	9	3
Hälsingborg	9	14	—	—	12	26	18	21	●	●	6	9	—	—	6	12	9	10	●	●
Jönköping	4	0	3	0	4	9	6	0	25	9	2	0	2	0	1	3	3	0	9	3
Kalmar	5	●	2	2	31	53	20	15	12	●	3	●	1	1	15	19	9	6	5	●
Karlskrona	8	5	—	—	9	—	30	0	●	●	6	4	—	—	6	—	13	0	●	●
Karlstad	1	0	0	0	0	0	●	0	●	●	1	0	0	0	0	0	●	0	●	●
Landskrona	11	7	—	—	30	25	24	26	—	●	7	4	—	—	16	13	12	12	—	●
Linköping	11	17	0	1	25	0	30	25	25	13	6	10	0	1	9	0	13	10	9	4
Lund	3	3	—	—	13	8	3	6	4	13	2	2	—	—	6	3	1	3	2	6
Norrköping	5	5	1	0	52	33	23	17	●	32	3	3	1	0	18	11	10	7	●	13
Sundsvall	●	●	●	1	●	42	●	34	●	34	●	●	●	1	●	15	●	12	●	12
Södertälje	24	28	7	4	83	105	43	65	55	73	14	16	4	2	28	35	18	26	18	25
Uppsala	12	8	0	0	42	42	31	43	31	36	7	5	0	0	16	15	15	16	12	12
Västerås	11	11	3	3	20	17	13	23	31	40	7	7	2	2	8	6	7	10	11	14
Örebro	15	15	2	3	48	53	18	58	44	59	9	8	1	2	18	19	8	22	15	21

Anm. ● markerar att prisnoteringen avsett annan kvalitet än den i tabellhuvudet angivna eller att alltför få månadsnoteringar funnits tillgängliga.

torde få ses mot denna bakgrund. Värdena för övriga städer grundas på sinsemellan ungefär lika många butiker — i allmänhet 5 à 6 stycken. Även om man inskränker analysen till dessa senare städer finner man att prisspridningen genomgående är större för den auktionsförsålda fisken än för annan fisk.

För att ytterligare belysa den kortsiktiga prissvängningen för den auktionsförsålda fisken har i *tabell 40* för sill, torsk och kolja sammanställts

Tabell 40. Förstahandsprisvariationerna i Göteborgs fiskhamn under prisnoteringsveckorna år 1952 för sill, torsk och kolja, öre/kg

	Sill 1				Torsk 1				Kolja 2			
	Lägsta pris	Högsta pris	Variation öre/kg	Variation % av medelpriset	Lägsta pris	Högsta pris	Variation öre/kg	Variation % av medelpriset	Lägsta pris	Högsta pris	Variation öre/kg	Variation % av medelpriset
Januari	50	136	86	148	134	217	83	52	—	—	—	—
Februari	47	103	56	98	75	145	70	75	—	—	—	—
Mars	50	102	52	85	69	102	33	38	—	—	—	—
April	—	—	—	—	86	194	108	89	—	—	—	—
Maj	—	—	—	—	77	90	13	16	92	133	41	37
Juni	—	—	—	—	62	92	30	42	74	160	86	83
Juli	—	—	—	—	98	158	60	52	172	177	5	3
Augusti	55	63	8	14	63	76	13	19	71	122	51	63
September	59	94	35	53	66	148	82	85	75	122	47	48
Oktober	58	74	16	25	99	156	57	44	97	179	82	64
November	59	121	62	91	111	131	20	17	117	152	35	27
December	50	53	3	6	86	119	33	34	77	166	89	68

högsta och lägsta dagsmedelpriser för den fisk som sålts på Göteborgsauktionen under socialstyrelsens prisnoteringsveckor 1952. Som synes är prissvängningarna avsevärda och mycket större än de som förekommer vid försäljningen av sydkustens torsk och sill, för vilka priserna endast obetydligt svänger ovanför det fastställda minimipriset. Det synes kunna fastslås, att variationerna i förstahandsledet delvis slår igenom i detaljpriserna. En icke obetydlig prisutjämning äger rum inom handeln. Denna blir så mycket mer påtaglig om man betänker att de säsongrensade detaljhandelspriserna genomsnittligt synes visa mindre spridning än priserna i förstahandsledet och att i detaljhandelspriserna även ingår spridning beroende på lokala prisolikheter.

Att det förekommer lokala prisolikheter framgår av den prisundersökning ,som priskontrollnämnden utförde den 11 och 12 maj 1954.

I *tabell 41* har sammanställts differenserna mellan olika butiker en och samma dag med avseende på såväl meddelat som faktiskt tillämpat dagspris. Det framgår, att icke obetydliga prisolikheter finnes. För torsk exempelvis ligger differensen i städer, där provköp i mer än en butik skett,

Tabell 41. Meddelade dagspriser och uttagna priser enligt priskontrollnämndens undersökning den 11 och 12 maj 1954, öre/kg

Ort	Datum för provköp	Torsk					Makrill					Rödtunga				
		Antal provköp	Prisspridning i dagspriser: Lägsta o. högsta pris	Diff.	Prisspridning i uttagna priser: Lägsta o. högsta pris	Diff.	Antal provköp	Prisspridning i dagspriser: Lägsta o. högsta pris	Diff.	Prisspridning i uttagna priser: Lägsta o. högsta pris	Diff.	Antal provköp	Prisspridning i dagspriser: Lägsta o. högsta pris	Diff.	Prisspridning i uttagna priser: Lägsta o. högsta pris	Diff.
Stockholm	11/5	19	250—400	150	267—426	159	25	250—350	100	228—372	144	19	350—550	200	384—584	200
	12/5	12	230—450	220	231—453	222	6	290—350	60	282—350	68	11	290—550	260	289—604	315
Lidingö	11/5	1	400	—	412	—	—	—	—	—	—	1	500	—	518	—
	12/5	2	400	0	395—400	5	—	—	—	—	—	1	500	—	503	—
Södertälje	12/5	2	250	0	255—325	70	2	250	0	253—256	3	2	300	0	309—315	6
Sundbyberg	12/5	5	330—350	20	333—388	55	5	260—280	20	260—398	138	3	320—425	105	341—534	193
Göteborg-Mölndal	12/5	10	190—300	110	191—312	121	19	150—225	75	145—219	74	9	290—375	85	292—391	99
Malmö	11/5	4	180—220	40	177—260	83	8	260—270	10	241—373	132	1	325	—	336	—
Halmstad	12/5	—	—	—	—	—	4	300	0	342—353	11	3	350	0	340—355	15
Jönköping	11/5	1	300	—	306	—	6	300	0	309—354	45	4	350	0	355—455	100
Linköping	12/5	5	200—250	50	198—256	58	6	300	0	250—300	50	5	400	0	393—407	14
Karlstad	11/5	4	270—380	110	265—290	25	6	180—300	120	182—294	112	2	350	0	341	0
Örebro	12/5	4	280—320	40	270—344	74	6	260—300	40	260—292	32	4	280—420	140	291—394	103
Gävle	12/5	5	170—280	110	244—285	41	3	200—300	100	252—333	81	1	350	—	329	0
Västerås	11/5	1	200	—	167	—	3	200—300	100	192—305	113	—	—	—	—	—

mellan 20 och 220 öre för meddelat dagspris. Beträffande makrill gäller att i tre av de elva städer, där mer än en butik besökts, full överensstämmelse rådde. I de övriga städerna varierade differensen mellan 10 och 120 öre. Beträffande rödtunga rådde överensstämmelse i tre städer av åtta, medan i fem differensen låg mellan 85 och 260 öre. Det bör dock härvidlag framhållas, att priskontrollnämndens utredningsmän funnit att avsevärda kvalitetsskillnader förelåg beträffande rödtungan, vilket icke var fallet för övriga fiskslag. För återstående tre fiskslag som provköpen avsåg, hade flerstädes besök gjorts i endast en butik, varför någon slutsats icke kan dragas beträffande prisspridningen.

Den fråga det här framför allt gällt att belysa är som redan framhållits i vilken utsträckning det finnes något samband mellan de olika formerna för förstahandsavsättning och prisspridningen i detaljhandeln. Av anfört material att döma finnes ett sådant samband, även om det icke varit möjligt att göra en talmässig bestämning av förhållandet mellan de olika faktorer, som medför denna spridning.

Utredningen anser det klarlagt, att den inom detaljhandeln förekommande prisspridningen är särskilt stor för den auktionsförsålda västkustfisken. Detta gäller främst med avseende på de säsongmässiga variationerna men är i viss utsträckning betecknande även för de kortfristiga variationerna. Emellertid visar utredningsmaterialet att det förekommer en prisspridning, som icke kan föras tillbaka på auktionssystemet och som alltså är oberoende av formerna för förstahandsavsättningen.

Priser inom privat och konsumentkooperativ fiskhandel

Utredningsmaterialet ger även möjligheter att belysa prisolikheter mellan den privata och den kooperativa fiskhandeln. I *tabell 42* har för några

Tabell 42. Jämförelse mellan fiskpriserna i enskilda och konsumentkooperativa butiker åren 1952 och 1953

Prisavvikelse i enskilda butiker i förhållande till kooperativa, öre/kg	Sill 1		Strömming		Torsk 1		Makrill 1		Kolja 2	
	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953	1952	1953
./. 16—20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
./. 11—15	—	—	—	—	—	1	1	—	1	1
./. 6—10	2	—	—	—	1	—	1	—	1	2
./. 1—5	2	2	2	—	4	2	4	—	2	3
0	2	4	6	5	2	3	2	3	3	1
1—5	7	3	5	10	—	3	2	5	2	5
6—10	1	4	3	—	2	1	2	2	1	1
11—15	3	4	—	—	2	1	4	1	3	—
16—20	—	1	—	—	1	2	1	2	2	—
21—30	1	—	—	1	2	1	—	4	1	2
31—40	—	—	—	—	2	2	1	1	—	1
41—50	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1
51—100	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—

fiskslag differenserna i årsmedeltalen mellan privat och kooperativ handel i de av de 21 städerna, som haft båda typerna av handel, grupperats efter sin storlek. I dessa årsmedeltal har endast medtagits de månader, för vilka priser noterats inom såväl enskild som kooperativ handel. Varje differens har beräknats med utgångspunkt från årsmedeltalet för den kooperativa handeln. I nedanstående tablå har för att förenkla bedömningen redovisats hur många årsmedeltal för den privata handeln, som ligger över motsvarande tal för den kooperativa handeln, hur många som är lika och hur många ligger under.

	Antal butiker		% av samtliga	
	1952	1953	1952	1953
Över	51	60	59	69
Lika	15	16	17	18
Under	21	11	24	13
Samtliga	87	87	100	100

Av tablån framgår, att för de båda åren endast i knappt 1/5 av fallen full överensstämmelse rådde. Däremot låg årsmedeltalen i den privata handeln över dem i den konsumentkooperativa i 59 respektive 69 % av fallen. Av tabell 42 framgår vidare, att det icke endast rör sig om ett avsevärt större antal årsmedeltal, som ligger högre i den privata än i den kooperativa handeln, utan att plusdifferenserna uppgår till betydligt högre numeriska värden än vad som gäller beträffande minusdifferenserna. Endast en minusdifferens överstiger 15 öre, medan plusdifferensen i ett fall överstiger en krona och i 35 fall överstiger 15 öre. Även när det gäller dessa prisdifferenser finnes olikheter mellan fiskslagen. Prisdifferenserna för strömming är som synes relativt obetydliga, medan de är avsevärda för torsk, makrill och kolja.

Det är i detta sammanhang även av intresse att närmare studera, om det finnes några olikheter i prisspridningen mellan enskilda och kooperativa butiker på samma ort. För belysning härav har *tabell 43* upprättats. I denna har med särskiljande av de tre största städerna beräknats medeltal för de olika affärernas lägsta respektive högsta priser under året. Av tabellen framgår, att medeltalen för de lägsta priserna är relativt lika inom enskild och kooperativ handel. De genomsnittliga högsta priserna är däremot i stor utsträckning skiljaktiga. Särskilt beträffande torsk är detta påtagligt. I Stockholm och Göteborg är det särskilt märkbart, att de genomsnittliga högsta priserna är högre i den enskilda än i den kooperativa handeln. I övriga städer tycks olikheterna mellan den enskilda och kooperativa handeln vara betydligt mindre än i dessa båda städer; i Malmö synes överhuvudtaget icke föreligga någon sådan skillnad.

Sammanfattningsvis kan sägas, att det synes som om det inom enskild handel oftare förekommer att man låter priserna nå upp i topplägen än vad

Tabell 43. Genomsnittliga högsta och lägsta priser i enskilda och konsumentkooperativa butiker under år 1952, öre/kg

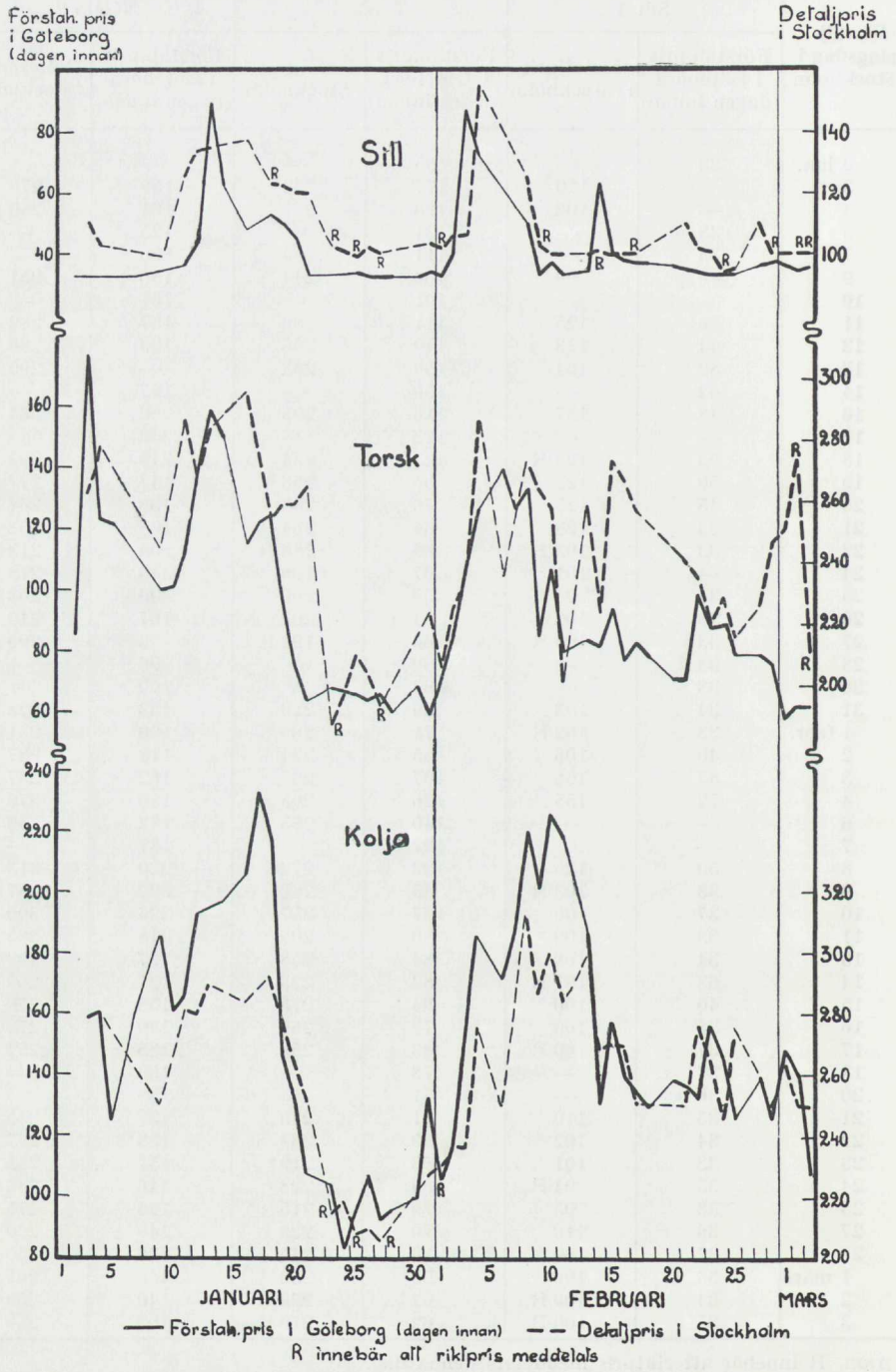
	Sill 1				Strömming				Torsk 1				Makrill 1				Kolja 2			
	Antal but.	Lägsta priser	Högsta priser	Diff.	Antal but.	Lägsta priser	Högsta priser	Diff.	Antal but.	Lägsta priser	Högsta priser	Diff.	Antal but.	Lägsta priser	Högsta priser	Diff.	Antal but.	Lägsta priser	Högsta priser	Diff.
Stockholm																				
privata butiker . .	18	142	185	43	18	150	180	30	18	255	393	138	18	166	268	102	18	235	349	114
kooperativa but. .	4	143	174	31	4	150	180	30	4	243	330	87	4	164	270	106	4	243	346	103
Göteborg																				
privata butiker . .	5	105	148	43	2	178	195	17	5	230	378	148	4	134	297	163	5	200	281	81
kooperativa but. .	1	125	150	25	1	160	190	30	1	250	360	110	1	130	313	183	1	190	260	70
Malmö																				
privata butiker . .	5	162	180	18	—	—	—	—	5	180	200	20	3	200	250	50	—	—	—	—
kooperativa but. .	1	160	180	20	—	—	—	—	1	180	200	20	1	200	250	50	—	—	—	—
Övriga städer																				
privata butiker . .	40	157	188	31	37	161	184	23	35	239	332	93	32	176	282	106	30	229	336	107
kooperativa but. .	11	151	187	36	10	162	184	22	10	219	310	91	9	173	283	110	9	240	319	79

Tabell 44. Förstahandspriser i Göteborg och detaljhandelspriser i Stockholm under januari och februari 1950, öre/kg

Försäljningsdag i Stockholm	Sill 1		Torsk 1		Kolja 2	
	Förstah.pris i Göteborg (dagen innan)	Detaljpris i Stockholm	Förstah.pris i Göteborg (dagen innan)	Detaljpris i Stockholm	Förstah.pris i Göteborg (dagen innan)	Detaljpris i Stockholm
2 jan.	33	—	85	—	—	—
3	—	110	177	262	159	279
4	—	102	123	277	161	280
5	33	—	121	—	125	—
7	33	—	111	—	160	—
9	—	99	100	244	186	251
10	—	—	101	—	161	—
11	36	125	111	286	167	282
12	44	133	140	266	193	280
13	89	134	159	283	—	290
14	62	—	150	—	197	—
16	48	137	116	295	206	284
17	—	—	123	—	233	—
18	53	123 R	125	254	218	293
19	50	122	96	258	147	277
20	45	120	76	258	133	264
21	33	120	64	264	108	252
23	33	103 R	68	186 R	105	215 R
24	—	101	67	196	83	219
25	34	99 R	66	209	96	208 R
26	33	102	64	202	107	210
27	33	100 R	66	192 R	93	206 R
28	33	—	60	—	96	—
30	33	—	69	—	100	—
31	34	103	59	223	133	228
1 febr.	33	102 R	71	205	106	231 R
2	40	106	85	224	118	237
3	87	106	107	237	162	237
4	72	155	126	285	186	276
6	—	—	140	235	172	250
7	—	—	127	—	187	—
8	50	125	133	272	220	313
9	33	103 R	85	263	202	287
10	37	100	107	257	226	300
11	33	100	80	200	218	285
13	34	100	84	258	187	299
14	63	101 R	82	223	131	269
15	40	100	94	273	158	270
16	38	100	77	266	140	270
17	37	100 R	83	256	135	251
18	37	—	78	—	130	—
20	36	—	71	—	139	—
21	35	110	71	240	137	250
22	34	102	99	234	133	277
23	33	101	88	219	157	265
24	33	94 R	89	228	146	246
25	33	95	79	215	126	275
27	36	110	79	225	140	260
28	37	100 R	76	246	126	250
1 mars	36	100	58	250	148	265
2	34	100 R	62	273 R	140	250
3	35	100 R	62	210 R	108	250

Anm. R innebär att riktpris meddelats denna dag.

Diagram 3. Förstahandspriser i Göteborg och detaljhandelspriser i Stockholm under januari och februari år 1950

som är fallet inom konsumentkooperativ och att den senare således företer en icke obetydligt stabilare prisnivå än den förra. Dock bör påpekas, att prisskillnaderna är förhållandevis små mellan kooperativa affärer och stora enskilda butiker. Skiljelinjen synes alltså gå icke så mycket mellan privat och kooperativ handel som mellan större och mindre detaljhandelsföretag. Utredningen återkommer till denna fråga i kapitel 10.

Prisefterslåpningen

Ett problem, som det är av synnerligt intresse att få belyst, är i vilken utsträckning svängningarna i förstahandspriserna *omedelbart* slår igenom på detaljhandelspriserna eller om någon form av eftersläpning förekommer. För detta ändamål är det önskvärt att under en längre tid dag för dag följa utvecklingen såväl i förstahandspriserna som i detaljhandelspriserna. Det enda material, som i denna fråga stått utredningen till buds, är primärmaterialet till vissa undersökningar priskontrollnämnden utförde omkring årsskiftet 1949/50. Detta material har, i vad det avser priser i Stockholm under januari och februari 1950, sammanställts i *tabell 44* och *diagram 3*. Detaljhandelspriserna i Stockholm har däri jämförts med medelpriset i Göteborgs fiskauktion dagen innan.

För samtliga tre fiskslag kan i tabellen iakttagas ett kraftigt fall i förstahandspriserna dagarna omkring den 20 januari. Motsvarande prissänkning i detaljhandelsledet kommer 3—4 dagar senare. Under början av februari förekom en ganska kraftig stegring av förstahandspriserna på samtliga tre fiskslag. Även under denna prisstegringsperiod förelåg en viss ehuru icke så stor eftersläpning i detaljhandelspriserna. För sill kom högsta dagspriset i detaljhandeln en dag senare än vad som skulle varit motiverat av förstahandspriserna. Topparna för koljapriserna i handeln sammanföll i de flesta fall helt med topparna i förstahandspriserna. Utredningen finner det förebragta materialet bestyrka gjorda uttalanden om att en eftersläpning av priserna inom detaljhandeln föreligger på auktionsförsåld fisk.

KAPITEL 9

Förstahandsavsättningen och prisbildningen inom fiskhandeln

Inledning

Vid sin bedömning av de för- och nackdelar, som kan vara förbundna med olika former av förstahandsavsättning av fisk, har utredningen i enlighet med sina direktiv att beakta, på vad sätt dessa påverkar kostnadsstrukturen inom fiskhandeln och därmed också prisbildningen. Utgångspunkten är härvid, att det föreligger ett allmänt intresse av att distributionen av fisk, från fiskaren till konsumenten, är så effektiv och billig som möjligt samt att de inom parti- och detaljhandeln tillämpade marginalerna icke överstiger vad som erfordras för att handeln vid oförändrad struktur skall få en skälig lönsamhet. Frågan om handelsmarginalernas skälighet diskuteras i kapitel 10. I föreliggande kapitel behandlas frågan om den inverkan, som olika former av förstahandsavsättning har på prisbildningen och kostnadsstrukturen.

I utredningsdirektiven anförde departementschefen, att den meningen uttalats, att med det på västkusten tillämpade auktionssystemet följde variationer såväl i förstahandspriset som i kvaliteten på fisken, vilka vore ägnade att försvåra en lämplig avvägning av handelsmarginalerna. I sin i kapitel 1 omnämnda skrivelse i juli 1950 framhöll priskontrollnämnden, att vid tillfällen av rikliga fångster och låga förstahandspriser de höga detaljhandelspriserna i regel kvarstod flera dagar, då däremot vid bristsituationer priset snabbt anpassades till de höjningar som därav betingades. Priskontrollnämnden ansåg för sin del, att denna marginalsättning vore en följd av auktionssystemet.

Med anledning av den kritik, som sålunda riktats mot auktionssystemet, har utredningen ägnat särskild uppmärksamhet åt frågan om auktionernas inverkan på fiskhandeln jämfört med verkningarna av andra former av förstahandsavsättning. Utredningen vill förutskicka, att denna fråga är svårbedömbar av bl. a. den anledningen, att auktioner dominerar på västkusten men praktiskt taget icke förekommer på andra håll i landet. Vissa förhållanden, som tillskrives auktionssystemet, kan därför tänkas sammanhänga med strukturen inom västkustfisket som sådant och skulle alltså varit rådande, även om det icke förekommit auktioner på västkusten.

Sedan i detta kapitel till en början undersökts, hur de olika formerna för förstahandsavsättning påverkar prisbildningen i olika handelsled, upptages

till behandling frågan, huruvida det föreligger anledning att föreslå ändringar i dessa olika former i syfte att uppnå effektivisering och förbilligande av distributionen.

Förstahandsavsättningen och prisbildningen vid denna

Allmänna synpunkter. Innan utredningen går över till att lämna en kortfattad redogörelse för förstahandsavsättningen av fisk på olika kuststräckor (jfr även kapitel 3) och i samband härmed prisbildningen i förstahandsledet framlägges några allmänna synpunkter av betydelse.

Liksom fallet är med all ekonomisk verksamhet går fiskarnas strävan ut på att söka nå bästa möjliga resultat av utfört arbete och andra i fisket insatta produktionsresurser. I allmänhet gäller, att ju större fångsten är, desto bättre bör också utsikten vara att uppnå ett gynnsamt ekonomiskt resultat. Då varje fångstresa är förenad med kostnader — vilka, i den mån de avser själva resan till fångstplatsen, kan betraktas som fasta (främst kostnaderna för drivmedel) — är det uppenbarligen ett intresse för fiskelaget såväl som för den enskilde fiskaren att icke avsluta fisket förrän fångsten uppnått en sådan storlek, att den kan beräknas ge ett så stort utbyte som möjligt. En sådan strävan är naturlig också bortsett från angelägenheten att erhålla täckning för de kostnader, som kan belöpa på fisket.

Det ekonomiska utbytet av en fiskeresa beror emellertid icke endast på fångstens storlek. Av stor betydelse är därjämte den salufördа fiskens kvalitet, vilken jämte marknadsläget är bestämmande för det pris fisken uppnår vid försäljningen. Även om fordringarna på kvaliteten kan växla mellan olika ilandföringsplatser och för olika fiskslag samt dessutom sammanhänger med tillgången på fisk i allmänhet, måste dock under alla förhållanden vissa kvalitetsfordringar vara uppfyllda för att fisken över huvud taget skall kunna försäljas. Såsom framgår av det följande får kraven anses stora i vårt land på den fisk som går till färskkonsumtion.

Det är alldeles uppenbart, att avsättningsförhållandena på grund av dess betydelse för prisbildningen måste vara av största intresse för fiskarna. I den mån möjlighet föreligger, att medan fiskelaget ännu är till sjöss få kännedom om marknadsförhållandena på olika platser, kan det också välja lämpligaste hamn för ilandföring och försäljning. Härigenom kan det ekonomiska utbytet av fiskresan bli bättre och laget få en större lön för sin möda, en strävan mot vilken någon invändning i och för sig rimligen icke kan göras. Den »spekulation», om detta ord här får användas för den planläggning av arbete och försäljning från fiskarnas sida, som nu antytts, skiljer sig uppenbarligen icke principiellt från vad som för yrkesutövare i gemen kan anses vara naturligt. Det bör dock framhållas, att vid fiskens salufö-rande kan förekomma spekulation, som går utöver vad som kan betecknas som god affärssed. Det egna kortsiktiga intresset kan då dominera i sådan

grad, att såväl köpare som andra fiskare blir oskäligt lidande av de åtgärder som vidtagits.

De allmänna synpunkter, som nu lagts på avsättningsfrågan, gäller uppenbarligen oberoende av var fisket bedrives och huruvida den ena eller den andra försäljningsformen tillämpas. Därmed är givetvis icke sagt, att icke fiskarna under vissa förhållanden kan anse en form av förstahandsavsättning såsom för sig fördelaktigare än en annan, när det gäller att bedöma var de vid ett givet tillfälle skall landa sin fångst. Det torde också förhålla sig så, att de olika formerna för förstahandsavsättningen av fisk inom vårt land, såsom de efter hand utvecklats med hänsyn till förhållandena vid de olika kuststräckorna, därvid delvis som ett led i fiskarnas strävanden att genom sina organisationer få större inflytande på avsättningen, i olika hänseenden påverkar kostnadsstrukturen inom fiskhandeln och därmed också prisbildningen. De speciella och olika förhållanden, som i nu angivet hänseende kan råda ifråga om fisket på olika kuststräckor, torde framgå av den följande framställningen, som i tur och ordning upptar förhållandena på ost-, syd- och västkusten.

Förstahandsavsättningen av strömming på ostkusten. På ostkusten gäller som förut nämnts, att fiskförsäljningsföreningarna fastställer ett enhetligt avräkningspris på konsumentströmmingen inom sina verksamhetsområden. Detta pris blir oftast detsamma längs stora delar av kusten. Även fluktuationerna i strömmingspriset som en följd av säsongvariationer i fångsterna är förhållandevis små.

Strömmingsfisket har efter hand blivit mindre lokalt betonat än tidigare. På grund av större båtar, bättre teknisk utrustning och nya fångstmetoder har också detta fiske blivit mera rörligt. Det blir allt vanligare, att icke endast fiskare från andra föreningar längs ostkusten än den, utanför vars kustområde fisket pågår, deltager i strömmingsfisket, utan också fiskare från syd- och västkusten. Därvid söker man ibland att vid ilandföringen välja platser, där man hoppas att en förhållandevis större del av den ilandförda fångsten skall avräknas för färskkonsumtion med för sådan strömming gällande högre pris. Då transportvägen härigenom blir längre och då det även av andra skäl kan uppstå en försämring av kvaliteten, har man från organisationernas sida meddelat bestämmelser av innebörd, att i vissa fall samma grunder skall gälla vid avräkningen vare sig strömmingen lämnas till annan förening eller till den, utanför vars kustområde fångsten skett. Sammanfattningsvis kan därför sägas, att strömmingsfisket kännetecknas av en hög grad av stabilitet i såväl priser som kvalitet vid förstahandsavsättningen.

Förstahandsavsättningen på sydkusten. Fisket utanför sydkusten försiggår, bortsett från laxfisket, mera sällan så långt ut till havs, att mer än ett eller annat dygn förflyter från fångst till ilandföring. Härtill bidrager givetvis, att detta fiske delvis bedrives med mindre båtar än västkustfisket. Dock

sker sydkustfisket numera i högre grad än förr med större båtar, varför man har bättre möjligheter än tidigare att följa prisutvecklingen i olika sydkusthamnar. Man har också på sydkusten kunnat iakttaga en viss tendens hos fiskarna att söka den hamn, som erbjuder de bästa avsättningsmöjligheterna. Härvid fäster man avseende vid möjligheten att erhålla minimipris i stället för det lägre garantipriset. Det bör dock erinras om att fiskarna i Skåne i stor utsträckning försäljer sina fångster endast till viss eller vissa grossister och att härvid betalas ett pris, som vanligen icke överstiger minimipriset eller det pris över minimipriset, som kan ha överenskommits. Den i Blekinge tillämpade kollektivförsäljningen bör även vara ägnad att verka utjämnande på priserna. Liksom strömmingsfisket på ostkusten kännetecknas alltså sydkustfisket i stort sett av små fluktuationer i förstahandspriserna.

Förstahandsavsättningen vid auktionerna på västkusten. Västkustfiskarna bedriver i stor utsträckning sitt näringsfång på fiskeplatser långt avlägsna från de svenska ilandföringsorterna. I den mån så sker skiljer sig västkustfisket från såväl sydkust- som ostkustfisket. En fångstresa från den svenska västkusten ut till Fladenground eller andra viktiga fångstplatser i Nordsjön och färden hem tager omkring fyra dygn. Härtill kommer den tid, under vilken fisket bedrives, och som i hög grad varierar. För närvarande ligger medeltalet för en nordsjöresa vid drygt en vecka. De kortare resorna till Skagerack och Kattegatt tager däremot endast något dygn eller ännu kortare tid.

Den frågan kan ställas, om auktionssystemet har någon inverkan på fångstresornas varaktighet, eller om det ligger i sakens natur, att en fångstresa till exempelvis nordsjöbankarna måste utsträckas oftast en vecka eller mer såsom nu är fallet. Frågan är av betydelse av den anledningen, att alltför långa resor måste ofördelaktigt påverka fiskens kvalitet och därmed indirekt inverka på fiskhandelns kostnader. Vid besvarandet av denna fråga må först framhållas, att den bohuslänska fiskeflottan är väl teleutrustad. Båtlagen kan därför följa fiskets gång och tillförseln till auktionerna. Det föreligger alltså möjligheter att utnyttja kännedomen om marknadsförhållandena och välja lämpligaste hamn och tidpunkt för ilandföring och försäljning. Valet står mellan att gå in till utländsk hamn eller gå hem till Sverige. Det kan ofta ur ekonomisk synpunkt ställa sig förmånligt att landa fisken i exempelvis Danmark och åter gå ut på en ny fångstresa, varigenom nettointäkten höjes. Gångtiden är nämligen betydligt kortare från vissa fångstområden till Danmark än hem till Sverige. Dessutom kan spela in att kvalitetsbedömningen torde vara i vissa avseenden mildare i Danmark än i Sverige. Har båtlaget bestämt sig för att gå hem till Sverige, torde intresset att uppnå det bästa ekonomiska utbytet påverka valet av tidpunkt för ilandföringen och försäljningen.

Eftersom vid auktionerna råder fri konkurrens mellan köpare och säljare

är det naturligt, att prisbildningen blir på ett helt annat sätt rörlig än vid andra former av förstahandsavsättning. Bortsett från det viktiga undantaget att minimipriserna utgör botten är det alltså tillgång och efterfrågan, som bestämmer priserna. Auktionssystemet torde kunna betecknas som ett exempel på en förhållandevis renodlad form av fri konkurrens. Den jämfört med andra kuststräckor starka marknadskoncentrationen beror på den omfattande ilandföringen av olika fiskslag och sortiment, vilket jämte strävandena att uppnå bättre priser varit de viktigaste anledningarna till auktionernas tillkomst här liksom annorstädes inom nordsjöområdet. Auktionernas tillkomsthistoria skall här icke beröras, då den behandlats i kapitel 3.

På vad sätt kan fiskarna genom sina dispositioner påverka *prisbildningen* vid auktionerna? Vid besvarandet av denna fråga bör först erinras om att prisförväntningar, som förut antytts, inverkar på såväl valet av ilandföringsplats som på valet av tidpunkt för försäljning. Man föredrar givetvis att saluföra sin fångst där de bästa priserna står att få, d. v. s. där tillgången är knapp. Auktionssystemet bör sålunda, utan att centraldirigering behöver tillgripas, verka utjämnande på tillförseln till olika orter eller områden.

Vad angår valet av tidpunkt för försäljning av fångsten må ytterligare framhållas, att det à priori är lika sannolikt, att fiskarnas prismedvetande medför en förlängning av tiden för en fångstresa som att det blir en förkortning av denna tid. Har båtlaget förhoppning om att utfå ett gott pris talar alla skäl för att det påskyndar ilandföringen med ökad tillgång och press nedåt av priset som följd. I motsatt fall torde fiskelaget avvakta lämpligare tidpunkt, vilket rimligen bör medföra en minskad tillförsel och dragning uppåt av priserna. Av det förda resonemanget följer, att vid rådande auktionssystem fiskarnas kännedom om marknadsläget bör på något längre sikt verka utjämnande på prisfluktuationerna. Det må dock framhållas, att den omständigheten, att fiskarna icke gärna avbryter fisket förrän en någorlunda stor fångst erhållits, bör medföra, att en fördröjning sker oftare än ett påskyndande. Fångstbegränsningarna i fråga om sill bör dock för detta fiskslag förhindra alltför långa fångstresor. Det bör understrykas, att det förda resonemanget icke berör frågan, huruvida auktionssystemet som sådant föranleder större prisfluktuationer i förstahandspriset än andra försäljningsformer. Att så är fallet är uppenbart och framgår med all tydlighet av statistiken från bl. a. Göteborgs fiskhamn.

Vad härefter angår *kvaliteten* på fångster från avlägsna fiskevatten borde i stort sett icke ske någon nämnvärd försämring av västkustfisken på grund av fiskarnas dispositioner efter marknadsläget, eftersom det, som nyss framhållits, är lika sannolikt att fångstresorna förkortas som att de förlänges till följd av dessa. I detta sammanhang må framhållas, att vid varje längre fiskeresa fångsten sker mer eller mindre kontinuerligt och att den ilandförda fisken från en ordinär resa alltså innefattar såväl relativt ny som äldre fångst. Därvid märkes dock, att fisken förvaras nedkyld i luftavstängda

rum. Kvar står emellertid helt naturligt, att fisk från långvariga fångstresor i viss omfattning måste vara mindre färsk än annan fisk när den ilandföres. Förvaringen av fisk av äldre fångst i de luftavstängda och nedkylda utrymmena på båtarna hindrar icke att sådan fisk efter ilandföringen under den varma årstiden kan undergå en relativt snabb försämring.

För att rättvist bedöma kvaliteten på svensk västkustfisk synes lämpligast att jämföra den med fisk ilandförd i andra nordsjöländer. Sådana jämförelser finnes redovisade i en undersökning rörande fiskhandeln i Västeuropa, som för några år sedan utfördes inom OEEC och som avser förhållandena år 1950.[1] I denna undersökning återfinnes uppgifter om den tid, som förflyter från fångsten till ilandföringen. Det beräknas, att omkring hälften av all den »whitefish» (i stort sett all annan fisk än sill), som tillföres färskmarknaden i Europa, är mer än två veckor gammal och av denna anledning icke kan anses vara av tillfredsställande kvalitet. Härvid bör beaktas, att havsfiskets struktur är en annan i Sverige än i vissa andra nordsjöländer, där fisket bedrives i betydligt större skala med ångtrålare på långt avlägsna fiskevatten. Beträffande kvaliteten på svensk fisk — vilken endast undantagsvis är så gammal vid ilandföringen — framhålles i den refererade utredningen, att den är utmärkt (»excellent»). Vad angår Göteborgs fiskhamn uttalas, att där ilandförd fisk kännetecknas av den högsta kvalitet, vilket tillskrives den uppmärksamhet och omsorg, varmed fisken behandlades av såväl fiskare som fiskhandlare. Kraven på kvaliteten hos fisken är större i Sverige än i de flesta andra länder.

På auktionerna kan förekomma *prissvängningar under loppet av en och samma dag.* Vid auktionernas början föreligger ännu svårigheter att överblicka efterfrågan i förhållande till tillförseln, vilket inverkar på prisbildningen, även om inom och mellan partihandelsföretagen sker en viss utjämning av prissvängningarna, så att utförsäljningspriserna från partihandeln som regel icke företer större växlingar under dagens lopp. Dock förekommer vanligen, att priserna är något högre på den fisk som måste köpas tidigt på morgonen före det första tågets avgång. Vid dessa inköp får partihandeln konkurrera med detaljhandeln om fisken, vilket pressar upp priserna något. I fråga om sill, på vilken två auktioner för färskmarknaden stundom hålles, kan förekomma väsentligt olika priser på den senare hållna auktionen jämfört med den första, i vilket fall prisdifferenserna kan bli av betydande storleksordning. I stort sett torde dock prissvängningarna en och samma dag vid auktionerna ha en begränsad inverkan på partihandelns utförsäljningspriser och därmed även på detaljhandelns inköpspriser.

För att ytterligare klarlägga frågan om prissvängningarna vid fiskauktionerna och dessas inverkningar på prisbildningen torde man böra skilja på

[1] Fishmarketing in OEEC countries, Paris 1951.

två olika spörsmål, nämligen *konkurrensen mellan parti- och detaljhandlare* (närmast i Göteborg) och *utvecklingen av priserna sedan fisken försålts från partihandeln.* Sistnämnda förhållande har berörts i kapitel 8 i samband med behandlingen av prisspridningen inom detaljhandeln.

Det är framförallt i Göteborg, som konkurrens råder mellan parti- och detaljhandeln. På auktionerna står det var och en fritt att köpa den fisk som där utbjudes, och det är naturligt att de detaljhandlare, som har tillfälle härtill, begagnar denna möjlighet att köpa fisken direkt, utan anlitande av mellanhand. Detaljhandelns auktionsköp uppskattas utgöra ca 25 % av den fisk, som säljes för distribution på färskmarknaden. Det ligger i sakens natur, att detaljhandlarna kan betala ett högre inköpspris än partihandlarna; de får ändock sin fisk billigare än om de gjorde sina köp hos partihandlaren. Genom detaljhandelns inköp drives till följd härav prisnivån uppåt för partihandlarna. Detta medför, att de senare vid sin återförsäljning tvingas tillämpa högre priser än som eljest skulle behöva vara fallet. Emellertid må framhållas, att denna konkurrens främst är inskränkt till sådana partihandlare, som säljer fisk till orter som kan nås samma dag och som måste avsändas med första tåg. Partihandlarna i övrigt avhåller sig ofta från att konkurrera med den lokala detaljhandeln. Vid knapphet på fisk gäller naturligtvis icke den inskränkning i konkurrensen som nu sist berörts.

Den nu beskrivna prisuppdrivande effekten av detaljhandelns inköp av fisk på auktionen har sedan länge varit uppmärksammad. Det har varit på tal att omlägga nuvarande regler för auktionen därhän, att detaljhandlarna icke skulle tillåtas köpa fisk samtidigt som partihandlarna. Det skulle i stället anordnas en särskild auktion för detaljhandeln. Gentemot förslag i denna riktning har bl. a. invänts, att det skulle innebära svårigheter att skilja mellan parti- och detaljhandlare; det finns bl. a. företagare, som bedriver såväl parti- som detaljhandelsrörelse. Motståndare till en reform i denna riktning har förutom göteborgsdetaljisterna varit fiskarna, som befarat att de genom en sådan skulle utfå sämre priser. Denna fråga tages åter upp längre fram i detta kapitel.

I Göteborgs fiskhamn förekommer icke *auktioner på kvällarna.* Fiskebåtarna kommer emellertid mycket ofta in till Göteborg på eftermiddagen, sedan auktionerna avslutats och fisken lossas då påföljande morgon. Vid skilda tillfällen har önskemål framförts, att även kvällsauktioner skulle anordnas för att möjliggöra en snabbare distribution av fisken inåt landet. Frågan har också varit föremål för överläggningar, vilka emellertid icke givit något resultat, bl. a. på grund av den fördyring av kostnaderna för fiskhamnsadministrationen och för partihandeln, som införandet av kvällsauktioner skulle medföra. Senare i detta kapitel redogör utredningen för sin ståndpunkt i denna fråga.

Kollektivförsäljning av fisk

Kollektivförsäljning av fisk förekommer såväl på västkusten som på syd- och ostkusten, fastän formen kan växla. En form av kollektivförsäljning verkar så, att det sker en utjämning av de prisskillnader på fisk, som förekommer under viss tidsperiod och som särskilt vid auktionsförsäljning kan vara betydande. Denna utjämning sker främst mellan sådana partier, som uppnått respektive icke uppnått minimipriset, men även mellan partier, som uppnått olika höga priser över gällande minimipris. Kollektivförsäljningen kan emellertid också utsträckas vidare och kan då innebära att utbudet från fiskarna samlas på en hand.

På *västkusten* förekommer båda dessa former av kollektivförsäljning. I fråga om ål omhändertages fångsterna av Svenska Västkustfiskarnas Centralförbund för försäljning, vilken för övrigt icke sker på auktion. Beträffande sill, skarpsill och tonfisk anlitas vid kollektivförsäljningen till större delen auktionen och utgör alltså i detta fall endast en clearing av priserna fiskarna emellan. På *sydkusten* ingår kollektivförsäljningen som ett led i det nya försäljningssystemet i Blekinge, medan i Skåne kollektivförsäljning endast förekommer i fråga om ål. Dock bör erinras om att fiskhandlare på sydkusten i viss utsträckning företar en prisclearing mellan de fiskare som levererat sina fångster tidigt eller sent på dagen. På *ostkusten* ingår kollektivförsäljning — både samling av utbudet på en hand och utjämning av fiskarpriser — vid fiskförsäljningsföreningarnas handhavande av strömmingen.

Kollektivförsäljning kan som nyss nämnts innebära att fiskarna får ett och samma pris för den ilandförda varan, under förutsättning att den uppfyller vissa krav ifråga om sortering och kvalitet. Den åsikten har ibland framförts, att fiskarna med hänsyn till att de vid kollektiv försäljning får ut ett enhetligt pris, som icke påverkas av köparnas dispositioner, vid sådan försäljning icke skulle vårda sig om fiskens kvalitet på samma sätt som eljest. Utan tvivel förhåller det sig också så, att vid införandet av kollektivförsäljning vissa svårigheter kan uppstå för kollektivorganens ledning att klargöra för fiskarna betydelsen av att genomföra en förbättring av kvaliteten på den ilandförda varan; fiskarna har icke alltid haft förståelse för vikten av att fisken ilandfördes i bästa skick. Sådana svårigheter förelåg bl. a. under strömmingsauktorisationens första skede. Inom fiskförsäljningsföreningarna fann man sig därför föranlåten att införa en sträng kontroll, vid vilken strömming som icke var i prima skick nedklassades och användes för andra ändamål än färskkonsumtion och på grund härav avräknades till ett lägre pris. På västkusten förekommer genom myndigheternas försorg kvalitetskontroll av den fisk, som försäljes på auktionerna, vilken kontroll dock endast avser att förhindra att direkt dålig fisk kommer ut på marknaden. Dessutom utövas en något längre gående kontroll från därvarande prisregleringsförening samt ytterligare kontroll av den kollektiv-

försålda fisken från kollektivorganets sida. Det har förekommit, att båtlag uteslutits från kollektivförsäljning på grund av misskötsel av fisk; brister i kvaliteten och därmed försämrade priser går nämligen ut över hela kollektivet. Sistnämnda omständighet medverkar också till att viss inbördes kontroll inom fiskarkåren sker.

Utredningen har för sin del icke funnit, att kollektivförsäljningen som den nu tillämpas verkar kvalitetsförsämrande. De uttalanden om kvalitetsförsämring vid kollektivförsäljning som gjorts, torde kunna hänföras till förekommande undantagsfall.

Förstahandsavsättningen och kostnadsstrukturen i partihandeln

På sydkusten och ostkusten är förstahandspriserna på de där dominerande fiskslagen, torsk och sill respektive strömming, icke föremål för häftigare svängningar, utan ganska jämna. Prisvariationerna vid förstahandsavsättningen på västkusten är kraftigare såsom tidigare belysts. Den på västkusten auktionsförsålda fisken växlar ofta starkt i pris från dag till dag. Den fråga, som därför kan ställas, är i vad mån de berörda skiljaktigheterna i förstahandspriserna på olika kuststräckor återspeglas i handelns marginaler och priser.

I kapitel 4 jämfördes kostnadsförhållandena inom partihandeln på väst- och sydkusten. Några mer betydande skiljaktigheter i kostnadshänseende, sedan hänsyn tagits till den mer omfattande filetberedningen på sydkusten, kunde icke konstateras. Det framhölls dock, att grossisterna på västkusten på grund av bl. a. oregelbundenheten i priserna i stor utsträckning vore hänvisade till försäljning per telefon, vilket förklarade de relativt höga telefonkostnaderna. Långtidsbeställningar kunde ofta icke göras upp, utan grossisten ringde upp sina kunder och offererade vad som fanns att sälja. Som den främsta anledningen till att telefonkostnaderna var större på västkusten än på sydkusten angavs dock det rikhaltigare sortimentet. Vidare märktes, att från västkusten sker försäljning inom ett större område, vilket fordrar fler rikssamtal än eljest. Slutligen bör dock ifråga om västkustföretagens telefonkostnader anmärkas, att de svarar för ungefär 5—10 % av kostnaderna men endast omkring 1 à 2 % av omsättningen och alltså utgör en relativt liten andel av konsumentpriset.

Tyvärr omfattar det av utredningen insamlade bokföringsmaterialet för partihandeln på västkusten, på några företag när, endast grossister i auktionshamnarna. Undantagen utgör de i materialet ingående tre partihandelsföretagen i Varberg. Vid en närmare granskning av dessa tre företag finner man, att två av dem i kostnadshänseende icke väsentligt avviker från göteborgsföretagen. Det tredje däremot — en fiskförsäljningsförening — har mycket låga totala kostnader. Framförallt skiljer sig löne-, emballage- och transportkostnaderna hos föreningen från motsvarande kostnadselement i de två övriga varbergsföretagen. Som förklaringsgrund har framförts dels

att medlemmarna i denna förening svarar för arbete som eljest åvilar partihandlarna, dels att föreningen i en helt annan utsträckning än andra förstahandsgrossister säljer fisk direkt till partihandlare på andra orter. Den omständigheten, att auktion ej förekommer i Varberg, synes sålunda knappast kunna förklara varbergsföreningens låga omkostnader. Häremot talar för övrigt att de två andra varbergsföretagen till sin kostnadsstruktur som nämnts icke skiljer sig från göteborgsföretagen. Avgörande synes i stället vara, att ifrågavarande förening lyckats skaffa sig storkunder och alltså endast i mindre omfattning säljer direkt till detaljhandlarna på andra orter. Huvudparten av fisken säljes till åtta storkunder. Även vissa andra partiföretag har utbyggts på liknande sätt. I detta sammanhang må framhållas, att i en stad i Mellansverige (inlandet) finnes ett partihandelsföretag, vilket i viss utsträckning tjänstgör som inköpscentral för detaljister icke endast i denna stad utan även på andra orter och som redovisar en mycket låg kostnadsprocent. Detta företag arbetar på så sätt, att det tar upp beställningar från detaljhandlare, och med ledning härav köper in den fisk som behövs. Härigenom minskas antalet rikssamtal i förhållande till de samtal som behövts om detaljhandlarna gjort sina inköp direkt från kustgrossist. Genom samtranpsorter synes även vissa kostnadsbesparingar ske. Vissa kostnader överföres från andrahands- till förstahandsgrossisten, exempelvis förpackningskostnaderna. Till stor del behöver dock icke fisken hanteras mer än en gång på väg till detaljhandlarna. I detta fall liksom ifråga om varbergsföreningen synes dock kostnadsbesparingar ha uppnåtts, vilka nyss berörts, och som uppstår genom att försäljning i mindre utsträckning än eljest sker i småposter. Utredningen återkommer härtill i kapitel 10.

Förstahandsavsättningen och prisbildningen i detaljhandeln

I fråga om detaljhandelns marginaler och kostnader ger det bokföringsmaterial, som insamlats, icke underlag för en bedömning av frågan, i vad mån de skilda formerna för förstahandsavsättning har någon särskild betydelse. Anledningen härtill är främst, att inom detaljhandeln förekommer ett sortiment, som är sammansatt av fisk från olika kuststräckor.

I närmast föregående kapitel har bl. a. belysts prisspridningen inom detaljhandeln. Det påvisades där, att i auktionshamnarna förekom starkt fluktuerande priser mellan olika dagar beroende på framförallt den varierande tillgången av fisk. Det framgick också, att de varierande förstahandspriserna på västkustfisk i stor utsträckning slog igenom även i detaljhandeln. Vidare konstaterades, att en eftersläpning förekom i detaljhandelns priser jämfört med priserna i fiskhamnen i Göteborg, särskilt när dessa senare priser visade fallande tendens.

Vid sidan av dessa omständigheter, som befunnits sammanhänga med auktionssystemet, har konstaterats, att priserna på fisk inom detaljhandeln

i de större städerna ligger lägre i konsumentkooperativa butiker och sådana privatägda butiker som tillhör större företag med centraliserade inköp och/eller stor omsättning per sysselsatt, än i andra butiker. Alltför splittrade inköp och för liten omsättning inom detaljhandeln är därför, oavsett verkningarna av rådande form för förstahandsavsättningen, ägnade att fördyra handelns omkostnader och därmed verka höjande på prisnivån. I glesbygder kan även små fiskbutiker ur distributionssynpunkt ha sitt berättigande. Med de alltmer utvecklade kommunikationerna får emellertid denna synpunkt en minskad betydelse. Man bör i detta sammanhang även uppmärksamma den betydelse handeln med djupfryst fisk kommer att få.

Utredningen vill till slut framhålla, att starka växlingar i detaljhandelspriserna i och för sig torde ha en viss hämmande inverkan på avsättningen och därigenom indirekt kan verka fördyrande på fiskdistributionen. Härtill kommer den nyss berörda marginalökningen genom priströgheten inom detaljhandeln på auktionsförsåld fisk.

Utredningens förslag

Auktionssystemet och andra former av förstahandsavsättning. Utredningen har i det föregående funnit, att auktionssystemet inverkar på prisbildningen icke blott vid förstahandsavsättningen utan även i detaljhandelsledet på så sätt, att priserna på västkustfisk fluktuerar väsentligt mer än priserna på fisk ilandförd på andra kuststräckor. De starka prissvängningarna i detaljhandeln medför, som ävenledes framhållits, bl. a. en olägenhet ur avsättningssynpunkt. Detta är den främsta orsaken till att man ifrågasatt auktionssystemets lämplighet vid förstahandsavsättningen av fisk. Vidare har anförts, att auktionssystemet kan medverka till förekomsten och fortbeståendet av ett alltför stort antal partihandelsföretag. Auktionerna kan vidare ha en prisuppdrivande effekt på partihandelspriserna, vilket avspeglar sig även i detaljhandelspriserna.

Vid ett ställningstagande till auktionssystemet måste uppenbarligen ske en avvägning av auktionernas för- och nackdelar ur olika synpunkter. Utredningen har till en början fäst sig vid att förstahandsavsättningen på fisk i länderna kring Nordsjön i huvudsak sker på auktioner, vilka i princip är anordnade på samma sätt som de svenska. Det enda betydelsefulla undantaget från denna regel utgör Norge, i vilket land fiskets avkastning är mycket stor jämfört med den inhemska förbrukningen. I Norge organiseras sålunda avsättningen av praktiskt taget all fångst av sill, fisk och skaldjur, som ilandföres från svenska gränsen i söder till ryska gränsen i norr, genom fiskarnas försäljningsföretag (salgslag). Dessa uppgår till ett förhållandevis stort antal och bygger sin förstahandsrätt på lagen den 18 juni 1938 om avsättning av rå fisk (råfiskloven). Salgslagens stadgar är godkända av fiskeridepartementet. Råfiskloven innehåller bestämmelser av innebörd, att regeringen kan bestämma att det skall vara förbjudet att tillverka, avsätta,

och/eller utföra fisk (häri inräknat sill och skaldjur) eller produkter av fisk om fisken icke är köpt genom en fiskareorganisation, vars stadgar är godkända av vederbörande departement. Bestämmelsen kan begränsas till att gälla vissa fisksorter samt fisk fångad inom vissa områden samt vidare till bestämd tidsrymd eller till bestämda marknader.

I flertalet av de regeringsbeslut, som ligger till grund för salgslagens ensamrätt att mottaga olika slags fisk längs skilda delar av kusten, har fiskeridepartementet bemyndigats utfärda bestämmelser, som möjliggör dels erforderlig kontroll över föreskrifternas efterlevnad, dels att en »appellinstans» utses för behandling av klagomål från andra än fiskare över salgslagets verksamhet.

Vid bedömningen av frågan om auktionssystemets för- och nackdelar är det uppenbarligen av ganska avgörande betydelse, vad som skulle tänkas sättas i stället. Olika alternativa former synes kunna diskuteras. Här upptages till behandling tre olika i Sverige förekommande former för förstahandsavsättning, nämligen *för det första* direkt försäljning från fiskare till fiskhandlare på samma sätt som på västkusten före auktionernas tillkomst och i den form, som ännu dominerar i Skåne, *för det andra* en centraliserad partiförsäljning genom fiskareföreningar (med eller utan statlig auktorisation; härunder faller även det i Norge tillämpade försäljningssystemet), samt *för det tredje* centraliserad partiförsäljning genom ett av partihandeln och fiskarna gemensamt bildat organ (även här med eller utan statlig auktorisation). Mellan de två sistnämnda alternativen föreligger knappast någon skillnad ur marknadssynpunkt, varför de kan behandlas samtidigt.

Vad först angår direktförsäljningen från fiskare till fiskhandlare, utan auktion som förbindelselänk, torde denna komma att medföra en viss decentralisering och därmed minskad överblick över marknaden. Detta i sin tur kan innebära att fiskhandlarna blir mindre benägna än för närvarande att betala priser på fisken, som ligger nämnvärt över fastställda minimipriser. Vid en övergång till direkt försäljning skulle man av denna anledning få tänka sig en anpassning av minimiprisnivån med hänsyn härtill. Prissvängningarna skulle härigenom bli mindre än för närvarande, vilket i och för sig finge betraktas som en fördel. I övrigt synes prisbildningen icke i nämnvärd grad komma att påverkas.

Svårigheterna och nackdelarna med direktförsäljning från fiskare till fiskhandlare ligger i öppen dag. Denna försäljningsform komme, såvitt kan bedömas, att medföra en desorganisation av fiskhandeln. Fiskarna skulle själva, var för sig, tvingas söka sig till den eller de partihandlare, som betalade bäst, och de skulle sålunda, vilket icke nu är fallet, få taga tid i anspråk för försäljningsarbete på bekostnad av tid som nu kan ägnas åt själva fisket. För fiskarnas del synes en återgång till direktförsäljningen, åtminstone i Göteborg och andra större hamnar, sålunda också innebära en återgång till osäkrare avsättningsförhållanden.

För partihandelns del har man svårt att tänka sig annat än att de direkta inköpen skulle innebära ett ökat inköpsarbete, då man icke som nu kunde koncentrera uppmärksamheten på ett fåtal utropare vid auktionerna utan skulle tvingas ta kontakt med båtlagen, allteftersom fångsterna landades. Härigenom skulle en ökning av partihandelns kostnader otvivelaktigt ske. Det bör anmärkas, att förhållandena torde bli mer komplicerade än i Skåne. Där är antalet fiskare och fiskhandlare litet. Mängden fisk och antalet fiskslag är också avsevärt mindre än på västkusten. Auktionen drar till sig fiskare och ger möjligheter till en marknadsmässig anpassning på ett helt annat sätt än direkförsäljningen kunde tänkas medge.

Utredningen är av den uppfattningen, att nu nämnda omständigheter utgör så starka skäl mot en återgång på västkusten till direkt försäljning mellan fiskare och fiskhandlare, att en sådan icke kan förordas. Alternativet till auktionen synes sålunda vara någon av förut angivna former av centraliserad partiförsäljning. I detta sammanhang må erinras om att kollektivförsäljningen på västkusten delvis har denna form och sålunda försiggår vid sidan av fiskauktionerna.

Vid en dylik centraliserad försäljning, då alltså all fisk lämnas till en förening (eller ett begränsat antal föreningar), kan man tillämpa en fastare prissättning, givetvis med säsongvariationer, utan att riskera den desorganisation som direktförsäljningen antagits innebära. Svårigheten med centraliserad partiförsäljning med fastare priser ligger däri, att vid bristsituationer icke som vid auktioner den fria prisbildningen utgör en automatiskt verkande regulator, varför alltså kvotering eller därmed jämförliga åtgärder får förutsättas och därmed följande begränsning (»auktorisation» av något slag) av antalet köpare hos föreningen. Så torde i synnerhet bli fallet där *ett* försäljningsorgan dominerar; 1953 års lagstiftning mot konkurrensbegränsning inom näringslivet torde i sådana fall ha som konsekvens att någon slags kvotering måste tillgripas. Under kristiden med då rådande fasta fiskpriser, tvangs man tillgripa kvotering vid tillfällen med otillräcklig tillgång på fisk, och denna kvotering visade sig förbunden med avsevärda svårigheter. Bl. a. medförde kvalitetsskillnaden på olika fångstpartier att det ofta var svårt att fördela fisken rättvist. Vidare gjorde man den erfarenheten, att med det rika sortiment, som förekommer i Göteborg, så gott som dagligen måste tillgripas kvotering för något fiskslag. Emellertid har som en fördel med ett försäljningssystem av nu skisserat slag anförts, att det skulle utgöra en drivkraft till ökade ansträngningar att sälja fisk. Under den s. k. kvalifikationstiden måste fiskhandlarna nämligen söka driva upp sin försäljning för att tillförsäkra sig största möjliga kvot i bristlägen.

Utredningen anser sig icke ha funnit tillräckliga skäl för att nu rekommendera att slopa auktionerna. Det torde få ankomma på västkustens fiskare att genom sina organisationer själva taga initiativ till omläggning av

formerna för förstahandsavsättningen, antingen en sådan omläggning anses böra omfatta all fisk eller begränsas till vissa fiskslag, t. ex. massfisk.

Reformer av auktionssystemet. Även om utredningen sålunda icke anser sig kunna förorda att auktionerna slopas, anser den det angeläget att man genom reformer söker komma till rätta med vissa olägenheter.

De starka prissvängningarna på auktionerna och därmed följande prisspridning i detaljhandeln är som förut framhållits en ofrånkomlig följd av auktionssystemet, såvida icke pristopparna kapas antingen vid auktionerna eller i detaljhandeln. Den starka prisrörligheten åstadkommer en förhöjning av den genomsnittliga marginalen.

På västkusten liksom i viss utsträckning på övriga kuststräckor regleras priserna till fiskarna genom ett minimiprissystem. Minimipriserna bildar bl. a. botten för den fisk, som avsättes på den inhemska färskmarknaden. På sydkusten (ostkusten torde här ej behöva beröras, då förhållandena där är olikartade) ligger de faktiska förstahandspriserna endast obetydligt över minimipriserna och prissvängningarna är vanligtvis små. På västkustens auktioner växlar priserna däremot högst avsevärt, vilket som tidigare påvisats avspeglar sig i den starka prisspridningen på västkustfisken i detaljhandeln ute i landet. Utredningen, som tidigare uttalat, att dessa prissvängningar icke kan betraktas som önskvärda, har diskuterat möjligheten att kapa pristopparna genom att införa maximipriser på de fiskslag som ingår i minimiprissystemet. Denna väg har emellertid icke befunnits lämplig. Bl. a. skulle ett maximiprissystem medföra, att tillförseln i vissa lägen komme att minska på grund av att fiskarna skulle sälja sin fångst i utländska hamnar, där priserna icke maximerats. Härigenom kunde många gånger uppstå en brist på västkustfisk i Sverige.

Utredningen återkommer i kapitel 10 till frågan, huruvida den stora prisspridningen i detaljhandeln skulle kunna minskas genom åtgärder som endast tar sikte på prissättningen i det sista ledet i distributionskedjan.

I stället upptages i det följande några förslag till reformer av auktionssystemet, som i huvudsak endast indirekt påverkar prissättningen ute i landet. Tidigare har konstaterats, att köpen av småpartier vid göteborgsauktionen medför att en tidsförlust uppstår för distributionen inåt landet på grund av att partihandelns inköp fördröjes. Vidare synes den verka i viss mån uppdrivande på partihandlarnas inköpspris och därmed fördyra fisken för detaljhandeln och konsumenterna i vissa delar av landet. Av dessa skäl bör man enligt utredningens uppfattning söka få en ändring till stånd, som i huvudsak eliminerar denna olägenhet, varvid dock bör beaktas, att fiskarna får en kompensation för den försämring av förstahandspriserna som kan följa med en sådan omläggning. I detta sammanhang må nämnas, att flerstädes på auktionerna i utlandet endast partihandlare får uppträda som köpare. Att göra en kategoriklyvning mellan köparna på auktionen så, att vissa företagare med hänsyn till rörelsens karaktär betecknas som parti-

handlare och andra som detaljhandlare, får emellertid anses vara mindre lämpligt.

Nuvarande auktionsavgift, som utgår med viss procent på auktionsbeloppet, innebär ett gynnande av små inköp på auktionerna. En annan och rimligare fördelning synes vara att det fastställes en i kronor fast avgift för varje inrop på auktionen, varigenom alltså storköpare premieras. En sådan omläggning av avgiftssystemet är motiverad av att varje inrop belastar fiskhamnsadministrationen lika. Utredningen vill för sin del föreslå, att viss del av nuvarande fiskhamnsavgift borttages och ersättes med en av köpens storlek oberoende inropningsavgift. Härigenom kommer även köparna av småpartier att få bära sin andel av auktionskostnaderna. Hur stor del av fiskhamnsavgiften, som på detta sätt bör flyttas över på köparna, är beroende av vilken kostnadsandel, som kan anses belöpa på inropen. Kostnaderna för lossning etc. bör alltså även i fortsättningen bestridas genom att avgifter uttages av säljaren.

Utredningen anser, att fisk, som redan tidigare försålts, icke ånyo bör få uppsättas på auktion såsom nu i viss utsträckning sker.

I det föregående har framhållits, att vissa fördelar skulle vara förenade med kvällsauktioner i Göteborg, främst därigenom att på så sätt skulle uppnås ökade möjligheter att få fisken snabbare distribuerad inåt landet med minskade svinnförluster som följd, men att sådana auktioner bl. a. skulle medföra en fördyring av fiskhamnsadministrationen. Denna omständighet får emellertid icke anses utgöra ett avgörande skäl för att icke införa sådana auktioner vid sidan av de nu förekommande på morgonen. Utredningen vill därför förorda, att försök göres med kvällsauktioner i Göteborg. Dessa försök bör i första hand avse sill.

Det får anses troligt, att en del av de olägenheter, som uppkommer genom att kvällsauktioner icke hålles, kan undanröjas, om auktionerna tager sin början tidigare än vad nu är fallet. Härigenom skulle man kunna undgå den stora anhopningen av försäljningar före avgången av det första tåget vid 10-tiden. Utredningen, som anser, att fiskauktionerna i Göteborgs fiskhamn bör börja åtminstone en timme tidigare än för närvarande, vill föreslå, att auktionerna får ta sin början senast kl. 6.30 måndag, tisdag och fredag och senast kl. 6.00 övriga vardagar.

Fiskhamnen i Göteborg är en kommunal institution. Förändringar i auktionssystemet förutsätter alltså beslut av de kommunala myndigheterna i denna stad. Utredningen finner det lämpligt, att det uppdrages åt statens jordbruksnämnd att utse opartisk ordförande med uppgift att upptaga förhandlingar med Göteborgs stad samt vederbörande fiskare- och fiskhandlareorganisationer om de förslag rörande auktionerna som här framlagts. Erfarenheterna från Göteborg torde få bli avgörande för frågan, om och i vilken utsträckning motsvarande åtgärder bör genomföras även vid andra västkustauktioner.

KAPITEL 10

Marginalernas skälighet

I det närmast föregående kapitlet behandlades de problem, som sammanhänger med förstahandsavsättningen och prisbildningen på fisk. Härvid framlades vissa reformförslag i fråga om auktionerna på västkusten. I detta kapitel upptar utredningen till prövning frågan, huruvida de marginaler, som tillämpas inom parti- och detaljhandeln med fisk, kan anses överstiga vad som erfordras för att handeln i sin nuvarande struktur skall få en skälig lönsamhet. Om denna fråga besvaras jakande, ankommer det enligt direktiven på utredningen att överväga, vad som bör göras för att bringa marginalerna till rimlig nivå.

Bedömningen av fiskhandelsmarginalernas skälighet i detta kapitel sker i huvudsak med utgångspunkt från de undersökningar, som presenterats i det föregående. Även visst annat material användes emellertid för belysning av handelsmarginalernas skälighet.

Jämförelse med andra branscher

I diskussionen beträffande fisket och fiskhandeln har ibland framförts den tanken, att skäligheten av marginalerna inom fiskhandeln borde bedömas med utgångspunkt från en jämförelse av inkomsterna inom denna handel och i fisket. Förhållandena inom dessa båda grenar av fiskerinäringen är dock enligt utredningens uppfattning så väsenskilda, att det knappast är möjligt att göra några direkta jämförelser. Fisket bedrives i stor utsträckning under förhållanden, som ligger helt utanför fiskarnas kontrollmöjligheter. Framför allt märkes den växlande tillgången på fisk. Även om fiskhandlarnas omsättning givetvis också påverkas av exempelvis en långvarig fångstminskning, har de dock möjlighet att genom inköp från annat håll gardera sig mot alltför stor nedgång i omsättningen.

Av antydda skäl anser utredningen, att spörsmålet om inkomstutvecklingen inom fisket jämfört med fiskhandeln ligger vid sidan om den fråga om handelsmarginalernas skälighet, som utredningen har att taga ställning till. Det ligger då närmare till hands att jämföra fiskhandeln med andra grenar av livsmedelsbranschen.

Utredningen har till en början sökt jämföra marginalerna inom fiskhandeln och annan livsmedelshandel. Inom Detaljhandelns Utredningsinstitut

har företagits undersökningar av den genomsnittliga marginalen inom specerihandeln år 1952[1]. I följande tablå redovisas ur dessa undersökningar handelsmarginalen för vissa färskvaror samt ett vägt medeltal för hela sortimentet inom specerihandeln.

Varuslag	Genomsnittlig marginal % av oms.
Fabriksförpackad ost ..	23,6
Övrig ost.....	22,3
Potatis.....	29,2
Grönsaker, rotfr., lök ..	30,0
Färsk frukt.....	24,5
Charkuterivaror.....	20,0
Hela sortimentet	21,2

Den genomsnittliga handelsmarginalen inom fiskdetaljhandeln låg år 1950 vid ca 30 %. Sedan dess har marginalen något ökat. Av tablån att döma ligger detaljhandelsmarginalen för fisk högre än marginalerna för flertalet andra livsmedel. För grönsaker och rotfrukter — produkter som i många hänseenden kan jämställas med fisk — redovisas dock en 30-procentig marginal. För färsk frukt är marginalen däremot ca 25 %.

Utredningen anser, att några bestämda slutsatser knappast kan dragas ur de anförda uppgifterna om detaljhandelsmarginalerna för olika varor. Jämfört med vad som gäller för flertalet andra livsmedel ligger visserligen fiskmarginalerna ganska högt. Därmed är emellertid icke sagt, att marginalerna för fisk skulle vara mindre skäliga än för andra produkter. I sammanhanget får man dock hålla i minnet, att kylkostnaderna är avsevärt högre inom fiskhandeln än inom annan livsmedelshandel.

Marginaljämförelser mellan olika branscher ger icke direkt svar på frågan om skillnader i lönsamhet, även om sådana jämförelser i vissa fall — dock knappast det behandlade — kan ge viss ledning vid bedömningen härav. För att jämföra lönsamheten inom skilda branscher måste man sammanställa företagsvinsten (chefslön och förräntning) inom olika branscher.

Utredningen har i det föregående visat, såvitt angår fiskdetaljhandeln, att bokföringen på många håll tycks vara ganska bristfällig. Det bör erinras om att det närmast är de små företagen, där ägaren själv arbetar ensam, som har bristfällig bokföring. Denna bristande fullständighet gör, att framkomna företagsvinster icke ger en rättvisande bild av faktisk förräntning och faktisk chefslön inom de undersökta företagen. Utredningen har dock sökt ange de sannolika belopp, med vilka den bokförda företagsvinsten inom detaljhandeln bör uppräknas för att få fram den verkliga företagsvinsten. Tyvärr saknas emellertid jämförbara uppgifter för andra branscher. Det

[1] För partihandeln tycks motsvarande undersökningar helt saknas.

må framhållas, att i taxeringsstatistiken icke finnes någon särredovisning av fiskhandeln.

Den totala marginalens utveckling

I den skrivelse från statens priskontrollnämnd sommaren 1950, som närmast föranlett utredningens tillsättande, påpekades, att marginalerna på fisk stigit avsevärt från tiden för normalprissättningens hävande i mars 1946 till årsskiftet 1949—50. Vid sistnämnda tidpunkt hade de uppnått en enligt priskontrollnämndens uppfattning icke rimlig nivå. Till grund för detta omdöme låg icke en detaljerad kostnadsundersökning, utan endast beräkningar av den totala marginalens utveckling sedan normalpristiden. De marginaler, som gällde under denna tid, hade fastställts efter överläggningar mellan livsmedelskommissionen, priskontrollnämnden och fiskhandeln.

Fiskhandelsutredningen har för sin del — vid sidan av andra undersökningar — fullföljt beräkningarna av den totala marginalens utveckling för åren 1950—1953. Därvid har befunnits, att den totala marginalen stigit med 50 %, medan en stegring med 32 % kunde anses kostnadsmässigt betingad. Utredningen har med anledning härav uttalat, att den funnit ökningen av marginalerna icke vara motiverad av kostnadsutvecklingen mellan 1950 och 1953.

Partihandelsmarginalen

Utredningen har i kapitel 4 uttalat, att den icke funnit något belägg för några påtagliga skillnader i marginaler och kostnader sammanhängande med företagens organisationsform eller deras storlek. De olikheter, som iakttagits, hänför sig i stor utsträckning till skiljaktigheter i vad avser beredningens omfattning eller i företagens egenskaper av förstahands- eller andrahandsgrossister.

Partihandelsmarginalen utgör i medeltal 27 % av den totala marginalen och endast 15 % av detaljhandelspriset. Detta förhållande utgör naturligtvis i och för sig icke någon anledning att underlåta att vidtaga åtgärder i kostnadsnedbringande syfte, om sådana befinnes motiverade. Tillräckligt bärande motiv för att föreslå sådana åtgärder genom statligt ingripande finner emellertid utredningen icke föreligga. Det får dock anses vara sannolikt, att partihandelns kostnader genom den ofta starka splittringen av försäljningar från ilandföringsorterna till konsumtionsområderna är högre än om en större koncentration varit rådande. Enstaka företag har sökt genomföra en dylik koncentration. Visar sig dessa försök giva ekonomiskt resultat, torde de komma att följas även av andra företag.

Detaljhandelsmarginalen

Detaljhandelsmarginalerna för fisk utgör i medeltal 60 % av den totala marginalen och 33 % av detaljhandelspriset. Detaljistmarginalen utgör så-

lunda en väsentlig större del av konsumentpriset än grossistmarginalen. Detta förhållande är i och för sig icke märkligt. Fiskhandelsbranschen utgör i detta hänseende icke något undantag. Av vissa skäl har emellertid utredningen funnit sig vilja sätta ifråga, om marginalerna inom vissa delar av detaljhandeln kan betecknas som skäliga.

Det viktigaste skälet härtill är den omständigheten, att företagen inom fiskdetaljhandeln vanligtvis är mycket små, mindre än inom någon annan livsmedelsbransch, och omsättningen per sysselsatt liten. Såsom utredningen påvisat i kapitel 5 sjunker bruttomarginalen (kostnader inklusive vinst) med stigande företagsstorlek. I kapitel 8 har utredningen framhållit, att de privata småföretagen, särskilt i de större städerna, synes låta priserna nå upp i toppläge i större utsträckning än de stora privatägda samt de konsumentkooperativa butikerna. Det bör framhållas att det i materialet ingår förhållandevis få små kooperativa företag. I viss utsträckning förekommer vidare att de större företagen köper sin fisk billigare än de mindre. Anledningen till de förhållandevis höga priserna i de små företagen är uppenbarligen, att omsättningen i dessa icke är tillräcklig för att vid de priser som andra företagare tillämpar ge innehavarna en inkomst, som de finner sig kunna acceptera.

Såsom framhållits i kapitel 9 kan nuvarande prissättning på fisk inom detaljhandeln tänkas ha en hämmande inverkan på avsättningen av fisk, varför det även av denna anledning är önskvärt att få bort nu ofta förekommande pristoppar vid försäljning till konsumenter.

Lönsamheten

Företagsvinsten (nettovinsten) enligt utredningens bokföringsundersökning består av förräntning och chefslön. Härvid märkes, att den senare endast i vissa fall är specificerad. Den chefslön, som ansetts böra eller kunna tillgodoföras affärsledaren, växlar från fall till fall. Detta gör, att fördelningen på chefslön och förräntning icke är likformig. Så kan exempelvis ett företag med en nettovinst av 20 000 kr föra 15 000 kr på chefslön, varvid alltså 5 000 kr kvarstår för förräntning, medan ett annat företag med samma netto tillgodoför företagsledaren 20 000 kr. Härigenom kan det senare företaget enligt bokföringen icke redovisa någon förräntning av i rörelsen insatt kapital.

Det nu sagda visar det vanskliga i att för företag av relativt liten storleksordning — vilka dominerar inom fiskhandeln — bedöma lönsamheten med utgångspunkt från nettot efter frändrag av chefslönen, alltså förräntningen. Till det nu berörda förhållandet kommer ytterligare en omständighet, som gör att försöken att jämföra den faktiska förräntningen inom fiskhandeln med en förräntning som kan anses skälig med hänsyn till läget på penningmarknaden, ifråga om fiskhandeln blir ganska fåfänga. Inom fiskpartihandeln investerat kapital utgöres till endast en liten del av fastigheter, inven-

tarier och lager. Kundfordringarna kan däremot vara rätt stora. Deras genomsnittliga storlek finnes knappats några möjligheter att med säkerhet fastställa. Inom detaljhandeln torde en större del av det i rörelsen investerade kapitalet vara bundet i fastigheter och inventarier än inom partihandeln.

På grundval av uppgifter ur bokföringsundersökningen, som avser förhållandena den 31 december 1950, har i *tabell 45* för ett antal parti- och detaljhandelsföretag framräknats förräntningstal. Dessa varierar betydligt, från några få till flera hundra procent. Med hänsyn till nyss anförda omständigheter är det långtifrån säkert, att företagets vinster i sist avsedda fall varit orimliga. Över huvud gäller, att det i fiskhandeln investerade kapitalet är förhållandevis litet jämfört med omsättningen, varför framkomna förräntningstal även av denna anledning knappast ger säker vägledning när det gäller att bedöma skäligheten i uppnådd lönsamhet.

Tabell 45. Nettovinst i förhållande till omsättning och investerat kapital år 1950

	Antal företag	Nettovinst inkl. chefslön i % av		Nettovinst exkl. chefslön i % av		Investeringar i % av omsättning
		omsättning	invest. kapital	omsättning	invest. kapital	
Företag *med* särredovisad chefslön						
Partihandel	5	3,10	24,90	1,71	13,74	12,46
Detaljhandel	6	7,21	30,12	1,70	7,11	23,94
Företag *utan* särredovisad chefslön						
Partihandel	12	2,19	27,54	—	—	7,94
Detaljhandel	16	6,51	111,43	—	—	5,84

I fråga om partihandeln föreligger som synes en någorlunda god överensstämmelse mellan de båda redovisningsgrupperna, medan så icke är fallet för detaljhandeln. Chefslönerna har en förhållandevis liten betydelse inom partihandeln, varför variationerna i dess storlek är av underordnad bety-

	Nettovinst inkl. chefslön och förräntning	Chefslön	Nettovinst inkl. förräntning
Partihandel			
Kronor	61 700	11 200	50 500
Procent[1]	4,6	0,8	3,8
Detaljhandel			
Kronor	7 350	6 325	1 025
Procent[1]	5,9	5,1	0,8

[1] I förhållande till omsättningen.

delse för slutresultatet (nettot). Annorlunda är förhållandet inom detaljhandeln, där chefslönen vanligen utgör huvuddelen av nettovinsten inklusive chefslön. Nu nämnda förhållanden framgår av tablån nederst på sid. 145.

Om det investerade kapitalet i partihandeln (jfr tabell 45) sättes till 10 % av omsättningen, motsvarar den angivna nettovinsten exklusive chefslön 2,6 % av det investerade kapitalet. Detta får i och för sig anses vara en skälig förräntning. Med hänsyn till beräkningarnas osäkerhet torde dock ej alltför stor vikt böra tillmätas detta tal. För detaljhandelns del kan en dylik beräkning över huvud icke utföras på grund av de brister i primärmaterialet som förut angivits.

Utredningens förslag

Med hänsyn till vad som genom företagna undersökningar framkommit om prissättningen inom detaljhandeln med fisk har inom utredningen diskuterats, på vad sätt en sänkning av konsumentpriserna, särskilt pristopparna skall kunna åstadkommas. Det faller utanför utredningens direktiv att föreslå direkta åtgärder syftande till en ändring av fiskhandelns struktur. Under sådana omständigheter återstår närmast möjligheten att framtvinga en rationalisering av fiskhandeln genom prissättningen.

En pressning av konsumentpriserna skulle kunna nås genom att normalpriser åter införes. Detta medel bör enligt utredningens uppfattning om möjligt undvikas. En viss utjämning och stabilisering av priserna synes kunna nås genom någon form av prisupplysning beträffande viktigare fiskslag vid tillfällen när så anses nödvändigt.

Såsom förut nämnts i betänkandet tillämpades ett riktprissystem för fisk kring årsskiftet 1949—1950. Riktpriserna fastställdes av ett särskilt fiskhandelsråd, sammansatt av en representant för vardera priskontrollnämnden och livsmedelskommissionen samt tillsammans fyra företrädare för enskild samt kooperativ parti- och detaljhandel.

Utgångspunkt för annonserat riktpris var medelpriset på auktionen i Göteborg. Hänsyn togs till offererade partipriser från företag i såväl Göteborg som Halland och Stockholm. Beträffande riktprissättningen på vissa fiskslag må i övrigt följande anföras ur priskontrollnämndens promemoria angående undersökningar av priser och handelsmarginaler på färsk fisk i detaljhandeln i juli 1950.

För kolja, torsk och vitling förelåg betydande besvärligheter att kunna fastställa ett rättvist avvägt riktpris på grund av de stora olikheterna beträffande kvaliteter och inköpspriser. När därför priset på t. ex. kolja fastställdes togs som grund medelpriset för kolja i storlek II — den dyraste i Göteborg. Dessutom togs även hänsyn till inköpspriset för från hallandskusten levererad backefångad kolja. Det annonserade riktpriset blev härigenom alltid högre än det på auktionsmedelprisets grund beräknade konsumentpriset. Samma förhållande

gällde i stort sett även beträffande riktpriserna för vitling. För torsk meddelades riktpriser dels för västkusttorsk i storlek I *utan* huvud och dels i storlek II *med* huvud. Såsom riktpris för torsk I utan huvud sattes ett beräknat medelpris för storlek I och II, detta med hänsyn till att de båda storlekarna förekom i detaljhandeln under samma benämning och att torsk från hallandskusten och vissa andra fångstorter på västkusten är billigare än i Göteborg. På grund av dessa förhållanden var det möjligt att med god förtjänstmarginal tillämpa eller t. o. m. underskrida det annonserade riktpriset för fisk som köpts för medelpriset på auktionen i Göteborg. Å andra sidan gav riktpriset ej utrymme för skälig marginal till företag som saluförde högsta kvaliteter, vilka betingade inköpspriser, som varit högre än auktionsmedelpriset. Riktpriset för sill baserades uteslutande på göteborgsmedelpriset. De i följande tablå redovisade uppgifterna om prissättningen under den första perioden, under vilken annonsering av riktpriser ägde rum — den 12—21 december 1949 — ger visst belägg för svårigheterna att fastställa sådana priser, avsedda att kunna följas av samtliga detaljhandlare.

Fiskslag	Antalet prisnoteringar	Antal fall, i vilket riktpriserna		
		överskridits	tillämpats	underskridits
Torsk	66	19	26	21
Kolja	53	20	26	7
Sill	59	5	49	5

Man finner, att meddelade riktpriser följts väl i fråga om sill, medan överensstämmelsen för torsk och kolja var mindre god.

Av större betydelse än den behandlade följsamheten i fråga om meddelade riktpriser är, i vad mån dessa i enlighet med sitt syfte verkat prisdämpande i stort sett. I kapitel 8 har utredningen förut påvisat, genom jämförelser av förstahandspriser i Göteborg och detaljhandelspriser i Stockholm under januari och februari 1950, att priserna på vissa fiskslag i detaljhandeln vid fallande prisläge visade en eftersläpning i förhållande till förstahandspriserna. Av tabell 13 framgick, att under de dagar, då riktpriser meddelats, detaljhandelspriserna i Stockholm i allmänhet var lägre än både före och efter kungörandet av riktpriserna.

För att ytterligare belysa den inverkan på prissättningen inom fiskhandeln som riktprissättningen utövade har *tabell 46* sammanställts. I denna har en jämförelse gjorts mellan medeltalen för detaljhandelspriserna på sill, torsk och kolja i Stockholm under dels januari—mars (riktpristiden), dels april —december 1950 samt motsvarande perioder 1949, 1951 och 1952. I tabellen har angivits dels de nominella (noterade) priserna, dels dessa priser omräknade till »realpriser». Dessa senare priser har erhållits genom att de nominella priserna dividerats med följande indextal, som utgör enkla medeltal av konsumentprisindex för de månader som ingår i respektive tidsperioder.

	jan.—mars	april—dec.	2 i % av 1
	1	2	3
1949	177,3	178,0	100,4
1950	179,3	182,0	101,5
1951	200,3	216,3	108,0
1952	228,7	243,2	106,3

Av tabell 46 framgår att »realpriserna» på sill under första kvartalet 1950, alltså riktpristiden, legat väsentligt lägre än priserna i övrigt under de fyra åren. Även i fråga om torsk har priset under första kvartalet 1950 jämfört med de tre sista kvartalen samma år varit jämförelsevis lägre än för de övriga tre åren. I fråga om kolja märkes, att under såväl 1949 som 1951 och 1952 priserna under första kvartalet legat ca 25 à 30 % högre än medelpriset under de tre sista kvartalen samma år. År 1950 däremot har denna differens varit begränsad till 14 %. Någon annan slutsats kan knappast dragas av det anförda än att riktpriserna i stort sett haft en prisdämpande verkan.

Tabell 46. Detaljhandelspriser i Stockholm 1949—1952

	Sill 1			Torsk 1			Kolja 2		
	jan.—mars	april—dec.	2 i % av 1	jan.—mars	april—dec.	2 i % av 1	jan.—mars	april—dec.	2 i % av 1
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Nominella priser									
1949	125	123	98,4	258	219	84,9	263	201	76,4
1950	*105*	124	118,1	*222*	239	107,7	*259*	231	89,2
1951	135	149	110,4	277	276	99,6	313	261	83,4
1952	158	168	106,3	304	312	102,6	328	283	86,3
»Realpriser»[1]									
1949	125	123	98,4	258	218	84,5	263	200	76,0
1950	*104*	121	116,3	*220*	233	105,9	*256*	225	87,9
1051	119	122	102,5	245	226	92,2	277	214	77,3
1952	122	122	100,0	236	227	96,2	254	206	81,1

[1] »Realpriserna» har erhållits genom att de nominella priserna dividerats med indextal, som utgör enkla medeltal av konsumentprisindex för respektive tidsperioder.

I den redogörelse, som priskontrollnämnden på sin tid lämnade för resultatet av riktprissättningen, berördes även för dennas inverkan på bruttomarginalerna inom detaljhandeln. Materialet har sammanställts i följande tablå.

	Bruttomarginal					Samtliga
	20 % o. lägre	20— 30 %	30— 40 %	40— 50 %	50— 60 %	
Före riktpristiden						
Antal prisexempel.....	22	88	55	10	—	175
I % av samtliga	12,6	50,3	31,4	5,7	—	100,0
Under riktpristiden						
Antal prisexempel.....	92	206	111	14	5	428
I % av samtliga	21,5	48,1	25,9	3,3	1,2	100,0
Efter riktpristiden						
Antal prisexempel.....	33	137	80	16	4	270
I % av samtliga	12,2	50,8	29,6	5,9	1,5	100,0

Även denna sammanställning bestyrker det förut gjorda konstaterandet, att riktpriserna haft en prisdämpande verkan. Det bör tilläggas, att det nu redovisade materialet något undervärderar den prisdämpning som skett, då marginalerna angivits i procent av försäljningsvärdet. Utredningen anser det för sin del vara klarlagt, att det riktprissystem, som tillämpades kring årsskiftet 1949—1950 hade en prisåterhållande effekt. Huruvida härigenom uppstått någon konsumtionsökning föreligger icke någon möjlighet att bedöma. Den omständigheten, att riktprissättningen fäst uppmärksamheten på för dagen billiga fiskslag, gör det emellertid troligt, att systemet verkat i konsumtionsstimulerande riktning.

Såsom förut nämnts har inom utredningen diskuterats, huruvida icke någon form av prisupplysning för fisk ånyo borde prövas. Utredningen är medveten om att en sådan prisupplysning — eventuellt i form av noteringsverksamhet — är förenad med stora svårigheter.

Vad först angår den organisation, som skulle centralt handha ledningen av noterings- eller upplysningsverksamheten, anser utredningen det icke vara lämpligt att för ändamålet inrätta något särskilt organ. Uppgiften torde kunna anförtros åt centralnämnden för fiskpropaganda, i vilken såväl fiskare som privat och kooperativ fiskhandel finnes representerad. Några särskilda lokala organ skulle icke behöva inrättas. För att kunna utföra den ifrågavarande arbetsuppgiften behöver centralnämnden påbyggas i organisatoriskt hänseende samt därvid erhålla viss personalförstärkning. För närvarande finnes nämligen icke de personella resurserna för den nya verksamheten. Denna verksamhet torde få bedrivas i den formen att centralnämnden med ledning av de priser som tillämpas av de större fiskhandelsföretagen i viktigare konsumtionsorter (exempelvis Stockholm, Göteborg och Malmö) samt med hänsyn tagen till förstahandspriser i de mera betydande landningsorterna meddelar detaljprisnoteringar på viktigare fiskslag, exempelvis sill, strömming, makrill och torskfilet. Dessa noteringar kungöres regelbundet i centralnämndens namn och genom dess försorg.

Skäliga pristillägg eller prisavdrag för andra konsumtionsområden skulle meddelas för längre perioder i taget. Publicering av prisnoteringarna torde kunna ske genom dagspressen och möjligen i viss begränsad omfattning i radio. Man torde få räkna med att större detaljhandelsföretag kommer att intaga noteringarna i sina annonser.

Fiskhandelsutredningen är av den uppfattningen, att man genom en noteringsverksamhet av nu antytt slag skulle kunna uppnå en ökad omsättning samt en utjämning av prisnivån inom fiskdetaljhandeln. Såsom utredningen förut visat är prisspridningen stor inom fiskhandeln, vilket bl. a. beror på att alltför små företag tar ut relativt höga priser för att uppnå en god lönsamhet. Noteringarna torde komma att utgöra en press på dessa företag att ansluta sig till den mera skäliga prissättning, som förekommer inom effektivt arbetande företag. På så sätt skulle också avsättningen av färsk fisk befrämjas.

Upplysnings- eller noteringsverksamheten torde till en början få anordnas försöksvis. Det synes böra uppdragas åt statens jordbruksnämnd, att i samråd med statens priskontrollnämnd och centralnämnden för fiskpropaganda, utarbeta planer för hur verksamheten närmare bör anordnas innan uppgiften anförtros åt centralnämnden. Detta förutsätter viss utbyggnad av centralnämndens verksamhet. Nämnden har för propaganda och upplysningsverksamhet erhållit ett statligt bidrag av 50 000 kronor. Detta anslag förutsatte minst lika stort bidrag från anslutna organisationer, vilket också erhållits. För den nya uppgiften torde nämnden behöva tillföras särskilda medel, förslagsvis 50 000 kronor för försöksverksamhet. Därefter får man på grundval av de erfarenheter som vunnits under försökstiden ta ställning till hur frågan skall lösas i fortsättningen.

Utredningen vill till slut erinra om att varudistributionsutredningen i sitt under året avgivna betänkande (SOU 1955: 16) bl. a. föreslagit inrättandet av ett permanent organ, som kan följa och studera prisutveckling och prisstruktur, publicera rapporter om prisutvecklingen etc. och anmäla missförhållanden till »agerande myndighet» eller till Kungl. Maj:t. Vidare torde få erinras om att frågan om priskontroll under året varit föremål för översyn inom en särskild utredning. Liksom vad i proposition nr 198/1955 föreslås gälla för jordbruksprodukter synes frågan om bibehållande av priskontrollen för fisk i förädlings- och handelsleden få avgöras i angivna större sammanhang. Normalpriser eller annan priskontroll bör i fråga om fiskhandeln icke tillämpas efter andra principer än för handeln i övrigt. Huruvida sådan priskontroll blir behövlig för fiskhandeln är beroende också av hur förhållandena inom fiskhandeln utvecklas sedan de av utredningen föreslagna åtgärderna genomförts och man fått erfarenhet av vad som härigenom står att vinna.

KAPITEL 11

Handeln med djupfryst fisk

Inledande översikt

Direktiven för fiskhandelsutredningen avser endast handeln med färsk fisk. Det är därför skäligheten av marginalerna inom den svenska färskfiskhandeln, som utredningen har behandlat. Utanför faller handeln med beredd fisk och fiskkonserver. Då handeln med djupfryst fisk under de senaste åren varit på snabb frammarsch och denna fisk visat sig konkurrera med och komplettera den färska fisken, anser sig utredningen dock böra upptaga denna handel till behandling. Enligt vad utredningen erfarit kommer vissa problem sammanhängande med den djupfrysta fisken även att upptagas till behandling av 1954 års fiskeriutredning.

Handeln med djupfrysta livsmedel är i Sverige, trots de senaste årens snabba ökning, ännu av förhållandevis liten omfattning. Fastän Sverige i fråga om distributionen av djupfrysta produkter ligger i främsta ledet bland Europas nationer, befinner sig vårt land ännu långt efter föregångslandet Förenta Staterna, där djupfrysningen tidigare än annorstädes fått en mycket stor betydelse i folkhushållet. Enligt amerikansk statistik djupfrystes år 1938 ca 122 milj. kg eller i runt tal ett kg per person medan 1953 motsvarande tal var 1 530 milj. kg eller 12 kg per person. (År 1954 enligt preliminära uppgifter ca 2 000 milj. kg.) I Sverige förekom före kriget praktiskt taget ingen kommersiell djupfrysning av livsmedel, medan den år 1953 beräknas ha omfattat 3 och 1954 6 milj. kg (dessa och övriga siffror exklusive glass), alltså per capita ännu ej fullt så mycket som i USA före kriget. Såväl produktion som konsumtion — djupfrysta livsmedel är också föremål för import — stiger mycket snabbt. Som en preliminär konsumtionssiffra år 1955 kan anges 12 milj. kg. Härvid märkes att ökningen är mycket kraftig beträffande djupfryst fisk.

Det bör dock anmärkas, att djupfrysningen av fisk är förhållandevis mindre omfattande i Förenta Staterna än i Sverige. På fisk- och skaldjur kom i det förra landet år 1953 (för 1954 saknas uppgift) 182 milj. kg eller drygt ett kg per person, medan i Sverige den djupfrysta fisken år 1954 omfattade över hälften av hela den djupfrysta kvantiteten livsmedel: totalt omsattes nämligen 2,5 à 3 milj. kg fisk eller ej fullt ett halvt kg per capita. Sistnämnda kvantitet motsvarar uppskattningsvis 8 à 10 milj. kg fisk räknat i landad hel vikt. Härvid bör anmärkas, att frysta fiskfileter i en ganska

betydande omfattning detta år importerades från huvudsakligen Norge och Danmark. Importen år 1954 utgjorde ca 1 milj. kg fileter eller drygt tredjedelen av den till 2,5 à 3,0 milj. kg beräknade omsättningen av djupfrysta fileter inom landet. Den svenska produktionen av djupfrysta fiskfileter svarade alltså för omkring $^2/_3$ av konsumtionen av sådan fisk. Av hela den svenska produktionen av djupfrysta produkter svarade fisken år 1954 för 35 à 40 %.

Ehuru Sverige som nämnts i fråga om djupfrysningen kommer i främsta ledet i Europa, ligger dock Norge före i vad gäller såväl omfattningen av djupfrysningen av fisk som konsumtionen av dylik fisk. I Norge framställdes år 1953 ca 16 milj. kg frysta fiskfileter och år 1954 ca 14 milj. kg. Nedgången år 1954 beror på felslaget torskfiske. Försäljningen inom landet ökade däremot från 2 milj. kg 1953 till 3 milj. kg år 1954, d. v. s. något mer än i Sverige. Per person räknat konsumerades i Norge sistnämnda år alltså bortåt ett kg djupfryst fisk, eller i det närmaste lika mycket som i Förenta Staterna år 1953, men ungefär dubbelt så mycket som i Sverige.

Förutsättningarna för en utökad handel med djupfryst fisk

Såsom redan nämnts är handeln i vårt land med djupfryst fisk, så gott som uteslutande fileter, för närvarande på stark frammarsch. Den fortsatta utvidgningen är beroende av många faktorer, bl. a. på anskaffning av lämpliga fileteringsmaskiner och på utbyggnad av fryskedjan. Det torde kunna göras gällande, att fryskonservindustrien mer än andra livsmedelsindustrier medför organisatoriska problem med fryskedjan som viktigaste och mest svårbemästrade faktor.

Några fiskebåtar med djupfrysningsanläggningar finnes ej i vårt land liksom ej heller i de övriga nordiska länderna. Djupfrysningen sker först sedan fisken landats. Numera förekommer djupfrysning av fisk på många håll och avser främst fiskfileter.[1] Den har hittills fått sin största omfattning på sydkusten, där en ej obetydlig del av torskfångsten tas om hand för filetering och djupfrysning. Även på västkusten sker emellertid djupfrysning i betydande och växande omfattning, och man fryser där förutom torsk även fileter av kolja och vitling, vissa flundrefiskar, makrill, sill samt räkor och hummer. På ostkusten djupfryses numera strömmingfileter i viss omfattning. Fileteringen av fisk för frysning sker såväl maskinellt som för hand.

Begränsande för handeln med djupfryst fisk liksom djupfrysta livsmedel över huvud taget är transportapparatens ringa utbyggnad. Enligt senaste uppgifter finnes i landet endast ett hundratal företag, som kan fullgöra grossistfunktionen i fråga om djupfrysta produkter. Av den privata livsmedelshandelns omkring 30 000 butiker beräknas 6 000 à 7 000 vara försedda med frysdiskar. Av de kooperativa livsmedelsbutikerna, inalles 7 300, har ca 1 750 sådana frysdiskar. Från infrysningsanläggningarna sändes den

[1] Här bortses från den betydande djupfrysningen av hel fisk för exportändamål.

djupfrysta fisken med tåg eller bilar till grossistlagren eller direkt till detaljhandeln. Det må tilläggas, att frysboxar eller andra förvaringsanordningar för djupfrysta varor ännu finnes i liten utsträckning i de svenska hemmen men att sådana anskaffas i en allt större utsträckning. För närvarande beräknas omkring 50 000 svenska hushåll ha tillgång till hemfrysboxar eller köldfack i kollektiva kylanläggningar. I detta sammanhang må anmärkas att man inom hushåll med frysboxar själv ombesörjer infrysning av färsk fisk.

Vilken betydelse kan då den djupfrysta fisken få för avsättningen av färsk fisk och på vad sätt kan den tänkas påverka distributionsförhållandena för fisk? Till en början må som svar på denna fråga hänvisas till den förut lämnade uppgiften, att handeln med djupfryst fisk år 1954 beräknats ha omfattat 2,5 à 3,0 milj. kg, motsvarande en färskvikt av 8 à 10 milj. kg eller ca 7 à 8 % av omsättningen inom färskfiskhandeln. Hur snabbt utvecklingen kan komma att fortgå på detta område är naturligtvis icke möjligt att ange. Det finns bedömare, som anser, att omsättningen om fem år skulle komma att utgöra omkring 10 milj. kg eller 30 à 40 milj. kg räknat i färskvikt. Även om ökningstakten blir betydligt långsammare, är det dock tydligt att handeln med djupfryst fisk kommer att få en allt större omfattning.

Av betydelse för utredningen är frågan, i vad mån den fortsatta expansionen i fråga om djupfryst fisk kan komma att påverka fiskhandelns distributionskostnader och konsumentpriserna för fisk. Innan utredningen redogör för nuvarande prissättning må göras ett försök till bedömning hur den tilltagande handeln med djupfryst fisk kan komma att påverka färskfiskhandeln.

Till en början ställde sig fiskdetaljhandeln skeptisk till den djupfrysta fisken. Fiskhandlarna synes dock i allt större utsträckning ha lärt om och installerat frysdiskar, väl ofta för att icke mista kunder till specerihandlare med frysdiskar. De framtida förhållandena kommer enligt utredningens bedömande att gestalta sig olika inom skilda områden. I kustområdena torde färskfiskhandeln knappast ha att räkna med någon starkare konkurrens från den djupfrysta fisken, då den färska fisken här kan saluföras till lägre pris än den djupfrysta. Som reserv vid bristsituationer synes emellertid den djupfrysta fisken även inom dessa områden har en framtid.

Den största betydelsen torde emellertid handeln med djupfryst fisk komma att få på orter och i områden på längre avstånd från ilandföringsplatserna. På landsbygden, där tillgången på fisk inom detaljhandeln än så länge är ganska sporadisk, kan handeln med djupfryst fisk så småningom väntas medföra en ökning av fiskkonsumtionen.

Det synes framför allt vara i städer och större tätorter mera avlägset belägna från ilandföringsorterna, som den djupfrysta fisken kommer att konkurrera med färsk. Än så länge motverkar det förhållandevis höga priset på den djupfrysta varan denna konkurrens, vilket icke hindrar att den

även på dessa platser vinner terräng. Med en ökad omfattning av handeln med djupfryst fisk och förbilligande av denna är det sannolikt att färskfiskhandeln kommer att få utstå en allt mer ökad konkurrens. Denna kan tänkas komma att medföra en kapning av de nu i vissa lägen förekommande pristopparna. I vad mån handeln med djupfryst fisk i övrigt kommer att inverka på distributionen av och priserna på färsk fisk i detaljhandeln är ännu för tidigt att avgöra.

Sortimentet av djupfryst fisk omfattar som nämnts så gott som helt fileter. Priset på djupfrysta torskfileter låg år 1954 vid 5: 25—5: 50 kr/kg, medan priset på färska fileter låg vid omkring 3: 50 kr/kg. Det bör dock anmärkas att de senare fileterna ofta ej varit renskurna, i vilket fall man bör göra ett tillägg av 50 à 75 öre/kg för att en jämförelse skall kunna göras med de djupfrysta fileterna. Hösten 1955 var priserna något högre. Uppgifterna hänför sig beträffande de djupfrysta fiskfileterna till några av de största djupfrysningsföretagens riktpriser och i fråga om färska fileter till priskontrollnämndens under två dagar i maj 1954 från nio orter insamlade uppgifter. Även om uppgifterna sålunda icke är utan vidare direkt jämförbara, råder det föga tvekan om att priserna på de djupfrysta fileterna är avsevärt högre än priserna på färska fileter.

Detaljhandelsmarginalen på djupfrysta fiskfileter låg i juni 1955 vid 25 % av detaljhandelspriset, d. v. s. lägre än marginalen inom färskfiskhandeln och mer i anslutning till marginalerna för specerivarusortimentet. Detta är naturligt, då svinnet i handeln är mindre på djupfryst fisk än på färskfisk. I ören räknat är emellertid detaljhandelns marginaler på djupfryst fisk större än vad marginalerna mestadels är inom färskfiskhandeln.

Utredningen har funnit, att djupfryst fisk ofta inhandlas av husmödrarna även då prisbilligare färska fileter finnes i handeln. Konsumenternas prismedvetande synes ofta icke vara tillräckligt utvecklat när det gäller att jämföra färska och djupfrysta produkter, även när de är fullt utbytbara som fallet är med färska och frysta fiskfileter. Å andra sidan får man som förut framhållits icke bortse från att den djupfrysta fisken kan vara av stor betydelse för fiskkonsumtionen, särskilt i inlandet.

KAPITEL 12

Sammanfattning

I enlighet med sina direktiv, vilka återges i *kapitel 1*, har 1951 års fiskhandelsutredning haft till uppgift att undersöka huruvida de marginaler som tillämpas inom parti- och detaljhandeln med fisk kan anses överstiga vad som erfordrades för att handeln i sin nuvarande struktur skall få en skälig lönsamhet och, om denna fråga besvaras jakande, vad som bör göras för att nedbringa desamma till en rimlig nivå. Vidare har utredningen haft att överväga frågan om de för- och nackdelar som är förknippade med olika system för förstahandsavsättningen.

Såsom särskilt uppdrag har utredningen dessutom haft att behandla frågan om en förlängning av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt i anslutning därtill frågan om fortsatt auktorisation av handeln med strömming. Resultatet av denna del av utredningens arbete redovisas i en särskild promemoria, som i januari 1954 överlämnats till chefen för jordbruksdepartementet. Utdrag ur denna promemoria återfinnes som bilaga 1.

Kapitel 2 innehåller en översikt över fiske och fiskhandel i Sverige. Kapitlet inledes med redogörelser för fiskets fångst- och avsättningsförhållanden samt för de inrikes handelsvägarna. Vidare lämnas en del statistiska uppgifter belysande fiskhandelns struktur. Bland annat visas att fiskdetaljhandeln utan jämförelse är den gren av livsmedelshandeln, som arbetar med de minsta affärsenheterna samt att den redovisar en avsevärt mycket lägre omsättning per sysselsatt än övrig livsmedelshandel.

I *kapitel 3* belyses förstahandsavsättningen på olika kuststräckor och inom insjöfisket. Tre olika former av avsättning kan med viss schematisering anges som dominerande för var sin kuststräcka, nämligen på västkusten auktioner, på sydkusten (och inom insjöfisket) direktförsäljning från fiskare till fiskhandlare samt på ostkusten försäljning genom särskilda föreningar stödda av auktorisation.

Utredningens analys av marginaler och kostnader beträffande parti- och detaljhandeln bygger till stor del på material ur en särskild bokföringsundersökning. Av olika skäl har materialet från denna undersökning måst utnyttjas med yttersta försiktighet. Framför allt gäller detta detaljhandelsmaterialet.

I *kapitel 4* behandlas partihandelns marginaler och kostnader. Kostnadsanalysen har icke gett belägg för att några påtagliga skillnader föreligger

beroende på företagens organisationsform eller deras storlek. De olikheter som iakttagits hänför sig i stor utsträckning till skiljaktigheter i vad avser beredningens omfattning eller i företagens egenskap av förstahands- eller andrahandsgrossister. De regionala olikheter som påvisats stöder den kunskap man redan tidigare haft om fiskpartihandelns olika inriktning på skilda kuststräckor och i inlandet.

I *kapitel 5* analyseras detaljhandelns marginaler och kostnader. Utredningen konstaterar, att de bruttovinster inom detaljhandeln som framgår av bokföringsmaterialet — i medeltal 22 % — uppenbarligen icke överensstämmer med verkligheten och icke kan godtagas. Såväl upprepade direkta prisundersökningar som vissa företags egna bruttokalkyler visar, att den genomsnittliga bruttovinsten i stället måste ha legat ungefär 5 procentenheter högre, d. v. s. vid omkring 27 % av omsättningen. Med utgångspunkt från en bruttovinst av denna storlek beräknas de små företagen icke erhålla någon vinst utöver ersättningen till företagaren för dennes arbetsinsats, medan de större företagen utöver chefslönen kan redovisa en nettovinst på 6—7 % av omsättningen. Vidare har konstaterats, att i fiskdetaljhandeln har uttagits överpriser motsvarande drygt 3 % av omsättningen. Utredningen har funnit ett klart samband mellan företagens storlek och bruttovinstens storlek i det att de mindre företagen arbetar dyrare än de större.

I *kapitel 6* redogöres för prisutvecklingen inom fiskhandeln under åren 1938—1953. Bland annat konstateras att konsumentpriserna på fisk under senare år ökat betydligt mer än förstahandspriserna.

Kapitel 7 behandlar den totala marginalen. Förstahandspriset på fisk har mellan åren 1950 och 1953 stigit med 25 % och det faktiska konsumentpriset med 39 %. Den totala marginalen skulle vid en uteslutande kostnadsmässigt betingad ökning ha stigit med 32 % men visar sig faktiskt ha stigit med 50 %. Därest marginalerna stigit med det nyssnämnda lägre procenttalet, skulle uppgången i detaljhandelspriserna ha stannat vid 29 % i stället för vid 39 %. Även med den osäkerhet som vidlåder primärmaterialet och under hänsynstagande till vissa andra omständigheter har utredningen funnit ökningen av marginalerna icke vara motiverad av kostnadsutvecklingen. Enligt en i samma kapitel gjord fördelning av den totala marginalen utgör de totala lönekostnaderna drygt 40 % av denna. Frakterna tar drygt 11 %, emballaget inemot 7 % och hyror ungefär 6 %.

I *kapitel 8* sker en analys av prisspridningen inom detaljhandeln. Utredningen har funnit, att prisspridningen är särskilt stor för den auktionsförsålda västkustfisken. Detta gäller främst med avseende på de säsongmässiga variationerna men är i viss utsträckning betecknande även för de kortfristiga. Dock visas att det förekommer en prisspridning, som icke kan föras tillbaka på auktionssystemet och som alltså är oberoende av formerna för förstahandsavsättningen. I kapitlet uttalas vidare, att det synes som om det inom enskild handel oftare förekommer att man låter priserna nå upp i topp-

lägen än vad som är fallet inom konsumentkooperativ handel och att den senare således företer en icke obetydligt stabilare prisnivå än den förra. Det påpekas dock, att prisskillnaderna är förhållandevis små mellan kooperativa affärer och stora enskilda butiker varför skiljelinjen synes gå icke så mycket mellan privat och kooperativ handel som mellan större och mindre detaljhandelsföretag. Utredningen har vidare funnit, att det föreligger en eftersläpning av priserna inom detaljhandeln på auktionsförsåld fisk.

Fiskhandelsutredningens ställningstaganden och förslag återfinnes i kapitlen 9 och 10.

I *kapitel 9,* som behandlar förstahandsavsättningen och prisbildningen inom fiskhandeln, anför utredningen, att de starka prissvängningarna på auktionsförsåld fisk i detaljhandeln medför en olägenhet ur avsättningssynpunkt. Detta är den främsta orsaken till att man ifrågasatt auktionssystemets lämplighet vid förstahandsavsättningen av fisk. I kapitlet företas en avvägning av auktionernas för- och nackdelar ur olika synpunkter, varvid bland annat diskuteras vad som skulle kunna sättas i stället för auktionerna. Tillräckliga skäl för att nu rekommendera att slopa auktionerna har utredningen icke funnit föreligga. Det torde få ankomma på västkustens fiskare att själva taga initiativ till omläggning av formerna för förstahandsavsättningen. Utredningen föreslår vissa reformer av auktionssystemet nämligen

att viss del av nuvarande fiskhamnsavgift borttages och ersättes med en av köpens storlek oberoende inropningsavgift, varigenom även köparna av småpartier får bära en rimlig andel av auktionskostnaderna,

att fisk, som redan tidigare försålts, icke ånyo bör få uppsättas på auktion,

att försök göres med kvälllsauktioner i Göteborg i första hand avseende sill samt

att fiskauktionerna i Göteborg får börja tidigare än för närvarande.

I *kapitel 10* upptages frågan om marginalernas skälighet. Med hänsyn till vad som framkommit om prissättningen inom detaljhandeln med fisk diskuteras på vad sätt en sänkning av konsumentpriserna, särskilt av pristopparna, skall kunna åstadkommas. Då det fallit utanför utredningens direktiv att föreslå direkta åtgärder syftande till en ändring av fiskhandelns struktur, har endast förelegat möjligheten att framtvinga en rationalisering av fiskhandeln genom prissättningen.

Fiskhandelsutredningen anser, att man genom en noterings- och upplysningsverksamhet för fisk skulle kunna uppnå en ökad omsättning och en utjämning av prisnivån inom fiskdetaljhandeln och framför därför förslag syftande till att få till stånd en dylik verksamhet.

Såsom utredningen visat är prisspridningen stor inom fiskhandeln be-

roende bland annat på att alltför små företag tar ut relativt höga priser för att uppnå en god lönsamhet. Noteringarna torde komma att utgöra en press på dessa företag att ansluta sig till den mera skäliga prissättning som förekommer inom effektivt arbetande företag. På så sätt skulle också avsättningen av färsk fisk främjas.

Uppgiften att centralt handha ledningen av noteringsverksamheten anser utredningen böra anförtros åt centralnämnden för fiskpropaganda, i vilken såväl fiskare som privat och kooperativ fiskhandel finnes representerad. För denna verksamhet, vilken till en början bör anordnas försöksvis, anser utredningen, att nämnden bör tillföras statsbidrag med förslagsvis 50 000 kronor.

I *kapitel 11* slutligen behandlar utredningen handeln med djupfryst fisk. Denna handel är för närvarande på stark frammarsch och torde komma att få en allt större omfattning, särskilt inom områden på längre avstånd från ilandföringsplatserna.

PM

angående frågan om fortsatt giltighet av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt om auktorisationssystemet på ostkusten

Innehållsförteckning

1. Historisk återblick. *(Ej tryckt.)*
2. Nuvarande förhållanden. Utredningsuppdraget.
3. Fiskarbefolkningen. Fångst- och inkomstutvecklingen. *(Ej tryckt.)*
4. Auktorisationens för- och nackdelar. *(Ej tryckt.)*
5. Utredningens förslag.
   a) Förslag om fortsatt auktorisation för fiskförsäljningsföreningarna på ostkusten.
   b) Förslag om upphävande av auktorisationen i partihandelsledet.
   c) Förslag om inrättande av fiskhandelsnämnder.
   d) Förslag om regler för inköp av handelsreglerad fisk från producentförening.
   e) Uttalande om fiskares försäljning av strömming direkt till förbrukare.
   f) Förslag om förlängning av förordningen om regleringen av handeln med fisk m. m.
   g) Sammanfattning av utredningens förslag.

Bilagor (ej tryckta):
Bil. 1. Förteckning över de auktoriserade producentföreningarna.
Bil. 2. Förteckning över auktoriserade partihandlare med strömming.
Bil. 3. Reseberättelser.
Bil. 4. Sammanträdesreferat.
Bil. 5. PM angående kostnaderna för partihandel med strömming.
Bil. 6. Förslag till instruktion för fiskhandelsnämnd.

---

1. Historisk återblick. (Ej tryckt)

2. Nuvarande förhållanden. Utredningsuppdraget

I proposition nr 96 till 1952 års riksdag föreslog föredragande departementschefen, att 1948 års förordning om viss reglering av handeln med fisk m. m. (nr 311) skulle äga fortsatt giltighet intill den 1 juli 1954. Härvid skulle även med stöd av äldre bestämmelser meddelade tillstånd att med ensamrätt för försäljning mottaga strömming och sill, som ilandfördes utmed viss kuststräcka, gälla tillsvidare intill sistnämnda datum. Såsom departementschefen uttalade i propositionen skulle förlängningen av förordningen (och därmed auktorisationen) ske i avvaktan på de förslag, som 1951 års fiskhandelsutredning kunde komma att framlägga. Sedan propositionen godkänts av riksdagen (jordbruksutskottets ut-

låtande nr 35, riksdagens skrivelse nr 263), utfärdade Kungl. Maj:t den 30 maj 1952 nu gällande förordning (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m.

Innan utredningen ingår på frågan om innebörden av utredningsuppdraget, anser den sig böra lämna en redogörelse för nu gällande handelsreglering på fiskets område.

Denna reglering grundas på nyssnämnda förordning nr 320/1952. Förordningen innehåller i huvudsak följande bestämmelser av intresse i förevarande sammanhang.

I 2 § av förordningen stadgas, att om fiskare, för vilka fiske utgör huvudsaklig eller väsentlig inkomstkälla eller sammanslutningar av sådana fiskare ensamma eller tillsammans med personer eller företag, vilka idkar handel med fisk, bildat ekonomisk förening för att omhänderta och försälja fisk, som ilandföres inom visst område, Kungl. Maj:t må åt förening, som befinnes äga förutsättning för dylik verksamhet och omfattar tillräckligt antal fiskare, meddela tillstånd att såsom *auktoriserad producentförening* från fiskare för försäljning mottaga fisk, som ilandföres inom området. Tillståndet må begränsas att gälla endast visst eller vissa slag av fisk (handelsreglerad fisk).

Auktoriserade producentföreningar är f. n. endast de fiskförsäljningsföreningar på ostkusten, vilka förut erhållit tillstånd att med ensamrätt mottaga strömming.

Enligt 2 § gäller vidare, att auktoriserad producentförening är pliktig att enligt samma grunder, som gäller i fråga om medlems fångst, mottaga handelsreglerad fisk som ilandföres av annan fiskare. Skulle tillförseln av sådan fisk bli så riklig, att det kan antagas att en väsentlig del därav ej kan avsättas för konsumtion i färskt tillstånd, må producentförening, efter medgivande av statens jordbruksnämnd, lämna fiskare, som mera regelbundet levererar till föreningen och för vilken fiske utgör huvudsaklig eller väsentlig inkomstkälla, företräde till leverans. I övrigt skall producentförening vid bedrivande av sin verksamhet ställa sig till efterrättelse bl. a. de särskilda föreskrifter, som meddelas av jordbruksnämnden.

Enligt förordningens 3 § första stycket må den som inom auktoriserad producentförenings område ilandför handelsreglerad fisk mot vederlag överlåta denna, förutom till föreningen, endast till jordbruksnämnden eller eljest i den ordning och på de villkor nämnden bestämmer. Enligt andra stycket av samma paragraf må i andra fall handelsreglerad fisk endast i den ordning och under de villkor nämnden bestämmer överlåtas till återförsäljare i och för dennes rörelse eller till person eller företag, som använder fisk för yrkesmässig beredning eller beredning av varor till avsalu.

Med stöd av bestämmelserna i 3 § första stycket har jordbruksnämnden meddelat föreskrifter av innebörd, att fiskare får utan särskilt tillstånd sälja strömming direkt till enskild förbrukare för tillgodoseende av köparens husbehov i ett område inom ett avstånd av fem kilometer från ilandföringsplatsen. Vidare har i viss utsträckning meddelats tillstånd för fiskare att sälja strömming till enskild förbrukare även utanför femkilometersrayonen, varvid dock gäller den inskränkningen, att försäljningen icke får ske i fast fiskbutik (men däremot från salustånd på torg el. dyl.). (Statens jordbruksnämnds cirkulär nr 57/1952.)

Jordbruksnämnden har vidare, med stöd av andra stycket av förordningens 3 §, utfärdat föreskrifter om producentföreningarnas återförsäljning av strömming. Föreningen Ostkustfisk fastställer ett lägsta partihandelspris på färsk och fryst strömming för landet i dess helhet. Producentförening må inom sitt område fastställa ett högre partipris. Av Ostkustfisk eller av förening för viss ort sålunda fastställt partihandelspris får av den inom orten verksamma producentföreningen icke underskridas vid försäljning till återförsäljare i och för dennes rörelse.

Vid försäljning av strömming från producentförening till vissa av jordbruksnämnden *auktoriserade partihandlare* är föreningen skyldig att tillerkänna köparen skälig rabatt på det av föreningen tillämpade partihandelspriset i orten. Rabatten får f. n. icke understiga 10 öre/kg vid försäljning till kustgrossist och 6 öre/kg vid försäljning till inlandsgrossist. Auktoriserad partihandlare får vid försäljning av strömming till återförsäljare icke underskrida det av Ostkustfisk eller av vederbörande producentförening fastställda partipriset i vidare mån än att kustgrossist får lämna en rabatt av högst 4 öre/kg vid försäljning till inlandsgrossist. Vidare åligger det auktoriserad partihandlare, att då tillgången på strömming är mindre än efterfrågan, fördela strömmingen mellan kunderna i förhållande till deras tidigare inköp.

Utredningen har utgått från att de spörsmål, som utredningen i detta sammanhang har att behandla, rör frågan om en förlängning av förordningen den 30 maj 1952 (nr 320) om viss reglering av handeln med fisk m. m. samt i anslutning därtill frågan om fortsatt auktorisation av handeln med strömming. Utanför faller sålunda frågan om den fortsatta utformningen av prisregleringen på fisk. Utredningen vill i detta sammanhang erinra om att 1953 års riksdag uttalat sig för tillsättandet av särskilda sakkunniga med uppgift att utreda spörsmålet om den fortsatta prisreglerande verksamheten på fiskets område. Utredningen förmodar, att nu berörda fråga kommer att upptagas till behandling av ifrågavarande utredning.

För fullgörande av denna del av sitt uppdrag har utredningen ansett det angeläget att träda i kontakt med företrädare för fiskare, fiskhandlare och konsumenter. Utredningen i sin helhet eller dess ordförande har under hösten 1952 företagit resor utefter ostkusten och därvid hållit ett flertal såväl offentliga som slutna möten. Sedan dessa resor slutförts anordnade utredningen den 27 och 28 november 1952 sammanträden i Stockholm med företrädare för fiske och fiskhandel.

Vid resor som utredningen företagit på syd- och västkusten i och för sitt huvuduppdrag (frågan om fiskhandelns marginaler) har även tillfälle givits för studier av därstädes förekommande system för förstahandsavsättningen av fisk.

Utredningen har vidare inom ramen för sitt huvuduppdrag insamlat ett omfattande material för belysande av strömmingsmarginalernas skälighet. Med anledning av önskemål från jordbruksnämndens sida om att erhålla material till bedömning av frågan om storleken av den partihandelsrabatt, som de auktoriserade producentföreningarna enligt vad som tidigare nämnts är skyldiga att lämna vid försäljning av strömming till andra partihandlare, har materialinsamlingen i vad gäller detta fiskslag gjorts särskilt omfattande. Nu ifrågavarande material redovisas delvis i en till jordbruksnämnden i mars 1952 överlämnad »PM angående kostnaderna för partihandel med strömming».

3. Fiskarbefolkningen. Fångst- och inkomstutvecklingen (Ej tryckt)

4. Auktorisationens för och nackdelar (Ej tryckt)

5. Utredningens förslag

a) *Förslag om fortsatt auktorisation för fiskförsäljningsföreningarna på ostkusten.*

I det föregående har utredningen sökt belysa ostkustfiskarnas ekonomiska ställning samt redovisa de för- och nackdelar, som kan anses förbundna med nuvarande auktorisation av handeln med strömming. Av de i stort sett samstämmiga

uttalanden, som gjorts beträffande strömmingsauktorisationen vid utredningens resor på ostkusten, framgår att denna auktorisation varit av stor betydelse för skapandet av bättre förhållanden på strömmingshandelns område. Härigenom har den bidragit till att skapa en ökad trygghet för strömmingsfiskarna vid utövningen av deras näringsfång.

Med hänsyn till de förut berörda olägenheter av framför allt principiell natur, som är förknippade med auktorisationen, har utredningen ansett sig böra noga överväga möjligheterna att avveckla densamma. Förutsättningen härför har utredningen ansett vara, att så kan ske utan att de förbättringar i fiskarkårens och strömmingsdistributionens förhållanden, som tack vare densamma uppnåtts, skall gå till spillo. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att den fackliga sammanhållningen på ostkusten — beroende på bl. a. den glesa bebyggelsen och det stora inslaget av för organisationssträvanden ofta mindre intresserade binärings- och tillfällighetsfiskare — ännu är så svag, att fiskförsäljningsföreningarna vid ett slopande av auktorisationen skulle i olika avseenden ställas inför avsevärda svårigheter. Genom att nu slopa auktorisationen äventyrar man sålunda enligt utredningens uppfattning de anstalter för uppsamling av strömming och tillvaratagande av överskottsströmming, som tillkommit under auktorisationstiden och som varit av stor betydelse för strömmingsfiskarna. Vidare kan man enligt utredningen befara, att föreningarna icke längre skall kunna fullgöra sin viktiga funktion att utjämna förstahandspriserna mellan olika kategorier av strömmingsfiskare. Under hänsynstagande till nu anförda omständigheter samt till det ogynnsamma ekonomiska läget för ostkustfiskarna anser utredningen, att det för närvarande icke är tillrådligt att slopa föreningarnas ensamrätt att mottaga strömming av fiskarna.

Utredningen vill i detta sammanhang uttala som ett önskemål att fiskarna på ostkusten söker stärka sin fackliga organisation för att härigenom skapa förutsättningar för en framtida övergång till ett friare regleringssystem än det nuvarande om en sådan skulle visa sig önskvärd vid en kommande omprövning av auktorisationsfrågan. Utredningen förutsätter att ledningen för de auktoriserade producentföreningarna under tiden noga undersöker möjligheterna till en dylik övergång.

b) *Förslag om upphävande av auktorisationen i partihandelsledet.*

Utredningen har i det föregående berört de olägenheter, som kan vara förbundna med att fiskförsäljningsföreningarna, förutom uppsamlingen av strömmingen från fiskare, även bedriver partihandel med varan, detta senare i konkurrens med grossister, som själva icke äger inköpa strömming direkt från fiskare. På grund av att föreningarna sålunda i sin verksamhet fullgör en dubbel funktion, har det varit nödvändigt att fastställa regler beträffande föreningarnas försäljning av strömming till partihandlare utom föreningen. Dylik försäljning får sålunda ske endast till av statens jordbruksnämnd auktoriserade partihandlare. Härvid skall förening lämna skälig partirabatt. Att fastställa denna rabatt har varit förenat med avsevärda svårigheter. Överhuvud har som förut anförts partihandelsauktorisationen medfört viss stelhet i strömmingshandeln. För att undgå dessa olägenheter och skapa förutsättningar för en friare konkurrens i vad avser partihandeln med strömming mellan fiskförsäljningsföreningarna och de privata och konsumentkooperativa grossisterna samt de sistnämnda sinsemellan anser utredningen att nuvarande system med auktoriserade partihandlare skall slopas. Detta förutsätter att föreningarnas producentverksamhet skiljes från deras verksamhet som partihandlare. Vad beträffar formerna för ett sådant särskiljande har utredningen närmast diskuterat tre olika vägar, nämligen

för det första en total uppdelning så att två från varandra helt fristående företag bildas,

för det andra en formell uppdelning på två skilda företag men med gemensamt utnyttjande av personal, lokaler, bilar etc., varvid producentorganet skulle stå som ägare och partihandelsorganet skulle ha att lämna gottgörelse för utnyttjande av lokaler och personal etc., samt

för det tredje en bokföringsmässig uppdelning av verksamheten inom fiskförsäljningsföreningarna.

Inom utredningen har å ena sidan rått enighet om att ett särskiljande under inga omständigheter får verka fördyrande och sålunda resultera i högre konsumentpriser eller lägre priser till fiskarna. Utredningen har å andra sidan ansett det vara ett oeftergivligt krav, att uppdelningen sker så, att garantier vinnes för att producentorganet icke missbrukar sin ställning till favör för det fiskarägda partihandelsföretaget. Utredningen har funnit, att man vid en total uppdelning av föreningarnas verksamhet (alternativ 1 ovan) icke kan undvika kostnadsstegringar. Av denna anledning har ifrågavarande alternativ ansetts icke böra komma i fråga. Vad beträffar de två övriga alternativen för uppdelning av de nuvarande föreningarnas verksamhet har utredningen kommit till den uppfattningen, att det bör stå varje fiskförsäljningsförening fritt att välja mellan att företa en formell uppdelning på två företag med gemensamt utnyttjande av lokaler, personal och inventarier m. m. eller att verkställa en uteslutande bokföringsmässig uppdelning.

c) *Förslag om inrättande av fiskhandelsnämnder.*

Hur än särskiljandet mellan producent- och partihandelsorganen sker är det enligt utredningens uppfattning nödvändigt att i möjligaste mån skapa garantier för att föreningarnas partihandelsorgan och den övriga partihandeln blir fullt jämställda i konkurrensavseende. Det får sålunda icke förekomma, att föreningarnas producentorgan genom bokföringsmässiga transaktioner eller annorledes beträffande lokalhyror, bilkostnader e. d. gentemot föreningens partihandelsorgan de facto tillämpar en annan prispolitik än gentemot övrig partihandel. Enligt utredningens uppfattning utgör en förutsättning för särskiljandet av föreningarnas producent- och partihandelsverksamhet, att producentorganens prissättning vid försäljning till partihandeln — fiskarägda och andra — sker efter enhetliga principer.

Uppdelningen av producent- och partihandelsorganens verksamhet bör enligt utredningens mening ske efter riktlinjer fastställda av jordbruksnämnden efter hörande av vederbörande auktoriserade förening.

Utredningen anser därjämte, att för handhavande av kontrollen över att de sålunda fastställda riktlinjerna följes bör inom varje förenings område inrättas ett särskilt organ, benämnt *fiskhandelsnämnd*. Nämnden skall därjämte vara ett gemensamt forum för fiskare och fiskhandlare vid behandling av frågor rörande handeln med inom resp. område handelsreglerad fisk.

Fiskhandelsnämnd skall i förekommande fall bilägga tvister mellan producentförening och fiskhandlare. I de fall sådana tvister berör föreningarnas ekonomiska förhållanden, är det enligt utredningens uppfattning icke lämpligt att nämnden utövar den direkta bokföringsmässiga kontrollen. Producentförening bör nämligen icke vara skyldig att medge handelsrepresentanterna i nämnden större insyn i föreningens ekonomiska förhållanden än föreningen själv anser sig böra tillåta. Vid tvister skall fiskhandelsnämnd äga att hos jordbruksnämnden påkalla kontroll med anlitande av en jordbruksnämndens tjänsteman.

Fiskhandelsnämnd bör ha representanter från såväl fiske som fiskhandel. Antalet ledamöter bör vara fem. Från vardera sidan bör utses två ledamöter, var-

jämte jordbruksnämnden utser en med fiske och fiskhandel inom området väl förtrogen men av partsintressen obunden ordförande. Utredningen anser att bostadsband bör gälla för partsrepresentanterna. Detta innebär, att ifrågavarande ledamöter skall vara bosatta inom respektive försäljningsföreningars verksamhetsområde. Partsrepresentanterna bör utses av lokala branschorganisationer, om sådana finns, men eljest av vederbörande riksorganisationer efter samråd med lokala representanter för parterna.

Kostnaderna för fiskets och fiskhandelns representanter i fiskhandelsnämnderna bör enligt utredningens mening bestridas av parterna, medan kostnaderna för den opartiske ordföranden bör bestridas av statsmedel.

d) *Förslag om regler för inköp av handelsreglerad fisk från producentförening.*

Om auktorisation i partihandelsledet i enlighet med utredningens förslag slopas, uppställer sig frågan, huruvida rätten att inköpa handelsreglerad fisk från föreningarnas producentorgan skall vara helt fri, eller om denna rätt skall vara på visst sätt reglerad.

Denna fråga sammanhänger uppenbarligen med spörsmålet huruvida priset på handelsreglerad fisk vid försäljning från producentorgan skall vara helt fritt eller genom ett noteringssystem liknande det som för närvarande tillämpas för strömming skall hållas relativt orörligt, låt vara med förändringar uppåt eller nedåt, avpassade efter fiskets normala säsongvariationer. Därest priset i angivet handelsled icke skulle bli föremål för någon reglering — bortsett från ett visst bottenpris — behövdes uppenbarligen icke några kvoteringsbestämmelser vid bristsituationer, utan den fria konkurrensen fick bli avgörande för försäljningen. Härvid finge dock förutsättas att producentorganet vid sin försäljning tillämpade affärsmässiga principer och alltså lät tillgången på varan och storleken av köpen vara avgörande för priserna.

Vad beträffar strömming är utredningen icke beredd förorda, att det noteringssystem med förhållandevis jämna priser, som för närvarande tillämpas för detta fiskslag, skall slopas. Vid sådant förhållande uppkommer frågan om de försäljningsregler, som bör gälla för producentorganen. Enligt utredningens mening bör den ledande principen vara att rätten att köpa strömming från detta organ skall förbehållas företag, som under perioder med god tillgång på strömming fyller vissa krav i fråga om inköpens storlek. Företagens karaktär av partihandlare, detaljhandlare eller fiskberedare skall sålunda icke ha någon betydelse i detta hänsende.

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om att de auktoriserade partihandlarna f. n. har rätt att under perioder med god tillgång på strömming utan begränsning köpa av denna vara från producentföreningarna. Till grund för fördelningen vid knapp tillgång på strömming skall läggas den kvantitet, som varje kund inköpt under närmast föregående period av två kalendermånader då tillgången på strömming varit så riklig, att partihandlarna fått sitt behov täckt.

Vid det av utredningen föreslagna systemet skulle såsom nämnts även andra än nu auktoriserade partihandlare äga köpa strömming från producentorganet, till en början dock utan att få del (kvot) vid bristsituationer.

Som kvalifikationsgrund för rätten att köpa strömming direkt från fiskförsäljningsförenings producentorgan anser utredningen att följande skall gälla:

1. Den som vid tiden för det nya systemets genomförande är auktoriserad partihandlare skall äga fortsatt rätt att köpa strömming från producentorgan, varvid han vid bristsituation äger utfå kvot.

2. Annan än som nyss nämnts, som önskar köpa strömming från producentorgan, har att anmäla sig hos fiskhandelsnämnden, som medger honom rätt att

under av nämnden fastställd kvalifikationsperiod företaga sådana inköp. För fortsatt rätt att köpa strömming från producentorgan erfordras att vederbörande under kvalifikationsperioden inköpt en viss av nämnden fastställd minimikvantitet strömming.

Den som sålunda erhållit fortsatt rätt att köpa strömming från producentorgan äger i bristsituationer utfå kvot enligt samma grunder som under 1 avsedda partihandlare.

3. Den som äger rätt att köpa strömming från producentorgan skall vara skyldig i fortsättningen uttaga en viss minimikvantitet av varan vid äventyr att han eljest förverkar sin inköpsrätt.

e) *Uttalande om fiskares försäljning av strömming direkt till förbrukare.*

Såsom framgår av utredningens redogörelse för nu gällande regler om fiskares direktförsäljning till konsumenter har jordbruksnämnden meddelat föreskrifter av innebörd, att försäljning utan särskilt tillstånd får ske inom en femkilometersrayon för tillgodoseende av köparens husbehov. Vidare har i viss utsträckning meddelats tillstånd för fiskare att sälja utanför denna rayon.

Utredningen anser, att nu gällande bestämmelser om fiskares direktförsäljning i stort sett utgör en lämplig avvägning mellan å ena sidan fiskares och konsumenters och å andra sidan handelns intressen.

Utredningen förutsätter härvid att jordbruksnämnden i fortsättningen liksom hittills iakttager viss försiktighet i fråga om att meddela fiskare tillstånd att sälja strömming direkt till konsumenter utom femkilometersrayonen. Sådant tillstånd bör sålunda enligt utredningen meddelas endast därest svårigheter föreligger för enskilda förbrukare att eljest tillgodose husbehovet av strömming.

f) *Förslag om förlängning av förordningen om regleringen av handeln med fisk m. m.*

Utredningen har i det föregående behandlat frågan om fortsatt auktorisation av handeln med handelsreglerad fisk. Vad angår tiden för förlängningen av nu gällande förordning angående reglering av handeln med fisk m. m. anser utredningen att sådan bör ske för en tid av fem år. Detta innebär, att den nya förordningen ges giltighet fr. o. m. den 1 juli 1954 t. o. m. den 30 juni 1959. Under denna tid skulle det nya systemet få möjlighet att verka tillräckligt länge för att erfarenheter skall kunna vinnas om ändamålsenligheten av detsamma. Förnyad prövning av auktorisationsfrågan skulle behöva ske i god tid före 1958 års riksdag.

g) *Sammanfattning av utredningens förslag.*

Utredningens i denna promemoria framlagda förslag innebär

att (a) de auktoriserade producentföreningarna på ostkusten bibehålles vid sin ensamrätt att mottaga strömming från fiskare, varvid utredningen dock förutsätter att ledningen inom föreningarna noga överväger möjligheterna att övergå till ett friare regleringssystem än det föreslagna,

att (b) det nuvarande systemet med auktoriserade partihandlare skall avvecklas och att i samband därmed de auktoriserade producentföreningarnas producent- och partihandelsverksamhet särskiljes på sätt utredningen angivit,

att (c) inom varje förenings område skall inrättas en fiskhandelsnämnd med uppgift att handlägga vissa frågor rörande handeln med handelsreglerad fisk,

att (d) av utredningen angivna regler skall gälla för inköp av handelsreglerad fisk från auktoriserad producentförening,

att (e) tillstånd för fiskare att överlåta strömming direkt till konsument skall meddelas endast under de förutsättningar utredningen angivit,

samt att (f) förordningen om reglering av handeln med fisk m. m. skall givas fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1959.

För genomförande av utredningens ovan angivna förslag synes icke erfordras någon ändring av gällande förordning om reglering av handeln med fisk.

Förslag till instruktion för de under punkt (c) föreslagna fiskhandelsnämnderna finns intagen som bilaga till denna promemoria. I övrigt torde få ankomma på statens jordbruksnämnd att med stöd av förordningens 3 § utfärda bestämmelser i enlighet med vad utredningen föreslagit.

Utredningens bokföringsundersökning

Undersökningens uppläggning

Utredningens bokföringsundersökning avser år 1950. Det av utredningen utnyttjade bokföringsmaterialet omfattar 47 partihandelsföretag och 90 detaljhandelsföretag. Allt material har insamlats på platsen hos respektive företag i direkt samarbete med affärsledaren.

Från början planlades materialinsamlingen så, att efter hänvändelse från utredningens ledamöter till ett mindre antal företag, ett provmaterial avsågs att bli insamlat. Detta skulle vara vägledande för den fortsatta undersökningen, varvid materialet skulle insamlas med hjälp av statistisk urvalsmetod. Sedan denna första etapp i det närmaste avslutats kunde dock konstateras, att arbetet var så tids- och kostnadskrävande att en insamling enligt den ursprungliga planen var otänkbar. I stället valdes att genom kompletteringar söka få fram ett material, som på vissa orter täckte de där förekommande olika företagsformerna. Tillvägagångssättet innebär, att statistisk prövning av materialets representativitet ej kunnat ske. Det finnes dock vissa möjligheter att i kontrollsyfte jämföra storleken av omsättningen inom de undersökta företagen med omsättningen i samtliga företag inom respektive områden. Samma förhållande gäller med vissa inskränkningar beträffande de utbetalade lönerna, eftersom 1951 års företagsräkning omfattar samma år som utredningens bokföringsundersökning.

Vid insamlingen av bokföringsmaterialet har i huvudsak följts de formulär, som återges i slutet av denna bilaga. Formulären har fastställts efter samråd med experter hos myndigheter och näringsorganisationer. Som underlag för de uppgifter, som påförts uppgiftsformuläret, ligger främst företagens bokföring och verifikationer samt i vissa fall inköps- och försäljningsböcker. Eftersom företagen tillämpar starkt varierande principer vid bokföringen, har det varit nödvändigt att för samtliga företag söka likformigt avgränsa olika konton så långt detta varit möjligt, i avsikt att skapa en så enhetlig grund som möjligt för jämförelse mellan de i undersökningen ingående företagen. Detta har krävt en grundlig och tidskrävande genomgång av såväl inkomst- som utgiftshandlingar. Det bör dock anmärkas, att uppgiftsinsamlarna endast i undantagsfall — där bruttovinsten varit onormalt låg — lagt ner mer ingående arbete på kontroll av att inkomsterna upptagits till rätta belopp. Utgiftsposterna har däremot granskats ingående i och för renodling av inköps-, förädlings- och distributionskostnader. I utredningens särskilda kostnadsredovisning ingår endast de två senare. (Se i övrigt kapitel 4, s. 53 ff.)

Materialets tillförlitlighet

Partihandeln. Som redan nämnts finnes möjligheter att i vissa avseenden jämföra utredningens material med 1951 års företagsräkning. Den tryckta redogörelsen för denna företagsräkning, vilken utkom av trycket i augusti 1955, innehåller dock ej länsuppgifter om antalet sysselsatta och om omsättning etc.

inom fiskhandeln. I det följande använda uppgifter har för utredningens räkning särskilt sammanställts ur företagsräkningen. Utredningen har vid utförandet av sina jämförelser haft tillgång till de preliminära resultaten från denna räkning för Stockholms stad samt Stockholms, Uppsala, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län. För dessa områden finnes uppgifter om typ av handel och antal anställda, om den totala omsättningen och om utbetalda löner 1950. Satta i relation till antalet företag ger dessa uppgifter viss vägledning vid bedömningen av hur utredningens material i dessa avseenden förhåller sig till samtliga företag inom respektive områden. Omsättningsbeloppen kan göras till föremål för direkt jämförelse, medan däremot beträffande uppgifterna om utbetalda löner jämförelsen ställer sig något svårare beroende på en principiell olikhet i redovisningen. Företagsräkningen redovisar över huvud taget icke löner till företagens ägare eller familjemedlemmar, som är verksamma inom företaget. I bokföringsundersökningen redovisas icke någon chefslön i kostnadsposten »löner» (ej heller lön till anställd chef). Däremot har lönerna till familjemedlemmarna beräknats till gängse lön på orten för motsvarande arbete. Trots denna redovisningsolikhet finnes möjligheter att med vissa justeringar göra jämförelser mellan utbetalda lönebelopp i bokföringsmaterialet och enligt 1951 års företagsräkning.

Som jämförelseområden har utredningen använt Stockholm, Karlskrona, Göteborg samt Smögen och Varberg tillsammantagna. Då redan urvalet av orter kan utgöra en felkälla i utredningens material, har även undersökts, huruvida Karlskrona kan anses representativt för Blekinge samt om Göteborg och Smögen-Varberg är representativa för Halland samt Göteborgs och Bohus län.

De olika omsättnings- och lönebeloppen har sammanställts i nedanstående tablå.

Område	Antal arbetsställen		Omsättning per arbetsställe 1 000 kr		Utbetalda löner per arbetsställe 1 000 kr		Utbetalda löner i procent av omsättningen	
	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.
Stockholm	6	34	2 375	1 022	122	60	5,15	5,84
Blekinge län	—	30	—	393	—	30	—	7,64
Karlskrona	6	9	539	823	58	74	10,67	8,98
Hallands samt Göteborgs och Bohus län[1]	11	120	1 024	1 225	81	44	7,01	3,58
Göteborg	7	66	1 170	1 758	105	66	8,95	3,73
Smögen och Varberg	4	11	769	624	39	21	5,12	3,31

[1] I utredningens material västkusten.

Av denna tablå att döma är i bokföringsmaterialet de större företagen klart överrepresenterade i Stockholm och även — fastän ej så tydligt — i Smögen-Varberg. I Karlskrona och Göteborg däremot synes de mindre företagen vara överrepresenterade i utredningens urval. Företagsräkningens siffror för Karlskrona respektive hela Blekinge län ger vid handen, att grossistföretagen i Karlskrona är betydligt större än övriga blekingeföretag i branschen. Karlskrona är alltså icke representativt för hela Blekinge. För västkustens del ger en liknande jämförelse relativt små skillnader. För samtliga i företagsräkningen ingående partihandelsföretag redovisades en genomsnittlig omsättning på 852 000 kr, medan de 47 företagen i utredningens material redovisar 1 065 000 kr per företag.

Beträffande de utbetalda lönebeloppen i procent av omsättningen tycks överens-

stämmelsen vara förhållandevis god i fråga om Stockholm, icke fullt så god för Karlskrona och direkt dålig för västkuststäderna. Vid tre av utredningens sex stockholmsföretag finnes anställd chef. Om de till dessa utbetalda lönerna beräknas i procent av samtliga stockholmsföretags omsättning erhålles en korrektionspost, med vars hjälp jämförbarhet vinnes mellan utredningens och företagsräkningens material. Lägges denna korrektionspost (0,51 %) till utredningens lönekostnadsprocent för samtliga Stockholmsföretag (5,15 %) erhålles en lönekostnad av 5,66 % mot 5,84 % enligt företagsräkningen. I fråga om Stockholm föreligger alltså god överensstämmelse mellan utredningens och företagsräkningens material.

Motsvarande korrektion för Karlskrona ökar skillnaden mellan utredningens och företagsräkningens lönekostnadsandel något. Korrektionsposten blir i detta fall 0,20 %, vilket ger en total lönekostnadsandel i utredningens material på 10,87 mot 8,98 i företagsräkningens. Denna differens torde dock så gott som helt förklaras av den stora förekomsten av filetberedare i utredningens material. Lönekostnaden för denna typ av företag är nämligen avsevärt större än för övriga partihandlare.

Korrektionsposten för Göteborg utgör 0,13 %, vilket ger en total lönekostnadsandel i utredningens material på 9,08 % mot 3,73 % i företagsräkningens. För Smögen-Varberg blir korrektionsposten 0,63 % och löneandelen 5,75 respektive 3,31 %. Denna skillnad torde till stor del kunna förklaras av det stora antalet familjemedlemmar, som arbetar i de av utredningen utvalda västkustföretagen. För dessa har som tidigare nämnts lön beräknats i bokföringsmaterialet medan så ej skett i företagsräkningen.

I övrigt må beträffande bokföringsmaterialets tillförlitlighet anföras följande synpunkter, vilka förmodligen gäller icke endast för detta material, utan även för företagsräkningens. Det må erinras om att utredningens material insamlats på platsen av speciellt av utredningen utsänt folk, medan uppgifterna i företagsräkningens primärmaterial lämnats av företagarna själva. Helt allmänt kan sägas, att partihandelsföretagen som regel är relativt stora affärsenheter, vid vilka ordnad bokföring kan förutsättas. Det skulle således för dessa företag icke i och för sig förefinnes någon större svårighet att lämna de önskade uppgifterna i motsats till vad som gäller detaljhandeln. Vid bedömningen av utredningens partihandelsmaterial får man också minnas, att de ofullständigt redovisade chefslönerna — som om de ej är särredovisade ligger i nettovinsten — utgör en relativt liten del av omkostnaderna. Här föreligger en motsats till detaljhandelsföretagen.

Detaljhandeln. För en prövning av bokföringsmaterialets tillförlitlighet har utredningen även i vad avser detaljhandeln varit hänvisad till vissa uppgifter från 1951 års företagsräkning. Uppgifterna avser butikshandeln med fisk i städer. I tablån på s. 170 har för denna handel redovisats genomsnittlig omsättning, utbetalda löner samt löner i procent av omsättningen. Områdesindelningen har i stort följt utredningens vid redovisningen av detaljhandelsmaterialet.

Som framgår av denna tablå är överensstämmelsen ganska dålig i vad avser Stockholm. Bokföringsmaterialet omfattar större företagsenheter än genomsnittet enligt företagsräkningen. De fem västkustföretag, som finnes med i utredningen, ansluter sig däremot väl till samtliga företag enligt företagsräkningen. Utbetalda löner i procent av omsättningen är för såväl Stockholm som de två västkuststäderna något större i utredningens material än i företagsräkningens. Detta sammanhänger med att inom detaljhandeln innehavaren i de flesta fall är verksam som affärsföreståndare. Som förut framhållits har i företagsräkningen icke tagits

Område	Antal arbetsställen		Omsättning per arbetsställe 1 000 kr		Utbetalda löner per arbetsställe 1 000 kr		Utbetalda löner i procent av omsättningen	
	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.	Utredningen	Företagsräkn.
Stockholm	13	276	216	96	18	6	8,39	6,17
Hallands samt Göteborgs och Bohus län[1]	5	245	74	75	5	5	6,46	6,21
Malmöhus, Kristianstads och Blekinge län[2]	20	126	105	94	10	8	9,17	8,72
Övriga län[3]	52	307	118	101	9	7	7,35	6,74
Hela riket	90	954	127	92	10	6	7,92	6,72

[1] Motsvaras i utredningen av Göteborg och övriga västkusten.
[2] Motsvaras i utredningen av sydkusten.
[3] Motsvaras i utredningen av ostkusten och inlandet.

med löner som utgått till ägare eller dennes anhöriga, som är verksamma inom företaget. Inom de två övriga områdena omfattar bokföringsmaterialet något större företagsenheter än företagsräkningen. Likaså är löneprocenten något högre. Dessutom må framhållas, att enligt företagsräkningen 240 detaljhandelsföretag på landsbygden 1950 omsatte i genomsnitt 48 000 kr, samt betalade ut 2 000 kr i löner per företag. Utbetalda löner i procent av omsättningen var för dessa företag 3,81 %.

1951 års fiskhandelsutredning. ***Konfidentiellt.***

Ort: .....

Undersökning av fiskhandelns ekonomi m. m.

Grupp: .....

Formulär A.

Firma: ..... Adress: .....

Antal heltidssysselsatta, chefen inberäknad: .....

	Bokfört kronor	%	Beräknat kronor	%	Anm.
A. Omsättning under året / 19... — / 19...					
B. Bruttovinst					
C. Omkostnader (exkl. skatter o. räntor):					
1. Chefslön					
a) anställd chef kr					
b) egen företagare »					
2. Löner till familjemedlemmar					
3. Personallöner					
4. Arvoden					
5. Hyra, värme, lyse					
6. Telefon, telegram					
7. Övriga kontorskostnader					
8. Emballage					
9. Bilkostnader, egna					
10. Övriga transportkostnader					
11. Kylningskostnader					
12. Försäkringar (ej bil)					
13. Representation					
14. Resekostnader o. traktamenten					
15. Extraordinära kostnader (spec. i bilaga)					
16. Övriga kostnader					
17. Återbäring					
18. Avskrivn. å fordringar					
19. » » inventarier					
Inventariernas inköpsvärde kr					
20. Avskrivn. å bilar					
Bilarnas inköpsvärde ..... kr					
Summa omkostnader					
Summa omkostnader utom chefslön					
D. Nettovinst inkl. chefslön					

VARU-KONTO 19.....

(Kombinerat inköps-, lager- och försäljningskonto)

Form. B.

KONFIDENTIELLT

DEBET Avser räkenskapsåret / 19..... — / 19..... **KREDIT**

D. 1.	Ingående lager 1/1 19..... till Inköpsvärde	.....
	Bokfört värde	
D. 2.	Ingående kundfordringar	.....
D. 3.	Inköpta varor till inköpsvärde	.....
D. 4.	Ing. fraktkostnader, om de icke ingå i D. 3.	.....
D. 5.	Returer från och varurabatter till kunder, om de icke avdragits från K. 2. (ej återbäring)	.....
D. 6.	Utgående varuskulder 31/12 19.....	.....
D. 7.	**Summa debet**	.....
S.	Beräknad bruttovinst = (K. 7. — D. 7.) = ...	.....
	Bokförd bruttovinst	.....
	Korrigeringsposternas skillnad	.....

K. 1.	Ingående varuskulder 1/1 19.....	.....
K. 2.	Försäljning (avser dagskassorna)	.....
K. 3.	Uttag av varor, som icke redovisats under K. 2. till försäljningspris:	
	a) till chefs hushåll (antal medl. .....)	.....
	b) till personalmåltider	.....
K. 4.	Returer till samt kassarabatter, varurabatter och bonus från leverantörer, om de icke avdragits från D. 3.	.....
K. 5.	Utgående lager 31/12 19..... till inköpsvärde	.....
	Bokfört värde	
K. 6.	Utgående kundfordringar 31/12 19.....	.....
K. 7.	**Summa kredit**	.....
	Årsomsättning = K. 2. + K. 3. + K. 6. — D. 2. = Kr	.....

DEBET **Korrigeringsposter till företagets varukonto:** **KREDIT**

		Ökning	Minskning
D. 1.	.....	.....	.....
D. 2.	.....	.....	.....
D. 3.	.....	.....	.....
D. 4.	.....	.....	.....
D. 5.	.....	.....	.....
D. 6.	.....	.....	.....
D. 7.	.....	.....	.....
	Skillnad		Ökning / Minskning

Anm.: .....

		Ökning	Minskning
K. 1.	.....	.....	.....
K. 2.	.....	.....	.....
K. 3.	.....	.....	.....
K. 4.	.....	.....	.....
K. 5.	.....	.....	.....
K. 6.	.....	.....	.....
K. 7.	.....	.....	.....
	Skillnad		Ökning / Minskning

Anm.: .....

4. Avskrift av varukonto. År 19.....

5. Avskrift av vinst- och förlustkonto. År 19.....

Form. D.

Avskrift av in- och utgående balanskonto. År 19.....

Omsättningens fördelning på olika varuslag:

Fisk, färsk eller beredd vara, cirka ..... % av totalomsättningen

Grönsaker, frukt, blommor . » ..... % » »

Konserver ..... » ..... % » »

Övriga varor ..... » ..... % » »

Av fiskomsättningen kom

På sill och strömming cirka ..... %

På ..... » ..... %

På ..... » ..... %

På övriga fiskslag... » ..... %

Beräkningsgrunder för fastställande av utförsäljningspriser.

För fisk, färsk kalkyleras med ..... % { bruttomarginal / pålägg på inköpspriset

» » , saltad » » ..... %

» » , rökt » » ..... %

» grönsaker » » ..... %

» konserver » » ..... %

Resultat enligt bokföringen.

	1945	1946	1947	1948	1949
Omsättning kr	.....	.....	.....	.....	.....
Bruttovinst »	.....	.....	.....	.....	.....
Omkostnader »	.....	.....	.....	.....	.....
Nettovinst »	.....	.....	.....	.....	.....

Form. E.

Innehavare: ..... Uppgiftslämnare: .....

Firman startades / övertogs den ..... 19..... Tel. .....

Antal försäljningsställen: ..... Förekommer ambulerande försäljning? .....

I vilken utsträckning deltager innehavaren i företagets skötsel? .....

.....

Ske inköpen i regel fritt köparen? ..... Betalas varorna kontant? .....

Hur bokföras fraktkostnader för ankommande varor? .....

I vilken utsträckning ske inköpen från fiskare? ..... %; 1:a grossist? .....; 2:a grossist? ..... %.

I vilken utsträckning sker inköp i hela lådor? ..... %; i delat kolli? ..... %.

I vilken utsträckning sker försäljning i hela lådor? ..... %; i delat kolli? ..... %.

Debiteras hemsändningsavgifter? ..... Hur bokföras dessa? .....

..... Ungefärligt värde per år? .....

Antal lastbilar ..... st. Värde ..... Kr.

Antal personbilar ..... » » ..... »

I vilken utsträckning användes personbil i rörelsen? .....

Lämnas återbäring? ..... Återbäring lämnas kontant / i varor med ..... %.

Har återbäringen ändrats sedan 1945? .....

Hur bokföres återbäringen? .....

Hur bokföras dagskassorna? .....

Hur bokföras varuuttag till hushållet? .....

Hur bokföras varuuttag till ev. personalmåltider? .....

Hur bokföras övriga utgifter till ev. personalmåltider? .....

Debiteringssystem: Bruttopris, procentuellt avdrag, nettopris? .....

Huru stort beräknas hanteringssvinnet vara? ..... %

Har företagets karaktär förändrats sedan 1945? .....

Synpunkter beträffande företagets skötsel: .....

.....

Intryck av bokföringsuppgifternas tillförlitlighet: .....

Företagets standard: .....

Form. F.

KOMMENTARER

Löneutvecklingen:

Anställning:

Branschvana:

			1945	1946	1947	1948	1949	1950
.....	år	Månadslön						
.....	»	»						
.....	»	»						
.....	»	»						

Familjemedlemmars funktion, utförd arbetstid per år, erhållna kontantlöner etc.

.....

.....

.....

Övriga kommentarer: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

..... den / 195...

.....

Specifikation av bokförda avskrivningar

År				
Byggnader				
Maskiner				
Inventarier				
Bilar				
Osäkra fordringar				
Summa bokförda avskrivningar				

Specifikation av beräknade avskrivningar

År				
Byggnader[1]) (procentsats)				
Maskiner (»)				
Inventarier (»)				
Bilar (»)				
Osäkra fordringar				
Summa beräknade avskrivningar				

[1]) Av skattemyndighet medgivet värdeminskningsavdrag.

Form. H.

Specifikation av kostnader, som skola fördelas

År				
Summa				

Specifikation av fördelade kostnader

År				
Summa				

Specifikation av extraordinära kostnader och förluster

År				
Summa				

Specifikation av extraordinära intäkter och vinster

År				
Summa				

Förstahandspris- och konsumentprisstatistiken

Förstahandsprismaterialet

Förstahandsprismaterialet. Utredningen har för bedömningen av förstahandsprisnivån främst varit hänvisad till uppgifter från Göteborgs fiskhamn samt i viss utsträckning till minimipriserna från sydkusten ävensom för strömmingen till priser från fiskförsäljningsföreningarna.

Vid ställningstagandet till frågan, hur uppgifterna från *Göteborgs fiskhamn* skall utnyttjas, har uppstått vissa problem. För samtliga undersökta år — 1950, 1952 och 1953 — finnes tillgängliga de inom fiskhamnen upprättade prisnoteringarna på färsk fisk. Dessa noteringar omfattar all den fisk, som försålts till färskmarknaden och till konservindustrien. De har sammanställts direkt ur auktionsprotokollen. I noteringarna innefattas de auktionsavgifter fiskarna får betala till fiskhamnen, vilka i allmänhet utgår med 5 % på auktionspriset (vid försäljning av hel båtlast 2 %). Däremot ingår icke i noteringen den statliga prisregleringsavgift, som utgår på vissa fiskslag och ej heller kostnaderna för lådor. Noteringarna göres upp omkring middagstid för att vara klara att läsas upp i den lokala radioutsändningen över Göteborg strax före kl. 13. Hänsyn kan därför vid beräkningen ej tagas till den fisk, som ibland landas på middagen och eftermiddagen.

I de dagliga fiskhamnsnoteringarna anges ett medelpris för förstklassig vara. Detta medelpris erhålles genom ett förenklat beräkningssätt, varvid man icke summerar samtliga kvantiteter och värdeuppgifter, utan med hjälp av en slags frekvensfördelning av de försålda posternas priser uppskattar dagens medelpris. Detta förenklade beräkningssätt tillika med förhållandet att ibland icke all under dagen försåld fisk kommer med i noteringarna, gör att dessa omges med viss osäkerhet. Det har vid upprepade tillfällen framhållits, att fiskhamnsnoteringarna synes ligga något högre än de verkliga genomsnittliga auktionspriserna.

Sedan år 1952 sänder fiskhamnskontoret i Göteborg månatligen till jordbruksnämnden uppgifter om den fisk, som från hamnen levererats till färskmarknaden. Uppgifterna innehåller kvantitets- och värdeuppgifter och avser all fisk, utom den som går till export och till konservindustrien. Värdeuppgifterna avser auktionspriserna, men däremot icke regleringsavgifter och lådkostnader. Denna speciella färskkonsumtionsstatistik har à priori synts vara den mest ändamålsenliga för utredningens syfte, alltså jämförelser med de i detaljhandeln tillämpade priserna. Vid preliminära bearbetningar av 1952 års material visade det sig dock snart, att de medelpriser för prisnoteringsveckorna, som erhållits med hjälp av detta material, i ett icke obetydligt antal fall låg under de vid tillfället gällande minimipriserna. Då således både noteringarna och de priser, som erhölls ur den speciella färskkonsumtionsstatistiken, var behäftade med vissa osäkerhetsmoment, föranstaltades om en kontrollundersökning för att söka bedöma siffrornas tillförlitlighet.

Denna kontrollundersökning tillgick så, att för två stora partiföretag i Göteborg inköpspriserna i fiskhamnen på sill 1, torsk 1, kolja 2 och makrill 1 under-

Tabell 1. Jämförelse mellan priserna i Göteborgs fiskhamn år 1952 enligt hamnens noteringar och enligt speciell statistik samt priser betalade av två partiföretag

Månad	Sill 1						Torsk 1						Kolja 2						Makrill 1					
	Notering	Medelpris	Företag 1	Företag 2	Företag 1 & 2	Antal jämförda dagar	Notering	Medelpris	Företag 1	Företag 2	Företag 1 & 2	Antal jämförda dagar	Notering	Medelpris	Företag 1	Företag 2	Företag 1 & 2	Antal jämförda dagar	Notering	Medelpris	Företag 1	Företag 2	Företag 1 & 2	Antal jämförda dagar
Januari	58	61	62	64	62	4	161	155	174	171	172	5	191	—	189	199	193	1	—	—	—	—	—	—
Februari	54	43	56	52	55	5	91	90	90	88	88	5	196	—	216	181	209	3	—	—	—	—	—	—
Mars	67	64	65	69	66	5	90	86	86	76	78	6	157	—	168	159	165	4	—	—	—	—	—	—
April	49	43	49	47	49	4	127	109	102	95	97	5	164	—	154	182	157	1	138	153	133	128	132	3
Maj	53	63	73	—	73	2	86	83	79	81	80	6	109	—	113	129	125	5	63	62	60	58	59	5
Juni	144	105	—	72	72	1	73	72	66	69	68	6	104	—	91	93	92	5	58	56	62	63	62	5
Juli	81	83	73	104	78	5	115	111	109	99	101	4	177	—	181	179	180	5	125	115	126	122	124	5
Augusti	62	56	59	62	59	6	67	70	66	67	66	6	83	—	85	91	87	6	95	82	73	80	75	6
September	69	59	63	66	63	6	97	97	89	105	96	6	100	—	103	93	100	6	97	81	74	94	78	5
Oktober	64	74	56	59	57	6	134	129	119	120	120	6	131	—	133	124	131	6	129	120	118	131	121	6
November	72	66	68	74	70	5	123	104	109	106	108	6	133	—	134	135	133	5	153	139	84	150	91	2
December	50	53	49	49	49	5	101	93	90	88	89	6	134	—	148	147	148	6	102	95	89	84	89	2
Hela året	63	58			61		99	94			91		125	—			128		83	78			78	

Anm. Medelpriserna avser de priser som erhållits ur den särskilda statistiken över fisk som går till färskkonsumtion. I tabellen ingående medelpriser är de som erhållits direkt ur rapporterna till jordbruksnämnden. Vid utredningens beräkningar i kapitel 7 har använts de kontrollräknade uppgifterna.

söktes år 1952. Inköpspriserna inhämtades för tolv perioder under året, vilka motsvarade socialstyrelsens prisnoteringsveckor. Resultatet av undersökningen (se *tabell 1*) gav vid handen, att avvikelserna från såväl noteringarna som medelpriserna på fisk som gått till färskkonsumtion var av relativt begränsad omfattning. Framför allt gällde detta årsmedeltalen. Det ville dock synas som om medelpriserna på fisk till färskmarknaden låg något närmare de priser de två företagen fått betala. Som ofta framhållits från fiskarehåll låg dessa priser i allmänhet lägre än noteringspriserna. Tabellen visar också att de förstahandspriser, som är framräknade för de månader, då tillförseln av något fiskslag är liten, visar något större variationer. Eftersom detta förhållande även gäller detaljhandelspriserna, har det synts riktigast att utföra undersökningen av den totala marginalen för endast sådana perioder, då de olika fiskslagen landats i större kvantiteter.

Med anledning av kontrollundersökningen hemställdes hos Göteborgs fiskhamn om kontrollräkning av den speciella färskkonsumtionsstatistiken för berörda dagar under 1952 och 1953. De härvid reviderade siffrorna har lagts till grund för marginalberäkningarna för sill och torsk. För kolja 2 däremot har kontrollen avsett uppgifterna i noteringarna, eftersom i färskkonsumtionsstatistiken kolja 0, 2 och 3 räknas samman.

För år 1950 — det år bokföringsmaterialet avser — finnes icke den speciella färskkonsumtionsstatistiken tillgänglig. Därför har för detta år varit nödvändigt att beräkna vissa omräkningsfaktorer för att göra 1950 års fiskhamnsnoteringar jämförbara med uppgifterna för åren 1952 och 1953. Därvid har för 1952 jämförts de ursprungliga noteringarna och de reviderade uppgifterna enligt ovan, varvid befunnits att det tillämpade priset för sill bör utgöra 97,0 % av fiskhamnsnoteringen, för torsk 98,0 % och för makrill 100,0 %. De på detta sätt erhållna priserna på sill för 1950 ligger dock så lågt, att de ansetts orimliga varför de räknats upp 7 öre/kg med hjälp av relationen mellan färskkonsumtionsstatistikens priser och hela sillfångstens priser berörda månader 1952. Beträffande förstahandspriset på makrill har en mindre höjning gjorts för samtliga tre år. Den har gjorts med ledning av priser betalda av två göteborgsgrossister samt av medelpriserna för i Göteborg försåld makrill. Uppräkningen var 1950 6 öre/kg samt 3 öre/kg åren 1952 och 1953. De på detta sätt beräknade förstahandspriserna på den i Göteborgs fiskhamn försålda fisken torde ligga så nära de faktiskt uttagna priserna som det över huvud är möjligt att nå.

Beträffande fisk, som ilandförts på *sydkusten*, finnes inga direkta uppgifter om förstahandspriser för de enskilda sorteringarna. För de fiskslag, som antages tillföras vissa sydsvenska marknader, har därför gällande minimipriser kommit till användning. De verkliga försäljningspriserna på denna kuststräcka — där auktioner icke förekommer — torde endast obetydligt överskrida minimipriserna. Det må i detta sammanhang anmärkas, att beteckningen torsk 1 på sydkusten avser torsk med huvud, som är 50 cm eller däröver, medan på västkusten motsvarande nedre gräns är 60 cm.

Förstahandspriserna på *strömming* försåld för färskkonsumtion har hämtats direkt ur de av fiskförsäljningsföreningarna till jordbruksnämnden en gång i månaden lämnade rapporterna om fångster och avsättning. Härtill har lagts den slutlikvid flertalet föreningar utbetalat påföljande år. Uppgift om denna har erhållits från föreningarnas centralorganisation Ostkustfisk. En jämförelse har därefter skett med de sammanställningar, vilka gjorts inom fiskförsäljningsföreningarna över de årliga utbetalningarna till fiskarna. Man har anledning utgå ifrån, att det sålunda erhållna materialet är användbart för utredningens syfte. Med ut-

gångspunkt från detta har sedan uträknats ett enhetligt fiskarpris på strömming för hela ostkusten. Detta riksmedeltal har lagts till grund för marginalberäkningarna, oberoende av avsättningsområde, något som ansetts motiverat med tanke på handelns rörlighet.

Konsumentprismaterialet

För bestämning av konsumentprisnivån har utnyttjats socialstyrelsens prisstatistik för åren 1950, 1952 och 1953. Primärmaterial till denna statistik insamlas av prisombud på 95 orter. I Stockholm finnes fem ombud, varför totala antalet ombud är 99. Ombudsorterna indelas i tre olika grupper, av vilka två omfattar 60 städer och andra tätorter, medan den tredje gruppen omfattar kommuner på landsbygden. Beträffande livsmedel insamlas uppgifter varje månad från de 60 orterna men endast en gång i kvartalet för landsbygdskommunerna.

Eftersom marginalanalyserna avsetts omfatta jämförelser månad för månad har endast prisuppgifterna från de 60 städerna och tätorterna kunnat användas. Dessa uppgifter avser den vecka i månaden, varunder den 15:e infaller. Veckan räknas därvid fr. o. m. söndagen t. o. m. lördagen. I fråga om priserna på färsk fisk och färska grönsaker, alltså priser som snabbt kan förändras, skall enligt socialstyrelsens instruktion[1] till prisombuden prisinsamlingen om möjligt utsträckas över flera dagar i den vecka, som prisnoteringarna skall avse, och besöken i de olika butikerna således göras med någon dags mellanrum.

Vidare föreskrives i instruktionen för prisombuden, att dessa vid val av butiker, från vilka prisuppgifter (»prisnoteringar») skall hämtas, bör tillse att uppgifterna kommer att avse försäljningsställen, där varorna allmänt salubjudes, varmed avses såväl större som mindre detaljhandelsbutiker med bred kundkrets. På orter, där försäljning i saluhallar och genom torghandel spelar större roll, bör enligt instruktionen åtminstone en av prisnoteringarna för varje vara avse ett dylikt försäljningsställe. Då kooperativ butik finnes på orten, skall prisuppgift alltid hämtas även från dylik butik. De utvalda försäljningsställena anlitas vid varje prisinsamling till dess de lokala förhållandena påkallar ett varaktigt byte.

Beträffande den prisnoterade kvaliteten anföres i instruktionen, att om en vara föreligger i flera skilda kvaliteter, som alla motsvarar den angivna varubeskrivningen, noteringen bör avse medelgod kvalitet. Om möjligt bör samma kvalitet noteras vid de olika noteringstillfällena. Beträffande fisken har föreskrivits vilken sortering, som skall noteras. Om någon av de fastställda sorteringarna vid något tillfälle saknas på en ombudsort, skall ombudet i enlighet med instruktionen samla in prisuppgift på annan närstående sortering. Därvid skall dock särskilt anges vilken sortering som avses.

Från varje ombudsort insändes till socialstyrelsen prisuppgifter för ett antal försäljningsställen, som varierar med ortens folkmängd. Sålunda skall från orter med mindre än 10 000 invånare insändas priser för tre försäljningsställen, från orter med 10 000—25 000 invånare uppgifter för fyra samt från orter med mer än 25 000 invånare uppgifter för sex försäljningsställen (varav en kooperativ butik). För Göteborg skall dock insändas priser från 12 och för Stockholm från 30 försäljningsställen. Dessa normer hålles dock icke alltid. Så t. ex. insamlas endast sex uppgifter från Göteborg och från flera av städerna med invånarantal över 25 000 har blott tre eller fyra uppgifter insamlats.

Mot det av socialstyrelsen insamlade prismaterialet har vid upprepade till-

[1] D. v. s. i den instruktion, som gällde för undersökningsåren. Insamlingen sker numera efter andra principer.

Tabell 2. Jämförelse mellan priserna på fisk i Stockholm år 1953 enligt socialstyrelsens prisstatistik och enligt uppgifter från två kedjeföretag

	Sill 1	Strömming	Torsk 1 (mellanbit)	Makrill 1	Kolja 2
Januari					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	150	168	296	210	316
Enskild handel enl. soc.styr.....	170	168	334	253	338
Kedjeföretag 1.....	150	163	298	210	—
Kedjeföretag 2.....	150	163	287	208	307
Februari					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	162	188	312	226	363
Enskild handel enl. soc.styr.....	181	191	345	243	357
Kedjeföretag 1.....	150	—	305	188	—
Kedjeföretag 2.....	150	200	293	193	329
Mars					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	151	140	280	265	290
Enskild handel enl. soc.styr.....	152	140	312	275	295
Kedjeföretag 1.....	150	140	275	295	—
Kedjeföretag 2.....	150	140	280	288	260
April					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	162	152	254	274	311
Enskild handel enl. soc.styr.....	160	150	321	306	322
Kedjeföretag 1.....	156	150	283	282	—
Kedjeföretag 2.....	150	150	280	280	270
Maj					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	—	150	256	208	293
Enskild handel enl. soc.styr.....	—	150	305	221	293
Kedjeföretag 1.....	—	150	271	193	—
Kedjeföretag 2.....	—	150	260	183	272
Juni					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	—	150	284	160	—
Enskild handel enl. soc.styr.....	—	150	289	161	283
Kedjeföretag 1.....	—	150	262	160	—
Kedjeföretag 2.....	—	150	260	160	—
Juli					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	170	175	342	186	338
Enskild handel enl. soc.styr.....	150	178	378	200	345
Kedjeföretag 1.....	—	174	325	183	—
Kedjeföretag 2.....	—	180	319	190	341
Augusti					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	167	188	290	200	276
Enskild handel enl. soc.styr.....	173	188	306	210	274
Kedjeföretag 1.....	164	170	289	196	—
Kedjeföretag 2.....	175	182	280	190	263
September					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	160	176	283	197	244
Enskild handel enl. soc.styr.....	169	182	314	241	298
Kedjeföretag 1.....	160	165	279	183	—
Kedjeföretag 2.....	160	180	277	198	257

Tabell 2. Forts.

	Sill 1	Strömming	Torsk 1 (mellanbit)	Makrill 1	Kolja 2
Oktober					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	162	176	324	204	274
Enskild handel enl. soc.styr.....	168	179	347	226	308
Kedjeföretag 1.....	160	160	313	183	—
Kedjeföretag 2.....	160	160	307	209	199
November					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	190	180	366	342	335
Enskild handel enl. soc.styr.....	183	180	404	320	330
Kedjeföretag 1.....	190	178	353	343	—
Kedjeföretag 2.....	178	180	394	290	285
December					
Konsum.-koop. handel enl. soc.styr...	175	180	264	188	225
Enskild handel enl. soc.styr.....	171	180	325	209	278
Kedjeföretag 1.....	170	180	263	183	—
Kedjeföretag 2.....	170	180	285	190	217

fällen riktats kritik, vilken gått ut på såväl att materialet skulle innebära en underskattning som en överskattning av prisnivån. För att om möjligt kontrollera i vad mån denna kritik är befogad i vad gäller fiskpriserna i Stockholm har företagits en jämförelse mellan socialstyrelsens priser för privat respektive kooperativ handel och de priser som tillämpats i två mångfilialföretag under prisnoteringsveckorna 1953. Jämförelserna finnes redovisade i *tabell* 2. Veckomedeltalen utgör ovägda medeltal[1], eftersom socialstyrelsens prisuppgifter icke tar hänsyn till försäljningens omfattning olika dagar.

Av tabellen framgår, att priserna inom den enskilda handeln enligt socialstyrelsens siffror så gott som genomgående ligger högre än inom mångfilialföretagen. Detta torde icke innebära att prisuppgifterna för den enskilda handeln är felaktiga, utan att bland de 30 företag, som lämnar uppgifter i Stockholm, befinner sig ett antal affärer som tillämpar högre prisnivå än vad de stora mångfilialföretagen gör.

På grundval av det anförda torde kunna fastslås, att socialstyrelsens detaljprisstatistik är ett användbart material för konsumentpriserna vid en marginalundersökning. Givetvis kan månadssiffrorna i enstaka fall visa fel, vilka dock torde i huvudsak elimineras i årsmedeltalen. Så t. ex. kan tänkas, att för en prisnoteringsvecka förstahandspriserna legat på en osedvanligt hög nivå i början på veckan med åtföljande hög prisnivå i detaljhandeln men sedan sjunkit avsevärt mot slutet av veckan. Om prisombudet av någon anledning just denna vecka icke haft möjlighet att göra prisinsamlingen förrän mot slutet av veckan, framkommer ett konsumentpris för denna månad som ligger lägre än som borde varit fallet. Det finns knappast anledning antaga, att ett sådant förhållande skulle kännetecknа en följd av månader och att icke en differens i motsatt riktning skulle uppträda.

[1] Med *ovägt* medelpris avses exempelvis ett årsmedelpris beräknat genom att de månatliga medelpriserna summerats och dividerats med antalet månader. Om de försålda kvantiteterna varje månad är kända beräknas att *vägt* medelpris, varvid de månatliga medelpriserna multipliceras med de försålda kvantiteterna och den erhållna summan divideras med hela den under året försålda kvantiteten.

Distributionen av saltvattensfisk i Sverige år 1949[1]

Av pol. mag. *Sixten Kellertz*

Undersökningens syfte och uppläggning

Den svenska fiskerinäringens lönsamhetsutveckling beror på förhållandena icke blott vid fiskets utövande utan även i lika hög grad på dem inom fiskhandeln. Lika viktigt som det är att tillgången på fisk är god och omkostnaderna m. m. för fisket är gynnsamma, lika väsentligt är det att avsättning vinnes för fångsterna — för färskkonsumtion inom landet, för beredning och konservering samt för export.

Vad beträffar fiskens användning för konsumtion i färskt tillstånd inom landet spelar distributionsapparaten en viktig roll. Bland annat beror fiskens konkurrenskraft på livsmedelsmarknaden till alldeles väsentlig grad på att den salufördа varan är av hög kvalitet och betingar ett i förhållande till konkurrerande födoämnen rimligt pris samt att tillförseln är jämn och innefattar ett tillfredsställande sortiment. För tillgodoseendet av dessa krav måste höga anspråk ställas på transportapparaten. Med tanke på fiskens lättförstörbarhet bör transporterna ske snabbast möjligt samtidigt som kostnaderna för desamma måste hållas vid lägsta möjliga nivå.

På grund av distributionsapparatens stora betydelse för fiskens avsättningsmöjligheter och därmed också för fiskerinäringens lönsamhet, är det givetvis av stort intresse att erhålla en överblick av transportvägarna inom landet för den fisk, som ilandföres vid våra kuster. 1945 års fiskeriutredning har i sitt år 1947 avgivna betänkande »Fiskerinäringens efterkrigsproblem» (SOU 1947: 2) ägnat ett avsnitt åt de inrikes handelsvägarna för fisk. Undersökningen är emellertid ur flera synpunkter otillfredsställande som belysning av fiskhandelns aktuella struktur. Att utredningen avsåg ett år — från 1950 års synpunkt — inemot 10 år tillbaka i tiden är därvid av mindre betydelse än det faktum, att den belyste transportsystemet under ett år, präglat av kris- och krigsförhållanden. Undersökningen var därtill synnerligen summarisk och belyste i huvudsak transportvägarna för fisk från envar av de tre kuststräckorna till vart och ett län. Med undantag för fiskauktionsplatserna i Göteborgs och Bohus län beaktades följaktligen icke fiskhandeln på de enskilda större ilandföringsplatserna runt våra kuster. De till grund liggande kvantitetsuppgifterna var hämtade från viss under kristiden förekommande regleringsstatistik och särskilde icke järnvägs- och biltransporter.

I början av år 1950 påbörjade därför författaren på uppdrag av sin dåvarande arbetsgivare, fiskeristyrelsen, en utredning i syfte att erhålla en bild av fiskdistributionen inom landet under ett aktuellt och framför allt normalt år. Härtill utvaldes senast förflutna år, 1949. På grund av saltsjöfiskets dominerande bety-

[1] Bilagan utgör ett kortfattat sammandrag av en under åren 1950—1952 verkställd undersökning i ämnet. Undersökningen innehåller redogörelser för fiskfångster och fiskkonsumtion i Sverige, fiskdistributionen från väst-, syd- och ostkusten samt fiskdetaljhandeln i och omkring Göteborg.

delse begränsades undersökningen till att avse transporterna av färsk saltvattensfisk inom riket.

Undersökningen avser att belysa dels spridningen av den vid våra kuster ilandförda fisken till olika delar av landet, dels de större städernas roll som avnämare av saltvattensfisk. De båda syftena tillgodoses samtidigt på så sätt att 25 större städer, belägna i olika delar av landet, blir föremål för undersökning. På grund av Norrlands speciella karaktär vad beträffar fiske, fiskhandel och kommunikationer etc. har huvudvikten lagts vid Göta- och Svealand. Vad gäller avsändningsorterna för fiskleveranserna har ett urval måst göras, dock så att den alldeles övervägande delen av den från nämnda städer »utifrån» inköpta fisken medtagits.

Undersökningsmaterialet m. m.

Då det i det följande talas om fisk avses icke beredd eller konserverad fisk och ej heller fisk, som exempelvis är ämnad till djurföda, eller annan s. k. skrapfisk. Slutligen faller även fisk, avsedd för export, utanför.

Undersökningen avser att belysa fiskens spridning inom landet från de olika kuststräckorna. Det är *partihandeln* med fisk, som legat till grund för undersökningen, medan detaljhandeln studerats endast i fråga om Göteborg och behandlas i särskilt avsnitt.

Fiskdistributionen från ilandföringsorterna på de olika kuststräckorna ombesörjes dels per järnväg och dels per bil.

Järnvägstransporterna — utförda för partihandlarnas räkning — är de utan gensaga viktigaste. Biltransporterna består dels av längre transporter med s. k. långtradare, dels av kortare till områden relativt nära ilandföringsplatsen.

Uppgifter rörande fisktransporternas storlek 1949 har införskaffats dels från järnvägsstyrelsen, dels från vederbörande åkerier (på väst- och sydkusten) eller från partihandlarna (på ostkusten). Uppgifterna har i fråga om järnvägstransporterna hämtats från de journaler över avsänt gods, som upprättats vid avsändningsstationerna. Dessa journaler avser dels ilstyckegods, dels fraktstyckegods och dels s. k. vagnslaster. Journalerna innehåller uppgift om datum för avsändningen, mottagarestation, vikt, samt frakt. Den fisk, för vilken frakten erlägges av mottagaren, bokföres däremot icke på avsändningsstationen. Ej heller kan man av journalerna för styckegods avläsa, vilket fiskslag det rör sig om. På specifikationerna över vagnslasterna framgår emellertid fiskslaget såtillvida, att här anges »fisk», »sill» eller »makrill». I Göteborg har inrättats en särskild järnvägsstation vid stadens fiskhamn som endast har till uppgift att ombesörja fiskdistributionen från fiskhamnen. Med undantag av Göteborg gäller, att färsk fisk alltid skickas såsom ilgods. Från denna stad har däremot ansenliga kvantiteter avsänts även som fraktgods, nämligen fiskavfall och fisk avsedd till djurföda.

Uppgifterna rörande biltransporter har stundom varit knapphändigare än järnvägsjournalerna och ofta upptagit endast ungefärliga kvantiteter, vartill kommit att månatliga siffror ibland icke kunnat erhållas.

De uppgifter om transporter av färsk fisk, som införskaffats, avser varans bruttovikt, d. v. s. inkluderar emballage och is. Taran beräknas utgöra 25 % av bruttovikten. Att sålunda bruttovikten och ej nettovikten för fiskleveranserna användes i utredningen saknar större betydelse, då den avser att främst belysa de olika handelsvägarnas relativa betydelse.

De 25 städer, som inbegripes i undersökningen, hade 1950 ett invånareantal av ca 2 143 000, d. v. s. $^2/_3$ av folkmängden i rikets samtliga städer. I de flesta sammanhang har emellertid alla städer icke medtagits utan endast följande 19, som

ansetts vara representativa, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Örebro, Uppsala, Borås, Västerås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Karlskrona, Kalmar, Kristianstad, Östersund samt Växjö och Falun. De 19 städerna hade vid 1950 års ingång sammanlagt i runt tal 1 968 000 invånare eller 61 % av folkmängden i rikets 132 städer. Bland dem befinner sig 15 av vårt lands 18 största städer. Av städerna är 12 inlandsstäder, 5 belägna i Götaland, 6 i Svealand samt 1 i Norrland samt 7 kuststäder, belägna på väst-, syd- eller ostkusten. På grund av Faluns i förhållande till övriga Svealandsstäder nordliga läge har staden i denna undersökning hänförts till Norrland.

Sagda 19 städer sammanfattas i det följande under benämningen *städerna.* Bland dem kan särskiljas tre olika grupper, *Stockholm, kuststäderna* (6 st.) samt *inlandsstäderna* (12 st.). Dessa tre grupper kan ur fiskhandelssynpunkt karakteriseras på följande sätt. Stockholm är landets största stad och konsumtionscentrum med ansenlig fisktillförsel även genom direktlandning. Kuststäderna är i allmänhet relativt stora konsumtionsorter med starkt utvecklad fiskhandel. Dessa städers konsumtionsbehov täckes dels av fisk som ilandföres vid den egna kuststräckan, dels av vid andra kuststräckor ilandförd fisk. Den starkt utvecklade partihandeln med fisk i dessa städer sätter sin prägel på fiskleveranserna hit och skiljer dem i hög grad från inlandsstäderna. De senare är för sin konsumtion av saltvattenfisk helt hänvisade till införseln från kusterna, varjämte deras grosshandel med fisk i jämförelse med kuststäderna är obetydlig. Bland denna kategori återfinnes såväl större som mindre konsumtionsorter.

Som representanter för säljarna, fiskhandlarna, på de olika kuststräckorna har valts för västkusten Smögen—Gravarne, Lysekil, Göteborg samt Varberg och Falkenberg, för sydkusten Simrishamn, Karlshamn, Listerlandets fiskelägen och Karlskrona samt för ostkusten Västervik, Norrköping Nyköping—Trosa, Gävle och Sundsvall. De nämnda orterna är belägna inom olika delar av respektive kuststräckor, varigenom eventuella regionala olikheter i fiskhandelns struktur kommit att belysas. Orterna representerar den alldeles övervägande delen av den från respektive kuststräckor till städerna levererade fisken.

I detta sammanhang förtjänar göras några anmärkningar. Den största delen av den fisk, som ilandföres vid skånekusten, blir icke föremål för någon mera nämnvärd spridning i landet utan stannar inom det folkrika landskapets egna gränser. En del fisk från andra ilandföringsorter än Simrishamn kan dock förväntas gå till framför allt Malmö och Kristianstad, vilket något skulle öka sydkustfiskens relativa betydelse för dessa städers vidkommande. Av analoga skäl har för ostkustens del Stockholm icke medtagits. Huvudstaden konsumerar den allra största delen av den till Stockholms läns fiskförsäljningsförening införda fisken och någon nämnvärd betydelse för bilden av ostkustfiskens spridning till riket i övrigt har den icke. Norr om Gävle har, med undantag av Sundsvall, inga leveranser ansetts vara värda att beakta i detta sammanhang. Fisktransporterna härifrån — d. v. s. i stort sett strömmingstransporterna — stannar nämligen mestadels inom Norrlands gränser. Härvid bör emellertid beaktas, att en del leveranser sommartid förekommer från orter i Ångermanland och Västerbotten till bl. a. Stockholm och Norrköping. De strömmingsleveranser, som eventuellt förekommer från exempelvis Hudiksvall och Söderhamn till Gävle, har här intet intresse, då det i detta fall är fråga om en och samma fiskförsäljningsförenings område. Ifrågavarande transporter ingår som ett led i fiskförsäljningsföreningarnas organiserade kommunikationer mellan kustorterna i syfte att utjämna variationerna i strömmingstillförseln och har stor omfattning längs hela ostkusten. Viktigare är emellertid att beakta, att de båda inlandsstäderna Falun och Östersund mottagit avsevärda

strömmingskvantiteter från norrlandsorter, som här uteslutits, t. ex. Hudiksvall och Härnösand.

I detta sammanhang må slutligen göras en anmärkning beträffande västkusten. Utredningen redovisar som tidigare nämnts fiskleveranserna per järnväg och bil, avsända från partihandlare i ilandföringsorten. Från Göteborg har emellertid betydande kvantiteter vid fiskauktionen inköpts av detaljhandlare, vilka därefter forslat fisken per bil till sina butiker på andra orter.

Undersökningens huvudresultat

För översiktlighetens skull har de utvalda landningsplatserna i det följande oftast sammanförts i vissa grupper. Smögen-Gravarne och Lysekil får representera Bohusläns fiskhandel, Varberg och Falkenberg Hallands fiskhandel samt Karlshamn och Listerlandets fiskelägen Blekinges fiskhandel. Västervik och Norrköping representerar götalandsdelen av ostkusten, Nyköping-Trosa svealandsdelen samt Gävle och Sundsvall norrlandsdelen av denna kuststräcka. Var för sig studeras däremot landets förnämsta fiskhandelscentrum, Göteborg, sydkustens stora fiskhamnar Simrishamn och Karlskrona samt ostkustens främsta strömmingscentrum, Gävle. De utvalda landningsplatserna betecknas som *västkusten* respektive *sydkusten* och *ostkusten.*

Fiskdistributionen under år 1949 från de tre kuststräckorna till städerna redovisas i *tabell 1.*

Tabell 1. Interregionala försändelser av fisk år 1949 från väst-, syd- och ostkusten till vissa städer (ton)

Till	Från				S:a
	Göteborg	Övriga väst-kusten	Syd-kusten	Ostkusten	
Kuststäder					
Göteborg	—	263	1 412	267	1 942
Malmö	971	326	1 222	36	2 555
Karlskrona	135	1	6	—	142
Kalmar	188	5	76	11	280
Norrköping	413	114	259	117	903
Stockholm	6 103	2 385	710	582	9 780
Gävle	391	55	184	472	1 102
Inlandsstäder					
Kristianstad	156	6	115	17	294
Växjö	215	—	135	23	373
Jönköping	550	11	83	83	727
Borås	581	160	59	90	890
Linköping	560	23	131	265	979
Karlstad	190	46	37	146	419
Örebro	417	105	106	251	879
Eskilstuna	254	24	91	98	467
Västerås	249	21	76	157	503
Uppsala	407	13	110	178	708
Falun	113	16	14	208	351
Östersund	142	4	5	98	249
Summa	12 035	3 578	4 831	3 099	23 543

Det bör erinras om att uppgifterna avser den försända fiskens bruttovikt. Den angivna totalkvantiteten 23,5 milj. kg motsvaras av ungefär 17,7 milj. kr netto.

Då tabellen endast redovisar *interregionala* försändelser av havsfisk, ger den i fråga om *kuststäderna* icke besked om den totala tillförseln av sådan fisk. Enligt 1945 års fiskeriutrednings undersökning, som avsåg år 1940, utgjordes av tillförseln till Stockholm nära hälften av fisk från ostkusten, huvudsakligen Stockholms län, medan Göteborg fick över 90 % av sin fisk från västkusten. För övriga kuststäder saknas motsvarande uppgifter.

Håller man sålunda i minnet, att för kuststäderna uppgifter om den lokala tillförseln ej ingår i tabellen, finner man, att Stockholm förses med havsfisk huvudsakligen från västkusten, medan sydkusten spelar en ganska underordnad roll. Att försändelserna av fisk till Göteborg är betydligt större från sydkusten än från ostkusten framgår också, liksom att ostkustfisk har mycket liten betydelse för sydkuststädernas fiskförsörjning.

Vad härefter angår fisktillförseln till *inlandsstäderna* — statistiken torde här, bortsett från att transporterna från mindre betydelsefulla ilandföringshamnar ej är med, vara ganska fullständig — framgår av tabellen, att västkusten utgör den främsta leverantören (62 %), varefter följer ostkusten (24 %) och sydkusten (14 %). Det bör observeras, att de anförda talen påverkas av urvalet av inlandsstäder. Ett annat urval skulle kunna tänkas ge något avvikande tal.

I övrigt framgår sammansättningen av leveranserna till inlandsstäderna av följande tablå, där städerna grupperats efter landsdel.

Mottagare	Avsändare			Summa
	V	S	O	
Inlandsstäderna i				
Götaland	67	21	12	100
Svealand	58	14	28	100
Norrland	48	3	49	100

Man finner, att västkustens genomsnittliga andel sjunker från söder mot norr. Ännu snabbare sjunker sydkustens andel. Ostkustens andel däremot stiger från Götaland till Norrland, i vilken sistnämnda landsdel ostkustens leveranser är de viktigaste. I Götaland är sydkustens andel större än ostkustens, vilket förhållande starkt förändras i Svealand och än mer i Norrland, där sydkustens andel är synnerligen obetydlig.

En ytterligare belysning av leveranserna till inlandsstäderna inom Götaland, Svealand och Norrland sker i följande tablå, som avser procentuella fördelningen av leveranserna på de tolv inlandsstäderna.

Avsändare:	Inlandsstäder i			
	Götaland	Svealand	Norrland	Summa
Bohuslän	31	64	5	100
Göteborg	54	40	6	100
Halland	58	38	4	100
Simrishamn	51	47	2	100
Blekinge	89	10	1	100
Karlskrona	49	49	2	100
Västervik-Norrköping	52	42	6	100
Nyköping-Trosa	24	70	6	100
Gävle-Sundsvall	11	45	44	100

Som synes har Götaland varit den utan jämförelse viktigaste avsättningsmarknaden för Blekinge, närmast följt av Halland, Göteborg samt Västervik-Norrköping. Relativt minst har Götaland betytt för Gävle-Sundsvall. Svealand har varit mest betydande marknad för Nyköping-Trosa, närmast följt av Bohuslän, Karlskrona och Simrishamn. Norrland är som synes en betydande marknad för Gävle-Sundsvall, varefter följer Nyköping-Trosa, Västervik-Norrköping samt Göteborg.

Den hittills lämnade översikten av fiskhandelns marknadsförhållanden har klarlagt den regionala fördelningen i stora drag för de långväga transporterna från de olika landningsplatserna och kuststräckorna. Hur skall man kunna förklara lokala olikheter i övrigt? Som svar på denna fråga kan man framhålla följande faktorer som avgörande härvidlag: det av partihandeln salufördа sortimentet, fiskens pris och kvalitet samt transportapparatens lämplighet.

Vad partihandelns sortiment beträffar är detta väsentligt olika på de tre kuststräckorna. Ostkustens koncentration på strömming och sydkustens på framförallt torsk och sill kontrasterar mot västkustens stora och allsidiga sortiment. Fiskkonsumtionen i ett område i närheten av en kuststräcka baseras väsentligen på vid denna ilandförd fisk. Detta är naturligt med hänsyn till transporternas längd och kostnader. Ju längre man kommer in i landet, desto mindre blir denna naturliga samhörighet med en kuststräcka. Även i orter inne i landet råder tämligen fasta konsumtionsvanor beträffande fisken, ett faktum som en detaljhandlare måste taga hänsyn till.

Vad beträffar västkustens fiskleveranser har Göteborgs särställning förut framhållits. Den marknadsinriktning, som i det ovanstående iakttagits för de olika landningsplatserna på västkusten, kan knappast förklaras annorledes än genom hänvisning till rådande affärsförbindelser. Dessa förbindelser bottnar i vissa fördelar hos fisk från viss landningsplats, som särskilt uppskattas av köparen. Sålunda kan exempelvis sägas, att Göteborg har den speciella fördelen att erbjuda landets rikligaste fisksortiment med jämn tillförsel året om. Vad varbergsfisken angår, brukar fiskarna landa sina fångster på eftermiddagen, just lagom för att kunna transporteras med stockholmståget på aftonen, vilket är en fördel. Det må i detta sammanhang nämnas, att det stora »fisktåget» från Göteborg avgår vid 15-tiden, varför den med detta tåg forslade fisken sålts på auktionerna under förmiddagen och därför vid ankomsten till Stockholm påföljande morgonen icke är lika färsk som den samtidigt anlända varbergsfisken.

Med anledning av de tidigare kommenterade leveranserna från framförallt Simrishamn och även Karshamn-Listerlandet, skall här blott erinras om att dessa så gott som uteslutande består av torsk och sill, isynnerhet det förra fiskslaget, och att de i stor utsträckning är destinerade till partihandlare i kuststäder. Sydkusttorsken är avsevärt mycket billigare än sin motsvarighet på västkusten, men också i regel av sämre kvalitet. Den inköpes därför i stor utsträckning av grossister i kuststäderna, fileteras och vidareförsäljes alltså av dessa i förädlat skick.

Ostkustens fiskhandel domineras av fiskförsäljningsföreningarna. Fiskhandeln får sin karaktär av strömmingsfiskets säsongvariationer vid olika kustdelar och leveranser förekommer mellan de olika kuststäderna för utjämnande av lokalt förekommande överskott eller underskott av strömming. Den redan tidigare iakttagna marknadsfördelningen får ses mot bakgrunden av dessa förhållanden.

Försändelsernas fördelning på järnvägs- och biltransporter

I *tabell 2* har de interregionala fiskleveranserna uppdelats på järnvägs- och biltransporter, varvid skett en fördelning på olika avsändareorter. Som framgår av

Tabell 2. De interregionala leveranserna till städerna år 1949, fördelade på järnvägs- och bilfrakter (i ton)

Avsändare	Totalleverans till städerna	Därav			Bilfrakter	Vagnslast	Styckegods
		pr bil	vagnslaster	styckegods	i % av totalleveranser		
Smögen-Gravarne-Lysekil ..	1 213	—	446	767	—	37	63
Göteborg.....	12 035	834	6 322	4 879	7	53	40
Varberg-Falkenberg.....	2 365	175	1 228	962	7	52	41
Simrishamn.....	2 815	2 382	—	433	85	—	15
Karlshamn-Listerlandet....	404	—	—	404	—	—	100
Karlskrona.....	1 612	—	43	1 569	—	3	97
Västervik-Norrköping.....	1 323	642	70	611	49	5	46
Nyköping-Vagnhärad.....	805	96	192	517	12	24	64
Gävle-Sundsvall.....	971	53	150	768	5	15	80
Totalt	23 543	4 182	8 451	10 910	—	—	—

tabellen omfattar järnvägstransporterna den större delen av försändelserna, närmare bestämt 82 %. Styckegodssändningarna är mer omfattande än transporterna i vagnslaster.

Järnvägstransporterna dominerar på alla avsändningsplatser utom Simrishamn och Västervik-Norrköping, från vilka 85 respektive 49 % fraktats per bil. I förstnämnda fall torde detta förklaras av dåliga järnvägsförbindelser.

Vad beträffar fördelningen på vagnslast- och styckegods ser man, att den växlar på olika orter. På de flesta håll, och detta gäller främst de mindre avsändningsplatserna, dominerar styckegodssändningarna. Endast från Göteborg och Varberg-Falkenberg överväger vagnslastförsändelserna, vilket sammanhänger dels med att från dessa platser transporteras stora mängder fisk, dels att denna fisk i betydande utsträckning är destinerad till större städer, framför allt Stockholm.

Fiskhandeln i och omkring Göteborg

Köparna vid auktionerna i Göteborgs fiskhamn kan indelas i följande grupper:
1) grossister, inkl. exportörer,
2) detaljister,
3) diverse institutioner och företag samt
4) förädlingsindustrin (konservindustrier, saltare och beredare).

Till dessa kommer en köpare av speciell karaktär, nämligen prisregleringsföreningen Västkustfisk, vars uppgift är att till visst fastställt pris (s. k. garantipris) uppköpa den fisk, som vid auktionen icke uppnått minimipris. I det följande skall av dessa grupper endast detaljhandeln bli föremål för närmare studium. Även de övriga grupperna beröres emellertid i korthet. Grupperna 2 och 3 benämnes gemensamt »detaljistgruppen» till skillnad från grossister och exportörer, konservfabrikanter och saltare etc., vilken grupp i analogi härmed blir »grossistgruppen».

Detaljhandlarna, som gör sina inköp vid Göteborgs fiskhamn, består av olika kategorier, nämligen

1) handlare i Göteborg
   a) butiksinnehavare,
   b) torghandlare,
   c) ambulerande inom staden (kringdragare med kärror etc.),
2) handlare utanför Göteborg
   a) butiksinnehavare i andra städer och orter samt
   b) ambulerande på landsbygden (med bilar).

Gemensamt för de båda kategorierna detaljister i gruppen 2 är att de transporterar den vid auktionen inköpta fisken per bil till försäljningsorten. I förbigående kan nämnas, att detta har ett visst intresse vid jämförelse med grossisternas distribuering av fisk, vilken från Göteborg till alldeles övervägande delen sker med järnväg.

Under år 1949 försåldes på fiskauktionen i Göteborg 62,3 milj. kg fisk. Härav övertog Västkustfisk 7,2 milj. kg, 20,5 milj. kg inköptes av exportörer, konservfabrikanter och beredare och 25,5 milj. kg av färskfiskgrossister. Återstoden eller 9,1 milj. kg köptes av detaljhandlare. Grossistgruppen svarade sålunda för ca 74 % av de totala inköpen och detaljistgruppen för 15 %. Antalet köpare i fiskhamnen utgjorde ca 400, varav $^3/_4$ tillhörde detaljistgruppen.

Statistik över detaljisternas inköp år 1949 vid fiskauktionerna i Göteborg har sammanställts i *tabell 3.*

Tabell 3. Detaljistgruppens inköp av fisk i Göteborgs fiskhamn år 1949

	Ton	Antal köpare	Inköpt kvantitet per köpare (ton)
Detaljister i Göteborg			
Butiksinnehavare	4 141	145	28,5
Torghandlare	578	27	21,4
Ambulerande	55	8	6,9
Detaljister utanför Göteborg	2 792	101	27,6
Diverse köpare	1 566	17	92,1
Varabolaget	1 209		
Konsum	82		
Göteborgs stad	215		
Därav: Fattigvården	36		
Sjukhusdirektionen	174		
Ålderdomshemmet	5		
Övriga	60		
Totalt	9 132	298[1]	

[1] Detaljister.

Av de totala inköpen enligt tabellen svarade detaljisterna i Göteborg (butiker, torghandlare, dragare) för 52 %, detaljisterna utanför Göteborg för 31 och »diverse köpare» för återstående 17 %. Medelinköpen utgjorde för butiksinnehavare i Göteborg 29, torghandlare där 21 och detaljister utanför staden 28 ton per år.

I fiskbutikerna saluföres som regel icke blott fisk utan även andra varor, framför allt konserver, frukt och grönsaker. Specialisering på fisk torde endast förekomma i stadens fiskhall vid fisktorget. Orsaken härtill är att enbart fiskförsäljning icke anses ge innehavarna tillräckliga inkomster. I detta sammanhang kan

nämnas, att nyetablering inom fisk- och grönsaksbranschen — som i de flesta branscher — icke är fri i Göteborg, utan sedan år 1941 varit reglerad genom särskilda bestämmelser (se kartellregistret, Meddelande från Kommerskollegii Monopolutredningsbyrå, nr 2 Kart. Reg. nr 31). Vidare bör meddelas att flertalet butiker är små.

Antalet innehavare av fasta fiskbutiker i Göteborg, som gjort sina inköp i fiskhamnen år 1949, utgjorde som framgått av tabellen 145. Jämföres denna siffra med antalet fiskdetaljister i telefonkatalogens yrkesregister, finner man en avsevärd skillnad. Katalogen redovisar nämligen, utom konsumbutiker, ej mindre än 220 butiker, därav ca 15 filialer. I hälsovårdsnämndens årsberättelse för samma år redovisas 222 fiskbutiker. Det föreligger alltså en skillnad på ca 60 butiker. Från fiskhamnskontoret har upplysts, att en del fiskdetaljister med liten omsättning icke gör sina inköp direkt vid auktionen utan köper i andra hand av större firmor. Det bör framhållas, att detta icke är samma sak som samköp i egentlig mening. Köpen genom annan detaljhandlare har sin grund i vissa bestämmelser för fiskhamnen angående ställande av borgen för rätt till inköp; en del detaljister har icke ansett sig kunna ställa sådan borgen. Samköp åter hänsyftar på ett stundom förekommande inropningssystem vid auktionerna, då flera (stora) köpare vid visst tillfälle slår sig samman i ett gemensamt bud. Samköp är ingen regelbunden företeelse utan uppges från fiskhamnskontoret vara mycket sällan förekommande.

I *tabell 4* har de 145 butiksinnehavarna i staden och de 101 handlarna utanför Göteborg fördelats efter inköpens storlek under året.

Tabell 4. Butiksinnehavarnas inköp i Göteborgs fiskhamn år 1949

Årsinköp, ton	Antal butiksinnehavare i Göteborg	Antal handlande utanför Göteborg
—5	10	14
5—10	9	5
10—15	22	18
15—20	23	10
20—25	28	14
25—30	16	8
30—35	13	9
35—40	7	6
40—45	3	1
45—50	—	2
50—100	11	11
100—300	2	3
300—500	1	—
Summa	145	101

Av tabellen framgår, att de flesta firmorna gjort årsinköp på 10—25 ton.

De 101 ambulerande fiskhandlarna inköpte under 1949 tillhopa 2 792 ton fisk i Göteborgs fiskhamn. Då partihandeln i staden avsände 1 057 ton fisk per bil utgjorde följaktligen totala billeveranserna från Göteborg ca 3 850 ton, d. v. s. drygt 10 % av den från Göteborg till hela riket transporterade fisken (avsedd till människoföda).

De kring Göteborg verksamma ambulerande handlarna, som gjort sina fiskinköp i stadens fiskhamn, sålde till $^4/_5$ sin fisk i ett område inom 5 mil från Göteborg. Hela 95 % har avsatt sin fisk inom en sektor med 10 mils radie från staden. De längsta transporterna synes ha gått till orter i Dalsland och Värmland.

Statens offentliga utredningar 1956

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.))

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.
Åldringsvård. [1]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.
Fiskhandeln i Sverige. [2]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1956